

**BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA**

**STRATEGIJA INTEGRIRANJA BOSNE I HERCEGOVINE U
EVROPSKU UNIJU**

DIREKCIJA ZA EVROPSKE INTEGRACIJE

Uređivački kolegij

Mr. Jasminka Ajanović (DEI), Azra Alkalaj (Vlada FBiH), Nemanja Drašković (Vlada RS), Jakob Finci (ADSBiH), mr. Emir Hadžikadunić (DEI), ambasador Nedžad Hadžimusić (MVPBiH), mr. Zara Halilović (DEI), mr. Amra Hodžić (DEI), mr. Dženana Hodžić (DEI), mr. Rade Jevtić (DEI), Suad Musić (DEI), Adnan Pašalić (Vlada Brčko Distrikta), Orhan Pašalić (Ured predsjedavajućeg VMBiH), mr. Katarina Peroš (DEI), mr. Darija Ramljak (DEI), mr. Valida Repovac (DEI), mr. Maja Rimac-Bjelobrk (DEI), Edin Šehić (MVPBiH), Osman Topčagić (DEI).

Vanjski eksperti

Mr. Snježana Brkić, mr. Muhamed Budimlić, mr. Tarik Čaršimamović, dr. Besim Čulahović, mr. Senada Čumurović, dr. Izabela Dankić, mr. Emir Đikić, Adnan Efendić, mr. Ekrem Gacić, mr. Amir Hadžiomeragić, mr. Asim Ibrahimagić, mr. Seid Kapetanović, dr. Aleksandar Knežević, Mirad Maglić, Almir Maljević, mr. Radomir Marinković, mr. Ognjen Marković, mr. Petar Milašinović, mr. Elmedin Muratbegović, dr. Žarko Papić, mr. Murat Prašo, Zekerijah Smajić, dr. Taib Šarić, dr. Marko Tadić.

Članovi konsultativno-radnih grupa za izradu Strategije

1. Grupa za cjelokupnu pripremu Strategije (i poglavlje o zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici):

Osman Topčagić (DEI), ambasador Nedžad Hadžimusić (Ministarstvo vanjskih poslova BiH), Azra Kalajdžisalihović (MVPBiH), Jakob Finci (Agencija za državnu službu BiH), Orhan Pašalić (Kabinet predsjedavajućeg VMBiH), Azra Alkalaj (koordinator za EI iz FBiH), Goran Radivojac (koordinator za evropske integracije iz RS), Adnan Pašalić (koordinator za EI iz Brčko Distrikta), mr. Jasminka Ajanović (DEI), mr. Darija Ramljak (DEI), Suad Musić (DEI), mr. Katarina Peroš (DEI), mr. Maja Rimac-Bjelobrk (DEI), mr. Emir Hadžikadunić (DEI), mr. Valida Repovac (DEI), mr. Dženana Hodžić (DEI), mr. Zara Halilović (DEI).

2. Poglavlje o političkoj situaciji:

Lidija Topić (zamjenik ministra, MVPBiH), Nevenka Savić (Parlamentarna skupština BiH), Lidija Korać (Izborna komisija BiH), Azra Alkalaj (koordinator za EI iz FBiH), Srđa Vranić / Nemanja Drašković (koordinator za EI iz RS), Dobrivoje Jovičić (Generalni sekretarijat VMBiH), mr. Jasminka Ajanović (DEI).

3. Poglavlje o ekonomskoj situaciji:

Zlatko Hurtić (Kabinet predsjedavajućeg VMBiH), Mirsad Kikanović (Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH), Biljana Tabaković (Ministarstvo finansija i trezora BiH), Radmila Mihić (Ministarstvo finansija RS), Mira Bradara (MFFBiH), Radmila Nogo (DEI).

4. Poglavlje o unutrašnjem tržištu i vanjskim politikama:

Alida Sofić (MVTEO BiH), Franjo Markota (Ministarstvo pravde BiH), Davorka Samardžija (MVPBiH), Slobodan Gajević (Agencija za zapošljavanje BiH), Hamdo Sušić (Uprava za indirektno oporezivanje BiH), Ljubo Glamočić (Ministarstvo za industriju i tehnologiju RS), Goran Kecman (Ministarstvo trgovine i turizma RS), Josip Bašić

(Ministarstvo trgovine FBiH), Edin Zametica (Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH), mr. Senad Hromić (DEI), mr. Maja Rimac-Bjelobrk (DEI), Milkica Milojević (DEI), Almedina Šabanović (DEI).

5. Inovacije i ekonomska i socijalna kohezija:

Šefik Rizvanović (Ministarstvo civilnih poslova BiH), Izet Bajrambašić (Ministarstvo komunikacija i prometa BiH), Slavica Bošnjak (MVPBiH), Azra Hajro Lojo (Ministarstvo kulture i sporta FBiH), Rajko Gnjato (Ministarstvo prosvjete i kulture RS), Radivoje Kerović (Ministarstvo nauke i tehnologije RS), Ljubo Glamočić (Ministarstvo za industriju i tehnologiju RS), Edin Zametica (Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH), Kemal Jogić (Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH), Milan Latinović (Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS), mr. Dženana Hodžić (DEI), mr. Valida Repovac (DEI).

6. Sektorske politike:

Dušanka Divčić (MVTEO BiH), Božo Blagojević (Ministarstvo komunikacija i prometa BiH), Ljubo Glamočić (Ministarstvo za industriju i tehnologiju RS), Edin Zametica (Ministarstvo energije, rudarstva i industrije FBiH), Mervana Hadžimurtezić (Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva FBiH), Milan Ninčić (Ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva RS), Ljubo Glamočić (Ministarstvo za industriju i tehnologiju RS), Esad Osmanbegović (Ministarstvo prometa i komunikacija FBiH), mr. Darija Ramljak (DEI), Radmila Nogo (DEI), Nada Bojanić (DEI), Kenan Tahmišić (DEI).

7. Pravosuđe i unutrašnji poslovi:

Sandra Malešić (Ministarstvo pravde BiH), Bakir Dautbašić (Ministarstvo sigurnosti BiH), Džemaludin Mutapčić (MPFBiH), Duško Radošević (MPRS), Hajrudin Hodžić (MUPF BiH), Jovan Spajić (MUPRS), Suad Musić (DEI), mr. Janja Njavro (DEI), Aleksandar Košarac (DEI).

8. Ekonomski, fiskalni poslovi i finansijska pitanja:

Amer Bekrić (MFTBiH), Šefika Hafizović (Uprava za indirektno oporezivanje BiH), Nataša Lučić (Agencija za statistiku BiH), Borislav Matić (Ured za reviziju finansijskog poslovanja institucija BiH), Radmila Mihić (MFRS), Mira Bradara (MFFBiH), Kenan Tahmišić (DEI), mr. Maja Dimitrijević (DEI), Svjetlana Đokić (DEI), Milkica Milojević (DEI)

SADRŽAJ

Predgovor.....	10
Uvod.....	12
1. Osnovni ciljevi strategije.....	13
1.1. Prioritetni interesi BiH.....	13
1.2. Doprinosi priključenja BiH u EU.....	15
1.3. Principi na kojima se zasniva EU.....	17
1.4. Proces stabilizacije i pridruživanja	18
1.5. Implikacije integracionog procesa na pravni poredak zemalja članica.....	20
1.6. Trenutno stanje i aktivnosti koje je poduzela BiH.....	21
2. Razmatranje kriterija za pristupanje EU.....	24
2.1. Politička situacija.....	26
2.1.1. Politički kriterij integracije.....	26
2.1.2. Demokratija i vladavina prava.....	26
2.1.3. Zakonodavna vlast.....	27
2.1.4. Izvršna vlast.....	28
2.1.4.1. Predsjedništvo.....	28
2.1.4.2. Vijeće ministara, entitetske vlade i Vlada Brčko Distrikta.....	29
2.1.5. Izbori.....	32
2.1.6. Pravosuđe.....	33
2.1.7. Uloga međunarodne zajednice.....	35
2.1.8. Ljudska prava.....	37
2.1.9. Građanska, politička, socijalna i ekonomska prava.....	37
2.1.10. Prava manjina i izbjeglice.....	39
2.1.11. Koordinacija procesa evropskih integracija.....	40
2.2. Ekonomska situacija.....	46
2.2.1. Generalna ocjena trenutnog stanja.....	46
2.2.2. Postojanje tržišne ekonomije i strukturne reforme.....	46
2.2.3. Upravljanje javnim finansijama.....	47
2.3. Sposobnost preuzimanja obaveza iz članstva.....	49
2.3.1. Sposobnost preuzimanja i implementacije <i>acquis communautaire</i>.....	49
2.3.2. Unutrašnje tržište.....	54
2.3.2.1. Važnost integracija u unutrašnje tržište.....	54
2.3.2.2. Četiri slobode.....	55
A) Sloboda kretanja robe.....	55
B) Sloboda kretanja osoba.....	58
C) Slobodan protok usluga.....	61
D) Slobodan protok kapitala.....	64
2.3.2.3. Konkurencija.....	66
2.3.2.4. Zaštita potrošača.....	68
2.3.2.5. Korporativno upravljanje.....	69
2.3.2.6. Intelektualno vlasništvo.....	71
2.3.3. Inovacije.....	74
2.3.3.1. Informaciono društvo.....	74
2.3.3.2. Obrazovanje, obuka i mladi.....	76

2.3.3.3. Istraživanje i tehnološki razvoj.....	78
2.3.3.4. Telekomunikacije.....	79
2.3.3.5. Kultura i audiovizuelne usluge.....	81
2.3.4. Ekonomska i fiskalna pitanja.....	86
2.3.4.1. Ekonomsko-monetarna unija.....	86
2.3.4.2. Porezi.....	88
2.3.4.3. Statistika.....	90
2.3.5. Sektorske politike.....	92
2.3.5.1. Industrija.....	92
2.3.5.2. Poljoprivreda.....	95
2.3.5.3. Šumarstvo.....	100
2.3.5.4. Ribarstvo.....	102
2.3.5.5. Energija.....	104
2.3.5.6. Transport.....	110
2.3.5.7. Mala i srednja preduzeća.....	113
2.3.6. Ekonomsko-socijalna kohezija.....	116
2.3.6.1. Zapošljavanje i socijalna kohezija.....	115
2.3.6.2. Regionalna politika i kohezija.....	118
2.3.7. Okoliš.....	120
2.3.8. Pravosuđe i unutrašnji poslovi.....	123
2.3.8.1. Pravosuđe.....	123
2.3.8.2. Unutrašnji poslovi.....	125
2.3.8.2.1 Kontrola granica, azil, migracije i vize.....	126
2.3.8.2.2. Sprečavanje i borba protiv kriminala, ilegalne trgovine, neovlaštene trgovine drogom i pranja novca.....	131
2.3.9. Vanjske politike.....	135
2.3.9.1. Trgovina i međunarodni odnosi.....	135
2.3.9.2. Carine.....	141
2.3.9.3. Zajednička vanjska i sigurnosna politika.....	143
2.3.10. Finansijska pitanja.....	148
2.3.10.1. Budžetske reforme.....	148
2.3.10.2. Finansijska kontrola.....	150
3. Jačanje administrativnih kapaciteta.....	152
4. Pomoć i finansijski instrumenti EU.....	155
5. Znanje o EU.....	161
5.1 Program informiranja javnosti o procesu evropskih integracija BiH.....	161
5.2. Promocija BiH u inozemstvu.....	162
6. Prevođenje zakonodavstva EZ.....	163
7. Uspostavljanje informacionog sistema kao podrška procesu evropskih integracija.....	165
8. Implementacija Strategije.....	167
Literatura	169
Dodatak - Rekapitulacija neophodnih mjera	

Skraćenice

BAS – Bosanskohercegovački standard
BDP – Bruto domaći proizvod
CAP – Common Agricultural Policies / Zajednička poljoprivredna politika
CARDS - Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation / Pomoć Zajednice za obnovu, razvoj i stabilizaciju
CCP – Common Commercial Policy / Zajednička trgovinska politika
CEE – Central and Eastern Europe / Centralna i Istočna Evropa
CEN - Comité Européen de Normatisation / Evropski komitet za standardizaciju
CENELEC - Comité Européen de Normatisation Electrotechnique / Evropski komitet za elektrotehničku standardizaciju
CET – Common External Tariff / Zajednička carinska tarifa
CETAS – Central European Air Traffic Services / Centralnoevropski servis za aviosaobraćaj
CFP – Common Fisheries Policy / Zajednička politika o ribarstvu
CFSP – Common Foreign and Security Policy / Zajednička vanjska i sigurnosna politika
CIPS- Citizen Information Protection System / Sistem za zaštitu ličnih podataka
COE – Council of Europe / Vijeće Evrope
COSAC – Konferencija nacionalnih parlamenata zemalja EU za evropska pitanja
CRPC - Commission for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees / Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica
CTF – Consultative Task Force / Konsultativno-radna grupa
DEI – Direkcija za evropske integracije
DERK – Državna elektroenergetska regulatorna komisija
DG Competition – Directorate General / Glavna direkcija za konkurenciju
DKP – Diplomatsko-konzularna predstavništva
EA – European Accreditation / Evropska akreditacija
EAGGF – European Agricultural Guidance and Guarantee Fund / Evropski poljoprivredni fond za upravljanje i garanciju
EAP – Evropski administrativni prostor
EBU – European Broadcasting Union / Evropska unija za emitiranje
EC TAER – European Commission Teacher Assistance / Evropska komisija za pomoć nastavnicima
ECDL – European Computer Driving Licence / Evropska kompjuterska korisnička dozvola
ECSEE – Energy Community of South East Europe / Energetska zajednica Jugoistočne Evrope
EEA – European Economic Area / Evropski ekonomski prostor
EEZ – Evropska ekonomska zajednica
EK – Evropska komisija
EMAS – Environmental Management and Audit Scheme / Shema za okolišni menadžment i reviziju
EMU – European Monetary Union / Evropska monetarna unija
EN – Environmental / okolišni
ERA – European Research Area / Evropsko područje istraživanja
ERM – Exchange Rate Mechanism / Mehanizam za vrijednost deviza
ERS – Elektroprivreda Republike Srpske
ESDP – European Security and Defence Policies / Evropske sigurnosne i odbrambene politike

ETSI - European Telecommunications Standards Institute / Evropski institut za telekomunikacione standarde
EU PECA - Europe Agreement on Conformity Assessment and the Acceptance of Industrial Products / Evropski dogovor o jedinstvenoj procjeni i prihvatanju industrijskih proizvoda
EUFOR – European Forces / Evropske snage
EUPM – European Union Police Mission / Policijska misija Evropske unije
EZ – Evropska zajednica
FDI – Foreign Direct Investment / Direktna strana investicija
FIPA – Foreign Investment Promotion Agency / Agencija za promociju stranih investicija
FVO – Food and Veterinary Office / Ured za veterinarstvo i prehrambene proizvode
GATS – General Agreement on Trade in Services / Opći sporazum o trgovini u uslugama
GATT – General Agreements on Tariffs and Trade / Opći dogovor o carinama
GIS – Geographic Information Systems / Geografski informacijski sistemi
HRC – Human Rights Chamber / Dom za ljudska prava
IAF – International Accreditation Forum / Internacionalni forum za akreditaciju
ICC – International Criminal Court / Međunarodni krivični sud
ICT – Information and Communication Technologies / Informacione i telekomunikacione tehnologije
ICTY – International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia / Međunarodni krivični tribunal za bivšu Jugoslaviju
IEC - International Electrotechnical Commission / Međunarodna elektrotehnička komisija
IFAN – International Federation of Standards Users / Internacionalna federacija korisnika standarda
IFOR – Implementation Forces / Snage za implementaciju mira
IKT – Informaciono-komunikacione tehnologije
ILAC – Interantional Laboratory Accreditation Cooperation / Internacionalna kooperacija u laboratorijskoj akreditaciji
IMF – International Monetary Fund / Međunarodni monetarni fond
INTOSAI – International Organisation of Supreme Audit Institutions / Internacionalna organizacija vrhovnih revizorskih institucija
IOSCO – International Organisation of Securities Commission / Međunarodno udruženje komisija za vrijednosne papire
IPA - Instrument for Pre-Accession Assistance / Instrument za predpristupnu pomoć
IPTF – International Police Task Force / Međunarodne policijske snage
ISO – International Organisation for Standardization / Međunarodna organizacija za standardizaciju
ISPA - Instrument for Structural Policies for Pre-Accession / Instrument za strukturalne prepristupne politke
JRTVS – Javni radiotelevizijski servis
MCPFE - Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe / Ministarska konferencija o zaštiti šuma u Evropi
MLA – Multilateral Agreement / Multilateralni dogovor o međusobnom priznanju
MONUC – Misija Ujedinjenih naroda Kongo
MSP - Mala i srednja preduzeća
NARICS – National Academic Recognition Information Centers / Nacionalni akademski informativni i akreditacioni centri
NATO – North Atlantic Treaty Organisation / Sjevernoatlantski vojni savez
NCA – National Competition Authorities / Nacionalne agencije za zaštitu konkurencije
NEAP –National Environmental Action Plan / Nacionalni plan aktivnosti u oblasti okoliša

NOS - Nezavisni operater sistema
 NPAA – Nacionalni program usvajanja *acquisa*
 NRA – National Regulatory Authorities / Nacionalne regulatorne agencije
 NTCS – New Computerised Transit System / Novi kompjuterizirani tranzitni sistem
 NVO – Nevladine organizacije
 ODIHR – Office for Democratic Institutions and Human Rights / Ured za demokratske institucije i ljudska prava
 OECD – Organisation for Economic Cooperation and Development / Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
 OHR – Office of the High Representative / Ured visokog predstavnika
 OIE – Office International Des Epizooties / Svjetska organizacija za zdravlje životinja
 OIML – Organisation Internationale de Metrologie Legale / Međunarodna organizacija za pravnu metodologiju
 OSA – Obavještajno-sigurnosna agencija
 OSCE – Organisation for Security and Cooperation in Europe / Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi
 PA – Paying Agencies / Isplatne agencije
 PAR – Public Administration Reform / Reforma javne uprave u BiH
 PECA - Protocols to the Europe Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products/ Evropski dogovor o jedinstvenoj procjeni i i prihvatanju industrijskih proizvoda
 PDV – Porez na dodatu vrijednost
 PIC – Peace Implementation Council / Vijeće za implementaciju mira
 PIK – Privremena izborna komisija
 PRSP – Srednjoročna razvojna strategija BiH/ Poverty Reduction Strategy Paper
 PSP – Proces stabilizacije i pridruživanja
 RAK – Regulatorna agencija za komunikacije
 REREP – Regional Environmental Reconstruction Programme for South East Europe / Regionalni rekonstrukcioni program za okoliš za Jugoistočnu Evropu
 RTD – Research Technology Development / Istraživanje i razvoj tehnologija
 SAP - Proces stabilizacije i pridruživanja
 SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development / Specijalni pristupni program za razvoj poljoprivrede i ruralnih sredina
 SECI – Southeast European Cooperative Initiative
 SES - Single Economic Space
 SFOR – Stabilisation Forces / Snage za stabilizaciju
 SIPA – State Information and Protection Agency / Državna obavještajno-zaštitna agencija
 SIS – Schengen Information System / Schengen informacioni sistem
 SME – Small and Medium Enterprises / mala i srednja preduzeća
 SPS – Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures / Sporazum o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama
 SSP – Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
 TBT – Agreement on Technical Barriers to Trade / Sporazum o tehničkim barijerama trgovini
 TEN - Trans-European Networks / Transevropska mreža
 TIR – Transports Internationaux Routiers / Međunarodni prijevoznici robe
 TRIPS – Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights / Sporazum o trgovinskim aspektima intelektualne svojine
 UKZP – Ured za konkurenciju i zaštitu potrošača
 UNAMSIL – Misija Ujedinjenih naroda Sijera Leone

UNCED – United Nations Conference on Environment and Development / Konferencija Ujedinjenih naroda o okolišu i razvoju
UNDP – United Nations Development Program / Program UN-a za razvoj
UNHCR – United Nations High Commissioner for Refugees / Visoki komesarijat UN-a za izbjeglice
UNMEE – Misija Ujedinjenih naroda Etiopija
UNMIL – Misija Ujedinjenih naroda Liberija
UNMISSET – Misija Ujedinjenih naroda Timor Leste
VM – Vijeće ministara
WB/IBRD – World Bank – International Bank for Reconstruction and Development / Svjetska banka
WIPO – World Intellectual Property Organisation / Svjetska organizacija za intelektualno vlasništvo
ZEKC – Zajednički elektroenergetski centar
ZOP – Zakon o preduzećima
ZOPB – Zakon o preduzećima Brčko Distrikta BiH
ZOPD – Zakon o privrednim društvima
ZZB – Zemlje Zapadnog Balkana

Strategija integriranja BiH u EU

Predgovor

Pristupanje Evropskoj uniji strateški je prioritet Bosne i Hercegovine. Aspiracija BiH za sticanjem punopravnog članstva u EU zasnovana je na širokom političkom konsenzusu. Donesene su: Deklaracija o specijalnim odnosima s EU iz 1998. i odluke Vijeća ministara BiH¹ i Rezolucija Parlamentarne skupštine BiH² iz 1999., kao i Izjava predsjednika političkih stranaka.³ Godine 2003. Parlamentarna skupština BiH usvojila je Zaključke prema kojima, između ostalog, postoji potpuni politički konsenzus da je članstvo BiH u EU najveći mogući prioritet.⁴

Nakon izrade Studije izvodljivosti i implementacije Programa za realizaciju 16 prioritetnih oblasti⁵, nastupila je faza kada BiH strateškim dokumentima treba definirati daljnji put ka EU.

Vijeće ministara BiH je na 33. sjednici, održanoj 3.12.2003., usvojilo Odluku kojom se Direkcija za evropske integracije BiH zadužuje da, s ciljem izrade Strategije integriranja BiH u Evropsku uniju, osnuje i koordinira rad sedam konsultativno-radnih grupa. Radne grupe bile su sastavljene od državnih službenika – stručnjaka za pojedine oblasti koje su obuhvaćene strukturom Strategije, koordinatora za evropske integracije iz FBiH, RS i Brčko Distrikta BiH i službenika entitetskih ministarstava, koji su imenovani da, u ime svojih institucija, učestvuju u pripremi Strategije. Vijeće ministara BiH donijelo je Zaključak o raspisivanju javnog poziva za angažiranje vanjskih eksperata kako bi se privukao što veći broj stručnjaka iz cijele Bosne i Hercegovine.

Zbog specifičnosti zadatka (i činjenice da se prvi put za pružanje usluga pri izradi strateških dokumenata služilo procedurama javnih nabavki), Direkcija za evropske integracije BiH je, prije objavljivanja javnog nadmetanja, definirala kriterije za učešće vanjskih eksperata. Kriteriji su se, uz ostalo, odnosili na poznavanje politika i prava EU, poznavanje engleskog jezika, te prethodno iskustvo na izradi strateških dokumenata.

Javno nadmetanje za prikupljanje ponuda za pružanje usluga pri izradi strateških dokumenata za uključnje BiH u EU objavljeno je 23.1.2004. u dnevnim novinama i na web-stranici Direkcije za evropske integracije BiH. Komisija Vijeća ministara BiH za otvaranje i ocjenjivanje ponuda ustanovila je da je od 105 prijavljenih kandidata njih 80 zadovoljilo ove kriterije. U Direkciji za evropske integracije BiH nalaze se podaci o svim stručnjacima i o oblastima njihove ekspertize, kako bi se njihove usluge mogle koristiti i u budućim aktivnostima na izradi sličnih strateških dokumenata.

Šefovi konsultativno-radnih grupa usaglasili su metodologiju i organizaciju rada. Unutar svojih grupa izvršili su odabir vanjskih stručnjaka prema oblasti ekspertize i dali nalog

¹ Odluka o pokretanju inicijative za pristupanje BiH EU.

² Rezolucija o evropskim integracijama i Paktu stabilnosti za Jugoistočnu Evropu.

³ Izjava broj: 01-50-3-180/04 od 18.2.2004. kojom predsjednici političkih stranaka koje imaju poslanike u Parlamentarnoj skupštini BiH «*potvrđuju svoju spremnost na politički konsenzus i daljnju demokratizaciju Bosne i Hercegovine u okviru ustavnog poretka, radi ulaska u Evropsku uniju i Partnerstvo za mir*».

⁴ Zaključci oba doma Parlamentarne skupštine BiH, br. 01-02-661/03 od 23.4.2003.

⁵ Program aktivnosti za realizaciju prioriteta u 2004. iz izvještaja Evropske komisije Vijeću ministara EU o izvodljivosti pregovaranja između BiH i EU o SSP.

Direkciji za evropske integracije BiH da s odabranim stručnjacima sklopi ugovore o autorskom djelu. U izradi Strategije integriranja BiH u EU bili su angažirani stručnjaci koji su prihvatili uslove angažmana Direkcije za evropske integracije BiH.

Vanjski eksperti dostavljali su svoje priloge u periodu august-decembar 2004. Ti prilozi prezentirani su, razmatrani i usvajani unutar konsultativno-radnih grupa.

Većina priloga odražava stanje u BiH zaključno s krajem 2004., a ostali prilozi naknadno su ažurirani.

Grupa za cjelokupnu pripremu Strategije (konsultativno-radna grupa 1) preuzela je obavezu da se cijeli tekst Strategije prilagodi strukturi i sadržaju koje je odobrilo Vijeće ministara BiH. Prilozi vanjskih eksperata uzeti su kao osnovica koju su konsultativno-radne grupe i uređivački kolegij prilagodili strateškim ciljevima Dokumenta. Svi sektorski prilozi daju osnovni pregled po oblastima:

- stanje u BiH,
- stanje u EU,
- neophodne mjere.

Činjenica da se BiH odlučila za izradu Strategije integriranja u EU u tako ranoj fazi, prije sklapanja Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, odražava namjeru da se ubrza proces integriranja i preuzme potpuna odgovornost BiH za taj proces. Prilikom izrade Strategije vodilo se računa o komplementarnosti prioriteta iz drugih strateških dokumenata, naročito Srednjoročne razvojne strategije BiH (PRSP), Reforme javne uprave u BiH (PAR), Milenijskih razvojnih ciljeva (Millenium Development Goals) i Evropskog partnerstva.

Strategija integriranja BiH u EU je sveobuhvatan dokument koji pokriva vremenski period do samog pristupanja u punopravno članstvo EU. Ostali strateški dokumenti, poput Evropskog partnerstva, isključivo su kratkoročni ili srednjoročni programi pristupanja u EU. Strategija integriranja BiH u EU također predstavlja značajan iskorak ka preuzimanju inicijative nad predstojećim reformama.

Strategija integriranja BiH u EU radi se u godini u kojoj se obilježava desetogodišnjica potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (Daytonski mirovni sporazum), koji je dogovoren 21.11.1995. u Daytonu, a potpisan u Parizu 14.12.1995. Prethodna decenija u Bosni i Hercegovini protekla je u poslijeratnoj obnovi i izgradnji, jačanju demokratije i vladavine prava, ekonomskoj tranziciji, te izgradnji i jačanju državnih institucija. Naredni period bit će posvećen intenziviranju odnosa između BiH i EU u okviru procesa evropskih integracija, čemu će, između ostalog, doprinijeti i mjere date u ovoj strategiji.

Uvod

Strategija integriranja BiH u EU odražava političke ciljeve i interese Bosne i Hercegovine u cjelini. Razvoj EU pokazao je da svaka zemlja mora pronaći vlastiti put kako da usvoji zajednička pravila, pri čemu je institucije EU ocjenjuju prema njenim zaslugama i rezultatima. Osnovni cilj ove strategije jeste da osigura potpuno razumijevanje i jedinstven pristup izvršenju obaveza u procesu evropskih integracija.

Strategija integriranja BiH u EU je osnovni dokument na kojem će se zasnivati cjelokupni proces pridruživanja EU. Na osnovu istraživanja uzajamnih veza političkih, ekonomskih i drugih elemenata, Strategija naznačava osnovne ciljeve i pravce djelovanja, te obuhvata skup općih smjernica za rad državnih i entitetskih institucija, te ostalih učesnika uključenih u proces integriranja.

Strategija, također, stavlja postojeće integracione aktivnosti u konzistentan okvir, određuje prioritete i ključne elemente procesa prilagođavanja, te identificira razvojne izazove.

Pošto je Strategija dokument koji postavlja ciljeve koje treba ostvariti do punopravnog članstva BiH u EU, u njemu nisu predviđeni rokovi za ispunjenje tih ciljeva. Na osnovu Strategije bit će izrađeni planovi koji će precizno formulirati politike i programe po sektorima. Pod programom treba podrazumijevati dokument koji će utvrđivati ciljeve, akcije, pravce, sredstva, nosioce aktivnosti i rokove za njihovo ostvarenje u određenoj oblasti ili sektoru (npr. Program prevođenja *acquis communautaire*⁶, Program usvajanja *acquis communautaire* u domenu konkurencije, Program izrade pregovaračkih pozicija). Na osnovu Strategije i planova bit će izrađivani godišnji programi aktivnosti po institucijama s preciziranim rokovima njihovog provođenja.

Vodeći računa o evolutivnom karakteru procesa evropskih integracija, u samoj izradi neophodnih mjera cilj je bio da se postignu optimalna rješenja koja će doprinijeti približavanju Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

Integriranje BiH u EU je značajan proces koji traži korjenite promjene u društvu. Stoga je realizacija Strategije moguća samo uz uključivanje i puni angažman svih društvenih činilaca, javnog, privatnog i civilnog sektora u procesu integriranja BiH u EU, što je ujedno i njen cilj.

⁶ Sintagma ***acquis communautaire*** dolazi iz francuskog jezika i prevode se kao ukupno zakonsko naslijeđe Zajednice. *Acquis communautaire* podrazumijeva ukupna zajednička prava, obaveze ali i posvećenost Zajednici (zemalja članica i Zajednice), koja su se akumulirala od njenog osnivanja ili koje je Zajednica do danas ostvarila u pravnom i političkom smislu. U formalnom smislu, *acquis* obuhvata primarne izvore (osnivačke i revizionne ugovore, te opće pravne principe Zajednice), međunarodne ugovore, međunarodne pravne običaje i opće pravne principe, sekundarne izvore (akte institucija EZ/EU), a sastavni dio izvora EU prava *de facto* predstavlja i pravna praksa Evropskog suda, kao i sve druge obaveze (političke, iz pregovara i sl.) koje su preuzele zemlje članice u kontekstu aktivnosti EU.

1. Osnovni ciljevi Strategije

1.1. Prioritetni interesi BiH

Integriranje u Evropsku uniju za Bosnu i Hercegovinu znači zauzimanje odgovarajućeg mjesta u evropskoj porodici demokratskih zemalja. Bosna i Hercegovina je oduvijek pripadala evropskom političkom, kulturnom i ekonomskom prostoru. BiH i njeni građani odlučni su u namjeri da budu sastavni dio modernih evropskih političkih, ekonomskih i sigurnosnih struktura.

BiH dijeli ciljeve, vrijednosti i principe EU i preduzet će neophodne aktivnosti kako bi bila spremna preuzeti obaveze koje nosi članstvo u EU. BiH će razvijati društvo na sistemu vrijednosti i dostignuća evropskih demokratija. Ti ciljevi, u najširem smislu, obuhvataju očuvanje i jačanje mira na evropskom kontinentu, postizanje ekonomskog napretka i rasta zasnovanog na slobodnom tržištu za dobrobit svih građana, te jačanju i unapređenju socijalne sigurnosti i blagostanja, kao i kulturne saradnje.

Proces evropskih integracija zahtijeva sveobuhvatno prilagođavanje politika, institucionalnog okvira i pravnog sistema s ciljem dostizanja evropskih standarda u svim oblastima. Nadalje, proces pravne harmonizacije i prihvatanja evropskih standarda podrazumijeva opsežne unutrašnje reforme, opću konsolidaciju sistema, snažniji privredni razvoj i intenzivnije vanjskopolitičko djelovanje u oblastima koje utiču na dinamiku odnosa BiH i EU. Perspektiva članstva u EU izuzetno je snažan poticaj za nastavak već započetih reformi u BiH i pokretač procesa koji treba da omogući stvaranje ekonomske, pravne, organizacione i socijalne strukture sposobne za djelovanje u skladu s pravilima EU. S ciljem ubrzanog procesa uključivanja BiH u evropske integracione tokove, neophodna je aktivna uloga svih segmenata društva.

Punopravno članstvo u EU odrazit će se na sve političke i ekonomske aspekte života. Ekonomske implikacije sigurno će biti uočljivije, ali se ne smiju zanemariti ni socijalne, političke, sigurnosne, kulturne i sve druge. Političke konsekvence prijema u EU primarno su povezane s promjenama u mehanizmima donošenja odluka u brojnim oblastima, a posebno kroz odricanje jednog dijela državnog suvereniteta u donošenju odluka. S druge strane, članstvom u EU otvara se mogućnost učešća BiH u donošenju ključnih odluka povezanih s budućim razvojem Unije.

BiH je spremna prihvatiti osnivačke ugovore i cjelokupan *acquis communautaire*, u čijem će provođenju učestvovati kada postane punopravna članica EU. Reformama koje su već započete BiH želi stvoriti i održavati stabilno ekonomsko okruženje i provoditi daljnje mjere kako bi se u konačnici uključila i u Ekonomsku i monetarnu uniju. Na tom putu, BiH će posvetiti odgovarajuću pažnju socijalnoj dimenziji, pristupajući i provodeći Evropsku socijalnu povelju.

BiH želi iskoristiti prednosti saradnje u oblasti kulture u Evropi, sačuvati svoje kulturno naslijeđe. BiH podržava inicijative koje imaju za cilj bolje uzajamno razumijevanje i kulturnu saradnju. Tu značajnu ulogu imaju projekti obuke o jezicima, kulturi i kulturnom naslijeđu. Posebnu pažnju treba posvetiti saradnji s organizacijama u zemljama članicama koje se bave kulturom, obrazovanjem, istraživanjem i razvojem. Neophodno je stvoriti uslove da se što bolje iskoriste sredstva EU radi što boljeg očuvanja nacionalnog kulturnog naslijeđa.

I u oblasti vanjske politike, BiH će se pridržavati ciljeva i principa koji važe u Uniji. U formuliranju svoje vanjske politike, BiH poseban značaj pridaje dobrim odnosima sa susjednim zemljama u regionu Zapadnog Balkana⁷, uz uvjerenje da je čvrsta politička, ekonomska i kulturna saradnja na zajedničkom putu ka konačnom članstvu u EU izuzetno važna. Odnosi između EU i BiH su konstruktivni i zasnivaju se na uzajamnom razumijevanju. Izazov proširenja i izgradnje EU izuzetno je značajan za BiH, a zahtijeva i stalnu saradnju, koordinaciju i prilagođavanje svih segmenata društva potpunoj integraciji u Uniju. Ne umanjujući značaj ostalih, na ovom mjestu izdvajamo neke oblasti koje su izuzetno značajne za BiH i njene građane, bez obzira na članstvo.

Energija

S obzirom na energetske potencijal BiH, pitanje energetike veoma je važno, posebno u kontekstu regionalne saradnje, jer je BiH jedna od zemalja potpisnica Atenskog memoranduma⁸. Na osnovu uspostavljanja Energetske zajednice za Jugoistočnu Evropu, otvara se mogućnost integriranja BiH u energetska tržišta Unije, bez obzira na fazu u Procesu stabilizacije i pridruživanja u kojoj se nalazi. BiH će ovo ostvariti kroz preuzimanje konkretnog dijela *acquisa*, koji se odnosi na energiju, zaštitu okoliša, konkurenciju i obnavljanje energetskih resursa.

Poljoprivreda

Bosna i Hercegovina preduzet će sve potrebne mjere kako bi se njeni poljoprivredni proizvodi plasirali na jedinstveno tržište EU. BiH se u potpunosti želi pripremiti za preuzimanje Zajedničke poljoprivredne politike EU i njenih instrumenata (fondovi zajedničke poljoprivredne politike), koje bi u budućnosti koristili njeni poljoprivrednici. Ruralni razvoj će u narednom periodu biti jedan od prioriteta za BiH.

Transport

Bosna i Hercegovina ima za cilj uvezivanje u evropsku transportnu mrežu, kako bi na taj način osigurala odgovarajuću infrastrukturu koja je ujedno i pretpostavka većeg priliva direktnih stranih ulaganja, što će doprinijeti bržem privrednom razvoju i rastu. BiH je već učestvovala u izradi regionalnih studija i pripremi prioritarnih projekata, kao i u izgradnji i modernizaciji graničnih prijelaza. Potrebno je dalje razvijati regionalnu saradnju kako bi se lakše rješavali problemi nedostatka transportnih dozvola za zemlje u okruženju.

Okoliš

Za BiH je izuzetno značajno da usvoji *acquis* iz oblasti zaštite okoliša, kako bi zaštitila i sačuvala svoje vode, tlo i zrak u skladu s najvišim standardima, te omogućila zdravu životnu sredinu za svoje građane. Za to će biti neophodna velika ulaganja i dosta vremena. BiH je pristupila većini međunarodnih ugovora o zaštiti okoliša.

⁷ **Zapadni Balkan** (ZB) je dio *političko-operativnog* žargona EU – rezerviran za zemlje *potencijalne kandidate* za punopravno članstvo obuhvaćene PSP-om. Osim Bosne i Hercegovine, u ZB spadaju Hrvatska, Srbija i Crna Gora, Makedonija i Albanija.

⁸ Memorandum o razumijevanju o regionalnom tržištu energije u Jugoistočnoj Evropi i njegovom integriranju u unutrašnje tržište energije Evropske zajednice, „Atenski memorandum 2003“, potpisali su 8.12.2003. u Atini predstavnici Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Rumunije, Turske, Državne zajednice Srbije i Crne Gore, Makedonije, UMIK-a za Kosovo, Evropske zajednice, te Grčka, Italija i Austrija kao politički učesnici procesa, Specijalni koordinator Pakta stabilnosti kao sponzor, i Mađarska, Moldavija i Slovenija kao posmatrači.

Borba protiv organiziranog kriminala

Bosna i Hercegovina ima izgrađen institucionalni i pravni okvir za borbu protiv organiziranog kriminala. BiH je pristupila međunarodnim multilateralnim i bilateralnim ugovorima o saradnji u borbi protiv terorizma, organiziranog kriminala i protiv nedozvoljene trgovine narkoticima, članica je INTERPOL-a i SECI⁹. BiH konstruktivno djeluje u borbi protiv organiziranog kriminala u regionu, ali i šire.

Liberalizacija viznog režima

Mjere koje su institucije BiH preduzele i nastavljaju preduzimati u oblasti azila, migracije i borbe protiv organiziranog kriminala stvaraju osnovu za razmatranje olakšavanja viznog režima za građane BiH na susretima između predstavnika BiH i EU. Bosna i Hercegovina preduzima sve potrebne mjere kako bi se ukinule vize za njene građane prilikom ulaska u zemlje EU. Aktivnosti koje BiH preduzima u ovoj oblasti omogućit će i njenim građanima da uživaju jednaku slobodu kretanja kao i građani EU.

Bosna i Hercegovina primila je značajnu interventnu pomoć EU, koja je dala svoje rezultate. Institucije BiH samostalno preduzimaju potrebne mjere, ali se očekuje da će i dalje biti potrebna pomoć EU. Humanitarna pomoć koju je EU dostavljala BiH postepeno je prerastala u tehničku pomoć s ciljem daljnjeg razvoja i jačanja kapaciteta za integriranje u EU. EU ima najveće i najznačajnije prisustvo u BiH, što jasno ukazuje na njene interese u našoj zemlji.

1.2. Doprinos priključenja BiH EU

Prednosti članstva u EU su političke, ekonomske i socijalne prirode. Članstvo znači širenje zone mira, stabilnosti i sigurnosti, doprinosi bržem ekonomskom rastu, razvoju trgovine i otvaranju novih radnih mjesta, uz mogućnost korištenja pomoći iz fondova Unije, kao i boljem kvalitetu života. Posebno je važno jačanje ugleda na međunarodnoj sceni.

Osim toga, značaj pripadanja zajednici prosperitetnih država je i u tome što će bosanskohercegovački građani, osim državljanstva svoje zemlje, imati i državljanstvo EU. Ovo znači da će građani BiH imati pravo slobodnog kretanja, zasnivanja radnog odnosa i boravka na teritoriji zemalja članica, imat će pravo glasa i učešća na izborima za Evropski parlament, kao i na lokalnim izborima u bilo kojoj zemlji članici u kojoj žive, te pravo na zaštitu diplomatskih i konzularnih vlasti svih zemalja članica.

Predstavnici BiH bit će zastupljeni u svim važnim institucijama EU, tako da BiH može imati i svoga komesara, svoje predstavnike u Evropskom parlamentu i u odborima EU, kao što je Odbor regija.

Budući da je BiH integralni dio evropskog kontinenta, njeno članstvo doprinijet će da se zaokruži velika cjelina zajednice evropskih zemalja. Osim toga, članstvo BiH značajno je i za proširenje tržišta EU, ne toliko zbog veličine i brojnosti, koliko zbog kompaktnosti cjeline unutrašnjeg tržišta EU. BiH unosi u jedinstveni prostor EU prirodne resurse, od kojih je posebno važan hidroenergetski. Korištenje teritorije BiH bit će veoma značajno radi skraćivanja komunikacija od centralne Evrope do Jadranskog mora. Svojom specifičnom strukturom različitih kultura i religija BiH će obogatiti mozaik kultura u EU. Zajedno s ostalim zemljama u Procesu stabilizacije i pridruživanja, BiH će pomoći da se

⁹ Sporazum o saradnji na prevenciji i borbi protiv prekograničnog kriminala s Poveljom o osnivanju Regionalnog SECI centra za borbu protiv prekograničnog kriminala u Jugoistočnoj Evropi.

stvore uslovi za dugoročnu stabilnost u ovom regionu. BiH može ponuditi Uniji sljedeće pojedinačne elemente:

Tržište

Bosna i Hercegovina otvorit će svoje tržište prema EU, čime će se povećati unutrašnje tržište Unije. Članstvo BiH u EU neće naštetiti radnicima u zemljama članicama, jer cjelokupno stanovništvo BiH iznosi samo oko 0,8% stanovništva Unije. Kao veoma kvalificirana radna snaga s razvijenim radnim sposobnostima, radnici u BiH predstavljaju prednost za poslodavce iz EU zemalja. Njihovi proizvodi bi se iz BiH mogli plasirati prema regionu Balkana i dalje na svjetska tržišta. Nova radna mjesta bit će otvorena ne samo u BiH, već i u zemljama članicama EU, zbog uspostavljanja novih trgovinskih veza i drugih vidova saradnje s BiH.

Prirodni resursi

Od prirodnih resursa kojima BiH raspolaže najvažniji je hidropotencijal, čije iskorištavanje omogućava BiH da izvozi električnu energiju. BiH također raspolaže prostranim šumskim oblastima s visokokvalitetnim drvetom. Značajna su i nalazišta uglja i željezne rude.

Komunikacije i infrastruktura

Bosna i Hercegovina smještena je na najkraćem putu između država članica EU i svojim položajem povezuje evropske komunikacione linije. Svojim potpunim uključenjem u EU BiH će se integrirati u evropski prostor, na kojem su integrirane energetske i infrastrukturne mreže.

Već se sada radi na izgradnji brzih puteva i dijelova autoputa na Koridoru Vc Transevropske mreže puteva. Ovim će se, uz ukidanje granica, olakšati komunikacija između zemalja u centralnoj Evropi s Jadranskim morem, a time će se olakšati i razvoj trgovinskih relacija između pojedinih zemalja članica. Na ovoj relaciji dobro se može iskoristiti i željeznički saobraćaj u BiH za transport i isporuku svih vrsta robe od Jadranskog mora ka centralnoj Evropi i obratno. Prostor BiH važan je za avionske prelete na rutama ka jugoistočnim dijelovima Evrope i dalje ka Bliskom Istoku i Aziji. BiH je već članica Eurocontrola, Evropske organizacije za sigurnost zračne navigacije, koja će imati esencijalnu ulogu u izgradnji Jedinog evropskog zračnog prostora (Single European Sky).

Razvojem tržišta regionalne električne mreže u Jugoistočnoj Evropi, čiji je dio i BiH, i njegovim povezivanjem s Evropskim sistemom električne energije, integrirat će se i grčko tržište u unutrašnje tržište električne energije EU.

Bogatstvo kultura

Svojom specifičnom multietničkom i multireligijskom strukturom BiH će doprinijeti raznolikosti strukture religija i kultura koje čine proširenu EU. U BiH stoljećima postoje različite kulture, tradicije i načini života, koji imaju dodirnih tačaka, ali koji su zadržali svoje posebnosti.

EU iskazuje poštovanje prema različitim kulturama i jezicima i teži razvoju i očuvanju kulturnog naslijeđa Evrope, uvažavajući identitet svake zemlje članice. U kontekstu proširenja, ova različitost kultura i nacija u ujedinjenoj Evropi predstavljat će njen snažan glas na svjetskoj političkoj, ekonomskoj i kulturnoj sceni.

Stabilnost i sigurnost

Jedan od osnovnih ciljeva EU jeste da stabilizira cijeli kontinent i da kao takva sigurna cjelina doprinese stabilnosti drugih regija u svijetu. Zbog toga je za EU posebno važno da konačno stabilizira region Jugoistočne Evrope, gdje je posljednja decenija prošlog stoljeća protekla veoma burno. Važan razlog zbog kojeg EU Bosni i Hercegovini i ostalim zemljama u regionu pruža mogućnost članstva jeste stvaranje uslova stabilnosti i sigurnosti, kako bi se onemogućili budući sukobi i kako bi se očuvao mir na evropskom kontinentu.

Ostvarit će se bliska saradnja između Bosne i Hercegovine i drugih zemalja članica u pitanjima migracija i azila, te između policije u BiH i policije ostalih članica.

1.3. Principi na kojima se zasniva EU

Evropska unija je supranacionalno udruživanje zemalja, struktura *sui generis* (svoje vrste), nastala nakon Drugog svjetskog rata, kao rezultat težnje evropskih zemalja da onemoguće ponovne sukobe na evropskom tlu. Plan ujedinjavanja prvobitno se odnosio na to da se industrija uglja i čelika Njemačke i Francuske, odnosno osnovni resursi tadašnjih ratova, stavi pod zajedničku kontrolu. Tako je u Parizu 1951. potpisan Ugovor o Evropskoj zajednici za uglj i čelik koji označava početak evropskih integracija. Potpisnice su ujedno i osnivači Zajednice: Njemačka, Francuska, Italija, Belgija, Luksemburg i Holandija.¹⁰ Uslijedilo je potpisivanje Ugovora o Evropskoj ekonomskoj zajednici (EEZ) u Rimu 1957. Potpisivanjem Ugovora o EU u Maastrichtu 1992. uvedena su dva nova ključna elementa: stvaranje ekonomske i monetarne unije, te intenziviranje političkog ujedinjenja kroz jačanje institucija. EEZ je ovim ugovorom prerasla u Evropske zajednice (European Communities) i postala dijelom EU. Ugovorom o EU stvorena je nova struktura političkog i ekonomskog djelovanja poznata kao tri stuba EU: I. oblast zajedničkih politika Zajednice, II. zajednička vanjska i sigurnosna politika, III. saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova.

Proces ekonomske integracije doprinio je razvoju političke integracije i stvaranju zajedničkih institucija. Postoji pet glavnih institucija: Evropsko vijeće je naziv za samite šefova država ili vlada zemalja članica i najviše je političko tijelo EU; Vijeće Evropske unije je vijeće resornih ministara zemalja članica; Evropski parlament je predstavničko tijelo čije članove direktno biraju glasači u zemljama članicama; Evropska komisija je izvršno tijelo EU i zastupa interese Unije kao cjeline; Evropski sud tumači zakone Zajednice i osigurava njihovu identičnu primjenu u svim članicama. Uz ove najvažnije institucije, postoje i posebna tijela - Evropski revizorski ured, Evropska centralna banka, Evropski ekonomski i socijalni odbor, Odbor regija, Evropska investiciona banka, Evropski ombudsmen, te veliki broj specijaliziranih agencija i ureda.

Uvođenje Evropske zajednice u organizacionu strukturu EU dovelo je do odstupanja od tradicionalnih međunarodnih odnosa. Zemlje članice dio svojih suverenih prava odlučivanja u pojedinim oblastima prenose na EU putem osnivačkih ugovora, kako bi Unija djelovala u zajedničkom interesu svih članica. Taj dio prenesenog suvereniteta

¹⁰ Prve nove članice pristupile su Zajednici 1973., a to su bile Danska, Irska i Velika Britanija. Naredna proširenja nastupila su 1981. kada je Grčka postala članicom, a 1986. pristupaju Španija i Portugal. Ujedinjenjem Njemačke 1989. proširena je teritorija Zajednice. Godine 1995. pristupile su Austrija, Finska i Švedska, a 2004. je nastupilo najveće proširenje do tada, kada je Evropska unija postala bogatija za 10 novih zemalja: Češka, Slovačka, Estonija, Litvanija, Latvija, Mađarska, Poljska, Kipar, Malta i Slovenija. Status zemlje kandidata imaju Bugarska, Hrvatska, Rumunija i Turska. Uniji nisu željele pristupiti Švicarska, Norveška i Island.

zemlje članice ne gube, jer suverenitet, u osnovi, imaju građani čije interese, pored institucija njihove države, zastupaju i institucije Unije.

U ispunjavanju svojih nadležnosti EU ograničava svoje aktivnosti samo na neophodnu mjeru, i to u skladu s osnovnim principima na kojima počiva njen rad. To su princip dodjeljivanja nadležnosti, princip supsidijarnosti i princip proporcionalnosti.¹¹

Kao rezultat procesa daljnjeg političkog integriranja Evropske unije u Rimu je 2004. prihvaćen tekst Ustava EU. Osnovne vrijednosti Unije, koje su prihvatile sve njene zemlje članice, podrazumijevaju poštivanje ljudskog dostojanstva, slobode, demokratije, pravne države, jednakosti, ravnopravnosti spolova¹², kao i poštivanje prava čovjeka. Cilj Unije je promoviranje mira, vrijednosti EU i dobrobiti njenih naroda, a svojim građanima Unija nudi prostor slobode, sigurnosti i pravde bez unutrašnjih granica, kao i jedinstveno konkurentno tržište.

Odnos EU prema zemljama članicama zasniva se na principu lojalne saradnje i poštivanja jednakosti svih zemalja članica. Nadležnosti i saradnja EU i zemalja članica su, kako slijedi:

- isključive nadležnosti: carinska unija, konkurencijski propisi, monetarna politika, očuvanje pomorsko-bioloških resursa, zajednička trgovinska politika, međunarodni sporazumi koji se tiču zajedničkih propisa;
- zajedničke nadležnosti: socijalna politika, ekonomska, socijalna i teritorijalna kohezija, poljoprivreda, okoliš, zaštita potrošača, transport, energija, sigurnost i pravosuđe, sigurnosne mjere u javnom zdravstvu, istraživački i tehnološki razvoj;
- djelatnosti koje se nadopunjuju: zaštita i unapređenje zdravlja, industrija, kultura, turizam, obrazovanje, mladi, sport, civilna zaštita, administrativna saradnja, politika zapošljavanja.

1.4. Proces stabilizacije i pridruživanja

Vijeće ministara EU je 1997. utvrdilo zajedničku strategiju prema zemljama Zapadnog Balkana pod nazivom "regionalni pristup". U sklopu ovog pristupa od zemalja se traži da ispune uslove za razvoj bilateralnih odnosa s EU: demokratizacija, poštivanje ljudskih prava i sloboda, stvaranje pravne države, privatizacija državne imovine i uvođenje tržišne ekonomije. Posebno važan uslov je saradnja s Međunarodnim krivičnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.

Nakon dešavanja na Kosovu 1999., EU se u svojoj politici prema Zapadnom Balkanu posvetila snažnijoj stabilizaciji zemalja ovog regiona i ostvarivanju njihovog bržeg društveno-ekonomskog razvoja. Stoga je 1999. EU kreirala novi koncept pridruživanja¹³ za pet zemalja regiona (Bosna i Hercegovina, Albanija, Hrvatska, Srbija i Crna Gora i Makedonija) putem Procesu stabilizacije i pridruživanja (PSP)¹⁴. U Procesu su

¹¹ O principima vidjeti u 1.5. Implikacije integracionog procesa na pravni poredak zemalja članica.

¹² DIRECTIVE 2002/73/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 23 September 2002 amending Council Directive 76/207/EEC on the implementation of the principle of equal treatment for men and women as regards access to employment, vocational training and promotion, and working conditions. Pogledati i "The Program on Equal Opportunities for Women and Men (EOWM) in the European Union accession process (2002 – 2004)."

¹³ Dosadašnje zemlje kandidati za punopravno članstvo u EU prolazile su kroz Proces pridruživanja, nakon čega su s EU potpisivale Sporazum o pridruživanju.

¹⁴ Eng. *Stabilisation and Association Process*.

naglašene komponente stabilizacije, regionalne saradnje i razvijanja dobrosusjedskih odnosa. PSP nudi evropsku perspektivu zemljama u regionu, uz ispunjavanje političkih, ekonomskih i administrativnih kriterija, s tim da brzina pristupanja Uniji zavisi od napretka svake pojedine zemlje.

Tri su ključna instrumenta Procesu stabilizacije i pridruživanja: Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), CARDS¹⁵ kao instrument finansijske pomoći EU zemljama procesa, i mreža preferencijalnih trgovinskih aranžmana. Uslovnim se, također, može smatrati četvrti element PSP-a o regionalnoj saradnji.

Pravni osnov SSP-a je čl. 310. Ugovora o osnivanju EZ i on predstavlja novu generaciju sporazuma o ugovornim odnosima između država članica sa zemljama koje žele ostvariti punopravno članstvo u EU. U evolutivnoj klauzuli Sporazuma potvrđuje se status potencijalnog kandidata za članstvo u EU. Značaj potpisivanja Sporazuma je prilika da se prvi put uspostave i institucionaliziraju ugovorni odnosi između BiH i EU. Preferencijalni karakter sporazuma treba doprinijeti ekonomskoj i političkoj stabilizaciji BiH i uspostavi bliskih i dugoročnih veza između ugovornih strana.

Pored općih principa, Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju trebalo bi da obuhvati i sljedeće oblasti: politički dijalog, regionalnu saradnju, slobodu kretanja robe, radnika i kapitala, slobodu pružanja usluga, poduzetništvo, usklađivanje zakonodavstva, saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, politiku saradnje, finansijske saradnje, te predviđa formiranje institucionalnog okvira za praćenje provođenja sporazuma. Ovaj sporazum neće tražiti od BiH da u potpunosti implementira *acquis communautaire*. Fokus je više na poštivanju ključnih demokratskih principa i ključnih elemenata *acquisa*, koji omogućavaju pravilno funkcioniranje jedinstvenog tržišta EU. To će omogućiti privredama zemalja u regionu da počnu proces integriranja u strukture EU.

Bosni i Hercegovini na putu u EU, u skladu sa zahtjevima Procesu stabilizacije i pridruživanja, predstoji niz koraka, što podrazumijeva ispunjenje kriterija za članstvo.

- donošenje odluke o početku pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju,
- formiranje pregovaračkih timova,
- pregovori o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP),
- parafiranje i potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju,
- stupanje na snagu Privremenog sporazuma (odredbe SSP-a koje se odnose na trgovinu robom i promet, koje važe prije ratifikacije),
- ratifikacija Sporazuma u Evropskom parlamentu, Parlamentarnoj skupštini BiH i parlamentima zemalja članica EU,
- stupanje na snagu Sporazuma, ispunjenje obaveza iz Sporazuma,
- podnošenje zahtjeva za punopravno članstvo,
- Evropska komisija priprema mišljenje (*avis*) o kandidaturi na osnovu odgovora na pitanja iz Upitnika koji se dostavlja vlastima BiH,
- Vijeće ministara EU usvaja mišljenje i donosi odluku o početku pregovora s kandidatom,

¹⁵ Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilsation, Uredba Vijeća (EC) 2666/2000. od 05.12.2000.

- pregovori po 31/35¹⁶ poglavlju *acquis communautaire* i izrada sporazuma o pristupanju,
- ispunjenje Kopenhagenskih i Madridskog kriterija za članstvo,
- potpisivanje Sporazuma o pristupanju,
- ratifikacija Sporazuma u Parlamentarnoj skupštini BiH, nacionalnim parlamentima zemalja članica EU i Evropskom parlamentu,¹⁷
- članstvo u Evropskoj uniji,
- primjena prijelaznih odredbi.

Evropsko vijeće je na samitu u Solunu, održanom 19. i 20.6.2003., potvrdilo odlučnost zemalja članica da potpuno i djelotvorno podrži evropsku perspektivu zemalja iz Procesa stabilizacije i pridruživanja. Značajna odluka solunskog samita je uvođenje Evropskog partnerstva za zemlje Zapadnog Balkana, koje je za BiH objavljeno u junu 2004.¹⁸ Evropske institucije u Partnerstvu navode kratkoročne i srednjoročne prioritete i služit će kao lista obaveza prema kojoj će se mjeriti napredak BiH na njenom putu evropskih integracija. Kratkoročni prioritete uključeni su u vidu aneksa uz Program za realizaciju 16 prioriteta aktivnosti, a Program za realizaciju srednjoročnih prioriteta obrađen je po metodologiji Nacionalnog programa usvajanja *acquisa* (NPAA)¹⁹.

1.5. Implikacije integracionog procesa na pravni poredak zemalja članica

Integriranje u Evropsku uniju (EU) implicira značajne promjene u pravnom poretku zemalja članica, uslovljene *sui generis* karakterom EU kao specifičnim oblikom međunarodne saradnje i integriranja, koji je izgradio vlastiti pravni poredak, različit od međunarodnog i pravnih poredaka zemalja članica.

Za razliku od normi međunarodnog prava koje generalno ne zahtijevaju ni da se odredbe međunarodnopravnih instrumenata primijene direktno u nacionalnom pravnom sistemu ni njihov prioritet nad normama nacionalnog prava²⁰, efikasnost prava Zajednice u značajnoj mjeri zasnovana je upravo na principima *direktnog* djelovanja²¹ i *supremacije*²². Osnovu ovih doktrina izvedenih kroz praksu Evropskog suda pravde čini

¹⁶ Za potrebe pregovaranja o posljednjem proširenju 2004. zemlje kandidati imale su od 29. do 31. poglavlja *acquis communautaire*, dok je u slučaju Hrvatske EC, radi lakšeg vođenja pregovora, u prijedlogu pregovaračkog okvira odredila 35 poglavlja podijelivši opširna i zahtjevna poglavlja. Može se očekivati da će i za BiH također biti određena posebna poglavlja *acquis communautaire* koja će biti potrebno usvojiti nakon pregovaranja.

¹⁷ U posljednje vrijeme u nekim zemljama EU uvodi se praksa referendumu o članstvu novih zemalja.

¹⁸ Council regulation (EC) No 533/2004 of march 22 2004 *ili* council decision of 14 June 2004 on the principles, priorities and conditions contained in the European Partnership with Bosnia and Herzegovina 2004/515/ec

¹⁹ National Programme for the Adoption of the Acquis.

²⁰ Generalizacija je u ovom slučaju učinjena samo s ciljem naglašavanja specifične prirode prava EZ. Ipak, očigledni primjeri izuzetaka mogu se naći u međunarodnom pravu kao što je Bečka konvencija o ugovornom pravu (1969.) ili Bečka konvencija o ugovorima o međunarodnoj trgovini robom (1980.) i sl.

²¹ *Direktno djelovanje* pojedinih odredbi primarnog i sekundarnog EU zakonodavstva (koje kumulativno ispunjavaju određene uslove) implicira da pravne i fizičke osobe, kojima je komunitarnim odredbama uspostavljeno neko pravo ili obaveza, imaju mogućnost pozvati se i zaštititi ta prava pred vlastitim sudovima, koji su ih dužni zaštititi bez obzira na norme nacionalnog prava.

²² *Supremacija* odredbi prava EZ podrazumijeva da, u slučaju nesaglasnosti normi nacionalnog prava s pravom EZ, primat pripada pravu EZ nezavisno od toga da li je nacionalni propis donesen prije ili nakon stupanja na snagu propisa EZ, pod uslovom da je u pitanju oblast iz zakonodavne kompetencije EZ. Princip

intencija da se komunitarna pravila primjenjuju istom snagom i istim djelovanjem, istim značenjem i efektom u odnosu na sve njegove subjekte. To dodatno implicira uniformno tumačenje i primjenu njegovih odredbi.

Uspostavljanje i razvoj ovih principa tumači se prijenosom ili diobom dijela nacionalnih kompetencija na institucije Evropskih zajednica (EZ) i EU. U osnovi, zemlje članice razvojem saradnje i integriranjem prenose dio svoje suverenosti na institucije EU. Dioba ili prijenos nekih kompetencija na institucije EZ mora naći svoj pravni izraz i to prevashodno u normama ustavnog ranga koje treba da omoguće interakciju nacionalnog i pravnog poretka EU. Domet iznesenih principa ograničen je principima *supsidijarnosti* i *proporcionalnosti*²³, koji u značajnoj mjeri korespondiraju pitanju državnog suvereniteta članica, čineći, zajedno s odredbama o ljudskim pravima i unijskim građanstvom, značajne elemente pravnog poretka EU.

Kompleksnost pravnog poretka EU i njegovih odredbi, višejezičnost, ekskluzivno pravo tumačenja i specifična pravna terminologija neposredno se odražavaju na upravne i sudske strukture zemalja članica, organizaciono i funkcionalno, na strukturu i kvalitet pravnih propisa, procedure donošenja, transparentnost, učešće javnosti, rokove implementacije i sl. Sve ovo su razlozi zbog kojih su ustavni okviri zemalja članica prilagođavani uslovima međudržavne i međunarodne saradnje u kontekstu ekonomske a potom i političke integracije.

1.6. Trenutno stanje i aktivnosti koje je preduzela BiH

Razvoj odnosa BiH i EU

- Početak čvršćih odnosa BiH i EU veže se za 1996. kada EU počinje pružati pomoć BiH u okviru programa Phare i Obnova.
- Godine 1997. EU je kreirala "Regionalni pristup" kojim je podržana implementacija sporazuma Dayton/Paris i Erdut s ciljem osiguranja osnovne stabilnosti u regiji i istovremeno je ustanovljena politička i ekonomska uslovljenost razvoja bilateralnih odnosa sa zemljama u regiji. Već od tada BiH je počela uživati autonomne trgovačke povlastice za izvoz svoje robe u zemlje EU.
- Godine 1998. EU je donijela Deklaraciju o BiH. Uspostavljena je EU/BiH Konsultativno-radno tijelo (Consultative Task Force - CTF), zajedničko tijelo u okviru kojeg se prati napredak Bosne i Hercegovine u oblastima razvoja administracije, regulatornog okvira i osnovnih pravaca djelovanja.
- Godine 1999. Odlukom Vijeća EU, Bosna i Hercegovina je, zajedno s Albanijom, Hrvatskom, Makedonijom i Srbijom i Crnom Gorom, uključena u Proces stabilizacije i pridruživanja (PSP) koji je predstavljao politički okvir za razvoj odnosa EU i zemalja u ovom procesu. PSP je prvi put naznačio mogućnost integracije u strukture EU za BiH i ostale četiri zemlje učesnice u PSP-u. Odlukom Vijeća ministara BiH o pokretanju inicijative za pristupanje Bosne i Hercegovine EU i Rezolucijom Parlamentarne

supremacije ne obavezuje samo nacionalne sudove već posredno i zakonodavne organe, što podrazumijeva da ne donose propise koji nisu u saglasnosti s pravom EZ, ali i da ukinu takve propise koji su prethodno donijeti.

²³ *Supsidijarnost* kao princip obavezuje Zajednicu da, u oblastima koje ne spadaju u njenu isključivu nadležnost, djeluje samo ako i ukoliko zemlje članice ne mogu ostvariti ciljeve predloženog djelovanja te ih s obzirom na razmjere i učinke bolje može ostvariti Zajednica. Pri tome svaka mjera koju preduzima Zajednica mora biti *proporcionalna* cilju koji se nastoji ostvariti, kao npr. pitanje izbora odgovarajućeg pravnog instrumenta, obavezujućeg odnosno neobavezujućeg, ako je to primjereno postavljenom cilju.

skupštine BiH o evropskim integracijama i Paktu stabilnosti za Jugoistočnu Evropu stvorene su političke pretpostavke za početak procesa pripreme BiH za uključenje u evropske integracije.

- Godine 2000. EU je objavila Mapu puta (*Road Map*) kao odgovor na zahtjev BiH za izradu Studije izvodljivosti (*Feasibility Study*) za početak pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (*Stabilisation and Association Agreement – SAA*). Tim dokumentom postavljeno je 18 uslova koje BiH treba da ispuni prije izrade Studije izvodljivosti.
- Evropsko vijeće je na sastanku u gradu Feira, u Portugalu, izričito navelo da su sve zemlje koje učestvuju u PSP-u potencijalni kandidati za članstvo u EU. Produžena je mogućnost bescarinskog plasmana industrijskih i većine poljoprivrednih proizvoda iz BiH na tržištu EU.
- Godine 2001. usvojena je Strategija EU za BiH u periodu 2002.-2006. (*Country Strategy Paper 2002-2006*). Ovom strategijom definiraju se prioritetne oblasti u kojima će EU putem CARDS-a pružati tehničku pomoć.
- Godine 2002. Bosna i Hercegovina je “suštinski ispunila” Mapu puta.
- Januar 2003. – Evropska policijska misija (EUPM) preuzela je nadležnosti od Misije UN-a (Međunarodne policijske snage – IPTF).
- U martu 2003. Evropska komisija postavila je pred institucije BiH 346 pitanja koja se tiču političke stabilnosti, demokratije, zaštite ljudskih prava, ekonomske situacije, stanja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, zaštite okoliša, itd.
- Godine 2003. Evropsko vijeće je na samitu u Solunu ponovo potvrdilo odlučnost da potpuno i djelotvorno podrži evropsku perspektivu zemalja PSP-a, naglašavajući da će BiH, kao i ostale zemlje PSP-a, postati integralni dio EU, kada ispuni za to utvrđene kriterije. Istovremeno je PSP značajno unaprijeđen i obogaćen novim elementima preuzetim iz procesa proširenja. Počeo je politički dijalog EU - BiH.
- U novembru 2003. na osnovu datih odgovora Evropska komisija donijela je svoju ocjenu o Studiji izvodljivosti²⁴, posebno vodeći računa o spremnosti institucija BiH da ispoštuju političke, ekonomske, a naročito demokratske uslove.
- Provedena Studija izvodljivosti identificirala je 16 prioriternih reformi u kojima bi suštinski napredak bio osnova Evropskoj komisiji da preporuči Vijeću EU početak pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju.
- Nakon objavljivanja Studije izvodljivosti Vijeće ministara BiH usvojilo je Program aktivnosti za realizaciju prioriteta u 2004. iz Studije izvodljivosti. Ovaj program dobio je podršku Parlamentarne skupštine BiH kao i političkih stranaka. U BiH je nastao novi ambijent, jer je proces evropskih integracija postao prioritet, a razumijevanje za njega generalno se proširilo u svim segmentima društva, od politike do medija.
- Godine 2004. objavljeno je Evropsko partnerstvo za BiH, dokument koji navodi kratkoročne i srednjoročne prioritete u vezi s pripremama BiH za daljnje integriranje u EU, i služi kao lista obaveza prema kojoj će se mjeriti napredak.
- Novembra 2004. Bosna i Hercegovina potpisala je Okvirni sporazum kojim su joj otvoreni Evropski programi (*Community Programmes*).
- Godine 2004. EUFOR - snage EU, kroz Operaciju ALTHEA, preuzele vojnu misiju u očuvanju mira u BiH od NATO misije SFOR.

Pregovori o SSP-u

²⁴ Izvještaj Komisije Vijeću o spremnosti BiH za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju s EU.

Tokom procesa ispunjavanja prioriteta i u njihovom praćenju koristi se mehanizam sastanaka Konsultativno-radnog tijela (CTF – Consultative Task Force) u kojem učestvuju predstavnici Bosne i Hercegovine i EU. Za potrebe pregovora o SSP-u izvršit će se modifikacija tijela CTF-a, iz čega će se razviti radne grupe i pregovarački timovi.

Faza pregovora o PSP-u podrazumijeva intenzivne reforme u zemlji. Zbog toga je značajno posebnu pažnju posvetiti pripremi pregovaračkih timova i pregovaračkih pozicija. U tom pogledu, naročito je značajno intenzivirati aktivnosti na jačanju kadrovskih i institucionalnih kapaciteta u BiH, na svim nivoima. Među najkvalitetnijim i najsposobnijim stručnjacima vršit će se odabir osoba koje će pripremati pregovaračke pozicije i ući u pregovaračke timove. Pregovarački timovi bit će odgovorni za dosljedno provođenje stavova iz pregovaračkih pozicija. Primjeri zemalja koje su već prošle kroz procese pregovora s EU ukazuju da je izuzetno značajno da sastav pregovaračkog tima ostane nepromijenjen kroz sve faze integriranja, bez obzira na promjene na vlasti do kojih je dolazilo nakon izbora u tim zemljama.

2. Razmatranje kriterija za pristupanje EU

EU je otvorena za sve evropske države koje poštuju njene vrijednosti i rade na njihovom promoviranju. U članu 49. Ugovora o EU stoji da se bilo koja evropska država koja poštuje principe slobode, demokratije, ljudskih prava i osnovnih sloboda, te pravne države, može prijaviti za članstvo u Uniji.

Osim ovih principa postoje konkretni kriteriji čije je ispunjenje uslov za članstvo i koji su usvojeni na sastanku Evropskog vijeća u Kopenhagenu 1993., a to su:

- 1) politički kriterij - stabilnost institucija koje garantiraju demokratiju, pravnu državu, poštivanje ljudskih prava i prava manjina,
- 2) ekonomski kriterij - postojanje funkcionalne tržišne ekonomije koja bi trebalo da bude sposobna izdržati konkurentski pritisak na tržištu EU,
- 3) pravni kriterij - sposobnost preuzimanja obaveza članstva, uključujući i implementaciju ciljeva političke, ekonomske i monetarne unije, što znači usvajanje cjelokupnog *acquis communautaire*.

Na sastanku Evropskog vijeća u Madridu 1995. ovim kriterijima još je pridodat i četvrti, administrativni kriterij, koji se odnosi na prilagođavanje odgovarajućih administrativnih struktura, odnosno njihovo jačanje s ciljem efikasnijeg usvajanja i primjene zakonodavstva EU.

Vijeće EU je u aprilu 1997. usvojilo Regionalni pristup, u kojem postavlja političke i ekonomske uslove za razvoj bilateralnih odnosa s pet zemalja u Procesu stabilizacije i pridruživanja. Regionalni pristup je prvi put definirao uslove za trgovinske odnose i bolje pridruživanje s EU. Ovi uslovi uključivali su kriterije iz Kopenhagena, kojima su dodati zahtjevi za bolju prekograničnu saradnju i poštivanje Daytonskog mirovnog sporazuma.

Glavni prioriteti Bosne i Hercegovine odnose se na njenu sposobnost da ispuni kriterije koje sve zemlje kandidati moraju ispuniti prije prijema u punopravno članstvo EU. Bosna i Hercegovina svoje odnose sa EU ostvaruje kroz učešće u Procesu stabilizacije i pridruživanja koji se koristi od 1999. godine. Po uzoru na kriterije iz Kopenhagena, i ovaj proces predviđa ispunjavanje zahtjeva političke i ekonomske prirode i sposobnosti ispunjavanja obaveza, ali koji su specifični za BiH tokom perioda obnove, tranzicije i reformi. Ispunjavanje ovih kriterija redovno se prati i o postignutom napretku Evropska komisija pravi godišnji izvještaj o Procesu stabilizacije i pridruživanja. Specifični uslovi za BiH se određuju u dokumentu Evropsko partnerstvo.

Prvi od tih zahtjeva odnosi se na političku situaciju, i to na razvoj demokratije i vladavine prava, izgradnju i jačanje državnih institucija izvršne i zakonodavne vlasti, provođenje demokratskih i fer izbora, reformu oružanih i policijskih snaga, poštivanje ljudskih prava i zaštitu manjina, povratak izbjeglica i raseljenih osoba kao i povrat imovine. Važna pitanja u ovoj oblasti su i regionalna saradnja sa zemljama PSP-a i saradnja s Međunarodnim sudom za ratne zločine u bivšoj Jugoslaviji.

Što se tiče ekonomskog aspekta, od Bosne i Hercegovine posebno se zahtijeva daljnje sakupljanje pouzdanih statističkih podataka kao osnove svakog ekonomskog planiranja, potom suzbijanje nezaposlenosti i borba protiv siromaštva, rješavanje pitanja poreske politike kao i smanjenje javne potrošnje, te završetak privatizacije velikih preduzeća.

Treći zahtjev je uspješna implementacija samog Procesu stabilizacije i pridruživanja, sa posebnim naglaskom na tačke iz Studije izvodljivosti, kao što su: evropske integracije, razvijanje jedinstvenog ekonomskog prostora, konzistentna trgovinska politika, carinska i poreska reforma, integrisano energetska tržište, javni emiteri, borba protiv organizovanog kriminala, azil i migracije.

Sljedeća faza je ukupna implementacija Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju u kojoj treba osigurati da su reforme koje se provode u skladu sa zahtjevima ovog procesa, s *acquis communautaireom* kao i s cjelokupnim procesom evropskih integracija.

U kontekstu kriterija za pristupanje EU, Bosna i Hercegovina nastaviti će konzistentno realizirati politiku dobrosusjedske i regionalne saradnje, doprinoseći tako stvaranju trajnog mira, stabilnosti i sigurnosti u regiji. U tom kontekstu jačati će se politička saradnja, ekonomska integracija i saradnja u regiji, te saradnja u svim ostalim oblastima, a naročito u onima koje imaju direktan uticaj na proces evropskih integracija zemalja regiona.

2.1. Politička situacija

2.1.1. Politički kriterij integracije

Evropsko vijeće na sastanku u Kopenhagenu 1993. utvrdilo je političke kriterije za pristupanje Evropskoj uniji. Politički kriterij definiran u Kopenhagenu inkorporiran je u Ugovor o osnivanju Evropske unije kao ustavni princip:

»Unija je zasnovana na principima slobode, demokratije, poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i vladavini prava.«²⁵

U kontekstu procesa evropske integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju, predsjednici političkih stranaka koje imaju poslanike u Parlamentarnoj skupštini BiH:

„ potvrdili su svoju spremnost na politički konsenzus i daljnju demokratizaciju Bosne i Hercegovine u okviru ustavnog poretka, radi ulaska u Evropsku uniju i Partnerstvo za mir.«²⁶

Ovo opredjeljenje Bosna i Hercegovina potvrdit će daljnjom demokratizacijom i izgradnjom institucija, vladavinom prava, slobodnim i demokratskim izborima, razvojem civilnog društva, osiguranjem uslova za veće političke i ekonomske slobode, te poštivanjem ljudskih i manjinskih prava.²⁷

2.1.2. Demokratija i vladavina prava

Opis sadašnje situacije

Ustav je definirao Bosnu i Hercegovinu kao demokratsku državu koja se sastoji od dva entiteta : Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske,²⁸ kao i Brčko Distrikta, ustanovljenog naknadnom arbitražom. Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda s njenim protokolima inkorporirana je u Ustav BiH, direktno se primjenjuje i u supremaciji je nad svakim drugim zakonom.²⁹

Ustav BiH garantira svim građanima da su: ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, spol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovinsko stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Sloboda i lična sigurnost čovjeka nepovredivi su.³⁰

Bosna i Hercegovina organizirana je na principu trodjelne podjele vlasti:

zakonodavna vlast - Parlamentarna skupština BiH s Predstavničkim domom i Domom naroda;

izvršna vlast - Predsjedništvo BiH i Vijeće ministara BiH;

sudska vlast - Ustavni sud BiH.

Neophodne mjere

- Uskladiti zakonodavstvo BiH sa svim međunarodnim i evropskim instrumentima za zaštitu ljudskih prava.

²⁵ Vidjeti bliže, član 6. stav 1. pročišćenog teksta Amsterdamskog ugovora, maj 1999.

²⁶ Izjava broj: 01-50-3-180/04 od 18. februara 2004.

²⁷ Član I tačka 2. «Ustav Bosne i Hercegovine», Sarajevo: JPNIO SLUŽBENI LIST BiH, 1996. str.50.

²⁸ Ibid, član I., tačka 3.str.50.

²⁹ Ibid, član II., tačka 2.str.51.

³⁰ Ibid, član II., tačka 3. i 4. str.52.

- Osigurati da svi politički subjekti i institucije BiH provode i primjenjuju odredbe zakona o sukobu interesa.
- Jačati institucionalne kapacitete na svim nivoima uprave radi punog provođenja i primjene zakona.
- Unapređivati funkcioniranje i stabilnost institucija koje garantiraju daljnju demokratizaciju društva.
- Osigurati jednaka politička, socijalna i ekonomska prava konstitutivnih naroda na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine.
- Nastaviti sa započetim reformama u institucijama koje garantiraju vladavinu prava i poštivanje ljudskih i manjinskih prava.
- Omogućiti kontinuirano usavršavanje i podizati nivo znanja i stručnosti unutar uprave.
- Unapređivati sveobuhvatnu regionalnu saradnju i jačati odnose sa susjedima, te doprinositi stabilnosti u regionu.

2.1.3. Zakonodavna vlast

Opis sadašnje situacije

Bosna i Hercegovina je zemlja parlamentarne demokratije.³¹ Na entitetskom nivou, u Brčko Distriktu, te na kantonalnom nivou u Federaciji BiH također postoje parlamenti.

Bosna i Hercegovina ima uspostavljen višestranački sistem.

Parlamentarna skupština BiH sastoji se od dva doma³²: Doma naroda i Predstavničkog doma. Dom naroda ima 15 delegata (birani po etničko-teritorijalnom principu) – dvije trećine iz Federacije BiH (pet Hrvata i pet Bošnjaka) i jedna trećina (pet Srba) iz Republike Srpske. Izbori za delegate Doma naroda zasnovani su na etničko-teritorijalnim principima. Predstavnički dom ima 42 člana - dvije trećine biraju se s teritorije Federacije BiH, a jedna trećina s teritorije Republike Srpske. Svaki dom među svojim članovima bira po jednog predstavnika svakog konstitutivnog naroda za predsjedavajućeg i zamjenike predsjedavajućeg. Pozicija predsjedavajućeg automatski se rotira, bez glasanja, svakih osam mjeseci, počevši od dana izbora predsjedavajućeg. Dom naroda može se raspustiti odlukom Predsjedništva BiH ili odlukom samog doma.

Nadležnosti Parlamentarne skupštine BiH su: donošenje zakona; odlučivanje o izvorima i iznosu sredstava za rad institucija BiH i za međunarodne obaveze BiH; odobravanje budžeta za institucije BiH; odlučivanje o saglasnosti za ratifikaciju ugovora; ostala pitanja potrebna da se provedu njene dužnosti ili koja su joj dodijeljena sporazumom entiteta.

U oba doma Parlamentarne skupštine BiH osnovane su i funkcioniraju stalne i privremene parlamentarne komisije. Uspostavljene su i zajedničke komisije oba doma Parlamentarne skupštine BiH, pri čemu je za proces evropskih integracija posebno značajna Komisija za evropske integracije.

Ustav BiH utvrđuje vitalnu zakonodavnu ulogu entitetskih parlamenata. Entitetski parlamenti usvajaju zakone iz svoje nadležnosti međusobno harmonizirane i usaglašene s okvirnim zakonom BiH. Posebno značajna za proces evropskih integracija je potreba

³¹ Ibid, član IV.

³² Ibid, član IV. stav 1.

međusobnog harmoniziranja zakona oba entiteta koji se usklađuju sa zakonima donesenim na nivou BiH.

U skladu s ustavnim promjenama iz 2002., u Parlamentu Federacije BiH broj poslanika u Predstavničkom domu smanjen je na 98, dok Dom naroda ima 58 delegata (po 17 Bošnjaka, Hrvata i Srba i sedam pripadnika ostalih). U Narodnoj skupštini Republike Srpske, koja ima 83 poslanika, konstituirano je Vijeće naroda. Vijeće ima 28 članova, odnosno po osam članova iz reda sva tri konstitutivna naroda i četiri člana iz reda ostalih.

Neophodne mjere

- Uspostaviti kvalitetnu i efikasnu koordinaciju usvajanja zakona kroz aktivnosti i rad zakonodavnih organa BiH uvažavajući interese svih učesnika u BiH.
- Uspostaviti kvalitetnu i efikasnu zakonodavnu dinamiku Parlamentarne skupštine BiH koja će omogućiti postupno usvajanje *acquis communautaire*.
- Utvrditi prioritet kod usvajanja zakona s E - oznakom.³³
- Intenzivirati saradnju i koordinaciju između Parlamentarne skupštine BiH i entitetskih parlamenata, posebno putem osnivanja interparlamentarne komisije između državnog i entitetskih parlamenata i skupštine Brčko Distrikta.
- Razvijati saradnju sa zakonodavnim tijelima u regionu, parlamentima zemalja članica EU i s Evropskim parlamentom.
- Provesti i primijeniti princip konstitutivnosti, ravnopravnosti i nediskriminacije svih naroda na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, naročito vodeći računa o principima Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokolu 12.
- Ojačati stručne kapacitete i osigurati odgovarajući broj odbora, u skladu s potrebama procesa evropskih integracija.
- Preispitati i ocijeniti kapacitete oba doma Parlamentarne skupštine BiH i administrativnog servisa za zadatke iz oblasti evropske integracije.
- Preispitati i ocijeniti kapacitete radnih tijela Parlamentarne skupštine BiH (parlamentarne komisije).
- Nastaviti kadrovsko i stručno osposobljavanje parlamentarne administracije.
- U potpunosti preduzeti aktivnosti radi punog razumijevanja potencijalnih koristi i troškova budućih aktivnosti u procesu integracije u EU.

2.1.4. Izvršna vlast

2.1.4.1. Predsjedništvo BiH

Opis sadašnje situacije

Predsjedništvo BiH ima tri člana: jednog Bošnjaka, jednog Hrvata, od kojih se svaki bira direktno s teritorije Federacije BiH, te jednog Srbina, koji se direktno bira s teritorije Republike Srpske.³⁴

Članovi Predsjedništva BiH imenuju među sobom predsjedavajućeg na period od osam mjeseci.

Izbori za članove Predsjedništva BiH zasnovani su na etničko-teritorijalnim principima.

³³ Zakoni koji se donose u skladu s programskim instrumentima za usklađivanje legislative BiH s *acquis communautaire*.

³⁴ Član V. Ustava BiH.

Predsjedništvo BiH nadležno je za: vođenje vanjske politike, imenovanje ambasadora i drugih međunarodnih predstavnika BiH, pregovaranje, odricanje ugovora uz pristanak Parlamentarne skupštine BiH, ratificiranje ugovora BiH, predlaganje godišnjeg budžeta, zastupanje BiH u međunarodnim i evropskim organizacijama i institucijama, koordinaciju prema potrebi s međunarodnim i nevladinim organizacijama u BiH, izvršavanje odluka Parlamentarne skupštine BiH.³⁵

U svakom entitetu bira se predsjednik i dva potpredsjednika iz različitih konstitutivnih naroda.

Predsjednika i potpredsjednike Republike Srpske biraju građani neposrednim i tajnim glasanjem na period od četiri godine. U Federaciji BiH predsjednika i potpredsjednika bira Parlament Federacije BiH.

Neophodne mjere

- Provesti i primijeniti princip konstitutivnosti, ravnopravnosti i nediskriminacije svih naroda na cijeloj teritoriji BiH, naročito vodeći računa o principima Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Protokolu 12.
- Osigurati demokratsku ulogu Predsjedništva BiH i riješiti način izbora Predsjedništva BiH prema evropskim standardima.
- Voditi aktivnosti na unapređenju odnosa i saradnje sa zemljama članicama Evropske unije i EU u cjelini.
- Unapređivati koordinaciju među entitetima o pitanjima od zajedničkog interesa.

2.1.4.2. Vijeće ministara BiH, entitetske vlade i Vlada Brčko Distrikta

Opis sadašnje situacije

Vijeće ministara BiH je organ izvršne vlasti Bosne i Hercegovine koji vrši svoja prava i dužnosti kao vladine funkcije, u skladu s Ustavom BiH, zakonima i drugim propisima Bosne i Hercegovine.³⁶

Struktura Vijeća ministara BiH se u periodu od 1996. do 2004. mijenjala tri puta - u broju ministarstava i u organizacionom smislu. Osnovni cilj ovih promjena je osiguranje funkcionalnijeg rada Vijeća ministara BiH. Zakonom o Vijeću ministara BiH iz marta 2003. uspostavljeno je osam ministarstava: Ministarstvo civilnih poslova, Ministarstvo vanjskih poslova, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Ministarstvo prometa i komunikacija, Ministarstvo finansija i trezora, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, Ministarstvo pravde, Ministarstvo sigurnosti, a 1. 12. 2003. osnovano je Ministarstvo odbrane.³⁷

Godine 1997. Vijeće ministara BiH imalo je tri ministarstva, a 2000. sastojalo se od šest ministarstava.

Do 2003. Vijećem ministara BiH predsjedavali su kopredsjedavajući, koji su ujedno bili i ministri jednog od ministarstava, a na toj dužnosti rotirali su se svakih osam mjeseci.

U skladu sa Zakonom o Vijeću ministara BiH iz 2003., pozicija predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH utvrđena je na mandatni period od četiri godine. Predsjedavajući Vijeća

³⁵ Ibid, član V. tačka 3.

³⁶ Član 2. Zakona o Vijeću ministara BiH, Službeni glasnik BiH, br. 30/03.

³⁷ Službeni glasnik BiH, br. 43/03.

ministara BiH naročito usklađuje i prati aktivnosti institucija vlasti u BiH koje su u vezi s integriranjem Bosne i Hercegovine u EU.³⁸

Promjena strukture i nadležnosti Vijeća ministara BiH u periodu 1996.-2004. omogućava funkcioniranje institucija BiH u procesu integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Uz sve navedeno, ove reforme u određivanju uloge, strukture i organizacije Vijeća ministara BiH pretpostavka su za uspješna kretanja u procesu stvaranja funkcionalne države Bosne i Hercegovine.

Predsjedništvo BiH imenuje predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH koji preuzima dužnost nakon što to odobri Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH. Predsjedavajući Vijeća ministara BiH imenuje ministre i zamjenike ministara koji preuzimaju dužnost nakon što ih potvrdi Predstavnički dom PSBiH. Najviše 2/3 svih ministara mogu biti imenovani s teritorije FBiH, a 1/3 iz RS-a. Predsjedavajući imenuje zamjenike ministara koji nisu iz istog konstitutivnog naroda kao njihovi ministri.³⁹

Vijeće ministara BiH nadležno je za provođenje politike i odluka Bosne i Hercegovine u oblastima naznačenim članom III.(1), (4) i (5) Ustava BiH.

Zakonom su osnovana i stalna tijela Vijeća ministara BiH: Direkcija za evropske integracije, Generalni sekretarijat i Ured za zakonodavstvo, kao i dva koordinaciona tijela: Odbor za ekonomiju i Odbor za unutrašnju politiku, koji pomažu u efikasnijem izvršenju poslova iz mandata Vijeće ministara BiH.

Direkcija za evropske integracije je pod direktnom nadležnošću predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH i centralno je tijelo zaduženo za koordinaciju aktivnosti institucija i organa vlasti BiH u procesu priključenja Bosne i Hercegovine Evropskoj uniji.

Osnovana je i Jedinica za koordinaciju ekonomskih istraživanja i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH (EPPU - PRSP) pri kabinetu predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH. Jedinica ima zadatak da koordinira izradu socio-ekonomskih studija, posebno onih koje su potrebne za ubrzanje procesa integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju.

Na nivou BiH osnovane su i različite samostalne agencije i direkcije u okviru resornih ministarstava, čija je uloga značajna u evropskom integracionom procesu:

Uprava za indirektno oporezivanje, Konkurencijsko vijeće, Vijeće za zaštitu potrošača, Agencija za statistiku BiH, Agencija za promociju stranih investicija, Institut za mjeriteljstvo, Institut za standardizaciju, Institut za akreditiranje, Institut za intelektualno vlasništvo, Ured za veterinarstvo, Ured za fitosanitarnu zaštitu, Agencija za sigurnost hrane (osnivanje u toku), Agencija za javne nabavke (osnivanje u toku), Regulatorna agencija za komunikacije, Obavještajno-sigurnosna agencija, Agencija za istrage i zaštitu.

Vijeće ministara BiH i entitetske vlade pretočili su reformska opredjeljenja i zahtjeve iz Procesu stabilizacije i pridruživanja u akcione planove za implementaciju prioritetnih reformi. Akcioni planovi su smjernice i prioritet za rad Vijeća ministara BiH u procesu evropske integracije. Radi uspješne pripreme za pregovore, potpisivanje i provođenje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Vijeće ministara BiH konstantno radi na poboljšanju institucionalnih kapaciteta i funkcionalnom osposobljavanju BiH da preuzme obaveze koje slijede nakon sticanja statusa zemlje kandidata i članstva u EU.

³⁸ Vidjeti bliže Zakon o Vijeću ministara BiH, Službeni glasnik BiH, br. 30/03.

³⁹ Ustav BiH, član V. tačka 4. stav I. pod a. i b.

Uspostavljen je funkcionalan odnos Vijeća ministara BiH i vlada entiteta kroz Koordinacioni odbor za razvoj i evropske integracije s ciljem koordiniranja ekonomskog i razvoja Bosne i Hercegovine uopće. Odbor koordinira ispunjavanje svih prioriteta u oblasti evropskog integracionog procesa kao i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije BiH (PRSP). Odbor se sastaje po potrebi i koordinira rad na ispunjavanju određenih prioriteta.

S ciljem jačanja fiskalne održivosti BiH, osnovano je Fiskalno vijeće BiH i uspostavljena koordinacija između predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH, predsjednika entitetskih vlada, ministara finansija države i entiteta i guvernera Centralne banke.

Vlada Republike Srpske kao organ izvršne vlasti, obavlja poslove određene Ustavom Republike Srpske i zakonom i odgovorna je za obavljanje tih poslova Narodnoj skupštini. Vladu čine predsjednik, potpredsjednici i ministri. Članove Vlade bira Narodna skupština na prijedlog kandidata za predsjednika Vlade, odnosno predsjednik Vlade. Potpredsjednici Vlade istovremeno mogu vršiti i funkciju ministra. Vlada i svaki njen član odgovorni su za svoj rad Narodnoj skupštini. Narodna skupština može na prijedlog najmanje 20 narodnih poslanika izglasati nepovjerenje Vladi i svakom njenom članu (vidjeti bliže Zakon o Vladi Republike Srpske).

Vladu Federacije Bosne i Hercegovine kao organ izvršne vlasti čine: premijer/predsjednik Vlade Federacije BiH koji ima dva zamjenika, iz različitih konstitutivnih naroda koji se biraju iz reda ministara i ministri. Premijer / predsjednik Vlade Federacije BiH i njegovi zamjenici, ministri i Vlada Federacije BiH u cjelini za svoj rad odgovorni su Parlamentu Federacije BiH, predsjedniku i dopredsjednicima Federacije BiH. Ministri su odgovorni i premijeru / predsjedniku Vlade Federacije BiH, u skladu sa Ustavom Federacije BiH (vidjeti bliže Zakon o Vladi Federacije Bosne i Hercegovine).

Vladu Brčko Distrikta čine gradonačelnik i šefovi Odjela. Gradonačelnika bira Skupština i on može biti ponovo izabran. Šefove Odjela bira ili smjenjuje gradonačelnik na osnovu profesionalnih kriterija. Gradonačelnik je odgovoran za provođenje zakona Bosne i Hercegovine i Distrikta (vidjeti bliže Statut Brčko Distrikta).

Neophodne mjere

- Analizirati učinke usklađenosti zakona u BiH s politikama Evropske unije.
- Raditi stalnu analizu usklađenosti zakona u BiH sa zakonskim okvirom *acquis*.
- Utvrditi pravni okvir (model) za uvođenje i implementaciju evropskih sektorskih politika u unutrašnje pravo BiH.
- Konstantno pripremati i provoditi konsolidirani plan rada Vijeća ministara BiH koristeći Evropsko partnerstvo i Srednjoročnu razvojnu strategiju.
- Pripremiti i provesti Akcioni plan reforme javne uprave.
- Uspostaviti ugovorne odnose s Evropskom unijom kao prvi korak ka punopravnom članstvu.
- Efikasno provoditi sve obaveze koje proisteknu iz budućih sporazuma s Evropskim zajednicama i Evropskom komisijom.
- Razvijati i jačati odnose s Vijećem ministara EU, Evropskom komisijom i vladama članicama EU, te s vladama država u regionu.
- Jačati vertikalne i horizontalne kapacitete ministarstava i drugih organa uprave za provođenje zakona.
- Raditi na stvaranju efikasne, ekonomične i kvalitetne strukture institucija.

- Osigurati odgovarajuću strukturu kvaliteta uvođenjem mehanizama za konsultaciju i saradnju koristeći postojeće instrumente koordinacije.
- Dodatno ojačati institucionalne kapacitete i mogućnost djelovanja državnih institucija uključujući i Vijeće ministara BiH i Ministarstvo vanjskih poslova BiH, između ostalog, zapošljavanjem kvalificiranog kadra, osigurati odgovarajuće finansijske i prostorne resurse.
- Unapređivati dobrosusjedske odnose i regionalnu saradnju, posebno u razmjeni iskustava i informacija u oblastima kao što su: usklađivanje zakonodavstva, vladavina prava, pravosuđe i unutrašnji poslovi, ekonomskog prilagođavanja, obrazovanja i stručnog usavršavanja.
- Izgraditi kapacitete za strateško srednjoročno planiranje, razvoj i koordinaciju.
- Trajno raditi na uspostavljanju institucionalnih struktura koje zahtijeva prihvatanje i provođenje *acquis communautaire*.
- Uspostaviti sistem odgovornosti za neprovođenje evropskog integracionog procesa.
- Jačati politički konsenzus uključivanjem civilnog društva u evropski integracioni proces.
- Pospješiti prisustvo civilnog društva i aktivno učešće nevladinih organizacija u procesu zakonodavnih i drugih reformi.

2.1.5. Izbori

Opis sadašnje situacije

Od 1995. u BiH su održani opći i lokalni izbori četiri puta. Opći izbori su posljednji put održani u oktobru 2002., na osnovu Izbornog zakona BiH, dok su raniji izbori održavani po pravilima PIC-a, odnosno OSCE-a.

U kontekstu evropskih integracija, bitno je napomenuti da su posljednje lokalne izbore 2004. u potpunosti organizirale i finansirale domaće institucije, izuzev što su u radu Izborne komisije BiH učestvovala i tri međunarodna člana. OSCE i ODIHR ocijenili su izbore uspješnim, demokratskim, fer i korektnim.

Početkom aprila 2005. povučena su tri strana člana Izborne komisije BiH i time je kompletan izborni proces prešao u nadležnost institucija BiH.

Neophodne mjere

- Provesti odluku Parlamentarne skupštine BiH o izradi izmjena i dopuna izbornog zakonodavstva BiH radi potpunog prilagođavanja zahtjevima i principima Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u okviru Ustava BiH.
- Nastaviti provoditi zakon(e) o sukobu interesa, kao i Zakon o finansiranju političkih stranaka.
- Zakonski jasnije i potpunije definirati izborna pravila s ciljem maksimalnog omogućavanja aktivnog biračkog prava (pasivna registracija).
- Dosljedno, normativno i faktički, na svim nivoima provoditi odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda.
- Jačati odgovornost izabranih predstavnika prema biračkom tijelu i svim građanima Bosne i Hercegovine.
- Nastaviti praksu održavanja slobodnih, demokratskih i fer izbora.

- Dosljedno primjenjivati ravnopravnu zastupljenost spolova na izbornim listama svih nivoa vlasti u BiH.

2.1.6. Pravosuđe

Opis sadašnje situacije

Nezavisno pravosuđe je garant pravne države i vladavine prava. Bosna i Hercegovina prepoznala je ovaj princip na kojem počivaju moderne demokratske države i februara 2002. počela sa sveobuhvatnom strategijom reforme pravosuđa. Ova reforma obuhvatila je tri najvažnija segmenta nezavisnog pravosuđa: smanjen je broj prvostepenih sudova, odnosno ukinuto je 32 od 78 prvostepenih sudova, a što je odmah izazvalo smanjenje broja sudija za 33%. Osnivanjem Visokog sudskog i tužilačkog vijeća počeo je postupak reizbora sudija i tužilaca i uslijedila je reforma zakonodavstva. Usvojeni su zakoni iz oblasti materijalnog i procesnog krivičnog zakonodavstva, zakoni iz oblasti materijalnog i procesnog građanskog zakonodavstva, zakoni o upravnom postupku i upravnom sporu, zakoni o advokaturi, zakoni o notarima, zakoni o medijaciji, zakoni o izvršnom postupku. Osnovani su centri za edukaciju sudija i tužilaca u entitetima, koji su pod direktnim nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća.

Ustavni sud BiH ima devet sudija. Četiri sudije bira Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH, dvojicu sudija Narodna skupština Republike Srpske. Tri sudije bira predsjednik Evropskog suda za ljudska prava nakon konsultacija s Predsjedništvom BiH. Sudije koje bira predsjednik Evropskog suda za ljudska prava ne mogu biti državljani Bosne i Hercegovine ili bilo koje susjedne države.

Ustavni sud BiH jedini je nadležan da odlučuje o bilo kojem sporu koji se javlja po Ustavu BiH između dva entiteta ili između BiH i jednog ili oba entiteta, te između institucija BiH.

Ustavni sud BiH također ima drugostepenu nadležnost u pitanjima koja su sadržana u Ustavu, kada ona postanu predmet spora zbog presude bilo kojeg suda u BiH. Ustavni sud BiH nadležan je i u pitanjima koja mu proslijedi bilo koji sud u BiH kad je riječ o tome da li je zakon, od čijeg važenja njegova odluka zavisi, kompatibilan s Ustavom, Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenim protokolima, ili sa zakonom BiH, ili u pitanjima koja se tiču postojanja ili domašaja nekog općeg pravila međunarodnog javnog prava koje je bitno za odluku suda.

Sporove može pokrenuti član Predsjedništva BiH, predsjedavajući Vijeća ministara BiH, predsjedavajući ili njegov zamjenik bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine BiH, jedna četvrtina članova bilo kojeg doma Parlamentarne skupštine BiH ili jedna četvrtina članova bilo kojeg doma zakonodavnog organa jednog entiteta.⁴⁰

Sud BiH i Tužilaštvo BiH⁴¹ osnovani su s ciljem osiguranja efikasnog ostvarivanja nadležnosti Bosne i Hercegovine i poštivanja ljudskih prava i vladavine zakona na njenoj teritoriji.⁴²

Sud BiH i Tužilaštvo BiH funkcioniraju, što je preduslov za uspostavljanje vladavine prava u Bosni i Hercegovini.⁴³

⁴⁰ Ustav BiH, član VI., tačka 1., 2., 3. i 4.

⁴¹ Član 1. tačka 1 Zakona o Tužilaštvu BiH, *Službeni glasnik BiH*, br. 24/02, 03/03).

⁴² Član 1. tačka 1. Zakona o Sudu BiH, *Službeni glasnik BiH*, br. 29/00.

⁴³ Vidjeti bliže tačku 12.1. Deklaracije Vijeća za implementaciju mira, Madrid 15. i 16. decembar 1998. u kojoj jasno stoji da Vijeće smatra «da uspostavljanje vladavine prava, u koju svi građani imaju povjerenje,

Ustavni sud Federacije BiH ima devet sudija. Osnovna nadležnost Ustavnog suda Federacije BiH je rješavanje sporova: između kantona, između kantona i federalne vlasti, između općina i njihovih kantona ili federalne vlasti, i između institucija federalne vlasti ili unutar pojedinih institucija federalne vlasti.⁴⁴

U Federaciji BiH funkcioniра Vrhovni sud, 10 kantonalnih i 28 općinskih sudova. Za suđenja u privrednim sporovima utvrđeni su odjeli u općinskim sudovima nadležnim za područja kantona, a ovi sudovi obavljaju i poslove upisa pravnih osoba u registar.

Ustavni sud Republike Srpske ima sedam sudija i nadležnost da odlučuje o usaglašenosti zakona, drugih propisa i općih akata s Ustavom, odlučuje o usaglašenosti propisa i općih akata sa zakonom, rješava sukob nadležnosti između organa zakonodavne, izvršne i sudske vlasti, rješava sukob nadležnosti između organa entiteta, grada i općine, odlučuje o usaglašenosti programa, statuta i drugih općih akata političkih organizacija s Ustavom i zakonom.⁴⁵

U Republici Srpskoj funkcioniра Vrhovni sud, okružni sudovi i 19 osnovnih sudova. Za suđenja u privrednim sporovima nadležni su osnovni sudovi u kojima su osnovani privredni odjeli. Ovi sudovi obavljaju i poslove upisa pravnih osoba ili samostalnih poduzetnika u registar.

Sudovi za prekršaje u BiH smatrani su dijelom državne uprave, a ne dijelom pravosuđa. Međutim, s obzirom na pravnu prirodu većine predmeta koje rješavaju i kazni koje mogu izreći, posebno imajući u vidu član 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, ovi sudovi obavljaju sudsku funkciju. U toku je reorganizacija sudova za prekršaje, koji bi trebalo da postanu sastavni dio pravosuđa. Ovom reorganizacijom predviđa se smanjenje broja prekršajnih sudova (sada 116), i smanjenje broja sudija (sada 289).

U Brčko Distriktu uspostavljeni su Osnovni sud, Apelacioni sud i Javno tužilaštvo. Sud BiH ima dalju apelacionu nadležnost u predmetima iz Brčko Distrikta. U Brčko Distriktu završena je reorganizacija Suda za prekršaje koji je sastavni dio pravosuđa.

Neophodne mjere

- Imenovati sudije državljanе BiH u Ustavni sud BiH, Sud BiH, do 2009. (tranzicioni period).
- Imenovati tužioce državljanе BiH u Tužilaštvo BiH do kraja 2009.
- Osiguravati iste standarde imenovanja, napredovanja, discipline i obuke sudijskog i tužilačkog osoblja u cijeloj Bosni i Hercegovini.
- Procesuirati osumnjičene za ratne zločine pred Sudom BiH - Odjel za ratne zločine.
- Uspostaviti trgovačke sudove.
- Unapređivati funkcioniranje institucija koje garantiraju vladavinu prava.
- Nastaviti s reformama u institucijama koje garantiraju vladavinu prava i poštivanje ljudskih prava i prava manjina.
- Osigurati punu odgovornost BiH za Sud BiH, Tužilaštvo BiH i Visoko sudsko i tužilačko vijeće u pogledu finansiranja, upravljanja i osoblja.

predstavlja preduslov za dugotrajni mir i samoodrživu ekonomiju koja je u stanju privući i zadržati strane i domaće ulagače».

⁴⁴ Ustav Federacije BiH, Poglavlje C. Sudska vlast Federacije, član 9. i 10., str. 76. Sarajevo: Federalno ministarstvo pravde, Sarajevo.

⁴⁵ Vidjeti bliže Ustav Republike Srpske, član 115. i 116., str. 204. Sarajevo: Federalno ministarstvo pravde, Sarajevo.

- Uraditi jasnu i koherentnu strategiju o pitanju reforme zatvora.

2.1.7. Uloga međunarodne zajednice

Opis sadašnje situacije

Međunarodna zajednica intenzivno je uključena u politički, ekonomski i društveni ambijent Bosne i Hercegovine s ciljem ostvarivanja podrške za provođenje Daytonskog mirovnog sporazuma/Općeg okvirnog sporazuma za mir.

U vojnom dijelu Mirovnog sporazuma, Implementacijske snage (IFOR), predvođene NATO-om, te kasnije Stabilizacijske snage (SFOR) i sada Snage Evropske unije (EUFOR) promovirale su vojnu stabilizaciju.

U provođenju civilnog dijela Mirovnog sporazuma posebno je značajna uloga Vijeća za implementaciju mira (PIC) i Ureda visokog predstavnika (OHR).

PIC se sastoji od 55 zemalja i organizacija koje na različite načine pružaju podršku i vode proces za implementaciju mira. Londonska konferencija o implementaciji mira iz decembra 1995. također je dovela do uspostavljanja Upravnog odbora koji funkcionira kao izvršni organ PIC-a. Upravni odbor visokom predstavniku daje političke smjernice.

Ured visokog predstavnika (OHR) je vodeća organizacija za civilni aspekt implementacije mira u BiH. Visoki predstavnik je, u ime međunarodne zajednice, zadužen za nadgledanje provođenja civilnih aspekata Mirovnog sporazuma u Bosni i Hercegovini. Mandati visokog predstavnika precizirani su u Aneksu 10., u kojem se visoki predstavnik proglašava konačnim autoritetom u zemlji za tumačenje sporazuma o implementaciji civilnog dijela Mirovnog sporazuma. Kasnijim odlukama PIC-a mandat visokog predstavnika dalje je razrađen i dopunjen. OHR također ima zadatak da koordinira aktivnosti međunarodnih civilnih organizacija i agencija koje djeluju u zemlji. Visoki predstavnik je od 2002. ujedno i specijalni predstavnik EU.

Angažman OHR-a u političkom životu Bosne i Hercegovine mijenjao se i razvijao u skladu s mandatom i težištem interesiranja shodno zahtjevima Vijeća za implementaciju mira. U tom kontekstu, posebno su važna ovlaštenja da nameće pravnoobavezujuće odluke u BiH. To je, u praksi, korišteno na tri načina: 1. usvajanje zakona, 2. uklanjanje zvaničnika s položaja, i 3. nametanje drugih obavezujućih odluka. Danas je već uočeno značajno smanjenje broja intervencija visokog predstavnika prilikom donošenja zakona.⁴⁶ BiH radi sve više zajedno s visokim predstavnikom, umjesto da samo prihvata nametnute odluke. Ova saradnja rezultirala je postepenim pomakom ka «mekim» odlukama, tj. odlukama koje slijede prethodno dogovorene politike.

Među najistaknutijim međunarodnim organizacijama u BiH su:

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi (OSCE), čiji mandat je određen pod okriljem Općeg okvirnog sporazuma za mir. Kao osnovni instrument za rano upozorenje, sprečavanje sukoba, upravljanje krizom i poslijeratni oporavak u Evropi, OSCE ima

⁴⁶ Da bi Bosna i Hercegovina dalje napredovala u procesu evropskih integracija, neophodno je da se Bosna ovlaštenja visokog predstavnika postepeno smanjuju do potpunog ukidanja. U tom svjetlu, uloga visokog predstavnika od kreatora do donosioca odluka treba da se transformira u specijalnog predstavnika EU, odnosno koordinatora između BiH i međunarodne zajednice u dijelu vanjske i sigurnosne politike.

važnu ulogu u jačanju stabilne miroljubive i demokratske Bosne i Hercegovine. Oblast rada i programska implementacija obuhvataju: reformu obrazovanja, reformu javne uprave, demokratizaciju, ljudska prava i sigurnosnu saradnju.

Agencije Ujedinjenih naroda (UN) koncentrirale su se, uz ostalo, na povratak izbjeglica, ljudska prava i reformu policije:

- Visoki komesarijat UN-a za izbjeglice (UNHCR), u skladu s Daytonskim mirovnim sporazumom, vodeća je agencija za provođenje Aneksa 7. Njegov zadatak je da osigura međunarodnu zaštitu izbjeglica i aktivno olakšava povratak i reintegraciju izbjeglica i interno raseljenih osoba.
- Program UN-a za razvoj (UNDP) usmjeren je na realizaciju različitih aktivnosti koje su postepeno mijenjale fokus s poslijeratnog oporavka ka pitanjima vezanim za jačanje kapaciteta za održivi i dugoročni socio-ekonomski razvoj.

Policajska reforma, koja je dobro napredovala pod okriljem Međunarodnih policijskih snaga predvođenih UN-om (IPTF), nastavljena je u okviru Policijske misije Evropske unije (EUPM). EUPM ima cilj da, kao dio šireg pristupa jačanju vladavine zakona, a u skladu s općim ciljevima Aneksa 11. Daytonskog sporazuma, uspostavi održive policijske strukture BiH u skladu s najboljom evropskom i međunarodnom praksom.

Međunarodne finansijske institucije podržavale su makroekonomsku stabilizaciju i razvoj:

- Od učlanjivanja BiH 1996., Svjetska banka (WB) bila je intenzivno uključena u projekte rekonstrukcije i obnove BiH u mnogim oblastima. Sadašnje aktivnosti Banke usmjerene su prema osnovnim strukturnim reformama koje su veoma važne za uspostavljanje tržišne ekonomije u BiH.
- Međunarodni monetarni fond (IMF) u BiH nadležan je za nadgledanje poštovanja valutnog odbora i stabilnosti valute BiH, osiguranje privremene finansijske pomoći i podešavanja platnog bilansa u saradnji sa Centralnom bankom.

Od uspostavljanja Međunarodnog suda za ratne zločine (ICTY) Bosna i Hercegovina ostvaruje određeni stepen saradnje s ovim sudom, putem neposredne saradnje entitetskih vlasti, FBiH i RS-a, kao i saradnje na državnom nivou. To je prvenstveno iskazano kroz donošenje Zakona o izručenju okrivljenih osoba po zahtjevu Međunarodnog suda, što ga je donio Parlament FBiH 1996., i Zakona o saradnji Republike Srpske s Međunarodnim krivičnim sudom u Den Haagu, donesenim 2001.

Nakon deset godina od završetka rata u BiH, prisustvo međunarodne zajednice u BiH značajno je smanjeno. Mnoge međunarodne agencije kao i mješovita tijela i institucije, osnovane u skladu s Mirovnim sporazumom, završile su mandat i povukle se. Predstavništva međunarodnih organizacija, koja su sada aktivna u BiH, prilagođavaju svoje programe ostvarenom napretku u BiH i njenim drugačijim potrebama.

Neophodne mjere

- Jačati političku odgovornost kroz usvajanje i punu implementaciju zakona i mjera značajnih za proces integriranja.
- Uspostaviti puno vlasništvo BiH u procesu reformi, preuzimanjem funkcija od institucija međunarodne zajednice, razvojem sposobnosti institucija Bosne i Hercegovine.

- Osigurati smanjenje ovlaštenja visokog predstavnika s konačnim ciljem ukidanja Ureda visokog predstavnika u BiH.
- Ostvariti punu saradnju s ICTY.
- Uticati na smanjenje uloge međunarodne zajednice kako bi njeno učešće bilo identično onom u drugim zemljama u tranziciji.

2.1.8. Ljudska prava

Stanje u BiH

Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda s pratećim protokolima direktno se primjenjuje u BiH i u supremaciji je nad svim drugim zakonima⁴⁷. BiH je pristupila Vijeću Evrope (CoE) 24.4.2002. i uspješno je ratificirala više međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i ispunjava zadate postprijemne uslove.⁴⁸ Formalno, građani BiH uživaju sva ljudska prava i slobode utvrđene Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovo je označilo napredak u uspostavljanju demokratije i osiguravanju vladavine prava. Zakon o ravnopravnosti spolova garantira isti tretman oba spola.

Glavne institucije za zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini su: Ustavni sud BiH i ustavni sudovi entiteta, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Komisija za ljudska prava pri Ustavnom sudu BiH (koja je zamijenila prethodni Dom za ljudska prava) i uredi ombudsmena. Uz sve navedeno, u Bosni i Hercegovini postoji više domaćih i međunarodnih nevladinih organizacija koje djeluju na poboljšanje stanja ljudskih prava.

Stanje u EU

U okviru zaštite ljudskih prava u zemljama članicama Evropske unije, od krucijalne važnosti je Amsterdamski ugovor koji je podigao na nivo ustavnog principa zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda zasnovanih u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Također, ovaj ugovor osigurao je osnovu za donošenje Povelje o osnovnim pravima iz 2000., kao i ključne Direktive 2000/43/EC o primjeni principa ravnopravnosti spolova bez obzira na njihovo raso, etničko ili neko drugo porijeklo. Novi ustav Evropske unije predviđa objedinjavanje svih dosadašnjih ugovora, Povelju o osnovnim pravima i kriterije za ulazak novih članica u EU. Evropska unija također zahtijeva od svojih članova poštovanje drugih evropskih i međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava.

2.1.9. Građanska, politička, socijalna i ekonomska prava

Deset godina nakon rata, slučajevi kršenja ljudskih prava, uključujući nestanke ljudi, i dalje se preispituju, istražuju i kažnjavaju. Postupan povratak izbjeglica i raseljenih osoba i primjena imovinskih zakona ispravlja neke od nepravdi učinjenih u ratu.

⁴⁷ Vidjeti bliže član II., tačka 2. Ustav Bosne i Hercegovine.

⁴⁸ Evropska konvencija o prekograničnoj saradnji i prateći protokoli potpisani su i slijedi postupak ratifikacije; Evropska socijalna povelja potpisana, slijedi postupak ratifikacije; Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima još nije potpisana i ratificirana (obaveza koja je trebalo da bude ispoštovana prije druge godine članstva tj. do 24.4.2004.); Evropska konvencija o prekograničnoj televiziji ratificirana 5.1.2005; konvencije iz oblasti krivičnog zakonodavstva ratificirane: Evropska konvencija o ekstradiciji, o uzajamnoj pomoći u oblasti krivičnog prava; Evropska konvencija o prijenosu postupaka u krivičnim predmetima; Evropska konvencija o izručivanju osuđenika; Evropska konvencija o kompenzaciji žrtava nasilja, Konvencija o cyber kriminalu, pokrenuti postupak ratifikacije.

Ustavni sud BiH je 2000. godine odlučio o izmjeni entitetskih ustava s ciljem zaštite prava konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini. Nakon toga su u entitetima uvedeni ustavni mehanizmi kako bi se izjednačila i zaštitila prava svakog konstitutivnog naroda. Svi konstitutivni narodi treba da uživaju jednakost i zastupljenost u političkim, administrativnim i pravosudnim institucijama.

Daytonski sporazum predvidio je i odredbe o institucijama za zaštitu prava: Ured ombudsmena, Dom za ljudska prava i Komisiju za raseljene osobe i izbjeglice.⁴⁹

Prema izvještajima ombudsmena, najčešća kršenja ljudskih prava odnose se na jednakost pred zakonom, imovinska prava i pravo na rad.

Mandati Doma za ljudska prava (HRC) i Komisije za imovinska potraživanja (CRPC) prestao je krajem 2003. Bazu podataka Komisije preuzelo je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, a neriješena potraživanja rješavat će Komisija za imovinske zahtjeve raseljenih osoba i izbjeglica koju je imenovalo Predsjedništvo BiH. Osnovan je i funkcionira Fond za povratak. Neriješeni predmeti Doma za ljudska prava preneseni su na Komisiju za ljudska prava, osnovanu pri Ustavnom sudu BiH. Međunarodnog ombudsmena su 2004. zamijenila tri državljana BiH uz finansiranje iz budžeta BiH. U toku je racionalizacija institucija ombudsmena u BiH i u entitetima radi uspostavljanja jedinstvene strukture.

Socijalna i ekonomska prava građana BiH su i dalje ograničena radi sporog ekonomskog razvoja. Zvanično je 40% stanovništva nezaposleno. Oko 20% živi ispod granice siromaštva, a 30% na samoj granici. Ovo dijelom odražava nemogućnost sistema socijalne sigurnosti da zadovolji potrebe ekonomski najugroženijih kategorija. Poštuje se pravo na članstvo u nezavisnim sindikatima. Zdravstveni sektor u oba entiteta nerazvijen je i bez dovoljno sredstava. Svi građani ne uživaju zdravstveno osiguranje, a mnoga seoska područja nemaju djelotvornu medicinsku brigu.

Bosna i Hercegovina primjenjuje Zakon o slobodi pristupa informacijama, koji obavezuje Vijeće ministara BiH i entitetske vlade da pružaju informacije javnosti. Osim nekih izoliranih incidenata, nezavisnost medija i sloboda izražavanja se poštuju. Elektronske medije nadzire Regulatorna agencija za komunikacije BiH. Štampani mediji se samo-reguliraju. Njihov rad prati Vijeće za štampu s vrlo ograničenim nadležnostima. Preporuke koje ovo vijeće donosi nemaju obavezujući karakter. Uticaj organa vlasti na medije u velikoj mjeri je ograničen u praksi. Politički motivirana zloupotreba Zakona o kleveti protiv kritizerski orijentiranih novinara je ograničena.

Ratni i poratni problemi sprečavali su razvoj civilnog društva. Nakon rata, ovaj sektor razvijao se uglavnom na regionalnoj osnovi, više u korist lokalnih nego širih potreba BiH. Nevladine organizacije (NVO), mada brojne, obično su aktivne samo na lokalnom nivou i često zavisne od stranog finansiranja. Slabe sposobnosti međusobnog uvezivanja i dogovaranja ograničavaju njihovu djelotvornost, a time i uticaj na Vijeće ministara BiH i entitetske vlade. Dobra saradnja između NVO manifestirala se kroz konsultacije o Srednjoročnoj razvojnoj strategiji BiH (PRSP). Generalno, civilno društvo daje doprinos i angažira se u donošenju i izmjenama zakona neophodnih za napredak procesa evropske integracije. Poseban doprinos dao je Centar civilnih inicijativa koji je svojim

⁴⁹ Vidjeti bliže Aneks 6. i 7. *Daytonskog mirovnog sporazuma*. Izdavač JPNIO, Službeni list BiH, str. 71. do 91. Sarajevo.

direktnim angažmanom uticao da se izvrši izmjena Izbornog zakona i tako omogući direktan izbor načelnika općina i gradonačelnika. Uloga i uticaj 'think-tank'-ova ('trust mozgova' koji radi na iznalaženju rješenja) i dalje je veoma mala.

2.1.10. Prava manjina i izbjeglice

Stanje u BiH

S ciljem zaštite «vitalnih interesa» Bošnjaka, Srba i Hrvata uvedene su ustavne odredbe, dok takve odredbe za «ostale» ne postoje. Među «ostale» u BiH ubrajaju se Romi kao najveća grupa, koji su se dugo vremena suočavali s teškoćama i problemom isključenosti. Zakon o pravima nacionalnih manjina, kao i osnivanje Vijeća za Rome pri kabinetu predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH kao konsultativnog foruma, zaštitit će njihova prava, olakšati političko učešće i zaštititi manjinske jezike.

Bosna i Hercegovina garantira izbjeglicama i raseljenim osobama pravo da potražuju i/ili da se vrte na svoju imovinu nakon rata. BiH je zabilježila impresivan uspjeh u povratku imovine u regiji, dok povratak izbjeglica i raseljenih osoba ne teče potrebnom dinamikom. Pozitivan korak ka rješavanju pitanja povratka napravljen je krajem januara 2005. kada su Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Srbija i Crna Gora u Sarajevu potpisale «Deklaraciju o regionalnom rješavanju problematike izbjeglica i raseljenih osoba». Deklaracija omogućava zemljama potpisnicama postizanje zajedničkog dogovora o načinu rješavanja neriješenih pitanja u oblasti povratka izbjeglica i sadrži političku opredjeljenost da se proces povratka izbjeglica završi do 2006.⁵⁰

Uspostavljanje održivih ekonomskih i socijalnih uslova za povratnike predstavlja osnov ruralnog razvoja u BiH.

Stanje u EU

Evropska unija, pored vladavine prava, tržišne ekonomije i parlamentarne demokratije, postavlja i zaštitu prava manjina kao jedan od tri kriterija iz Kopenhagena za pristupanje Evropskoj uniji. Okvirnu konvenciju za zaštitu prava nacionalnih manjina usvojilo je Vijeće Evrope u Strasbourgu 10. novembra 1995., a stupila je na snagu 1. februara 1998. Ovaj dokument proizilazi iz Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i njenih protokola, te iz konvencija i deklaracija UN-a. Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima priznaje pravo upotrebe regionalnih manjinskih jezika u javnom i privatnom životu. Stupanjem na snagu Ugovora iz Amsterdama 1999., te uvrštavanjem antidiskriminacione odredbe u članu 13. proširilo se primarno zakonodavstvo EU u oblasti zaštite prava manjina. Prema članu 13. Ugovora, Evropska unija obavezuje se da će preduzeti sve mjere neophodne za sprečavanje diskriminacije na osnovu spola, rasnog i nacionalnog porijekla. Direktiva EU o jednakom postupanju bez obzira na rasno ili nacionalno porijeklo iz 2000. sekundarni je izvor prava Zajednice kojim se EU obavezala na promoviranje jednakih mogućnosti za pripadnike različitih etničkih grupa, ali i na suzbijanje rasne diskriminacije. Tokom procesa pristupanja novih država kandidata EU, uspostavljaju se mehanizmi praćenja ostvarivanja prava Roma u formi godišnjih izvještaja.

Vodeće institucije EU posebnu pažnju posvećuju pitanjima rasne, etničke i spolne diskriminacije kao i zaštiti prava žena. Budući kandidati za članstvo u EU moraju

⁵⁰ Vidjeti bliže «Deseti izvještaj Posmatračke misije Vijeća Evrope». SG/Inf (2005) 8prov. 15.4.2005.

osigurati punu zaštitu od svih oblika diskriminacije, s posebnim osvrtom na rasnu, etničku, vjersku i spolnu diskriminaciju.

Neophodne mjere

- Usvojiti i provesti zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ombudsmenu BiH (spajanje institucija državnih i entitetskih ombudsmena),
- Pripremiti elaborat o Zakonu o prigovoru savjesti na državnom nivou.
- Kontinuirano raditi na provjeri usklađenosti zakona s Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.
- Provesti inicijativu Ombudsmena BiH za osnivanje Vijeća za nacionalne manjine.
- U potpunosti osigurati poštivanje ljudskih i manjinskih prava.
- U potpunosti provoditi postprijemne kriterije Vijeća Evrope.
- U potpunosti implementirati ratificirane međunarodne konvencije.
- U potpunosti implementirati imovinske zahtjeve izbjeglih i raseljenih osoba.
- Imenovati agenta BiH za zastupanje BiH pred Evropskim sudom za ljudska prava.
- Realizirati ideju o osnivanju Komisije za istinu i pomirenje.
- Raditi na uspostavi *think-tank* institucija.
- Omogućiti ostvarivanje ekonomskih socijalnih prava svim građanima BiH na cijeloj teritoriji BiH.
- Razvijati dijalog sa sektorom NVO.

2.1.11. Koordinacija procesa evropskih integracija

Proces integracije Bosne i Hercegovine u EU, od faze stabilizacije i pridruživanja preko pregovora i pretpristupa do članstva u EU, zahtijeva visok nivo konsenzusa i koordinacije unutar političkog sistema, kao i visok stepen podrške javnosti ovom procesu. Sveobuhvatan politički konsenzus u Bosni i Hercegovini potreban je zbog garancije uspjeha procesa na unutrašnjem planu i radi potvrde njegove vjerodostojnosti na vanjskom planu.

Pregled

Proces evropskih integracija podrazumijeva koordinirano funkcioniranje svih učesnika procesa tako da konačni ishod bude ubrzanje procesa integracija. Proces evropskih integracija spada u posebnu sferu, koja ne predstavlja ni vanjsku politiku ni ekskluzivnu unutrašnju politiku. Koordinacija Procesu mora biti zastupljena na dva nivoa, unutar države kao i prezentiranje institucijama EU i zemljama članicama rezultata reformi u zemlji.

Država treba preuzeti odgovornost za oba aspekta i treba biti u stanju slijediti zahtjeve procesa na pojedinačnim nivoima, od pregovaranja i pristupanja do članstva. Idealno, BiH može organizirati svoje koordinacione mehanizme isto kao i države članice, s modificiranjem i reguliranjem gdje je potrebno (do pristupanja, intenzitet kontakata i formalnog statusa zemlje kao mjera mogućnosti participacije u donošenju odluka u institucijama, može biti ograničeno, ali s tendencijom porasta intenziteta, dosega i institucionalne involviranosti).

U sadašnjoj fazi procesa, naglasak može biti stavljen na dobro funkcioniranje institucija unutar zemlje, posebno potreba implementiranja reformi, koje će rezultirati napredovanjem u procesu. Prioritet će, stoga, biti izgradnja institucionalnih kapaciteta za razvoj koordinacionih mehanizama. U narednoj fazi procesa, prezentacija rezultata i interesa Bosne i Hercegovine bit će isto toliko važna koliko i funkcioniranje domaćih institucija.

Postizanje konsenzusa, ne samo u političkim krugovima već i šire unutar društva - profesionalni krugovi, eksperti, akademska zajednica, poslovna zajednica i drugi predstavnici civilnog društva - moraju se izgrađivati sve vrijeme, profesionalno i realno.

Državni nivo treba biti u poziciji efektivnog djelovanja u osiguranju odgovarajućeg progressa u integracionom procesu: država je odgovorna za situaciju na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine i za funkcioniranje institucija. Ova odgovornost treba biti spojiva s instrumentima koji su na raspolaganju državi kako bi učinila mogućim garantiranje uspjeha u procesu integracije (npr. jačanje centralnog koordinacionog mehanizma, institucionalni okvir i modernizacija).

Navedena pitanja treba da budu prioriteti koji će osiguravati pravnu, političku i institucionalnu podobnost za zadatke koji predstoje Bosni i Hercegovini. U praksi, ove aktivnosti zahtijevaju više vremena i napora.

U političkom kontekstu integracija u EU, u domenu ustavnog okvira i političkog okruženja u Bosni i Hercegovini, potrebno je osigurati jačanje i bezrezervnu saradnju političkih faktora u integraciji Bosne i Hercegovine u EU. Neophodno je hitno pronaći rješenja koje će osigurati osnovu za funkcioniranje koherentnih mehanizama koordinacije.

Proces **izgradnje političkog konsenzusa** i njegovog provođenja može se podijeliti u segmente i imati sljedeće faze:

9. postići politički sporazum najviših predstavnika zakonodavne vlasti (Parlamentarna skupština BiH i entitetski parlamenti), u smislu da bi:
 - jasnije izrazio opredijeljenost parlamenataraca da slijede put evropskih integracija i organizaciju za optimalno rješavanje zadataka povezanih s evropskim integracijama,
 - uspostavio mehanizme koordinacije, saglasnosti i usklađenosti programa rada u ovom kontekstu, posebno u prioritetima (npr. programi zakonodavnih aktivnosti),
 - institucionalizirao sporazum o načinu i metodama saradnje, garanciju i provođenje.
10. postići politički sporazum najviših predstavnika izvršne vlasti (Vijeće ministara BiH, entitetske vlade i Vlada Brčko Distrikta), u smislu da se:
 - organiziraju i koordinirano djeluju na ispunjavanju zadataka povezanih s evropskim integracijama,
 - osigura saradnja Vijeća ministara BiH, vlada entiteta i Brčko Distrikta. Ovo se postiže mehanizmima koordinacije, saglasnosti i usklađenosti programa rada u ovom kontekstu, posebno u prioritetima (npr. Evropsko partnerstvo srednjoročni prioriteti),
 - institucionalizira sporazum o načinu i metodama saradnje, garancija i provođenje,

- formalizira način koordinacije i saradnje,
- uspostave zajednički mehanizmi i pravilno vodi diskusija o funkcioniranju sistema i preuzimanju akcija s ciljem postizanja funkcionalnijeg sistema;

11. politički sporazum između izvršne (Vijeće ministara BiH, entitetske vlade i Vlada Brčko Distrikta) i zakonodavne vlasti (Parlamentarna skupština BiH, entitetski parlamenti i Skupština Brčko Distrikta) o načinima i metodama saradnje u EU integracionim odnosima.

Neki od ovih političkih sporazuma već su postignuti i koordinacioni mehanizmi i mehanizmi saradnje već su uspostavljeni i funkcioniraju. Kako Bosna i Hercegovina bude ulazila u višu fazu procesa evropskih integracija, ovi mehanizmi trebalo bi da budu nadograđeni i konsolidirani.

Postojeći instrumenti koordinacije su:

- **Koordinacija na političkom nivou:** koordinacija se obavlja na nivou predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH i entitetskih premijera i gradonačelnika Brčko Distrikta. Koordinacioni odbor za razvoj i evropske integracije ima zadatak da koordinira ekonomski razvoj BiH, ispunjavanje svih prioriteta u oblasti integracije BiH u EU i implementaciju Srednjoročne razvojne strategije.
- **Odluka o načinu ostvarivanja koordinacije** u procesu priključenja Bosne i Hercegovine EU, kojom je uspostavljen mehanizam horizontalne i vertikalne koordinacije s ciljem koordiniranja aktivnosti u segmentu evropske integracione strategije i politike, usklađivanja zakona i koordinacije pomoći. Koordinacija se obavlja na nivou sekretara ministarstava, direktora upravnih organizacija i entitetskih koordinatora za evropske integracije na način da DEI koordinira državna ministarstva i organe uprave. Državna ministarstva i organi uprave koordiniraju odgovarajuća entitetska uz informiranje DEI i entitetskih koordinatora. **Instrument horizontalne koordinacije** – koristi se ostvarivanje koordinacije na nivou Vijeća ministara BiH, ministarstava i drugih organa uprave BiH. **Instrument vertikalne koordinacije** – koristi se za koordinaciju Vijeća ministara BiH, ministarstava i drugih organa uprave BiH i institucija BiH prema entitetskim vladama i Vladi Brčko Distrikta, entitetskim ministarstvima i drugim organima uprave i upravnim organizacijama FBiH i RS. Postojeći instrument je solidna osnova za koordinaciju unutar države, no imajući u vidu sve veće zahtjeve koje pred BiH postavlja EU i naredne faze procesa, vremenom će trebati nadograđivati ovaj instrument, te je stoga potrebno uspostaviti i jedinice za evropske integracije.
- **Vanjska koordinacija:** prema Odluci o načinu ostvarivanja koordinacije u procesu priključenja BiH EU, predviđena je direktna komunikacija s Misijom u Bruxellesu radi pravovremene razmjene informacija, podataka i dokumenata koji se odnose na proces priključenja BiH EU. Pozitivni rezultati reformi moraju biti prezentirani u institucijama EU i državama članicama, kako bi se postigla optimalna brzina priključenja evropskim integracionim tokovima. Ovo zahtijeva organiziranje efikasne prezentacije interesa Bosne i Hercegovine u Bruxellesu, ali također i državama članicama. U tom kontekstu konkretni koraci moraju biti preduzeti u saradnji Direkcije za evropske integracije s Ministarstvom vanjskih poslova BiH, Predsjedništvom BiH i ostalim institucijama. Ova polazna osnova za izgradnju sistema može se koristiti sve do punopravnog članstva u EU.

Institucije EU

Tri evropske institucije bit će od vitalnog značaja za BiH u procesu evropskih integracija, te je potrebno ojačati saradnju sa :

- Evropskom komisijom,
- Vijećem ministara EU,
- Evropskim parlamentom.

Evropska komisija je glavni partner bosanskohercegovačkih institucija u integracionom procesu, do pristupanja. U praktičnoj primjeni, uloga Komisije i njenih servisa veoma je važna. Ovo sugerira da institucije BiH treba da uspostave bliske kontakte s ekspertima Evropske komisije na svim nivoima.

Političke odluke bit će preuzete na nivou institucija, npr. Ministarstvo finansija direktno će sarađivati i rješavati eventualne probleme sa srodnim servisom. Ministarstvo vanjskih poslova, u saradnji s DEI, treba održavati posebno intenzivne odnose s Vijećem ministara EU, Evropskim parlamentom i DG zaduženim za proširenje i DG za vanjske poslove.

Što se tiče **Evropskog parlamenta** i **Vijeća ministara**, neophodno je da članovi parlamenta, zvaničnici i službenici budu informirani, jer su oni važni kreatori mišljenja.

Vijeće ministara EU u različitom sastavu je forum u kojem se predstavnici nacionalnih interesa susreću na regularnim osnovama i donose odluke. U pravilu, države članice igraju veoma važnu ulogu i promoviraju svoje interese utičući na donošenje odluka u ranoj fazi na nivou radnih grupa.

Zemlje članice EU participiraju u radu institucija na jednakoj osnovi, što s Bosnom i Hercegovinom neće biti slučaj do pristupanja.

Sve države članice imaju razvijene mehanizme za učešće u radu institucije, ali situacija varira od jedne do druge države. Možda najbolji primjer razvoja različite forme saradnje i koordinacije daju nove države članice, koje su upravo prošle kroz proces.

Djelovanje institucija BiH prema državama članicama treba da bude usmjereno na ambasade u BiH, stalne misije zemalja u Bruxellesu i ka prijestonicama putem ambasada BiH.

Ova strategija nudi mogućnost sagledavanja postojeće situacije i poboljšavanja, posebno u pogledu osiguranja usaglašenih političkih opcija koje mogu odgovoriti novim izazovima. Različiti zaključci predloženi za usvajanje na osnovu ove strategije značili bi materijalizaciju političke volje u političku stvarnost.

Uporedo s predloženim aktivnostima, rad na dugoročnijim zadacima (institucionalna izgradnja i reorganizacija) trebalo bi da počne u smislu kvalitetne i napredne pripreme za buduće zadatke koji će se naći pred Bosnom i Hercegovinom.

Neophodne mjere

- Osigurati nacrt deklaracije/sporazuma za zakonodavnu vlast ili primjerak sporazuma, te provesti i izvršiti odredbe dokumenta (sporazuma), npr. organizacija, mehanizmi saradnje, koordinacija.
- Osigurati nacrt sporazuma o zakonodavno-izvršnom segmentu.
- Provesti i izvršiti odredbe dokumenta (sporazuma) npr. organizacija, mehanizmi saradnje, koordinacija.
- Osigurati učešće svih segmenata države i društva u evropskom integracionom procesu.
- Poboljšati i pojednostaviti procedure upravljanja evropskog integracionog procesa (odnosi država-entiteti, zaključenje međunarodnih sporazuma).
- Potpuno razraditi i IT sistem koordinacije EU integracionih procesa u BiH i van nje (prvenstveno u Bruxellesu, ali i u državama članicama).
- Poboljšati politiku koordinacije i implementacije, usvajajući osnovne reforme centralnog nivoa i osigurati održivost ovih reformi.
- Ovaj mehanizam trebalo bi da bude nadograđen na već postojeći državni, entitetski, kantonalni/regionalni i općinski.
- Misiju BiH u Bruxellesu ojačati diplomatama kao i većim brojem eksperata iz oblasti evropskih integracija iz Direkcije, ministarstava i drugih tijela državne uprave.

2.2. Ekonomska situacija

2.2.1. Generalna ocjena trenutnog stanja

U periodu 1999.-2002. Bosna i Hercegovina zabilježila je stabilnu prosječnu godišnju stopu rasta nominalnog BDP-a po stanovniku od 10%.⁵¹ Stabilni rast nije održan tokom 2003., kada je ova stopa iznosila 5,5%. Pretpostavlja se da je to posljedica pada ekonomske aktivnosti u EU, pada poljoprivredne proizvodnje zbog nepovoljnih klimatskih uslova, ali također i smanjenja donacija.⁵² Učešće proizvodnih aktivnosti u dodatoj vrijednosti, iskazanoj u baznim cijenama, za 2003. iznosilo je oko 40%. Procijenjena stopa rasta realnog BDP-a za 2004. je pet posto.⁵³

Godišnja stopa inflacije zadržala se na vrlo niskom nivou, manje od jedan posto, tokom posljednje tri godine. Indeks rasta cijena na malo je u FBiH, tokom 2003., iznosio 0,1%, a u RS-u 1,8%. Prosječna godišnja stopa nezaposlenosti u istom periodu iznosila je oko 40% radnoaktivnog stanovništva.

Apsolutno povećanje neto deviznih rezervi je na kraju trećeg kvartala 2004. iznosilo 879,8 miliona KM, što je porast od 36,2% u odnosu na stanje početkom godine.⁵⁴ Bilans tekućeg računa bilježi rast deficita tokom 2004. U drugom kvartalu deficit je iznosio 977,9 miliona KM (500 miliona eura), što je posljedica visoke vrijednosti vanjsko-trgovinskog debalansa. Procijenjena vrijednost deficita tekućeg računa prema realnom bruto domaćem proizvodu za 2004. iznosi 18%.⁵⁵

Vanjski dug BiH iznosi 2,2 milijarde eura na kraju 2004.⁵⁶ Planirana otplata za 2004. je 255,8 miliona KM, s učešćem kamata od 35,2%. U strukturi povjerilaca dominiraju MMF i IBRD, sa zbirnim učešćem od 62,4% u servisiranju vanjskog duga BiH.⁵⁷

Odnos vanjskog duga prema BDP-u ima opadajući trend u periodu 1999.-2002., sa srednjom vrijednošću 54%. Na kraju 2003. vanjski dug iznosio je 34% BDP-a, a postoji prognoza da će ostati na ovom nivou i 2004.⁵⁸ Proporcija iznosa vanjskog duga prema izvozu za kraj 2004. pada na nivo 120%.

Ukupni iznos stranih ulaganja u ekonomiju BiH dostigao je iznos od 1,4 milijarde eura. Direktna strana ulaganja u 2004. iznosila su 383 miliona eura.⁵⁹ Odnos stranih ulaganja prema BDP-u, u periodu 1999.-2003., raste sa srednjom stopom 3,3%. Prognozirana stopa rasta za 2004. iznosi 5,2%.⁶⁰

BiH održava makroekonomsku stabilnost koja predstavlja potreban uslov za održivi ekonomski rast. Međutim, ekonomska historija zemalja u tranziciji pokazuje da

⁵¹ Tematski bilten *Nacionalni računi, 1997-2003*. Agencija za statistiku BiH decembar 2004.

⁵² *The Western Balkans in transition*, EC, DG for Economic and Financial Affairs; *Enlargement Papers*, N° 23 December, 2004. http://europa.eu.int/comm/economy_finance

⁵³ Ibid.

⁵⁴ *Bilten 3*, Centralna banka BiH. Septembar, 2004. godine.

⁵⁵ *PRSP - Izvještaj za period avgust 2003 - novembar 2004*. Vijeće ministara BiH, EPPU. Decembar, 2004.

⁵⁶ Ibid (2).

⁵⁷ Ibid (4).

⁵⁸ Ibid (2).

⁵⁹ Agencija za strana ulaganja BiH; <http://www.fipa.gov.ba>

⁶⁰ Ibid (2).

makroekonomska stabilnost nije i dovoljan uslov za održivi razvoj. Zbog toga je samoodrživi, ujednačeni ekonomski razvoj, uz istovremeno održavanje makroekonomske stabilnosti formuliran kao put ka ispunjavanju ekonomsko-socijalnih preduslova za pridruživanje EU.⁶¹

Uspostavljanje tržišne ekonomije predstavlja osnovni ekonomski kriterij koji BiH treba da ispuni u procesu integracije u EU.⁶² Makroekonomske politike razvoja u dokumentu *Srednjoročna razvojna strategija BiH - PRSP* uglavnom su usklađene s politikama koje je predložila međunarodna zajednica. Usmjeravanje na samoodrživ i ujednačen ekonomski razvoj i smanjenje siromaštva predstavlja racionalno izraženu misiju stvaranja pretpostavki za zaključenje *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju*.

2.2.2. Postojanje tržišne ekonomije i strukturne reforme

Tranzicija ekonomije BiH dobiva na ubrzanju tokom posljednjih godina, u prvom redu zahvaljujući monetarnoj stabilnosti, liberalizaciji cijena i reformi finansijskog sektora.

Struktura vlasništva, jedan od indikatora tranzicije, pomijera se prema proporcijama karakterističnim za evropske tržišne privrede. Učešće privatnog sektora u BDP-u sredinom 2004. iznosilo je 50%.⁶³ U pogledu privatizacije, BiH se nalazi u sredini skale napretka, među 27 tranzicijskih zemalja (obuhvaćeno je i 10 novih članica EU). Najbolji rezultat postignut je u oblasti *male privatizacije*, dok je u oblasti velikih preduzeća napredak nešto slabiji. Privatizacija strateških preduzeća bit će ubrzana nakon reforme legislative i jačanja institucija koji su ostvareni tokom 2004.

Liberalizacija cijena, trgovine i deviznog prometa, postignuta tokom 2004., znatno je doprinijela razvoju tržišne ekonomije. Napredak u ovom pogledu bit će zaokružen implementacijom zakonâ u oblasti slobodne konkurencije, slobode kretanja kapitala (posebno vlasništvo na zemlju) i slobode kretanja usluga (ukidanje duplih licenci).

Finansijski sektor je u fazi dinamičnog razvoja. Komercijalni bankarski sektor u BiH sastoji se od 27 banaka registriranih u FBiH i 10 banaka registriranih u RS-u. Banke preko svojih podružnica djeluju u oba entiteta što pokazuje jačanje povjerenja bankarskog sektora u institucije sistema i povoljan trend širenja aktivnosti na cijelu teritoriju države.

Komercijalne banke su 2003. bile skoro u potpunosti privatizirane, s velikim učešćem stranog kapitala. Konsolidacija bankarskog sektora nastavlja se. Obavezni depozit, uveden 2003., povećava povjerenje građana i biznisa u banke. Opći zahtjev makroekonomske strategije je ukрупnjavanje bankarskog sistema.

⁶¹ *Srednjoročna razvojna strategija BiH (PRSP)*; april, 2004.

⁶² «Poštivanje principa tržišne ekonomije treba biti osnova domaće i strane politike strana u sporazumu. To podrazumijeva stabilnu makroekonomsku klimu koju podržavaju pouzdane makroekonomske institucije, sveobuhvatnu liberalizaciju cijena i trgovine i stvaranje snažnog privatnog sektora na osnovu stabilnog zakonskog i regulatornog okvira.» *Report from the Commission to the Council on the preparedness of BiH to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union*; COM (2003) 692 final, Brisel, 18. novembar, 2003.

⁶³ Za nove članice EU ovaj indikator kreće se u intervalu 65 do 80%; *Transition report 2004 - Infrastructure*; EBRD, 2005. godine. (Vrijednost ovog indikatora za BiH je u 2000. god. bila 35%).

Razvoj ostalih finansijskih institucija i tržište vrijednosnih papira nastoji pratiti bankarski sektor, ali je tempo rasta ograničen nedovoljno razvijenom legislativom. Tokom 2004. usvojeni su važni okvirni zakoni u ovoj oblasti.

Reforme u oblasti infrastrukture, koje su važan pokazatelj tranzicije, odvijaju se zadovoljavajućom brzinom, a prednjači energetski sektor. Tokom 2004. preduzeti su neophodni koraci ka stvaranju integritanog tržišta energije. Reformske potrebe BiH u oblasti drumskog i željezničkog saobraćaja kao i telekomunikacija i dalje su velike.

Srednjoročna razvojna strategija BiH (*PRSP*) postavlja izvoznoorijentirani privatni sektor u fokus razvoja. Prioriteti u ovom smislu su:

- unapređenje poslovne klime za domaća i strana ulaganja i podrška razvoju poduzetništva,
- ubrzanje procesa privatizacije,
- smanjenje stepena korupcije u društvu i provođenje reforme pravosuđa,
- očuvanje stabilnosti finansijskog sektora i brži razvoj tržišta kapitala,
- provođenje reformi tržišta rada,
- nastavak liberalizacije vanjske trgovine sa zemljama u regiji,
- podrška izvozu.⁶⁴

Program realizacije Evropskog partnerstva s BiH obuhvata planove reforme pravnih propisa, njihovu implementaciju i izgradnju institucija na državnom nivou. Reforme u oblasti javnih nabavki, slobodne konkurencije, slobode kretanja robe, usluga, kapitala i osoba, sa slobodom osnivanja biznisa, kao i reforma sektorskih politika usmjereni su na izgradnju konkurentne tržišne ekonomije.

Rizici kojima je izložena reforma ekonomije BiH na putu integracije u EU odnose se na:

- visoku cijenu reforme koja ne bi bila praćena ekonomskim rastom,
- brzinu reforme državne uprave,
- smanjenje strane pomoći, uz izostanak stranih ulaganja,
- povećanje unutrašnjeg duga i
- povećanje siromaštva.

2.2.3. Upravljanje javnim finansijama

Javni rashodi u BiH, prema konsolidiranom izvještaju vladinih finansija, u 2002. godini iznosili su 50,4% BDP-a, a 46% u 2003.⁶⁵ Vjerovatno će ostati na istom relativnom nivou tokom 2004.⁶⁶

Deficit konsolidiranog računa (obračun bez donacija) smanjuje se: od 16,5% BDP-a u 2000. do 3 % u 2003. Tokom 2004. bit će održan povoljan trend.⁶⁷ Ovo je rezultat progresivne budžetske reforme, na strani budžetskih prihoda ali i na strani upravljanja rashodima.

⁶⁴ Ibid. (11)

⁶⁵ Srednjoročna razvojna strategija BiH (PRSP); april, 2004.

⁶⁶ The Western Balkans in transition; EC; DG for Economic and Financial Affairs; Enlargement Papers, N° 23 December, 2004. http://europa.eu.int/comm/economy_finance

⁶⁷ Transition report 2004 - Infrastructure; EBRD, 2005.

Reformski poduhvati tokom 2004. doprinose jačanju pravne i institucionalne infrastrukture. Uspostavljeni su konsolidirani račun vlade i trezorski način rada na nivou države i na nivou entiteta. Srednjoročno planiranje rashoda postaje praksa. Uprava za indirektno oporezivanje je operativna. Zakon o porezu na dodatu vrijednost stupio je na snagu. Uplate poreza po ovom zakonu početak će u januaru 2006.

Postoje jasni planovi, obuhvaćeni programom *Evropskog partnerstva s BiH*, za unapređenje sistema upravljanja javnim finansijama. Najviši nivo odlučivanja bit će pravno institucionaliziran u obliku *Nacionalnog fiskalnog vijeća*. U toku je uspostavljanje *Jedinice* koja će obavljati analitičke i tehničke poslove u vezi s upravljanjem javnim finansijama. Praksa trezorskog načina rada bit će uspostavljena u svim općinama. Legislativa koja regulira kontrolu i reviziju budžetskog sistema definirana je kao jedan od prioriteta.

Ključni problemi s kojima će biti suočeno upravljanje javnim finansijama na putu integracije BiH u EU su:

- potrošnja na plaće i naknade u državnoj administraciji je relativno visoka,
- kapitalni troškovi nisu dovoljni da osiguraju tehnološki razvoj javne uprave,
- očekuje se da će se povećavati broj korisnika socijalne pomoći,
- reforma obrazovnog sistema zahtijeva ulaganja,
- prava u zdravstvenoj zaštiti prevazilaze fiskalne kapacitete.

2.3. Sposobnost preuzimanja obaveza iz članstva

2.3.1. Sposobnost preuzimanja i implementacije *acquis communautaire*

Sposobnost zemlje kandidata za preuzimanje obaveza iz članstva, kao treći pristupni kriterij, prevashodno se odnosi na sposobnost preuzimanja i implementacije *acquis communautaire*, uključujući i privrženost ciljevima političke, ekonomske i monetarne unije. Ovaj kriterij ne može se tretirati odvojeno od tzv. Madridskog kriterija, izgradnje adekvatnih administrativnih i sudskih struktura kao svojevrsnog okvira koji će garantirati efikasno preuzimanje i provođenje *acquisa*, a još manje samostalno može voditi ispunjavanju političkih i ekonomskih kriterija. To ilustruje uzajamnu uslovljenost i koherentnost svih pristupnih kriterija kao cjeline koji, iako se opisuju i cijene pojedinačno, samo paralelnim ostvarenjem mogu rezultirati adekvatnim promjenama kao garanciji sposobnosti za članstvo⁶⁸. Postojanje *acquisa* karakterizira evropske integracije još od samih početaka, iako se sam termin formalno uvodi Ugovorom o EU. Njegovo značenje, međutim, danas je umnogome ekstenzivnije što ukazuje na dinamičnost njegove izgradnje, konstantnu reprodukciju i širenje⁶⁹, dok je u pravnom smislu kroz praksu Evropskog suda evoluirao u nivo ustavnog principa Zajednice. Istovremeno, njegovo značenje kao političkog principa, koji podrazumijeva da su dostignuća Zajednice (pravna i politička) uslov o kome se ne može pregovarati, autoritativno je postavljen kod prvog proširenja, 1973., i kao takav se nije izmijenio do danas.

Važan dokument u procesu preuzimanja legislative EU je Bijela knjiga - priprema zemalja CEE za pridruživanje⁷⁰, koji je izradila Evropska komisija kao podršku zemljama CEE na putu ka članstvu, koji danas, za BiH, strukturno i metodološki može biti svojevrsan orijentir za planiranje prioritenih oblasti usklađivanja, dok sadržajno zahtijeva značajno ažuriranje. Prednost, prema ovom dokumentu, ima regulativa koja se tiče stvaranja pretpostavki za integriranje u unutrašnje tržište, koja bi trebalo da olakša liberalizaciju tržišta i potakne ekonomski razvoj, a bez čijeg preuzimanja se ne mogu ostvariti pogodnosti koje nudi unutrašnje tržište EU.

Preuzimanje i primjena *acquisa* obaveza je prvenstveno nacionalnih vlada, zakonodavnih organa i državne uprave u cjelini. Iskustva dosadašnjih proširenja govore o značajnim teškoćama u njegovoj efektivnoj primjeni s kojima se suočava državna administracija kao i proizvođači i drugi poslovni subjekti. Efikasno preuzimanje i

⁶⁸ U tom kontekstu treba tumačiti i očekivanje EU da zemlje kandidati prihvate i provode niz međunarodnih pravnih instrumenata, ugovora i konvencija (UN, Vijeća Europe, OSCE, WTO, IMF, WIPO i dr.) koji u svojoj ukupnosti doprinose ispunjavanju Kopenhagenskih kriterija o političkoj stabilnosti, vladavini prava i tržišnoj ekonomiji iako formalno ne čine sastavni dio *acquisa*.

⁶⁹ Tako je tzv. mediteransko proširenje (Grčka, Španija, Portugal) obogatilo *acquis* demokratskim principima i brigom o ljudskim pravima, proširenje iz 1995. (Austrija, Finska, Švedska) je dodatno podrazumijevalo i prihvatanje ekonomske i monetarne unije, zajedničke vanjske i sigurnosne politike, te saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, dok je posljednje proširenje uključilo i *Schengen acquis* nakon što je Ugovorom iz Amsterdama (1999.) prenijet u okvire prvog, komunitarnog stuba. Procjene iz 2000. pokazuju da se u pogledu obima *acquis* uvećao na približno 80.000 stranica propisa. Vidi: Gunter Verheugen, Commissioner for Enlargement *The Enlargement of the European Union* European Foreign Affairs Review 5: 439–444, 2000. Kluwer Law International.

⁷⁰ *Commission (1995), White Paper: Preparation of the associated countries of Central and Eastern Europe for integration into the internal market of the Union, COM(95) 163 final, 03.05.1995 and COM(95) 163 final/2, 10.05.1995.*

provođenje *acquisa* zahtijeva kvalificirano osoblje, postojeane administrativne procedure i osigurana finansijska sredstva.⁷¹

Prilagođavanje nacionalnih propisa zahtjevima *acquisa*, dakle zahtjevima članstva, nosi značajne implikacije na trgovinu, investicije, usluge, cijene, tržište rada i zapošljavanje, domaća preduzeća, regionalni razvoj i niz drugih segmenata društvenog života, uslijed čega je neophodno pravovremeno izvršiti odgovarajuće pravne i institucionalne pripreme i što je moguće efikasnije koristiti sve instrumente pomoći koje osigurava EU u ovom procesu. Sastavni dio tih priprema je i konstantan unutrašnji dijalog u zemlji s ciljem identifikacije vlastitih strateških interesa.

Stanje u BiH

BiH u ovom trenutku nema pravnu obavezu preuzimanja i usklađivanja legislative prema EU (s obzirom na odsustvo ugovornog odnosa s EU koji implicira odgovornost takvog karaktera), ali je shodno političkom opredjeljenju za integracijom preuzela niz aktivnosti na pripremi i izgradnji koncepta usklađivanja legislative BiH s *acquisem*. Ovaj proces nameće dvije dimenzije koje se mogu označiti kao:

- organizaciono-funkcionalna, koja zahtijeva jasnu identifikaciju legislativnih i institucionalnih ovlaštenja u vođenju, koordinaciji i nadziranju procesa, te izgradnji optimalnih mehanizama i drugih oblika saradnje zakonodavnih i izvršnih organa na horizontalnom i naročito na vertikalnom nivou;
- programsku, koja implicira usvajanje odgovarajuće metodologije usklađivanja i višegodišnje planiranje preuzimanja *acquisa* s definiranim prioritetima, nosiocima, dinamikom i finansijskim sredstvima.

Ustavni okvir

Ustav BiH ne sadrži neposredne odredbe o prilagođavanju pravnog sistema i legislative s *acquisem* izuzev opće odredbe koja nedvosmisleno utvrđuje međunarodnopravni subjektivitet, što podrazumijeva da BiH može zaključivati ugovore u međunarodnim odnosima, pa prema tome i s EU. Država, uz ostala prava i obaveze iz ovakvih odnosa, preuzima i obavezu usklađivanja u oblastima zakonodavne nadležnosti institucija BiH, ali i u oblastima u kojima je zakonodavna nadležnost povjerena entitetima ili lokalnim zajednicama i odgovorna je za njeno ispunjenje. Odgovornost države u posljednjem slučaju nije, međutim, praćena adekvatnim institucionalnim ovlaštenjima BiH⁷² ni mehanizmima koordinacije i saradnje kao garancije za efikasno i efektivno provođenje preuzetih obaveza na nižim nivoima vlasti. Ova i slična pravna⁷³ i faktička⁷⁴ ograničenja u funkcioniranju pravnog sistema BiH negativno su se odrazila na kredibilitet i ugovornu sposobnost države, što se posebno manifestiralo u dugotrajnom procesu ispunjavanja

⁷¹ Vidi: Gunter Verheugen Commissioner for Enlargement, *The Enlargement, of the European Union*. European Foreign Affairs Review 5: str. 442. 2000. Kluwer Law International.

⁷² Ustavom su značajno ograničena ovlaštenja institucija BiH i ustanovljen princip supsidijarnosti u korist entitetskih nivoa.

⁷³ Institucionalne praznine na nivou BiH u administrativnoj i sudskoj strukturi (donedavno odsustvo ministarstva pravde, odbrane, odsustvo vrhovne sudske instance), reducirano pravo inicijative za ocjenu ustavnosti propisa.

⁷⁴ Oskudna praksa Ustavnog suda BiH u ocjeni ustavnosti zakona i drugih propisa, odnosno ocjeni usaglašenosti entitetskih ustava, što pogoduje raznolikosti u tumačenju i primjeni odredbi Ustava BiH.

obaveza iz *Mape puta*⁷⁵. Zakonodavne aktivnosti na izvršavanju uslova iz Studije izvodljivosti pokazale su znatno veću spremnost za prevazilaženjem prethodno uočenih nedostataka što, posmatrano hronološki, ukazuje na uzajamnu uslovljenost integracionog procesa i unutrašnje konsolidacije pravnog poretka BiH. Proces integriranja BiH u širu evropsku zajednicu istovremeno je osnovni generator integriranja unutrašnjeg pravnog poretka BiH.

Institucionalne nadležnosti

Usklađivanje propisa s *acquisem* primarna je obaveza resornih ministarstava i drugih organa uprave BiH u okviru utvrđenih nadležnosti. Ministarstvo pravde BiH odgovorno je za osiguranje da zakonodavstvo BiH i njegovo provođenje na svim nivoima budu u skladu s obavezama BiH koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma,⁷⁶ dok je koordiniranje poslova na usklađivanju pravnog sistema BiH s *acquis communautaire* i provjera usklađenosti nacrtu zakona i drugih propisa,⁷⁷ čiji prijedlog utvrđuje Vijeće ministara BiH, povjereno Direkciji za evropske integracije. Organizaciona struktura ovih tijela, izuzimajući Direkciju za evropske integracije, ne predviđa posebne organizacione jedinice ni posebna radna mjesta koja bi specificirala poslove na preuzimanju legislative EU u domaće propise. Generalna ocjena stručne osposobljenosti pravnog kadra za operativno bavljenje ovim poslovima u ministarstvima i drugim organima uprave BiH je još prilično niska.

Modeli usklađivanja

Stečeno iskustvo u procesu usklađivanja zakonodavstva u BiH s *acquisem* ukazuje da je isto rađeno na različitim nivoima i uz različit stepen učešća i saradnje entitetskih i institucija BiH, pri čemu se najkompleksnijim pokazalo usklađivanje rađeno u oblastima van eksplicitno dodijeljenih nadležnosti institucija BiH, a najmanje efikasnim usklađivanje koje su entiteti radili individualno i nekoordinirano.⁷⁸ Isto tako, iskustvo pokazuje da je usklađivanje gotovo u potpunosti rađeno pretežnim oslanjanjem na asistenciju projekata strane pomoći i stranih eksperata uz skroman angažman ministarstava i drugih organa uprave. Preuzimanje *acquisa* u oblastima izvan taksativno propisanih nadležnosti institucija BiH karakteriziraju najmanje dva različita pristupa:

- Prvi polazi od striktno podijeljenih nadležnosti institucija BiH i entiteta, te u transpoziciji EU legislative entitete tretira gotovo kao zemlje članice s autonomnim pravnim sistemima. Metodološki, EU legislativa se neposredno transponira u propise entiteta putem tzv. *mirror* – identičnih zakona (koji treba da osiguraju identična rješenja i garantiraju uniformnu primjenu u oba entiteta), dok se na nivou BiH donosi *okvirni zakon* koji formalno i u minimalnom obimu regulira predmetnu materiju.⁷⁹

⁷⁵ Navedeni faktori dali su povod vrlo kritičkom osvrtu na funkcioniranje BiH od strane tadašnjeg komesara za proširenje Christophera Pattena: «*Želimo vidjeti jaku BiH koja funkcionira kao jedna država, a ne kao dvije i nešto države.*» Intervju nakon objavljivanja Drugog izvještaja o SAA procesu, Brisel, 26.03.2003.

⁷⁶ Član 13. alineja 4. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave BiH («Službeni glasnik BiH», broj 5/2003).

⁷⁷ Član 18. alineja 1. i 2. *Ibid.*

⁷⁸ Efekti ovako urađenog usklađivanja, uprkos prednostima, umanjeni su činjenicom da harmonizacije iste oblasti u širem kontekstu BiH iziskuje korekciju već usvojenih normativnih ili administrativnih rješenja, a nosi i odgovorajuće finansijske implikacije.

⁷⁹ Pravne manjkavosti ovog sistema ispoljavaju se u direktnom uvođenju Ustavu BiH nepoznate kategorije *okvirnog zakona* koji, u pravilu, ne može garantirati jednaku zaštitu građana ili poslovnih subjekata na cijelom prostoru BiH, ekvivalentnu zaštitu koju pravne i fizičke osobe bilo koje članice uživaju u granicama EU. Druga inovacija su tzv. *mirror (ogledalo)* entitetski zakoni, koji *a priori* pretpostavljaju apsolutnu

- Drugi pristup polazi od integralnog pravnog poretka BiH uvažavajući autonomnost entitetskih pravnih sistema kao njegovih sastavnih dijelova. Odredbe EU legislative inkorporiraju se u propis koji donosi Parlamentarna skupština BiH, njime se predmetna oblast uređuje u materijalnom smislu i samo u obimu neophodnom za osiguranje jednakog stepena zaštite građana i poslovnih subjekata na cijeloj teritoriji BiH. Kao takav, zakon obavezuje entitetske zakonodavce na usaglašavanje vlastitih propisa⁸⁰.

Instrumenti usklađivanja

Metodološki instrumenti: Važnu komponentu procesa usklađivanja zakonodavstva u BiH predstavlja metodološki pristup ili tehnika preuzimanja legislative EU. Izbor metodološkog pristupa u kontekstu BiH ima višestruki značaj. Djelovanje većeg broja zakonodavnih i izvršnih organa različitih nivoa vlasti može dovesti do različite prakse što bi moglo otežati monitoring procesa domaćim institucijama, ali i Evropskoj komisiji u procesu tzv. *screeninga*⁸¹ (pod pretpostavkom da prihvati raditi po različitoj metodologiji). Vijeće ministara BiH je krajem 2003. odlukom⁸² usvojilo dva metodološka instrumenta: Uporedni prikaz usklađenosti i Izjavu o usklađenosti koji su sačinjeni uvažavajući iskustva zemalja CEE i prakse Evropske komisije u procesu *screeninga*. Odluka obavezuje ministarstva i druge organe uprave da u procesu izrade propisa rade ocjenu usklađenosti s *acquisem* pomoću utvrđenih instrumenata, nakon čega, u pravilu, prije upućivanja na sjednicu Vijeća ministara BiH,⁸³ provjeru usklađenosti radi Direkcija za evropske integracije. Van dometa ove odluke ostaju zakonodavne i izvršne vlasti entiteta, Brčko Distrikta, pa i Parlamentarna skupština BiH.⁸⁴

Programski instrumenti:

Iskustva prethodnih proširenja ukazuju da uspjeh u preuzimanju legislative EU umnogome zavisi od pravovremnog i sistematskog planiranja. Planiranje procesa preuzimanja zakonodavstva u zemljama CEE vršeno je pomoću dva instrumenta:

- državni (nacionalni) plan usvajanja *acquisa*⁸⁵ kao višegodišnji programski dokument kojim se definiraju oblasti usklađivanja s dinamikom i nosiocima i koji služi kao osnova godišnjih prioritarnih planova;
- analiza učinaka preuzimanja legislative EU u zakonodavstvu i pravnom poretku zemlje koja vrši usklađivanje, a koja ima za cilj ukazati na ekonomske, finansijske, socijalne ili druge implikacije tako preuzetih propisa i time doprinijeti realnom

saglasnost entitetskih zakonodavaca u procesu usvajanja zakona, ali i buduću apstinenciju u pogledu mogućih izmjena i dopuna. Prva faza izrade propisa u oblasti osiguranja u BiH bila je karakterizirana ovim modelom usklađivanja, ali je autonomnost entiteta shvaćena tako kruto da je to odvelo u drugu krajnost, uvođenja *dvostrukih licenci* osiguravajućih kompanija u BiH, čime se ovaj pristup deplasirao sam po sebi.

⁸⁰ Teorijsko uporište ovom modelu neki nalaze u delegiranju ovlaštenja s entitetskih na nivo institucija BiH, dok drugi smatraju da su institucije BiH ovlaštene i dužne vršiti i legislativna ovlaštenja radi zaštite Ustavom garantiranih sloboda: kretanja robe, usluga, osoba i kapitala. Donošenje Zakona o općoj sigurnosti proizvoda, o hrani, o nadzoru nad tržištem BiH i o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenu usklađenosti vršeno je po ovom konceptu, putem interinstitucionalnih radnih grupa u koje su entiteti nominirali svoje predstavnike.

⁸¹ Proces provjere usaglašenosti propisa zemlje kojoj je potvrđen status kandidata od Evropske komisije.

⁸² Odluka o procedurama u postupku usklađivanja zakonodavstva BiH s *acquis communautaire* (Službeni glasnik BiH, br. 44/2003).

⁸³ Član 31.f Poslovnika o radu Vijeća ministara BiH (Službeni glasnik BiH, br. 22/2003).

⁸⁴ Moguće je tako da se zakon usvoji na osnovu zakonodavne inicijative poslanika Parlamentarne skupštine BiH u kom slučaju ni u jednoj proceduralnoj fazi nije predmet ocjene usklađenosti ili da zakon koji je bio predmet ocjene usaglašenosti bude izmijenjen u parlamentarnoj proceduri nakon čega ne postoji obaveza ponovne provjere usklađenosti ili čak da se prijedlog zakona uputi u parlamentarnu proceduru i bez prethodne ocjene usklađenosti.

⁸⁵ National Programme for the Adoption of the Acquis.

programiranju. DEI je već pokrenula aktivnosti na izradi metodologije za ocjenu učinaka uvođenja novih propisa, dok se plan usvajanja *acquisa* donosi nakon potpisivanja SAA.

Strateški cilj:

- Usklađeni propisi u BiH kao pretpostavka uspješne integracije BiH u okvire EU koji će reflektirati pravnu tradiciju BiH i očuvati normativni kvalitet;
- Pravni poredak BiH koji će osigurati funkcionalne administrativne i sudske strukture za efektivnu implementaciju komunitarnih normi, ekvivalentnu nivou osiguranom u zemljama članicama.

Neophodne mjere

- Razviti integralan koncept usklađivanja propisa u BiH, zasnovan na principima funkcionalnosti, efikasnosti i fleksibilnosti.
- Izvršiti procjenu usaglašenosti postojećih propisa na svim nivoima, te procjenu implikacija preuzimanja i usaglašavanja legislative u finansijskom, ekonomskom ili socijalnom smislu kao bazni dokument višegodišnjeg programiranja preuzimanja *acquisa*.
- Vršiti kontinuirano praćenje i ažuriranje ustanovljenih zakonodavnih prioriteta, praćenje i izvještavanje o implementaciji usaglašenih propisa.
- Uspostaviti mehanizme i instrumente interinstitucionalne saradnje (horizontalne i vertikalne), koordinacije i monitoringa procesa, te vršiti stalnu evaluaciju njihovih efekata.
- Osigurati unificiran metodološki pristup u procesu usklađivanja svih nivoa vlasti uključenih u proces, kako s aspekta metodoloških instrumenata tako i s aspekta metodologije za ocjenu učinka uvođenja harmoniziranih propisa.
- Jačati ulogu Komisije za evropske integracije Parlamentarne skupštine BiH, Ministarstva pravde BiH, Direkcije za evropske integracije BiH i Ureda za zakonodavstvo u ovom procesu.
- Podržati uspostavu i osigurati efikasno funkcioniranje administrativnih struktura na nivou BiH koje su direktan ili indirektan zahtjev *acquisa* uz osiguranje višeg stepena prohodnosti državnih službenika različitih nivoa vlasti i konsekventno, rekonstrukciju adekvatnih struktura nižih nivoa vlasti.
- Osigurati sistematsko planiranje i popunu stručnoosposobljenog pravnog kadra u državnoj službi, profesionalno usavršavanje službenika kroz seminare, specijalizaciju, postdiplomske studije, izradu brošura, priručnika i sl.
- Uspostaviti saradnju organa uprave s univerzitetima u BiH s ciljem uključenja akademske zajednice u ovaj proces kao i uključenja evropske grupe predmeta u nastavne programe fakulteta u BiH.
- Osigurati primjenu informacionih tehnologija u vođenju i koordinaciji procesa.

2.3.2. Unutrašnje tržište

2.3.2.1. Važnost integracija u unutrašnje tržište EU

Proces evropskih integracija u smislu kreiranja unutrašnjeg tržišta u BiH može se razmatrati s dva aspekta. Uključivanjem u Proces stabilizacije i pridruživanja (u daljnjem tekstu: PSP), s jedne strane, BiH je preuzela obavezu uspostavljanja vlastitog

unutrašnjeg tržišta nazvanog *jedinstveni ekonomski prostor*⁸⁶ i to po uzoru na unutrašnje tržište EU. S druge strane, stupanjem u ugovorne odnose s EU, tj. potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (u daljnjem tekstu: SSP), jedinstveni ekonomski prostor BiH postepeno će se integrirati u unutrašnje tržište EU.

Unutrašnje tržište u osnovi je cjelokupne današnje strukture EU, jer predstavlja jedan od najvažnijih instrumenata za postizanje ciljeva kao što su održiv razvoj, visok stepen zaposlenosti i socijalne zaštite, bolji životni standard i kvalitet života, ekonomska i socijalna kohezija.

Sloboda kretanja robe, usluga, kapitala i ljudi, politika konkurencije, zajednička carinska tarifa prema trećim zemljama, te zakonodavstvo sastavljeno od cijelog niza direktiva i uredbi, osnovni su principi unutrašnjeg tržišta.

Prihvatanje i poštivanje ovih principa potiče ekonomske reforme i konkurentnost ekonomije u cjelini, stimulira trgovinu i investicije i doprinosi postizanju i konsolidaciji makroekonomske stabilnosti. S druge strane, usklađivanjem zakonodavstva stvara se pravni okvir za maksimiziranje ekonomskih efekata, pri čemu se posebna pažnja posvećuje institucionalnoj izgradnji.

Generalno se može reći da «četiri slobode» predstavljaju pokretačku snagu cjelokupnog procesa integracija, što se najbolje može vidjeti na primjeru same EU.

U ekonomskom smislu, integracija je imala nekoliko stepeni - prvobitno oblast slobodne trgovine vremenom je prerasla u carinsku uniju, a osiguravanjem «četiri slobode» počelo je stvaranje unutrašnjeg tržišta EU, koje vrhunac dostiže formiranjem ekonomske i monetarne unije.

Osim toga, ekonomsko povezivanje potaknulo je integraciju i u oblastima pravosuđa i unutrašnjih poslova, te zajedničke vanjske i sigurnosne politike.

Što se tiče stanja u Bosni i Hercegovini, slobode kretanja robe, usluga, kapitala i osoba zagarantirane su Ustavom BiH:

*Kretanje po cijeloj Bosni i Hercegovini slobodno je. Bosna i Hercegovina i entiteti neće ometati punu slobodu kretanja za osobe, robu, usluge i kapital u cijeloj Bosni i Hercegovini. Nijedan entitet neće uspostavljati kontrole na graničnim linijama između entiteta.*⁸⁷

Posmatrajući pojedinačno postojanje svih segmenata unutrašnjeg tržišta, može se zaključiti da je jedinstveni ekonomski prostor u BiH uspostavljen, ali je i dalje potrebno raditi na njegovom jačanju u pojedinim oblastima.

2.3.2.2. Četiri slobode

A) Slobodan protok robe

Stanje u BiH

U ovom dijelu daje se prikaz stanja u BiH s posebnim osvrtom na segmente:

- zakoni, tehnički propisi i standardi,
- infrastruktura i

⁸⁶ Eng. *Single Economic Space* po uzoru na *Single Economic Market* u EU.

⁸⁷ Član 1. stav 4. Ustava BiH.

- ljudski potencijali i promocija.

Zakoni, tehnički propisi i standardi

Postojeći zakoni iz oblasti standardizacije, mjeriteljstva, akreditiranja i tehničke regulative i opće sigurnosti proizvoda u značajnoj mjeri su usaglašeni s važećim propisima EU, a njihova potpuna implementacija tek predstoji. Usvojen je i stupio je na snagu set okvirnih zakona za slobodu kretanja robe: Zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usklađenosti, Zakon o nadzoru nad tržištem u BiH i Zakon o općoj sigurnosti proizvoda⁸⁸, te Zakon o hrani⁸⁹. Zakonima je predviđeno osnivanje odgovarajućih institucija i agencija, a njihova implementacija je u toku.

Uspostavljen je Komitet za tehničke propise BiH⁹⁰ kojem je osnovni zadatak predlaganje tehničkih propisa u BiH, a s ciljem preuzimanja *Direktiva novog pristupa*. Osim toga, zadatak Komiteta je iniciranje dopuna i izmjena tehničkih propisa, pripremanje Programa preuzimanja tehničkih propisa, davanje mišljenja i informacija, te razmatranje svih pitanja koja se odnose na oblast tehničkih propisa.

Uspostavljanje Komiteta veoma je važno u smislu transponiranja važećih EU direktiva u zakonodavstvo BiH. Svi tehnički propisi u BiH naslijeđeni su iz bivše SFRJ, a postojanje Komiteta institucionalna je pretpostavka za početak procesa transponiranja direktiva *Novog pristupa* (propisi o proizvodima), odnosno *Globalnog pristupa* (propisi o ocjenjivanju usaglašenosti) u domaće zakonodavstvo.

Nadalje, značajan procenat (oko 60%) harmoniziranih EN standarda je preuzeto, a aktuelni BAS standardi uglavnom su (oko 95%) preuzeti metodom "prve strane" (nisu prevedeni).

U vezi s ocjenjivanjem usaglašenosti proizvoda, proces usklađivanja propisa s postojećim u EU je na samom početku, s tim da je na snazi još oko 7500 obavezujućih JUS standarda.

BiH trenutno pregovara o članstvu u WTO-u, te se pred njom nalazi obaveza provođenja i poštivanja svih njegovih sporazuma – TBT (Sporazum o tehničkim barijerama trgovini), SPS (Sporazum o sanitarnim i fitosanitarnim mjerama) i TRIPS (Sporazum o trgovinskim aspektima intelektualne svojine). Prihvatanjem principa ugrađenih u TBT i SPS (koji su sastavni dio vanjskotrgovinskog režima EU) proizvodi će biti usklađeni sa standardima EU što će omogućiti izvoz na tržište EU.

Infrastruktura

Generalno, uspostavljanje sistema ocjenjivanja usaglašenosti proizvoda i sistema ocjenjivanja sistema i osoblja je na samom početku.

Do sada je akreditirano nekoliko ispitnih i metroloških laboratorija, te certifikaciona i kontrolna (inspekcijska) tijela za naftu i liftove. Uspostavljanje i akreditacija certifikacionih i kontrolnih tijela za ostale proizvode, te općenito akreditacija tijela za certifikaciju sistema kvaliteta, zaštite životne sredine i osoblja tek predstoji.

U toku su pripreme radnje za uspostavljanje etalonske baze i osiguravanje međunarodne sljedivosti mjerenja, a u početnoj fazi su i pripreme za provođenje međunarodnih interkomparacijskih (međulaboratorijskih) mjerenja.

⁸⁸ Sl. glasnik BiH, br. 45/04.

⁸⁹ Sl. glasnik BiH, br. 50/04.

⁹⁰ U skladu s odredbama člana 6. stava 1. Zakona o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usklađenosti (Sl. glasnik BiH, br. 45/04).

Predstoji potpisivanje bilateralnih i multilateralnih sporazuma o priznavanju isprava iz oblasti ocjenjivanja usaglašenosti, jer nema izvoza proizvoda za koje je propisano ocjenjivanje usaglašenosti.

U vezi s članstvom u međunarodnim asocijacijama i organizacijama u oblasti standardizacije i mjeriteljstva, postojeći Institut za standarde, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo je od 1997. punopravni član ETSI, ISO i IEC.

Osim toga, Institut je pridruženi član CENELEC-a (od 1999.) i dopisni član CEN-a (od 1997.). Cilj Instituta je sticanje punopravnog članstva u ovim organizacijama, te u IFAN asocijaciji.

U oblasti akreditacije, Institut za akreditiranje stekao je članstvo u Evropskoj saradnji u oblasti akreditiranja (EA), a uspostavljeni su kontakti s akreditacionim tijelima Hrvatske, Slovenije i Srbije i Crne Gore.

Proces usaglašavanja sistema nadzora nad tržištem s modelom EU je na samom početku. Usaglašavanje sa standardima EU u ovoj oblasti rezultirat će, uz ostalo, pojednostavljuvanjem složenih procedura i dugotrajnih procesa za utvrđivanje odgovornosti u vezi s problematikom isporuka proizvoda s greškom.

Potpisivanjem posebnih ugovora (sporazuma) o priznavanju isprava iz oblasti ocjenjivanja usaglašenosti omogućit će se značajniji porast prometa (posebno izvoza) po osnovu postojeće mreže sporazuma o slobodnoj trgovini koje je BiH potpisala sa zemljama Jugoistočne Evrope.

Ljudski resursi i promocija

U ovom trenutku, institucionalni kapaciteti BiH za transpoziciju regulative u ovom sektoru tek se izgrađuju.

Evidentan je manjak educiranog osoblja, a ne postoji redovno školovanje, niti je uspostavljena shema edukacije u oblasti ocjenjivanja usaglašenosti.

Odgovorni subjekti (organi vlasti države i entiteta, autoriteti nadzora na tržištu, proizvođači, certifikaciona tijela, distributeri i drugi ekonomski operateri), kao i druge zainteresirane strane (univerziteti, laboratorije, mediji, potrošači, nevladin sektor i ostali) tek počinju s edukacijama za implementaciju modela EU u BiH.

Stanje u EU

Unutrašnje tržište EU je jedinstveno carinsko područje bez unutrašnjih granica u kojem je, između ostalog, osiguran slobodan promet robe, koji je jedan od stubova EZ, a propisan je čl. 23.-31. Ugovora o EZ.

Generalno, glavni instrumenti za osiguranje slobodnog protoka robe unutar teritorije EU su tehnička harmonizacija zakonskih propisa i mehanizama za sprečavanje stvaranja novih trgovinskih barijera (regulirana oblast) i princip *međusobnog priznavanja proizvoda* (neregulirana oblast).

Tehnička harmonizacija, kroz postizanje usklađenosti u nacionalnom tehničkom zakonodavstvu, ima za cilj uklanjanje regulatorne barijere trgovini i osiguranje normalnog funkcioniranja unutrašnjeg tržišta. Legislativa o tehničkoj harmonizaciji zasnovana je na dva pristupa – tzv. *Novi pristup* i *Sektorski pristup*.

Direktive novog pristupa ograničene su na utvrđivanje osnovnih zahtjeva o općim pitanjima kao što su: sigurnost, zdravlje i okoliš, i to za velike grupe proizvoda i

horizontalne rizike. S druge strane, prije uvođenja novog pristupa, *direktive sektorskog pristupa* određivale su tehničke specifikacije za određene kategorije proizvoda, često u kombinaciji s horizontalnim propisima koji se odnose na opća pitanja zajednička svim kategorijama. Glavna razlika u odnosu na Novi pristup ogleda se u činjenici da se Sektorskim pristupom sektori ne reguliraju putem zajedničkog modela, nego propisi za svaki sektor slijede vlastitu *ad hoc* shemu, te je potrebna posebna infrastruktura za podršku i primjenu specifičnih zakonskih okvira za svaki pojedini sektor.

Osnovni uslovi za slobodan protok robe u reguliranoj oblasti (uređena propisima - obavezna primjena):

- potpuna harmonizacija, odnosno transpozicija legislative i regulative EU (ugovor, uredbе i direktive) i njihova implementacija,
- preuzimanje harmoniziranih evropskih standarda (EN standarda),
- sprečavanje nastajanja novih trgovinskih, naročito tehničkih barijera,
- izgradnja infrastrukture ocjenjivanja usaglašenosti proizvoda, sistema i osoblja čiji su osnovni segmenti: standardizacija (zakonska), mjeriteljstvo, ispitivanje, certifikacija, akreditiranje i upravljanje kvalitetom.

Za slobodan plasman robe trećih zemalja na jedinstveno tržište EU neophodno je potpisivanje bilateralnih ugovora (sporazuma) s EU o priznavanju rezultata, odnosno isprava iz oblasti ocjenjivanja usaglašenosti.⁹¹ Obično je uslov za potpisivanje ovih sporazuma članstvo predstavnika druge strane u relevantnim evropskim i/ili međunarodnim organizacijama i asocijacijama⁹².

S druge strane, u nereguliranoj oblasti primjenjuje se princip *međusobnog priznavanja proizvoda*. To znači da bilo koja roba koja se legalno kreće u jednoj državi članici mora biti slobodna da cirkulira u bilo kojoj državi unutar Zajednice, izuzev u slučaju da zemlja članica može dokazati da propisi zemlje porijekla robe ne pružaju odgovarajuću zaštitu određenog bitnog javnog dobra.

Osnovni uslovi za slobodan protok robe u nereguliranoj oblasti (uređena standardima - neobavezna primjena, ali se stvarno javlja kao neformalna prepreka):

- uspostavljen funkcionalan sistem akreditiranja prema međunarodnim standardima,
- implementiran sistem kvaliteta prema seriji standarda ISO 9000 (naročito u industriji) i sistem zaštite životne sredine prema seriji standarda ISO 14000,
- potpisani multilateralni sporazumi o međusobnom priznavanju MLA, kroz prethodno članstvo u relevantnim međunarodnim organizacijama i asocijacijama (npr. uslov za potpisivanje MLA je pristupanje IAF-u).

Neophodne mjere

- Implementirati zakon i izgraditi sistem odgovornosti za proizvod, te Direktivu o odgovornosti za proizvod i uspostaviti infrastrukturu nadzora na tržištu.
- Donijeti program harmonizacije na državnom nivou, odnosno transpozicije legislative i regulative i izgradnje infrastrukture ocjenjivanja usaglašenosti.

⁹¹ PECA - Evropski protokoli o ocjenjivanju usaglašenosti i prihvatanju industrijskih proizvoda i/ili MRA - Međusobni sporazumi o priznavanju.

⁹² Uslov za potpisivanje MRA je pristupanje Metraskoj konvenciji i ILAC-u i sl.

- Realizirati preostali dio Programa u roku od tri godine, odnosno implementirati Programom usvojenu regulativu.
- Uspostaviti efikasnu infrastrukturu za realizaciju Programa, koristeći radne grupe sastavljene od predstavnika svih zainteresiranih strana iz BiH.
- Osigurati savjetodavnu ulogu predstavnika EU u vođenju Programa i u radu radnih grupa.
- Realizirati prioritetne segmente Programa (naročito transponirati direktive Novog, odnosno Globalnog pristupa i direktive koje se odnose na promet prehrambenih proizvoda).
- Uspostaviti shemu edukacije i ocjenjivanja osoblja u oblasti ocjenjivanja usaglašenosti.
- Osigurati efikasnost i jedinstvenost sistema u oblasti standardizacije, mjeriteljstva, akreditiranja i tehničke regulative, te osigurati efikasnost i jedinstvenost tih sistema u BiH.
- Uspostaviti certifikaciona tijela za sistem kvaliteta i osoblje.
- Uspostaviti tijela za ocjenjivanje usaglašenosti (laboratorije, certifikaciona i kontrolna/inspekcijska tijela) za ostale grupe proizvoda.
- Osigurati institucijama i asocijacijama BiH iz oblasti standardizacije, mjeriteljstva, akreditiranja i ocjenjivanja usaglašenosti punopravno članstvo u relevantnim međunarodnim organizacijama i asocijacijama, naročito EA, OIML, IAF, ILAC i dr.
- Pristupiti MLA sporazumu i s EU potpisati PECA protokole za prioritetne oblasti (grupe proizvoda).
- S EU potpisati PECA protokole za ostale grupe proizvoda značajne za privredu BiH.
- Uz pomoć Asocijacije za kvalitet u BiH, animirati privredne i druge subjekte na uvođenju i certifikaciji sistema kvaliteta i sistema zaštite životne sredine.
- Potpisati posebne ugovore (sporazume) o priznavanju isprava iz oblasti ocjenjivanja usaglašenosti, a s ciljem porasta izvoza po osnovu potpisanih ugovora o slobodnoj trgovini.

B) Slobodno kretanje osoba

Stanje u BiH

Ova problematika može se promatrati kroz osiguranje slobode zapošljavanja domaćih radnika (državljana BiH) - osoba unutar BiH, te slobode zapošljavanja stranaca.

U vezi s prvim aspektom, segmenti slobodnog kretanja osoba - problematika radnih odnosa, socijalnog osiguranja i obrazovanja, po Ustavu BiH, u nadležnosti je entiteta.

Generalno, entitetskim zakonima o radu i zapošljavanju, kao i Zakonom o ravnopravnosti spolova Bosne i Hercegovine, zabranjuje se svaki oblik diskriminacije i garantiraju jednaka prava pri zapošljavanju, te jednaka prava iz radnog odnosa - prenošenje penzija, naknada za nezaposlene, zdravstvenog osiguranja i invalidskog osiguranja, obrazovnih kvalifikacija, te svih ostalih komponenti slobodno, unutar cijele BiH.

Međutim, osnovna smetnja slobodi kretanja domaćih radnika u BiH je ekonomska situacija i nemogućnost zaposlenja.

Osim toga, u cijeloj Bosni i Hercegovini osigurano je priznavanje profesionalnih kvalifikacija, te važenje legalno izdatih diploma i certifikata.

Zakonom o ministarstvima i drugim organima uprave BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH nadležno je za utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih organa vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u oblastima zdravstva i socijalne zaštite, penzija, nauke i obrazovanja, rada i zapošljavanja.⁹³ Na državnom nivou osnovana je i Agencija za zapošljavanje BiH.

Zapošljavanje stranaca regulirano je entiteskim zakonima na osnovu kojih strani državljani koji borave u BiH mogu imati pristup radnim mjestima u zavisnosti od dobivene radne dozvole. Radna dozvola izdaje se strancima pod uslovom da imaju stalnu ili privremenu boravišnu dozvolu, te da na birou za zapošljavanje nema registriranih nezaposlenih osoba koje ispunjavaju uslove poslodavca za dati posao. Kretanje i boravak stranaca regulirano je Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu donesenim na nivou BiH.⁹⁴ Osim uslova za ulazak i boravak stranaca na teritoriji BiH, navedenim zakonom regulirana su i pitanja podnošenja zahtjeva za azil. Na osnovu Zakona o boravku stranaca, donesen je i Pravilnik o azilu u BiH, kao i Pravilnik o putnom listu za strance.

Za pojednostavljenje kretanja i obavljanja profesionalnih aktivnosti građana EU i građana BiH, preduzeti su određeni koraci radi uzajamnog priznavanja kvalifikacija. U tu svrhu s izraženom namjerom da visoko obrazovanje u BiH postane dio evropskog visokog obrazovanja, Bosna i Hercegovina priključila se Bolonjskom procesu u septembru 2003. i ratificirala Lisabonsku konvenciju o priznavanju diploma.

Očekuje se donošenje Zakona o visokom obrazovanju na nivou BiH koji je urađen u skladu s međunarodnim standardima koji garantiraju pružanje podrške studentima za kvalitetnom nastavom, priznavanje diploma iz BiH u skladu sa standardima u EU te studentsko i akademsko učešće u procesu donošenja odluka.

Saradnja između BiH i EU u oblasti sistema zdravstvene i socijalne zaštite usmjerena je na poboljšanje nivoa zdravstvene i socijalne zaštite za radnike u BiH koristeći kao referentni nivo zaštite koji postoji u BiH. Uslovi rada, te socijalna politika i socijalna pomoć regulirani su entitetskim zakonima, s tim da je efekat primjene propisa ograničen zbog ekonomske slabosti i ograničenih resursa.

Napredovanjem kroz proces evropskih integracija, Bosna i Hercegovina će, između ostalog, morati konstantno raditi na unapređenju slobode kretanja osoba - za strane radnike zaposlene u BiH, kao i državljane BiH legalno zaposlene u EU. To znači i omogućavanje kumuliranja ili transferiranja prava socijalne zaštite, te poticanje zemalja članica EU da zaključuju bilateralne sporazume s Bosnom i Hercegovinom u vezi s pristupom tržištu rada.

Stanje u EU

Oblast slobode kretanja ljudi pokriva četiri različita segmenta: slobodu kretanja radnika, uzajamno priznavanje stručnih kvalifikacija, građanska prava, te koordinaciju sistema socijalne zaštite. Sloboda kretanja radnika jedna je od četiri osnovne slobode. Još od 1957. postavke Ugovora EEZ sadržavale su odredbe za osiguravanje slobodnog

⁹³ Član 15. Zakona o ministarstvima i drugim organima uprave BiH (Sl. glasnik BiH, br. 5/03).

⁹⁴ Službeni glasnik BiH, br. 29/03.

kretanja radnika unutar Zajednice. Slobodno kretanje radnika zasniva se na članu 39. Ugovora o EZ u čijoj je preambuli sadržano da kretanje radnika unutar EU mora biti sredstvo koje radniku garantira mogućnost unapređenja njegovih životnih i radnih uslova i njegovog društvenog napretka.

Osnovni princip je princip nediskriminacije, što znači da svaki građanin države članice uživa pravo da bude zaposlen i plaćen za svoj rad u drugoj državi članici pod uslovima koji važe za državljane te države članice. Ovo uključuje ukidanje svake diskriminacije na osnovu nacionalnosti između radnika država članica, što se tiče uslova rada i zaposlenja.

Jedini izuzetak od ovog principa, postavljen Ugovorom, jesu određene vrste profesionalnog djelovanja u državnoj službi. Osim toga, slobode prakticiranja određenih profesija (posebno u oblasti prava i zdravstva) također mogu biti predmet određenih ograničenja, kao što su profesionalne kvalifikacije. U zavisnosti od konkretnog slučaja, sloboda kretanja ovih profesija ostvaruje se koordinacijom ili primjenom principa međusobnog priznavanja.

U pogledu transparentnosti i priznavanja diploma i kvalifikacija mreža NARICS⁹⁵, osmišljena 1984. na inicijativu EC, pokriva cijelu EU i EEA (European Economic Area). Postignuto rješenje, s jedne strane, garantira integritet profesija u EU i štiti građane Unije na jednostavan i transparentan način, a s druge strane, ne vodi nepotrebnom administrativnom opterećenju, ni za pojedince ni za samu administraciju.

Ideja o slobodnom kretanju ljudi zaživjela je formiranjem jedinstvenog tržišta. Od 1993. svi državljani EU mogu se slobodno kretati i boraviti unutar EU⁹⁶, kao neodvojivo pravo za evropsko građanstvo⁹⁷. Biračko pravo odnosi se na pravo građana EU da biraju i da budu izabrani na lokalnim izborima u mjestu prebivališta, te u svakoj od država članica na izborima za Evropski parlament, bez obzira na državljanstvo.

Koordinacija sistema socijalne zaštite zasniva se na vrlo jednostavnom principu – oni koji žele realizirati svoje pravo na slobodno kretanje na teritoriji EU ne bi smjeli za to snositi posljedice. Stoga pravo na starosnu i invalidsku penziju, olakšice za porodilje, te pomoć za nezaposlene treba da budu osigurani i kad se osoba odluči preseliti iz jedne države članice u drugu.

Neophodne mjere

- Uspostaviti adekvatan pravni i institucionalni okvir s ciljem unapređenja slobode kretanja radnika, posebno u smislu nastojanja BiH da postane privlačna destinacija za strane investicije.
- Usvojiti zakonsku regulativu koja se tiče nostrifikacije stranih diploma i olakšati pristup tržištu rada priznavanjem stranih obrazovnih kvalifikacija.

⁹⁵ National Academic Recognition Information Centres.

⁹⁶ Član 14. Ugovora o uspostavljanju Evropske zajednice.

⁹⁷ Član 18. Ugovora o uspostavljanju Evropske zajednice.

- Izvršiti usklađivanje obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada i unificirati kriterije rada visokoškolskih ustanova s visokoedukativnim institucijama EU, s ciljem podizanja kvaliteta obrazovanja.
- Regulirati interno tržište rada u BiH i stvoriti zaposleniku mogućnost da živi od svoga rada, te unaprijediti informiranje radnika o njihovim pravima i mogućnostima zapošljavanja u zemljama članicama EU.
- Uspostaviti finansijski održiv i efikasan penzioni sistem, zasnovan na individualnim priložima socijalnog osiguranja, te pravnu osnovu za uvođenje penzione sheme na državnom nivou.
- S ciljem uklanjanja barijera zapošljavanju stranih radnika koji legalno borave u BiH, pojednostaviti administrativne procedure dobivanja radnih dozvola uspostavljanjem tzv. »one stop shop« principa za dobivanje radnih dozvola.
- Početi s pripremama za integraciju u konzularni informacijski sistem Šengena.
- Ubrzati implementaciju planova za institucionalni razvoj univerziteta u periodu od 2003. do 2010., te regulirati ovu oblast na nivou BiH.
- U oblasti socijalne zaštite, generalno, potrebno je uskladiti sistem s EU standardima, te poboljšati koordinaciju unutar BiH u oblasti ostvarivanja socijalno-zdravstvene zaštite.
- Unaprijediti mobilnost studenata radi nastavka svakog oblika studija priznavanjem stranih školskih kvalifikacija, perioda studiranja i položenih ispita.

C) Slobodan protok usluga

Stanje u BiH

Sloboda kretanja usluga i poslovnog nastanjanja, uz ostale tri slobode, značajan je faktor stvaranja i jačanja jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH. Generalno, karakteristika sektora usluga u BiH je relativno nediskriminatoran režim, što se može ilustrirati primjerima bankarskog sektora, transporta i brze pošte, koji su uglavnom u stranom vlasništvu.

Prema Ustavu BiH, nadležnost nad problematikom usluga uglavnom je na entitetskom nivou. Institucionalni i pravni okvir koji regulira djelovanje sektora usluga općenito, prilično je kompliciran, a proces njegovog usklađivanja s EU standardima tek predstoji.

U okviru finansijskih usluga, djelovanje bankarskog sektora regulirano je zakonodavstvom na entitetskom nivou koje, između ostalog, stranim i domaćim fizičkim i pravnim osobama omogućava osnivanje banaka na teritoriji BiH (uz potrebu autorizacije za strane subjekte). Ispravnost rada banaka nadgledaju entitetske agencije za bankarstvo, čiji rad koordinira Centralna banka BiH. Centralna banka BiH obavlja funkciju *currency boarda* što uslovljava odsustvo klasičnih funkcija centralne banke - vođenje makroekonomske i monetarne politike, kontrola i supervizija komercijalnih banaka u zemlji, učešće na tržištu kapitala (državne obvezinice i garancije), uticaj na razvojnu politiku.

U sektoru osiguranja, uspostavljen je pravni okvir na državnom nivou, nakon čega je usklađeno entitetsko zakonodavstvo, a trenutno je u toku osnivanje institucija u skladu sa zakonom.

Kad je riječ o nefinansijskim uslugama, može se generalno reći da je proces uspostavljanja pravnog i institucionalnog okvira u skladu s evropskim standardima na

samom početku i da proces usklađivanja u različitim sektorima ide različitim tempom – u sektoru telekomunikacija uspostavljeni su pravni i institucionalni okvir, određeni napredak postignut je i u oblasti emitiranja, a uspostavljanje osnova za sektor elektronskog poslovanja na samom je početku.

Jedan od osnovnih principa slobode kretanja usluga je i sloboda poslovnog nastanjivanja, koju u BiH također karakterizira nediskriminatoran režim – kompanijama iz EU omogućeno je uspostavljanje i slobodno djelovanje na osnovu principa nacionalnog tretmana ili principa *Most Favorable Nations*, zavisno od toga koji je povoljniji u datom slučaju.

U uskoj vezi sa slobodom poslovnog nastanjivanja je i problematika registriranja preduzeća. Proces evropskih integracija uslovio je prenošenje kompetencija u ovoj oblasti na državni nivo. Primjer za to je usvajanje Okvirnog zakona o registraciji poslovnih subjekata na državnom nivou, u skladu s EU standardima, nakon čega je uslijedila harmonizacija entitetske legislative u ovoj oblasti. Ovim zakonom procedure registriranja preduzeća su ubrzane, uniformirane i pojednostavljene, a pri sudovima je uspostavljen Jedinstveni registar preduzeća na nivou BiH.

Stanje u EU

Osnovni principi kojima se regulira sloboda kretanja usluga su pravo poslovnog nastanjivanja i sloboda pružanja prekograničnih usluga.

Sloboda pružanja prekograničnih usluga odnosi se na pravo pravnih i fizičkih osoba da slobodno pružaju ili primaju usluge na teritoriji bilo koje zemlje članice pod istim uslovima kao i rezidenti, bez restrikcija i zabrana koje proističu iz zakonodavstva određene zemlje članice ili njene administrativne prakse.

Pravo poslovnog nastanjivanja odnosi se na pravo poduzetnika da osnuje i vodi kompaniju u bilo kojoj zemlji članici EU bez ikakvih ograničenja.

Slobodno kretanje usluga u zemljama EU regulirano je Ugovorom o osnivanju Evropske zajednice.⁹⁸ Ovo je jedno od najvažnijih ekonomskih pitanja, jer se između 65-85% ostvarenog nacionalnog prihoda, radnih mjesta itd. odnosi na ovaj razgranati i dinamični sektor. Ove politike odnose se na slobodu pružanja usluga i na slobodu trgovine uslugama.

Pod uslugama koje se tretiraju u ovom poglavlju podrazumijevaju se one koje se, u pravilu, obavljaju uz naknadu i obuhvataju usluge industrijskog, trgovinskog i zanatskog karaktera, kao i usluge slobodnih profesija, pod uslovom da nisu obuhvaćene odredbama o slobodi kretanja osoba i slobodnom kretanju robe.

Ove usluge dijele se na: finansijske (usluge iz oblasti bankarstva, osiguranja, usluge iz oblasti tržišta vrijednosnih papira i investicionih fondova), nefinansijske usluge koje obuhvataju saobraćajne, telekomunikacione i informacione usluge, emitiranje, te poslovne usluge (consulting) raznih vrsta i profesija (harmonizirana oblast).

U sektoru nefinansijskih usluga postoji veliki broj propisa koji reguliraju slobodu kretanja usluga u pojedinim oblastima kao što su: javna uprava, vlasništvo, šume, poljoprivreda, obligacije, elektronsko poslovanje i elektronski potpis, zanatstvo, kultura i film, ekologija, zdravlje i zaštita biljaka i životinja, itd.

⁹⁸ Naslov III., Poglavlje 3., čl. 49.-55.

Neophodne mjere

- Reorganizirati tržište vrijednosnih papira u skladu s boljom evropskom praksom, te uspostaviti odgovarajuće systemske zakone i odgovarajuće institucije u ovoj oblasti na nivou BiH.
- Osposobiti legislativno i kadrovski Centralnu banku za obavljanje i nekih drugih funkcija klasične centralne banke (nastup na tržištu novca i investicionom tržištu preko izdavanja obveznica, garancija i drugih državnih vrijednosnih papira, supervizija komercijalnih banaka, finansijska statistika).
- Uspostaviti registar preduzeća na državnom nivou i nastaviti s reformom u oblasti registracije preduzeća kako bi se pojednostavio postupak osnivanja i registracije preduzeća i stranih investicija.
- Stimulirati domaću i deviznu štednju i djelovati u smjeru širenja oblasti rada i kapaciteta Agencije za osiguranje depozita.
- Uspostaviti operativnost Agencije za osiguranje BiH.
- Unaprijediti kontrolu rada komercijalnih banaka na nivou BiH, te bankarskog izvještavanja.
- Uspostaviti bankarske procedure u skladu s praksom EU, posebno strategiju utvrđivanja adekvatnosti kapitala banke (Basel II).
- Početi s reformom u oblasti zemljišne politike i zemljišnih registara, te ubrzati proceduru upisa u zemljišne knjige i ostvarivanja prava vlasništva, kako bi postala jednostavnija i efikasnija.
- Nastaviti s reformom u sektoru računovodstva i revizije, te u procedurama izvještavanja.
- Temeljito reorganizirati i reformirati sektor nefinansijskih usluga u skladu s *acquisem*. Zbog velike razgranatosti i različitosti ovih vrsta usluga, bit će potrebno izraditi odgovarajuću studiju, koristeći strana iskustva (gdje god je moguće) i relevantne twinning programe.
- Ubrzati izradu i implementaciju elektronskog načina poslovanja i potpisivanja.
- Utvrditi i terminirati potrebne prioritete u oblasti elektronskog poslovanja i koristiti programe strane pomoći i iskustva gdje god je moguće.
- Uspostaviti centralni sistem informacija o poslovanju preduzeća i njihovom bonitetu (ovdje može biti angažiran i privatni sektor).
- Izvršiti potrebne adaptacije sudskog sistema za potrebe slobodnog protoka usluga.

D) Slobodan protok kapitala

Stanje u BiH

Generalno, dosadašnji rad u ovoj oblasti rezultirao je osiguranjem i održavanjem stabilnog kursa KM preko *currency board* aranžmana Centralne banke i uspješnom transformacijom i modernizacijom platnog prometa, te garancijama za transfer dobiti po osnovu stranih ulaganja.

Što se tiče pojedinačnih oblasti, dosadašnje aktivnosti na razvoju tržišta kapitala rezultirale su uspostavljanjem institucionalne, pravne i materijalno-tehničke osnove koja omogućava funkcioniranje tržišta vrijednosnih papira, od primarnog tržišta, odnosno emisije vrijednosnih papira, zatim elektronskog sistema registriranja i prijenosa vrijednosnih papira, do sekundarnog tržišta vrijednosnih papira na kome se promet vrijednosnih papira najvećim dijelom obavlja na berzi kao uređenom tržištu.

Oblast stranih investicija u Bosni i Hercegovini regulirana je mnoštvom pravnih propisa na državnom i entitetskom nivou što dovodi do određenih teškoća u praksi. Osnova cjelokupnog pravnog okvira koji regulira stanje u ovoj oblasti je Zakon o politici direktnih stranih ulaganja u BiH⁹⁹, koji je okvirni zakon i osnova za sve pravne propise na nižim nivoima vlasti. Generalno, cilj zakonodavstva u ovoj oblasti je uspostavljanje jednostavne, transparentne, predvidive i stabilne politike stranih investicija, te zaštita interesa i prava investitora.

Zakon je nediskriminatoran i omogućava stranim investitorima da, bez ikakvih ograničenja, investiraju i reinvestiraju svoje profite nastale kao rezultat ekonomske djelatnosti u bilo koji sektor u BiH. Što se tiče ograničenja, ona se odnose na strane uloge u glavnici preduzeća koja se bave vojnom industrijom¹⁰⁰ i informiranjem.

Privatizacija je također važan aspekt slobode kretanja kapitala i posebno je značajna za tranzicijske zemlje poput BiH. Okvirnim zakonom o privatizaciji preduzeća i banaka¹⁰¹ omogućeno je ravnopravno učešće domaćih i stranih fizičkih i pravnih osoba u procesu privatizacije kompanija i banaka, te njihove imovine. Određena ograničenja postoje i uglavnom se odnose na posebne rokove i metode privatizacije za pojedine kategorije preduzeća¹⁰² i određene kategorije dobara koje uopće nisu predmet privatizacije¹⁰³.

Proces evropskih integracija uslovio je stvaranje pravnog i institucionalnog okvira za borbu protiv finansijskog kriminala na nivou države. Usvojen je Zakon o sprečavanju pranja novca¹⁰⁴, a u okviru SIPA-e osnovan je Finansijsko-obavještajni odjel koji prati sve finansijske transakcije koje se obavljaju u BiH putem poslovnih banaka.

Stanje u EU

Sloboda kretanja kapitala jedna je od komponenti jedinstvenog tržišta u EU. Ostvarivanje ove slobode podrazumijeva ukidanje svih ograničenja kretanja kapitala i diskriminacije po osnovu državljanstva, boravišta ili mjesta investiranja.

Također, ovo podrazumijeva i postepeno usklađivanje deviznih i monetarnih politika koje se odnosi na promet kapitala kako unutar EU, tako i s trećim zemljama (kapitalni tokovi s trećim zemljama mogu biti predmet ograničenja samo u pojedinim slučajevima i u periodu ne dužem od šest mjeseci).

⁹⁹ Sl. glasnik BiH, br. 4/98 i 17/98.

¹⁰⁰ Proizvodnja i prodaja oružja, municije, eksploziva za vojnu upotrebu i vojna oprema.

¹⁰¹ Sl. glasnik BiH, br. 12/99 i 14/00.

¹⁰² Preduzeća iz oblasti elektroprivrede, saobraćaja i veza (osim drumskog), vodoprivrede, eksploatacije ruda i šuma, informiranja, igara na sreću i industrije vojne opreme i naoružanja.

¹⁰³ Prirodna bogatstva, dobra u općoj upotrebi, objekti od općeg kulturnog i historijskog značaja koje preduzeće koristi u obavljanju svoje djelatnosti i zemljište (osim zemljišta na kojem se nalazi objekat).

¹⁰⁴ Sl. glasnik BiH, br. 29/04.

Glavne oblasti, osim slobodnog kretanja kapitala definiranog na navedeni način, jesu platni sistem koji se odnosi na prijenos sredstava stečenih iz vlasništva, te sprečavanje pranja novca.

Oblast slobode kretanja kapitala je sveobuhvatna i utiče na ekonomske tokove u cjelini, stoga je regulativa kojom se uređuje isključivo ovaj segment unutrašnjeg tržišta malobrojna.

Kako bi se osiguralo poštivanje osnovnih principa tržišta kapitala, u EU postoji zajednička legislativa koja ima za cilj kontrolu nad tokovima kapitala. Općenito, u ovu „harmoniziranu” oblast spadaju platni promet, kreditiranje, te osnovne procedure koje su u vezi s administrativnim nadzorom nad finansijskim institucijama.

Slobodu kretanja kapitala reguliraju čl. 56. do 60. Ugovora o EZ, te direktive koje interpretiraju prava iz Ugovora¹⁰⁵, reguliraju prekogranične transfere sredstava¹⁰⁶ i dovršenost izravnavanja kod platnih i izravnanih sistema vrijednosnih papira¹⁰⁷. U ovom segmentu veoma su važne i presude Evropskog suda, kojima se tumače članovi Ugovora koji se odnose na uspostavljanje restrikcija slobodnom kretanju kapitala.

Što se tiče ograničenja, moguće je postojanje određenih vrsta restrikcija koje imaju za cilj direktnu ili indirektnu zaštitu interesa pojedinih zemalja članica EU. Primjeri takvih ograničenja su: depoziti, porezi na prihod od kamate i stranih investicija, zadržavanje prava na dionice ili dijelove preduzeća kako bi ih mogli kupiti građani određene zemlje, limiti na depozite za građane iz drugih zemalja, postavljanje uslova za reinvestiranje profita na lokalnim tržištima i sl.

Neophodne mjere

- Debirokratizirati procedure za sticanje vlasničkih prava na nekretninama.¹⁰⁸
- Uspostaviti nacionalne instrumente za poticaj privlačenja *green field* FDI i učešće inokapitala u razvojnim i privatizacijskim programima u prerađivačkoj industriji.
- Kreirati jedinstven sistem transfera kapitala iz BiH u inozemstvo, ali i između rezidenata i nerezidenata unutar BiH.
- Pripremiti se za ukidanje ograničenja u vezi s ulaganjima i sticanjem imovine u pojedinim sektorima.
- Početi s javnom promocijom i informiranjem javnosti o pranju novca i usmjeravati tehničku pomoć u ovu oblast.

2.3.2.3. Konkurencija

Stanje u BiH

Proces tranzicije i usklađivanje s evropskim standardima u bosanskohercegovačko društvo uvodi mnoštvo novih koncepata koji su preduslov za normalno funkcioniranje tržišne privrede. Politika konkurencije, kao jedan od tih koncepata, podržava proces

¹⁰⁵ 88/361/EC.

¹⁰⁶ 97/5/EC.

¹⁰⁷ 98/26/EC on settlement finality in payment and securities settlement systems.

¹⁰⁸ Regulirano zakonom o politici direktnih stranih ulaganja po kojem nema ograničenja za strane ulagače za sticanje vlasničkih prava na nekretninama u što spada i zemljište.

tranzicije stvaranjem zdrave privredne strukture i prihvatljivog regulatornog okvira koji sprečava monopolizaciju tržišta i neprihvatljivo velike profite.

Stvaranje pravnog i institucionalnog okvira u ovoj oblasti rezultat je ispunjavanja preporuka iz različitih faza procesa evropskih integracija. Generalno se može reći da su u ovoj oblasti do sada postignuti dobri rezultati, te da njen daljnji razvoj potpuno prati evropske standarde i promjene koje se dešavaju unutar same EU.

Pravni okvir u oblasti konkurencije počeo se stvarati u najranijoj fazi procesa evropskih integracija. Usvajanje i implementacija Zakona o konkurenciji¹⁰⁹ bio je jedan od zahtjeva Mape puta, a Studijom izvodljivosti pitanje konkurencije definirano je kao jedna od prioritarnih oblasti. Nedugo nakon što je Zakon o konkurenciji stupio na snagu, uslijedile su promjene u zakonodavstvu EU, tako da je postojeći zakon postao neusklađen s EC *acquisem*. Zato se pristupilo izradi novog Zakona o konkurenciji u BiH, u potpunosti usklađenog s važećim propisima EU.¹¹⁰

Potreba za što efikasnijom organizacijom institucionalnog okvira i usklađivanje sa standardima EU usloveli su da ovlaštenja nad pitanjima konkurencije budu na državnom nivou. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH zaduženo je za provođenje politike konkurencije. Osim ovog ministarstva, koje je vodeća institucija za politiku konkurencije u BiH, za primjenu konkurencijske politike zaduženo je Konkurencijsko vijeće, te entitetski uredi za konkurenciju i zaštitu potrošača (u daljnjem tekstu: UKZP) koji će stupanjem na snagu novog Zakona o konkurenciji preći u nadležnost Konkurencijskog vijeća. Za rješavanje po tužbama na rješenja Konkurencijskog vijeća nadležan je Sud BiH.

Aktivnosti na promociji politike konkurencije u BiH u početnoj su fazi. S obzirom da je ovo nova oblast, još je prisutno nerazumijevanje termina konkurencije i njegovo miješanje s pojmom konkurentnosti, kako u medijima, tako i kod privrednih subjekata i institucija BiH. Stoga je pokrenut program "Competition Advocacy" (Promoviranje konkurencije) kojim se nastoji prezentirati zakonodavstvo i politika tržišnog nadmetanja u BiH.

Treba dodati da je pomoć institucionalnom jačanju sektora konkurencije pružila EU, i to kroz projekte CARDS-a - SES I. i SES II., u okviru kojih se uspostavilo zakonodavstvo u ovoj oblasti, te formirale institucije zadužene za provođenje politike.

Sastavni dio politike konkurencije je i oblast državne pomoći, a uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira u ovoj oblasti tek predstoji.

Stanje u EU

Politika konkurencije jedan je od osnovnih elemenata unutrašnjeg tržišta EU i rezultat je shvatanja da ekonomski tokovi moraju počivati na principima tržišne ekonomije i slobodne i fer konkurencije.

¹⁰⁹ Sl. glasnik BiH, br. 30/01 od 18. decembra 2001.

¹¹⁰ Zakon je izrađen i trenutno se nalazi u parlamentarnoj proceduri.

Konkurencija se može posmatrati kao osnovni mehanizam tržišne ekonomije putem kojeg ona ostvaruje ravnotežu. Sučeljavanjem ponude (proizvođači, trgovci) i potražnje (posrednici i krajnji potrošači) formira se tržišna cijena za određeni proizvod ili uslugu uz istovremeno maksimiziranje individualnih interesa. Na taj način tržište se uvodi u stanje ekonomske efikasnosti, pri čemu konkurencija djeluje kao regulator ovog cjelokupnog procesa. Stoga se može reći da je cilj politike konkurencije, s jedne strane, efikasna zaštita potrošača, te s druge strane, jačanje poslovne konkurencije na unutrašnjem tržištu.

Politika konkurencije u EU pokriva pet najznačajnijih oblasti:

- zabrana učešća u restriktivnim sporazumima,
- zloupotreba dominantnog položaja na tržištu,
- liberalizacija politike konkurencije,
- kontrola koncentracija,
- državna pomoć.

Ugovorom o osnivanju Evropske zajednice utvrđena su zajednička pravila o konkurenciji¹¹¹, a ova oblast detaljnije se uređuje nizom uredbi, koje, uz ostalo, reguliraju i odnose s trećim zemljama¹¹².

Isključivu nadležnost nad pitanjima konkurencije ima Evropska komisija, a izuzeci su slučajevi koji su uređeni čl. 81. i 82. Ugovora gdje je nadležnost nad ovim pitanjima podijeljena između Evropske komisije i institucija i sudova zemalja članica.

Državna pomoć je poseban aspekt politike konkurencije. Cilj politike EU u ovoj oblasti je onemogućiti svaki oblik pomoći koji, favoriziranjem određenih ekonomskih subjekata ili proizvodnje određenih roba ili usluga, narušava konkurentne odnose na unutrašnjem tržištu EU. U ovoj oblasti postoje određeni izuzeci, a uglavnom se odnose na pomoć usmjerenu na regionalni razvoj, u skladu s postavljenim kriterijima, te promoviranje određenih projekata od posebnog interesa za EU.

Neophodne mjere

- Unaprijediti kapacitete institucija nadležnih za kreiranje i provođenje politike konkurencije.
- Uspostaviti saradnju relevantnih institucija s regulatornim tijelima.
- Razvijati saradnju s organima za konkurenciju drugih zemalja i međunarodnim organizacijama.
- Uspostaviti mehanizam konsultacija (s generalnim direktoratom EC za konkurenciju-DG Competition) s ciljem kvalitetnijeg provođenja politike konkurencije u BiH.
- Uvesti segmente konkurencije u pojedine sektorske politike.
- Konstantno obučavati osoblje koje radi na politici konkurencije, te sve ostale interesne grupe u ovoj oblasti (privredni subjekti, advokati, sudije, privredne komore, itd.)
- Uvesti politiku konkurencije kao predmet na univerzitetima.

2.3.2.4. Zaštita potrošača

¹¹¹ Čl. 81. – 90. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.

¹¹² Uredba Vijeća (EC) br. 139/2004.

Stanje u BiH

Ova oblast usko je vezana za konkurenciju, a uspostavljanje pravnog i institucionalnog okvira također je počelo u najranijoj fazi procesa evropskih integracija. Usvajanje Zakona o zaštiti potrošača¹¹³ također je bio jedan od zahtjeva Mape puta. I ovdje su preporuke Studije izvodljivosti identificirale zaštitu potrošača kao jednu od prioritarnih oblasti.

Trenutno je u toku izrada novog zakona o zaštiti potrošača kojim se utvrđuju subjekti za zaštitu potrošača u BiH, regulira se pravna zaštita potrošača i uvodi se institucija Ombudsmena za zaštitu potrošača, koji se brine o zaštiti potrošača i angažira u sporovima potrošača.

Generalno, novi zakon o zaštiti potrošača u potpunosti prati evropske standarde u ovoj oblasti – regulira odnose između potrošača, proizvođača i trgovaca na teritoriji BiH, a sadrži odredbe o obavezi obavljanja trgovinske djelatnosti na pošten način, označavanju cijena, deklariranju proizvoda, garancijama, oglašavanju proizvoda i usluga, ekonomskim uslugama od općeg interesa, ugovorima zaključenim van poslovnih prostorija, ugovorima na daljinu, potrošačkim kreditima, elektronskim instrumentima plaćanja, turističkim paket-aranžmanima, vremenskom zakupu turističkog objekta, nepravičnim odredbama u potrošačkim ugovorima.

Nadalje, zaštita života i zdravlja potrošača u oblasti sigurnosti robe postiže se Zakonom o općoj sigurnosti proizvoda,¹¹⁴ kojim je preuzeta Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda. U segmentu sigurnosti hrane, usvojen je Zakon o hrani, koji je u potpunosti zasnovan na zahtjevima WTO Sporazuma o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera (u daljnjem tekstu: SPS), kao i zahtjevima evropskog zakonodavstva iz oblasti sigurnosti hrane¹¹⁵.

Vodeća institucija za provođenje politike zaštite potrošača u BiH je Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, a na osnovu Zakona o zaštiti potrošača u BiH osnovano je Vijeće za zaštitu potrošača koje također učestvuje u kreiranju politika u ovoj oblasti. Osim pomenutih institucija, značajnu ulogu u ovoj oblasti imaju i udruženja potrošača iz cijele BiH, te pojedine institucije poput Agencije za sigurnost hrane i Inspektorata za nadzor nad tržištem, čije je osnivanje u toku, a bit će nadležni za pojedine segmente u okviru cjelokupne problematike zaštite potrošača.

Stanje u EU

Jedan od osnovnih ciljeva i zadataka EU je zaštita zdravlja i sigurnosti potrošača, te zaštita njihovih interesa, informiranje, obrazovanje i efikasno organiziranje potrošača radi zaštite njihovih interesa.

¹¹³ «Sl. glasnik BiH», br. 17/02.

¹¹⁴ «Sl. glasnik BiH», br. 45/04.

¹¹⁵ Uredba EC br. 178/2002, koja predstavlja opći evropski zakon o hrani, i preuzeta je kao osnov Zakona o hrani.

*Strategijom politike potrošača za period 2002.- 2006.*¹¹⁶ zacrtana su tri ključna cilja politike zaštite potrošača u EU:

- visok nivo zaštite potrošača, koji podrazumijeva harmonizaciju propisa ne samo u oblasti sigurnosti proizvoda i usluga, nego i u oblasti zaštite ekonomskih i pravnih interesa potrošača,
- efikasna primjena propisa o zaštiti potrošača, čime se postiže jedinstvena zaštita potrošača na cijeloj teritoriji EU, a prioritet u tom smislu je razvijanje administrativne saradnje između država članica,
- učešće potrošačkih organizacija u kreiranju politika EU.

Prioritetne aktivnosti u oblasti sigurnosti proizvoda i usluga uključuju implementaciju Direktive o općoj sigurnosti proizvoda i odgovarajuće inicijative u oblasti usluga.

Legislativa o zaštiti ekonomskih interesa potrošača u EU obuhvata: nekorektnu trgovačku praksu, obmanjujuće i komparativno reklamiranje, označavanje cijena, ugovore zaključene van poslovnih prostorija, poslove ugovaranja na daljinu, potrošačke kredite, turističke paket-aranžmane, sticanje prava na korištenje nepokretne imovine u određenom vremenskom periodu, nepravične uslove u potrošačkim ugovorima, prodaju robe široke potrošnje i popratne garancije, sudske naloge za zaštitu potrošača.

Neophodne mjere:

- Osigurati potpunu i dosljednu primjenu zakona koji reguliraju zaštitu potrošača.
- Osposobiti institucije nadležne za zaštitu potrošača i predvidjeti njihove kapacitete.
- Kreirati i provoditi politiku zaštite potrošača.
- Osigurati zaštitu potrošača i razvijati sistem nadgledanja tržišta u skladu sa zahtjevima EU, kako bi se osigurala zaštita života i zdravlja potrošača.
- Intenzivirati saradnju svih relevantnih subjekata u oblasti zaštite potrošača.
- Razvijati saradnju s organima zaštite potrošača drugih zemalja i međunarodnim organizacijama.
- Uspostaviti mehanizme alternativnog rješavanja sporova potrošača.
- Provoditi i unapređivati edukaciju i informiranje potrošača.
- Razvijati i finansirati nevladine organizacije iz oblasti zaštite potrošača i učlaniti se u relevantne međunarodne asocijacije u ovoj oblasti.

2.3.2.5. Korporativno upravljanje

Stanje u BiH

Oblast korporativnog upravljanja posebno je značajna za svaku tranzicijsku zemlju uključujući i Bosnu i Hercegovinu. Pojam tranzicije u užem, ekonomskom smislu označava prelazak s planske na tržišnu privredu, odnosno podrazumijeva proces transformacije vlasništva i načina upravljanja preduzećima. Ova oblast usko je povezana s ostalim segmentima unutrašnjeg tržišta, a prvenstveno sa slobodnim kretanjem kapitala i usluga – primjer za to su oblasti privatizacije i registracija preduzeća, koje su djelimično uređene propisima iz oblasti korporativnog upravljanja.

¹¹⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee of the Regions – Consumer Policy Strategy 2002-2006 (COM/2002/0208 final).

U proteklom periodu stvoren je pravni i institucionalni okvir i općenito se može konstatirati da su do sada postignuti dobri rezultati u ovoj oblasti. Reformom zakonodavstva, u skladu sa standardima EU, usvojena je moderna koncepcija organiziranja privrednih društava s ispunjavanjem što manjeg broja pretpostavki za njihovo osnivanje i registraciju. Osim toga, završen je početni stadij razvoja tržišta kapitala – uspostavljena je tržišna infrastruktura i osnovne operativne procedure prometa, na primarnom ali i na sekundarnom tržištu kapitala i stvorene su pretpostavke za daljnji razvoj tih tržišta.

Oblast korporativnog upravljanja u BiH u potpunosti je u nadležnosti entiteta. Entitetska zakonodavstva koja reguliraju ovu oblast su ujednačena, a njihova zajednička karakteristika je postojanje apsolutno liberalanog sistema osnivanja preduzeća za sve pravne i fizičke osobe, i domaće i strane. Ako se kao osnivač pojavljuje strana fizička ili pravna osoba, onda se, uz ovaj osnovni, primjenjuje i dodatni režim koji se odnosi na strana ulaganja.

U FBiH korporativno pravo regulirano je Zakonom o privrednim društvima (u daljnjem tekstu: ZOPD), koji definira sljedeće osnovne oblike privrednih društava: dioničko društvo (d.d.), društvo ograničene odgovornosti (d.o.o.), društvo neograničene solidarne odgovornosti (d.n.o.), komanditno društvo (k.d.). Međutim, određeni oblici privrednih društava (banke, osiguravajuća društva, berze i društva za upravljanje investicionim fondovima) mogu biti osnovani samo u obliku d.d., a njihovo organiziranje uređuje se posebnim zakonima. Nadalje, ZOPD ne poznaje posebne oblike udruživanja tipa koncerna, holdinga ili sl., nego govori samo o povezanim privrednim društvima i to o većinskom i supsidijarnom, odnosno kontroliranom društvu.

U RS-u ova oblast regulirana je Zakonom o preduzećima (u daljnjem tekstu: ZOP). U skladu sa ZOP-om, oblici preduzeća su privredno društvo i javno preduzeće. Privredno društvo osniva se kao društvo osoba i društvo kapitala (kompanija, korporacija). Društvo osoba osniva se kao ortačko i komanditno društvo, a društvo kapitala kao akcionarsko društvo (a.d.) ili društvo s ograničenom odgovornosti (d.o.o). Preduzeća se mogu povezivati putem kapitala ili ugovora (povezana preduzeća – matična ili zavisna).

U Brčko Distriktu primjenjuje se Zakon o preduzećima Brčko Distrikta BiH (u daljnjem tekstu: ZOPB) koji poznaje i posebne oblike organiziranja. Takvo društvo koje ima samo jednog člana i osnivača naziva se jednočlano društvo, a d.o.o. ili d.d., koje osnuje Vlada Brčko Distrikta za obavljanje poslova od javnog interesa, javno je preduzeće.

Kad je riječ o institucionalnom okviru, kao ključne institucije u ovoj oblasti pojavljuju se entitetske komisije za vrijednosne papire i Komisija za vrijednosne papire Brčko Distrikta, te registri za vrijednosne papire u entitetima i Brčko Distriktu. Osim toga, formiran je i Jedinostveni registar preduzeća.

Stanje u EU

Privredna društva su organizacije koje su stvorene i kojima se upravlja u skladu s pravnim zahtjevima, a uključuju različite kategorije osoba: dioničare, namještenike, kreditore i treće strane.

Osnivanje firme znači integraciju u privredni život države članice i podrazumijeva pravo privrednog društva jedne države članice da osniva agencije, filijale ili podružnice na području druge države članice, bez prethodnog traženja dozvole.

Ugovorom o osnivanju Evropske zajednice nije posebnim poglavljem regulirano korporativno upravljanje. Ovu oblast djelimično reguliraju članovi Ugovora koji se odnose na konkurenciju, industriju, poreze i državnu pomoć, te direktive i uredbe koje detaljnije reguliraju pojedina pitanja.

Osnovni pristup stvaranju odgovarajućeg okruženja za rad privrednih društava u EU je harmonizacija putem direktiva. Generalno, harmonizacija propisa relevantnih za korporativno upravljanje je od ključne važnosti za stvaranje jedinstvenog finansijskog tržišta robe i usluga u EU. Ona ima za cilj otklanjanje prepreka društvima da koriste slobodu osnivanja i osiguranje istog nivoa zaštite interesa dioničara, namještenika, kreditora i trećih strana u cijeloj EU.

Neophodne mjere

- Kontinuirano raditi na harmonizaciji propisa iz ove oblasti u cijeloj BiH.
- Povećati prava dioničara u smislu povećane imovinske odgovornosti menadžmenta prema dioničarima, prava dioničara da pokrenu specijalnu istragu vezanu za poslove kompanije pred sudskim i drugim upravnim tijelima, odgovornosti direktora za pogrešne poslovne poteze koji mogu dovesti do stečaja ili likvidacije, elektronskog pristupa najvažnijim informacijama kompanije prije svake skupštine (redovne ili vanredne), mogućnosti učešća u radu skupštine elektronskim putem on-line.
- Povećati nivo zaštite manjinskih dioničara u smislu zaštite od preglasavanja u odlukama kojima se smanjuju neka njihova prava.
- Uspostaviti pojačanu kontrolu konflikta interesa u upravi i nadzornom odboru kompanije i jačati ulogu revizionih tijela. Modernizirati upravu i nadzorni odbor u smislu uspostavljanja kolektivne odgovornosti nadzornog odbora za finansijske i nefinansijske odluke u kompaniji.
- Dopuniti i održavati sistem prikupljanja izvještaja i objava od strane emitenata, te tako kreiranu bazu podataka učiniti javno dostupnom putem web stranice.
- Doraditi postojeće, te donijeti nove standarde korporativnog upravljanja dioničkim društvima, u skladu sa standardima Međunarodnog udruženja komisija za vrijednosne papire (IOSCO) i OECD-ovim principima korporativnog upravljanja.

2.3.2.6. Intelektualno vlasništvo

Stanje u BiH

Uspostavljanje cjelovitog sistema zaštite intelektualnog vlasništva u BiH je u toku. Osmišljavanje i stvaranje novog koncepta u ovoj oblasti podrazumijeva, između ostalog, kreiranje efikasnog institucionalnog i nadogradnju postojećeg pravnog okvira.

Naglasak dosadašnjih aktivnosti u ovoj oblasti bio je u oblasti zaštite prava industrijskog vlasništva, gdje je uspostavljen pravni okvir i ustanovljene procedure, tako da su ostvareni značajni rezultati u oblasti zaštite i prometa prava na patent, robni i uslužni žig i industrijski dizajn. Uspostavljeni su registri svih prava, u elektronskoj formi. U oblasti autorskog i srodnih prava uspostavljen je pravni okvir i utvrđeni kriteriji za obavljanje djelatnosti ostvarivanja navedenih prava.

Također, ustanovljeni su kriteriji za obavljanje poslova zastupanja u oblasti zaštite industrijskog vlasništva. Danas u BiH djeluje znatan broj pravnih i fizičkih osoba kao patentni zastupnici i zastupnici za industrijski dizajn i žigove, osposobljeni ne samo za poslove zaštite prava pred Institutom, nego i za provođenje prava pred sudovima, carinom, tržišnom inspekcijom i svim drugim nadležnim institucijama. Za obavljanje poslova ostvarivanja autorskog prava i srodnih prava djeluju dvije specijalizirane agencije koje ispunjavaju propisane uslove, a koje su dobile dozvolu za svoj rad od nadležnog instituta u BiH.

Osim toga, sticanjem članstva u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji (u daljnjem tekstu: WTO), te u EU, BiH će imati obavezu usvajanja i provođenja konvencija i sporazuma u oblasti intelektualnog vlasništva. BiH je trenutno članica nekoliko međunarodnih konvencija, a pokrenuta je inicijativa i izrađene su osnove za pristupanje Ugovoru o intelektualnom vlasništvu u pogledu integrisanih kola, Strasburškom ugovoru o međunarodnoj klasifikaciji patenata i Haškom sporazumu u vezi s međunarodnom registracijom industrijskog dizajna (Ženevski akt 1999). BiH je članica Evropske patentne organizacije (EPO), kao država proširenja evropskog patenta, na osnovu Sporazuma o saradnji i proširenju evropskog patenta. Potpisivanjem Sporazuma BiH je stekla status posmatrača u tijelima EPO-a.

Oblast intelektualnog vlasništva uređena je Zakonom o industrijskom vlasništvu u BiH¹¹⁷ i Zakonom o autorskom pravu i srodnim pravima u BiH¹¹⁸ i propisima za njihovo provođenje. Navedenim zakonima i provedbenim propisima uspostavljene su administrativne procedure, predviđene mjere, te definirana uloga sudskih i ostalih nadležnih organa radi efikasne zaštite intelektualnog vlasništva.

U vezi s institucionalnim okvirom, Zakonom o osnivanju Instituta za intelektualno vlasništvo¹¹⁹ osnovan je poseban Institut za intelektualno vlasništvo BiH, koji će, kao pravni sljednik Instituta za standarde, mjeriteljstvo i intelektualno vlasništvo BiH, preuzeti i nastaviti s obavljanjem poslova u oblasti intelektualnog vlasništva, odnosno poslova na zaštiti industrijskog vlasništva i autorskog i srodnih prava.

Kao što je već pomenuto, relevantnim zakonima definirana je uloga i ostalih institucija koje imaju određeni stepen nadležnosti u oblasti zaštite prava intelektualnog vlasništva. To se posebno odnosi na sudove na svim nivoima, uključujući i Sud BiH, koji su nadležni za provođenje prava intelektualnog vlasništva, određivanje privremenih mjera i provođenje krivičnih postupaka. U borbi protiv krivotvorenja u BiH učestvuju i tržišne inspekcije, carinski organi i policijske snage, koji su počeli s aktivnostima na suzbijanju nelegalne trgovine "piratskim izdanjima" nosača slike i zvuka, što je rezultiralo poboljšanjem stanja u oblasti zaštite autorskih i srodnih prava u BiH.

Stanje u EU

¹¹⁷ "Sl. glasnik BiH", br. 3/02 i 29/02.

¹¹⁸ "Sl. glasnik BiH", br. 7/02.

¹¹⁹ "Sl. glasnik BiH", br. 43/04.

Posmatrajući u cjelini, zaštitom prava industrijskog vlasništva (patenti, robni i uslužni žigovi, industrijski dizajn i geografske oznake), te zaštitom autorskih i srodnih prava stimulira se ukupan intelektualni potencijal i tako doprinosi tehnološkom razvoju i modernizaciji društva u cjelini.

Koncept zaštite intelektualnog vlasništva razvijao se u kontekstu tržišne privrede i sastavni je dio unutrašnjeg tržišta. Glavni cilj politike u ovoj oblasti je osigurati slobodno kretanje proizvoda i usluga zaštićenih pravima intelektualnog vlasništva, a produbljivanjem ekonomske integracije postaje važan činilac trgovine i međunarodnih ekonomskih odnosa.

Efikasna zaštita svih oblika intelektualnog vlasništva onemogućava neovlaštenu upotrebu i pruža pravnu sigurnost njihovim vlasnicima.

Postoji razlika između prava industrijskog vlasništva (koja se stiču registracijom kod nadležne institucije) i autorskih i srodnih prava koja nastaju stvaranjem samog djela. Praksa u zemljama EU jeste da administrativne poslove u vezi s pravima industrijskog vlasništva obavlja tijelo na nivou vlade. S druge strane, na poslovima zaštite autorskih prava angažiraju se upravna društva koja osnivaju nosioci autorskih prava i koja za njih obavljaju administrativne poslove u smislu nadziranja korištenja njihovih djela, pregovaranja s korisnicima, ubiranja tantijema i njihove raspodjele među nosiocima prava.

Vremenom je na multilateralnom nivou, a posebno u okviru Svjetske organizacije za intelektualno vlasništvo (u daljnjem tekstu: WIPO¹²⁰), stvoren cjelokupan pravni okvir, tako da je *acquis* obuhvatio već postojeću harmonizaciju u ovoj oblasti.

Nakon što je zaključen u okviru WTO-a, Sporazum o trgovinskim aspektima prava intelektualnog vlasništva (u daljnjem tekstu: TRIPS) ratificirala je Evropska zajednica i njene države članice, nakon čega su imale obavezu harmonizacije s *acquisem* u ovoj oblasti. TRIPS postavlja minimalne zahtjeve u vezi sa svim vrstama prava intelektualnog vlasništva i dopunjava ovu oblast principima međunarodnog prava, te WTO klauzulom *Tretman najpovlaštenije nacije*.

Neophodne mjere

- Osposobiti Institut za intelektualno vlasništvo i raditi na unapređivanju njegovih kapaciteta.
- Pristupiti svim relevantnim međunarodnim konvencijama i udruženjima u oblasti zaštite intelektualnog vlasništva.
- Intenzivirati saradnju između sudova, tržišnih inspekcija, carinskih i policijskih snaga radi efikasnije borbe protiv krivotvorenja i piratstva.
- Pratiti tehnološki napredak i u skladu s tim stručno usavršavati osoblje koje radi na razmatranju prijave u oblasti zaštite autorskih i drugih srodnih prava.
- Pokrenuti kampanju informiranja svih uključenih i zainteresiranih strana o značaju intelektualnog vlasništva, kao segmentu unutrašnjeg tržišta.

¹²⁰ World Intellectual Property Organisation (WIPO).

2.3.3. Inovacije

2.3.3.1. Informaciono društvo

Stanje u BiH

Transformacija iz klasičnog u informaciono društvo preduslov je za integriranje u Evropsku uniju. Započete aktivnosti na uspostavljanju informacionog društva i strateških informacionih sistema¹²¹ jesu svojevrsan katalizator razvoja u našoj zemlji. Razvojni projekat izrade politike i strategija razvoja informacionog društva u BiH uključuje politiku razvoja IKT infrastrukture, industrije, e-poslovanja, e-uprave i e-obrazovanja. Ovaj projekt rezultat je zajedničkog angažmana Vijeća ministara BiH i UNDP ureda u Bosni i Hercegovini a finansijski ga je podržala Vlade Kraljevine Norveške. Preduslov za uspostavljanje informacionog društva leži u razvijenoj i rasprostranjenoj IKT infrastrukturi, kao mediju za protok informacija, koju čine telekomunikacione mreže i strateški informacioni sistemi. Postojeća infrastrukturna mreža, iako tehnološki savremena, nije u potpunosti iskorištena.¹²² Nacrt Zakona o Agenciji za informaciono društvo Bosne i Hercegovine se nalazi u proceduri parlamentarne rasprave. Ova Agencija bi trebalo da brine o razvoju informacionog društva u zemlji. Segment informacionog društva reguliran je različitim propisima. Na nivou BiH to su: Zakon o autorskim i srodnim pravima¹²³, Zakon o zaštiti ličnih podataka¹²⁴ i neposredno povezani Zakon o slobodi pristupa informacijama, Zakon o zaštiti potrošača¹²⁵, Krivični zakon BiH, te Zakon o komunikacijama. U BiH su trenutno u toku aktivnosti na izradi Nacrta zakona o elektronskom poslovanju i elektronskom potpisu, te nizu pratećih podzakonskih akata koji bi trebalo da definiraju pravni okvir za razvoj elektronskog poslovanja. Važno je naglasiti da su mnogi pravni subjekti već shvatili pogodnosti koje im pružaju IKT u drugim segmentima poslovanja, kao što su komunikacija s klijentima i dobavljačima, obrada podataka i marketing. IKT industrija, u sektoru proizvodnje i usluga, u Bosni i Hercegovini bila je razvijena i prije rata, da bi u poratnom periodu imala daljnji uspon i sada je jedan od najprofitabilnijih segmenata privrede. Unutar IKT industrije najznačajniji su davaoci telekomunikacionih usluga, te proizvođači softvera i trgovci informatičkom opremom. Interesantno je navesti da u sektoru IKT industrije gotovo da i ne postoji nezaposlenost, te da je prosječni nivo primanja u IKT industriji znatno veći od ostatka privrede, što IKT industriju čini izuzetno primamljivom i mogućim generatorom privrednog razvoja. Trenutne procjene broja stanovnika BiH koji koriste Internet kreću se između 2% i 5%.¹²⁶ Slaba kupovna moć stanovništva uzrok je što relativno mali broj domaćinstava ima računar (oko 5%). Drugi faktor je nedovoljno raširena i skupa IKT infrastruktura, tako da i oni građani koji imaju računar često nisu u stanju koristiti ništa više od dial-up veze na Internet. Ovakvo stanje donekle je ublaženo pojavom privatnih

¹²¹ Poput BAR projekta (Bosnia-Herzegovina Accounting Reform), CIPS-a, carinskog sistema ASYCUDA, te nedavno uspostavljenog Centralnog registra transakcijskih računa pravnih osoba u BiH i sl.

¹²² Tako su usluge mobilne telefonije zasnovane na GSM standardu bazirane samo na prijenosu govora, dok se GPRS usluga prijenosa podataka postepeno uvodi.

¹²³ Koji djelimično obrađuje pitanje zaštite digitalnih autorskih prava, ali se fokusira na pitanja zaštite audio, video i pisanih djela, dok su oblast datoteka i kompjuterskih programa regulirane u manjem obimu.

¹²⁴ On uključuje podatke prikupljene od institucija BiH i to ne samo one u elektronskoj formi. Ipak, nejasan je u pogledu zaštite podataka koji se daju u poslovanju i ne uključuje posebnu zaštitu podataka u elektronskim komunikacijama, što bi zapravo trebalo da bude predmet posebnog propisa.

¹²⁵ Osnovne aspekte zaštite potrošača u ugovorima zaključenim na daljinu regulira i novi Nacrt zakona o zaštiti potrošača koji, međutim, po prirodi stvari ne uređuje odnose u relaciji B2B (business to business) koja ostaje praktično neregulirana.

¹²⁶ Ovi pokazatelji ne uzimaju u obzir korištenje interneta s radnog mjesta, što bi iznosilo 7% - 8%.

davalaca pristupa Internetu¹²⁷, u nekoliko većih gradova u zemlji, koji nude brži, bežični ili kablovski pristup Internetu po povoljnijim cijenama.

Stanje u EU

Strategijom razvoja na samitu Evropskog vijeća u Lisabonu 2000. godine,¹²⁸ kao strateški cilj razvoja EU postavljena je izgradnja najkonkurentnije, na znanju zasnovane ekonomije s većim stepenom zaposlenosti i socijalnom kohezijom do 2010. , čije se ostvarenje, uz ostalo, predviđa i izgradnjom informacionog društva koje će građanima olakšati život i istovremeno stvoriti nove mogućnosti za ekonomski razvoj, zapošljavanje, ali i socijalno uključenje dijela populacije s posebnim potrebama. Operativna razrada strateških aktivnosti izvršena je kroz Akcioni plan e-Europe 2002. , kojim je već ostvaren značajan napredak u pravcu uspostavljanja novog regulatornog okvira za komunikacione mreže i usluge u oblasti e-poslovanja, e-upravljanja, e-obrazovanja i e-zdravstva, što je otvorilo mogućnosti za pojavu novog oblika tržišta praćenog rastom produktivnosti, te povećanjem nivoa zaposlenosti. Kontinuitet započetih mjera konkretiziran je kroz Akcioni plan e-Europe 2005. Pomenutim akcionim planovima osigurani su pravci djelovanja za stvaranje okruženja za razvoj e-poslovanja¹²⁹. Proces je počeo donošenjem legislativne za uspostavljanje pravnog okvira¹³⁰ za unutrašnje tržište e-poslovanja, a karakteriziran je naročito promocijom *soft-law* instrumenata (kodeksa poslovanja) u reguliranju odnosa između privrednih subjekata međusobno i njihovog odnosa s potrošačima, te razvojem mehanizama vansudskog rješavanja sporova. S obzirom na značaj malih i srednjih preduzeća (SME) u ekonomiji EU,¹³¹ kao i svijesti da se kompetitivnost i rast ne mogu ostvariti samo uključanjem velikih privrednih subjekata u poslovanje na Internetu, posvećena je pažnja promociji učešća SME u e-poslovanju. Poseban segment ovog projekta bavio se podizanjem svijesti o novim poslovnim mogućnostima koje se otvaraju u segmentu e-poslovanja.

Neophodne mjere

- Osigurati potpunu legislativu koja će regulirati mehanizme borbe protiv softverskog piratstva (Zakon o autorskim pravima, Krivični zakon).
- Izvršiti usklađivanje prethodno navedenih propisa s relevantnom legislativom EU, odnosno donošenje novih propisa i dosljedno ih implementirati.
- Osnovati Agenciju za razvoj informacionog društva i uvesti standarde u upotrebi IKT u organima uprave.
- Izgraditi e-upravu.

¹²⁷ Internet Service Provider – ISP.

¹²⁸ *Presidency Conclusions, Lisbon European Council 23 and 24 March 2000*, dostupno na oficijelnom web-situ EU http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm

¹²⁹ Sam termin e-poslovanja uključuje u sebi e-trgovinu (*online* kupovinu i prodaju potrošačima: B2C), trgovinske platforme na internetu (poslovanje *bussines to bussines: B2B*) ali i restrukturiranje poslovnog procesa radi optimalne upotrebe digitalne tehnologije, a s ciljem unapređenja poslovanja.

¹³⁰ Direktiva 2000/31/EC o elektronskom poslovanju, Direktiva 1999/93/EC o okvirima za elektronski potpis, Direktiva 2001/29/EC o harmonizaciji određenih aspekata autorskih i srodnih prava u informacionom društvu, Direktiva 97/7/EC o zaštiti potrošača u ugovorima na daljinu, a simplificirano je i plaćanje PDV donošenjem Direktive o elektronskim računima 2002/38/EC i Uredbe o digitalnoj nabavci 792/2002.

¹³¹ Podatak Evropske komisije iz 2001. govori da u EU djeluje preko 19 miliona SME, te da u većini članica ona čine 99% svih preduzeća. Blíže vidi: *Communication 13.3.2001 Com(2001)136 Final*. Str. 6.

- Izgraditi jedinstven sistem državnih registara – moguće proširenje CIPS projekta registrima poslovnih subjekata, poreskim registrima, katastru, itd.
- Kreirati državni portal koji će građanima omogućiti jednostavan pristup informacijama i uslugama organa uprave.
- Izgraditi državnu IKT magistralu – *backbone* i osigurati ujednačenu pokrivenost BiH infrastrukturom.
- Provesti reformu sektora telekomunikacija radi liberalizacije.
- Stimulirati upotrebu IKT u poslovanju u BiH¹³².
- Poticati učešće domaćih preduzeća u postupcima javnih nabavki, te razvijati stalne oblike saradnje s domaćom IKT industrijom.
- Stimulirati izvoz IKT proizvoda i udruživanje domaće industrije u profesionalna udruženja za promociju izvoza.
- Formirati državnu naučnoistraživačku mrežu koja će osigurati pristup Internetu svim obrazovnim institucijama u zemlji na nekomercijalnoj osnovi.
- Ustanoviti sistem certificiranja digitalne pismenosti kod učenika i studenata, najbolje kroz usvajanje ECDL (European Computer Driving Licence) programa u nastavni plan i program, te osigurati kvalitetno nastavno osoblje za informatiku kroz redovno recertificiranje nastavnika.
- Omogućiti pristupačno „obrazovanje za IKT“ i za starije generacije i učenje na daljinu na svim univerzitetima.
- Stimulirati upotrebu opensource (besplatnog) softvera kod svih budžetskih korisnika, te se oslanjati na rješenja domaće IKT industrije.
- Stimulirati kreiranje domaćeg sadržaja na Internetu, kako bi se povećalo korištenje Interneta i voditi organizirane informativne kampanje s ciljem promocije podobnosti koje Internet omogućava.
- Privremeno smanjiti ili ukinuti carinu i porez na IKT opremu za pravne i fizičke osobe radi bržeg razvoja informacionog društva.

2.3.3.2. Obrazovanje, obuka i mladi

Stanje u BiH

Provođenje reformi u oblasti obrazovanja značajan je zadatak za Bosnu i Hercegovinu. Na državnom nivou regulirano je predškolsko, osnovno, srednje obrazovanje i obrazovanje za djecu s posebnim potrebama i očekuje se usvajanje zakona o visokoškolskom obrazovanju. BiH je već učestvovala u različitim programima Evropske unije, te će njena strategija u ovom sektoru biti u skladu s postavljenim evropskim smjernicama i započetim procesima i prioritetima postavljenim u okviru Bolonjskog procesa i Lisabonske strategije. Međunarodna zajednica, a posebno OSCE, pomažu pri razvoju i provođenju strategije za obrazovanje s ciljem njegove reforme i modernizacije. «Strategija za reformu obrazovanja u BiH» je, uz značajnu podršku OSCE-a, izrađena i usvojena na svim nivoima bosanskohercegovačke vlasti.

¹³² Npr. kreirati *online* sistem za elektronsku prijavu godišnjih i periodičnih obračuna pravnih subjekata, te stimulirati upotrebu ovakvog sistema kroz davanje pogodnosti preduzećima koja ga koriste (manja porezna stopa ili duži rok za prijavu obračuna).

Stanje u EU

Obrazovanje je jedan od prioriteta za vlade svih članica Evropske unije. Karakteristično je da se strukture obrazovnog sistema razlikuju unutar samih zemalja kao i među zemljama članicama Evropske unije. U ovoj oblasti, Evropska unija kreirala je politiku saradnje: razmjene ideja i praksi. Ne postoji „zajednička politika obrazovanja“. Svaka država članica odgovorna je za sadržaj i organizaciju svog sistema obrazovanja i obuke. Evropska unija je ta koja osigurava multinacionalno obrazovanje, obuku i omladinske partnerske veze; razmjenu shema i mogućnosti učenja van matične zemlje; projekte inovacije učenja i predavanja (podučavanja); mreže akademskih i profesionalnih stručnih znanja; okvir za priznavanje znanja van svoje države kao što su nove tehnologije u obrazovanju i međunarodno priznanje kvalifikacija. Mehanizmi za provođenje politike saradnje u oblasti obrazovanja uključuju: programe koje finansira Evropska unija za obrazovanje, obuke i omladinu i akcione planove i radne programe.

Lisabonska strategija ima za cilj da napravi ekonomiju Evropske unije najkompetetivnijom u svijetu, ekonomiju baziranu na dinamičkom znanju, koja će osigurati održivi ekonomski razvoj, više radnih mjesta i bolju socijalnu koheziju.

Bolonjski proces je najvažnija i najsveobuhvatnija reforma višeg obrazovanja u Evropi. Krajnji cilj procesa je uspostavljanje «Polja evropskog višeg obrazovanja do 2010.» u kome će zaposlenima i studentima biti priznate njihove kvalifikacije, te će se lako moći kretati unutar granica Evropske unije. Glavni ciljevi, definirani Bolonjskom deklaracijom, su: sistem lakog upoređivanja diploma; sistem vezan za tržište rada; sistem akumulacije i transfera kredita, lako premještanje studenata, učitelja, istraživača; saradnja u potvrđivanju kvaliteta, evropska dimenzija višeg obrazovanja.

Neophodne mjere

- Zaokružiti zakonski okvir za osnovno i srednje obrazovanje na državnom nivou.
- Unaprijediti sistem upravljanja i finansiranja obrazovnih institucija (povećanje finansijsko-materijalno-tehničke podrške školama, komunikaciono-tehnološka modernizacija).
- Finansijsko-materijalna podrška vannastavnim aktivnostima u školama u skladu s evropskim standardima.
- Učenje koje traje cijeli život i obrazovanje odraslih.
- Jačanje saradnje među univerzitetima.
- Licenciranje učitelja i svih odgojno-obrazovnih institucija.
- Stvaranje okvira za učenje koji je otvoren, privlačan i dostupan svima, uključujući nepismene, nekvalificirane i osobe s posebnim potrebama.
- Usvajanje evropskih referentnih lista i principa u pogledu obaveznog školovanja, kvalifikacija za učitelje, mobilnost, priznavanje vanškolskog stečenog iskustva, kvaliteta stručnog obrazovanja, kao i ECT (European Credit Transfer System), kreiranje evropskog okvira za priznavanje kvalifikacija.
- Povećanje pokretljivosti na svim obrazovnim nivoima.

2.3.3.3. Istraživanje i tehnološki razvoj

Stanje u BiH

U BiH nema dovoljno organiziranih aktivnosti u pogledu istraživanja i razvoja, niti postoji politika ili program njihovog unapređenja. Pozitivni primjeri, kao što je uspješna razmjena znanja i osposobljavanje domaćih kapaciteta na univerzitetima i u nekoliko medicinskih ustanova ili prisutan pokret inovatora, ne mijenjaju opću sliku.

Zemlja koja je 80-ih godina imala značajne istraživačke kapacitete i sposobnost tehničkog razvoja danas je na početku.

U narednim godinama ovo će postati problem razvoja ekonomije u BiH, nezavisno od integracija u EU.

Stanje u EU

Istraživanje se u EU smatra ključnim pokretačem inovacija, ima za cilj povećanje konkurentnosti EU i ostvarivanje aspiracija njenih građana. EU raspolaže sjajnim kapacitetima i bogatom ekspertizom na univerzitetima, u istraživačkim centrima i industrijskim laboratorijama. "Centri izvrsnosti" u EU imaju mogućnosti ostvarivanja rezultata najvišeg nivoa, a raznovrsnost kultura u Evropi doprinosi originalnosti i kreativnosti istraživača i istraživačkih timova. Zbog toga je razvijen koncept Evropskog istraživačkog prostora (European Research Area - ERA) kao istinsko unutrašnje tržište nauke i znanja. Cilj ERA-a je reorganiziranje ukupne pomoći Zajednice radi bolje koordinacije istraživačkih aktivnosti, te preobražaj politika istraživanja i inovacije na nacionalnom i evropskom nivou.

Rad Evropskog istraživačkog prostora može se sumirati na sljedeći način:

- razvoj politike EU u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja i doprinos međunarodnoj konkurentnosti evropske industrije,
- koordinacija istraživačkih aktivnosti u Evropi s aktivnostima zemalja članica,
- podrška politikama EU u drugim oblastima kao što su okoliš, zdravstvo, energija, regionalni razvoj itd.,
- promocija boljeg razumijevanja uloge nauke u modernim društvima i stimuliranje javne debate o pitanjima u vezi s istraživanjima na evropskom nivou.

Jedan od instrumenata za implementaciju ove politike je višegodišnji Okvirni program koji pomaže da se organizira i finansijski podrži saradnja između univerziteta, istraživačkih centara i industrije – uključujući mala i srednja preduzeća. Sadašnji Šesti okvirni program pokriva period 2002.-2006. i ima ukupni budžet od 17,5 milijardi eura.

Neophodne mjere

- Uspostaviti zakonski okvir i definirati ulogu države u organiziranju i poticanju istraživanja i tehnološkog razvoja, poticanje i korištenje inovativnosti slično kao u EU.
- Izgraditi i jačati odgovarajući institucionalni okvir za nauku, istraživanje i tehnologiju na nivou Bosne i Hercegovine.
- Formirati jedinicu za analizu naučnih i tehnoloških opcija u BiH.

- Ustanoviti zajednički istraživački centar (po uzoru na EU) koji će objedinjavati sve aktivnosti u BiH, s nekoliko instituta za istraživanje i razvoj po prioritetnim oblastima.
- Stvoriti jedinstvenu istraživačku oblast po uzoru na *European Research Area* (ERA).
- Uključiti se u istraživačke projekte EU tipa "FRAMEWORK 6" (u ovaj projekat tokom četiri godine uložiti će se 17,5 milijardi EUR). Vlastito učešće u početnoj fazi morat će osigurati Agencija za istraživanje i tehnološki razvoj.
- Objediniti sve potencijale u BiH, podržati osnivanje "virtuelnih" istraživačko-razvojnih instituta, gdje bi se uvezali svi istraživačko-razvojni potencijali, a posebno u malim i srednjim preduzećima. INTERNET i BIHARNET služili bi kao komunikaciona baza za razmjenu podataka, timski rad međusobno udaljenih istraživača, sastanke, konferencije putem Interneta, daljinsko učenje, itd.
- Definirati minimalnu listu istraživačko-razvojnih projekata od strateškog interesa za integraciju u EU koji bi bili finansirani iz državnog budžeta ili iz povoljnih kredita.
- Izgraditi efikasan sistem diseminacije rezultata istraživanja i razvoja tehnologija.
- Prikupljati podatke o relevantnim naučnoistraživačkim kadrovima u BiH, o mladim talentima i uključivati ih u istraživačke projekte; usavršavati kadrove kroz razne vidove obuke; promovirati učenje na daljinu; pratiti i predviđati potrebe tržišta radne snage i mogućnosti obrazovnog sistema.
- Pružiti političku i finansijsku podršku mladim i talentiranim stručnjacima i inovatorima u BiH.

2.3.3.4. Telekomunikacije

Stanje u BiH

Osiguranje nediskriminirajućeg pristupa telekomunikacionim uslugama i njihov visok kvalitet po pristupačnim cijenama čine jednu od osnova politike razvoja bosanskohercegovačkog društva i zaštite interesa građana BiH. Globalne mjere za provođenje takve politike su: liberalizacija tržišta telekomunikacija, poticaj razvoja sektora telekomunikacija i osiguranje mjera efikasne kontrole s ciljem zaštite prava korisnika i smanjenja barijera za ulazak novih operatera.

Odlukom o politici sektora telekomunikacija BiH od 28. marta 2002. definirana je opća liberalizacija tržišta svih usluga, s izuzetkom ekskluzivnog prava za međunarodne govorne komunikacije za tri postojeća operatera do kraja 2005. Zakonom o komunikacijama, iz septembra 2003., postavljeni pravni okviri su u najvećoj mjeri usklađeni s osnovnim principima razvoja konkurentskog tržišta u EU. Uspostavljena je državna Regulatorna agencija za komunikacije (RAK) kojoj su, pomenutim zakonom, date iste nadležnosti kao i nadležnosti regulatornih tijela u EU. Donesen je čitav niz propisa iz nadležnosti RAK-a kojima se bliže uređuje regulativa u sektoru telekomunikacija.

Relativno dobro razvijene telekomunikacione mreže u tehnološkom smislu i u obimu prate svjetske trendove i bilježe stalni rast, te se konstantno radi na dostizanju prosjeka EU u stepenu izgrađenosti mreža i obimu njihovog korištenja. Telekomunikacione mreže pokrivaju cijelo područje BiH i veliki dio svijeta. Prisutna je ekspanzija mobilne telefonije i Internet umrežavanja. U BiH postoje tri licencirana operatera fiksne telefonije, a izdate

su i tri dozvole za operatere GSM usluga u mobilnoj telefoniji. Takođe su registrovana 43 licencirana pružaoca internet usluga i 65 licenciranih mrežnih operatera. Pred ovim vidovima komunikacije stoji dinamičan i intenzivan razvoj, čime će se BiH još bolje povezati sa svijetom.

Postoje i određeni zadaci koji se odnose na primjenu već uspostavljenih mjera, kao što su:

- aktivnosti na provođenju postojećih pravila (oblast konkurencije, rebalansa tarifa u fiksnoj telefoniji, interkonekcije itd.);
- uvoditi postepeni prelaz sa „ex ante“ regulative i principa licenciranja na princip autorizacije, kao što se to primjenjuje u razvijenim zemljama Evrope;
- izvršiti potpuno provođenje transformacije vlasništva kompanija u državnom vlasništvu kako bi se povećao stepen zainteresiranosti za razvoj konkurentnosti na tržištu.

Stanje u EU

Širok spektar usluga i aplikacija, koje koriste različite vrste opreme i programskih paketa i koje se prenose preko telekomunikacionih mreža, bitan je element evropskog modela društva. U osnovi se nalazi interes građana EU da imaju nediskriminirajući pristup i visok kvalitet usluga po pristupačnim cijenama. Krajnji cilj politike telekomunikacija EU je razvoj, liberalizacija i regulacija sektora, što podrazumijeva eliminiranje poteškoća u efikasnom funkcioniranju jedinstvenog tržišta telekomunikacione opreme, usluga i mreža, te otvaranje vanjskog tržišta za EU kompanije.

Liberalizacija tržišta telekomunikacija, poticaj razvoja sektora elektronskih komunikacija i definiranje načina kontrole funkcioniranja konkurentskog tržišta globalne su mjere za realizaciju tih ciljeva. Ovakvom principu ostvarenja ciljeva pridodat je princip tehnološke neutralnosti koji se reflektira u konvergenciji informacionih tehnologija, telekomunikacija i elektronskih medija.

Regulatorni okvir za elektronske komunikacione mreže i usluge podržava princip jednostavnosti i jasnoće određenja i oslanja se na pravila uređenja konkurentskog tržišta: analizu konkurentnosti relevantnog tržišta (geografski i po uslugama), analizu prisustva dominacije na tržištu i kontrolu zloupotrebe dominantne pozicije.

Samo u posebnim, za sektor specifičnim slučajevima donose se posebne «ex ante» mjere koje se odnose na operatere sa značajnom tržišnom snagom. Regulacione obaveze donose se ako relevantno tržište nije u efikasnoj mjeri konkurentsko i primjenjuje se istovjetno na sve elektronske mreže i usluge, ali ne regulira usluge sadržaja ni tržište novih usluga. Za kontrolu provođenja mjera zadužene su nacionalne regulatorne agencije (NRA) i nacionalne agencije za zaštitu konkurencije (NCA).

Neophodne mjere

- Provesti mjere za implementaciju univerzalne usluge definirane Odlukom o politici sektora telekomunikacije BiH.
- Graditi jednostavnu regulativu sektora na principu tehnološke neutralnosti, definiranja geografskog tržišta za svaku uslugu posebno i analize tog tržišta kroz prizmu dostignutog stepena razvoja konkurencije.
- Izvršiti potpunu reformu kompanija u državnom vlasništvu kako bi se povećala

zainteresiranost za tehnološki i uslužni razvoj sektora. Pri reformi ovih kompanija potrebno se pridržavati pravila korporacijskog upravljanja i kroz tu reformu ostvariti partnerski odnos između privatnog i državnog vlasništva.

- Poticati razvoj usluga sadržaja, širokog pristupa i informatičkih vještina.
- Pomagati razvoj e-društva (obrazovanje, administracija, medicina, trgovina).

2.3.3.5. Kultura i audiovizuelne usluge

A) Kultura

Stanje u BiH

Za kulturnu politiku u Bosni i Hercegovini zaduženi su entiteti, dok je na državnom nivou kultura u ingerenciji Ministarstva civilnih poslova BiH. Ministarstvo kulture i sporta FBiH i Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a obavljaju aktivnosti koje se odnose na: naučnoistraživačku djelatnost u oblasti zaštite i korištenja kulturno-historijskog naslijeđa, muzejsku, arhivsku, bibliotekarsku, izdavačku, pozorišnu, muzičku, likovnu, filmsku i estradnu djelatnost, organizacije i udruženja građana u oblasti umjetnosti i kulture, tehničku kulturu.

Aktivnosti u domenu kulture su trenutno jedan od najboljih proizvoda za izvoz iz Bosne i Hercegovine. Kulturni radnici i njihovi radovi predstavnici su Bosne i Hercegovine i njenog identiteta u svijetu. Najbolja promocija Bosne i Hercegovine u regionu i Evropi su veliki festivali, filmske, književne i pozorišne manifestacije međunarodnog karaktera.

Međutim, problem u daljnjem razvoju kulture predstavlja nedostatak kulturne politike na nivou Bosne i Hercegovine. Kultura je oblast koja daje više nego što se u nju ulaže, jer konzistentna, planirana kulturna politika na državnom nivou treba da dovede do poboljšanja imidža Bosne i Hercegovine. Tako će se razvijati kulturni turizam i osigurati nova radna mjesta, posebno u malim i srednjim preduzećima.

Stanje u EU

Književnost, arhitektura, kinematografija, jezik, vizuelna umjetnost i ostali vidovi kulturnog identiteta zemlje, iako pripadaju specifičnoj zemlji, čine neodvojivi dio zajedničkog evropskog kulturnog naslijeđa. Cilj EU je da sačuva i podrži različitost kultura i da ih učini dostupnim svima. Kulturna dimenzija integriranja Evrope je prvi put formalno priznata i objavljena u Maastrichtu 1992.

U Evropskoj uniji je kultura, uz ostalo, značajna industrijska grana – film, muzika, izdavaštvo – važni su izvori prihoda i radnih mjesta, jer se procjenjuje da je u EU u ovoj branši zaposleno oko sedam miliona ljudi.

EU ima programe podrške nekim sektorima kulture kako bi ih potakla da koriste jedinstveno tržište EU i razvoj digitalnih tehnologija, a i ohrabruje ih na veću saradnju s partnerima u i van EU. (Evropski socijalni i regionalni fond daje 500 miliona eura za projekte koji imaju kulturalne elemente).

Trenutno je u EU na snazi program „Kultura 2000“ koji traje šest godina s budžetom od 236 miliona eura. Ciljevi ovog programa su: doprinos uspostavljanju evropskog kulturnog prostora; razvijanje umjetničkog i književnog stvaralaštva; promocija evropske historije i kulture unutar i van EU; očuvanje mjesta historijskog naslijeđa od evropskog značaja; stimuliranje interkulturalnog dijaloga i socijalne integracije.

Evropska komisija predložila je da se ovaj program obnovi kroz program „Kultura 2007“ i da se za njega u budžetskom periodu 2007.-2013. izdvoji 408 miliona eura, kako bi se

postigli sljedeći ciljevi: međunacionalna mobilnost za sve koji rade u sektoru kulture u EU; međunacionalna cirkulacija umjetničkih djela i kulturnih proizvoda; međukulturalni dijalog.

Jezička različitost je okosnica kulture i demokratije u Evropskoj uniji, jer jezici otvaraju vrata drugim kulturama omogućujući da se na praktičan način upoznaju ljudi različitih kultura. Stoga je namjera da se dugoročno potiču ljudi u Evropi da uče dva strana jezika, pored svog maternjeg.

Neophodne mjere

- Harmonizacija s evropskim zakonodavstvom podrazumijeva primjenu konvencija i rezolucija međunarodnih organizacija, naročito iz domena kulturnog naslijeđa, kao što su Zakon o zaštiti kulturnog naslijeđa (Direktiva 97/7/EEZ) i Regulativa o nezakonitom iznošenju kulturnih predmeta iz zemlje (Regulativa 3911/92).
- Potrebno je urediti oblast kulture na državnom nivou, kako bi se odredile glavne smjernice razvoja i promoviranja kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine.
- Potrebno je poticati festivale međunarodnog karaktera.
- Neophodno je poticati razvoj privatnih preduzeća koja se bave kulturom.

B) Audiovizuelne usluge

Stanje u BiH

Regulacija elektronskih medija – osnovne informacije:

Regulatorna agencija za komunikacije¹³³ (Agencija) je osnovana odlukom Visokog predstavnika 2. marta 2001. godine, spajanjem nadležnosti Nezavisne komisije za medije i Regulatorne agencije za telekomunikacije, kao prvi konvergentni regulator u regionu u čijoj se nadležnosti nalazi cijeli sektor komunikacija, kao i uređenje radio frekventnog spektra. Zakon o komunikacijama iz 2002., tj. 2003. godine (Službeni glasnik BiH, 31/03) daje potpuni zakonski okvir Agenciji, i unaprijeđuje regulatorne standarde kojih se Agencija mora pridržavati u radu. U oblasti emitovanja ostvareni su veoma značajni rezultati. Od samog osnivanja Nezavisne komisije za medije 1998. godine do danas u potpunosti je regulisan sektor emitovanja. Od početne situacije sa oko 300 RTV stanica koje su radile uglavnom bez ikakvih dozvola, provođenjem dvije faze izdavanja dozvola, danas radi 187 licenciranih RTV stanica. Privatne stanice emituju na osnovu desetogodišnjih dozvola, dok su javnim stanicama izdate dvogodišnje dozvole koje se obnavljaju (zbog očekivane privatizacija javnih RTV stanica).

Može se reći da je daleko najznačajniji rezultat rada Agencije gotovo potpuno nestajanje jezika mržnje iz RTV programa, što je od velike važnosti za BiH naročito imajući u vidu nedavna istorijska događanja na ovim prostorima. Agencija je izgradila status jake institucije koja uživa povjerenje kako domaće javnosti tako i međunarodnih institucija, a što je najvažnije uživa povjerenje svojih klijenata – korisnika dozvola. Takav je status izgrađen primjenom jasnih i transparentnih procedura u radu Agencije, naročito u segmentu provođenja postupka utvrđivanja eventualne odgovornosti RTV stanica za emitovani sadržaj, kao i u segmentu procesa izdavanja dozvola za emitovanje.

¹³³ www.rak.ba

U skladu sa Zakonom o komunikacijama BiH, a u vezi sa regulatornim radom u oblasti donošenja podzakonske regulative, Agencija je dosad donijela čitav niz različitih kodeksa, pravila i smjernica. Ne zanemarujući nijedan segment, posebno bi se mogli istaći Kodeks o emitovanju RTV programa i Kodeks o reklamiranju i sponzorstvu. Agencija je već poduzela aktivnosti na izmjeni Kodeksa o reklamiranju i sponzorstvu kako bi ga uskladila sa evropskom regulativom, i taj bi proces trebao biti okončan do marta 2006. Do tada će se već početi raditi na usklađivanju Kodeksa o emitovanju RTV programa sa evropskom regulativom, i očekuje se da će taj proces biti okončan do ljeta 2006.

Aktivnosti u oblasti transformacije sistema javnog emitovanja u BiH:

Agencija je intenzivno uključena u proces transformacije sistema javnog emitovanja u BiH, i već je počela sa ispunjavanjem svojih obaveza u skladu sa nedavno usvojenim zakonima o javnom RTV sistemu i javnom RTV servisu (Službeni glasnik BiH, 78/05 i 92/05).

Programi saradnje:

U toku je realizacija 14-mjesečnog programa saradnje sa talijanskim regulatorom AGCOM-om (jedinostveni regulator za oblast komunikacija) u sklopu kojega se radi revizija internih procedura Agencije, kao i harmonizacija svih podzakonskih akata sa evropskom regulativom. Ovaj projekat finansira Evropska komisija u sklopu CARDS projekta pomoći BiH, što ukazuje na činjenicu da je Komisija prepoznala važnost očuvanja i unaprijeđenja rada nezavisnog regulatora u BiH. Agencija je predviđena i u CARDS MiP-u 2005-06 kao korisnik pomoću u sektoru «Demokratska stabilizacija – građansko društvo i mediji», gdje se navodi da su ciljevi: «*Da se osigura da građani BiH imaju pristup profesionalnim i nepristrasnim medijima kako bi pospješilo međusobno razumjevanje konstitutivnih naroda u BiH; Da se osigura odgovarajuća regulativa sektora emitovanja (radio-difuzije) i telekomunikacija.*» Očekivani rezultati u MiP-u 2005/06 su efikasno ojačavanje Regulatorne agencije za komunikacije kao regulatora tržišta komunikacije u BiH i osiguravanje nezavisnosti RAK-a.

Također, značaj Regulatorne agencije za komunikacije, njenog rada i očuvanja nezavisnosti se jasno nalazi i u dokumentu «Evropska partnerstva»¹³⁴ gdje se kao jedan od srednjoročnih prioriteta navodi da za javni RTV sistem treba «potpuno implementirati dogovorene reforme PBS-a. Održati nezavisnost Regulatorne agencije za komunikacije.»

Nadalje, u Studiji izvodljivosti o pokretanju pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju pod tačkom 3.7.6. *Kultura, audiovizuelne, telekomunikacijske i poštanske usluge, informatičko društvo* (3.7.6.1. Kultura i audiovizuelne usluge) navodi se: «U pogledu regulatornih organa, BiH je relativno napredna jer ima neovisnu Regulatornu agenciju za komunikacije (RAK) koja je nadležna za izdavanje dozvola elektronskim medijima i za nadgledanje poštivanja pravila i propisa u radiodifuziji. RAK je organizaciono i finansijski neovisna od Ministarstva komunikacija, ali BiH mora osigurati održavanje neovisnosti CRA.»

¹³⁴ Usvojen 14. juna 2004. godine; <http://www.eusrbih.org/policy-docs/pdf/EU-partnership-2004.pdf>

Ostale informacije o Agenciji:

- Pored RTV stanica, Agencija u sektoru emitovanja dodjeljuje i dozvole za distribuciju RTV programa kablovskim putem.
- Agencija je od 2000. godine članica Evropske platforme regulatornih tijela - EPRA¹³⁵ (49 regulatora iz 39 zemalja).
- Od 1998, Agencija učestvuje u profesionalnim treninzima novinara koje organizuju BBC, Vijeće Evrope, Evropska komisija itd, a također je samoinicijativno, a uz pomoć Vijeća Evrope i ostalih vodećih evropskih institucija, organizovala različite seminare u vezi sa treningom novinara i medija uopšte sa naročitim naglaskom na slobodu izražavanja i poštivanja profesionalnih standarda novinarstva, izvještavanja u kriznim situacijama, upoznavanja novinara sa zakonskim odredbama u oblasti klevete i slobodnog pristupa informacijama (ovo posljednje u skladu sa ovim zakonima iz oblasti zaštite od klevete i slobodnog pristupa informacijama).
- Agencija u skladu sa svojim ograničenim zakonskim ovlaštenjima poduzima sve mjere u cilju unaprijeđenja zaštite autorskih prava.

U pogledu rada medija i novinara uopšte, treba istaći da se «vaninstitucionalni» vid obuke novinara uglavnom realizira kroz različite seminare, radionice i obuku u samim medijima. Ovom pristupu nedostaje kontinuitet, strategija i sistematičnost. Najveći broj medija teško održava 'proizvodnju', a samo mali broj njih se razvio do nivoa samoodrživosti kroz prihode od marketinga. Izuzev javnih emitera, procjenjuje se da u Bosni i Hercegovini više od 2600 ljudi radi u medijima.

Stanje u EU

Acquis za oblast kulture i audiovizuelnih medija zasnovan je Poglavljem XII., stavom 2. člana 151. Evropskog osnivačkog ugovora, potpisanog u Rimu, marta 1957. Evolucijom evropske legislative *acquis* je obogaćen Direktivom Vijeća Evropske unije pod nazivom "Televizija bez granica"¹³⁶, kojom se uspostavlja unutarevropska i međunacionalna koordinacija u oblasti legislative, dugoročnih ciljeva reformi i administrativnih postupaka u zemljama članicama Unije u oblasti audiovizuelnog sektora¹³⁷. Kasnijim direktivama¹³⁸ ukinute su zakonske prepreke. Osnovni cilj ovakvog reguliranja je osiguranje slobodnog emitiranja i razmjene audiovizuelnih servisa u okviru Jedinstvenog unutrašnjeg tržišta, osiguravajući istovremeno punu zaštitu najširih javnih interesa kao što su: kulturne različitosti, pravo na odgovor i demanti, zaštita prava 'potrošača' audiovizuelnih usluga, te zaštita manjinskih prava. Oblasti koje su se morale uskladiti uključuju i pitanja pravosuđa, televizijskih reklama i sponzorstva, te zaštitu maloljetnika. Potiče se produkcija i distribucija zajedničkog Evropskog audiovizuelnog programa i uspostavlja princip slobodnog reemitiranja audiovizuelnih sadržaja drugih članica EU, ili suspenzije programa druge članice EU ukoliko se tim programom krše odredbe evropske legislative iz ove oblasti¹³⁹. Prema odluci šefova država i vlada EU s Lisabonskog samita (mart

¹³⁵ <http://www.epra.org/>

¹³⁶ 89/552/EEC od 3. oktobra 1989.

¹³⁷ Službeni list EU (Official Journal, skraćeno, OJ) L 298 od 17. oktobra 1989.

¹³⁸ Direktiva 89/552/ECC usklađuje odredbe država članica u svim oblastima u kojima su međusobne razlike bile tolike da su predstavljale zakonsku prepreku slobodnoj razmjeni televizijskog programa.

¹³⁹ Direktiva 89/552/EEC stupila je na snagu 3. oktobra 1991., kada je u svim članicama Unije i implementirana, iako je rok za prijavu nacionalnih mjera za primjenu Direktive bio do jula 1994. Veliku

2002.), Evropska unija bi do 2010. trebalo da postane najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija svijeta 'zasnovana na znanju i novim tehnologijama'. Za ostvarivanje tog cilja ključnu ulogu bi, kako se planira, trebalo da odigraju interaktivni mediji: kompjuteri, Internet i servisi mobilnih komunikacija. Prema istoj odluci, Evropska komisija i zemlje članice obavezane su na to da posebnu pažnju posvete refleksijama interaktivnih medija na kulturne, jezičke i ekonomske aspekte unutar EU.

Neophodne mjere

- Svu legislativu iz oblasti audiovizuelnih medija prilagoditi audiovizuelnom *acquisu* prema Direktivi "Televizija bez granica".
- Preuzeti sve relevantne konvencije Vijeća Evrope koje se odnose na oblast kulture i audiovizuelnih medija. Također, imajući u vidu ekspanziju filmske djelatnosti u BiH, preporučuje se što skorije ratificiranje Evropske konvencije o kinematografskoj produkciji (ETS No: 147-Strasbourg, 2.10.1992).
- Omogućiti razvoj funkcionalnog komercijalnog RTV sektora radi dostizanja najviših profesionalnih standarda i pluralizma emitiranog programa.
- Preduzeti kontinuirane i sistematske aktivnosti u oblasti obrazovanja novinara i drugih medijskih profesionalaca.
- Poticati samoodrživost medija, koja je ključna pretpostavka za nezavisnu i profesionalnu uređivačku politiku.
- Unaprijediti sudsku i zakonodavnu praksu u audiovizuelnom sektoru kroz potpunu primjenu zakonske regulative usklađene s evropskom legislativom.

Britaniju i Belgiju Evropska komisija je uputila na Evropski sud pravde, jer se nacionalna zakonodavstva nisu držala Direktive.

2.3.4. Ekonomska i fiskalna pitanja

2.3.4.1. Ekonomsko-monetarna unija

Stanje u BiH

Monetarna politika BiH je u isključivoj nadležnosti Centralne banke, a njena nezavisnost kao i zabrana finansiranja vladinog deficita utvrđeni su zakonom. BiH je u režimu valutnog odbora, s fiksiranim deviznim kursom u odnosu na euro. Rezultati monetarne politike BiH su:

- stopa inflacije održava se na godišnjem nivou ispod 1%, tokom posljednje tri godine,
- godišnji izvještaj konsolidiranog računa vlade¹⁴⁰ za 2003. pokazuje suficit od 268,6 miliona KM¹⁴¹ (donacije su uključene u obračun),
- prognozirani deficit vladinog računa za 2004., bez obračuna donacija, iznosi 3,2% BDP-a,¹⁴²
- ukupni vladin dug čine vanjski dug od 33% BDP-a i unutrašnji dug od 60% BDP-a,¹⁴³ za 2004. ,
- nominalni i efektivni kurs u odnosu na US dolar i valute najvažnijih trgovinskih partnera iz regiona zabilježili su oscilacije tokom 2004. , uglavnom s opadajućim trendom (osim u odnosu na hrvatsku kunu, koja zadržava stabilan srednji kurs),
- godišnje kamatne stope na dugoročne kredite su na nivou 12-14%.

Stanje u EU

Uspostavljanje ekonomsko-monetarne unije služi kao sredstvo za postizanje ekonomskog i društvenog napretka, visokog nivoa zaposlenosti i balansiranog, održivog razvoja EU.¹⁴⁴

Usvojena su četiri osnovna kriterija koji će osigurati dugoročnu konvergenciju nacionalnih privreda i stabilnost zasnovanu na jedinstvenoj valuti.¹⁴⁵ Uslov za pristupanje ekonomsko-monetarnoj uniji¹⁴⁶ svodi se na sposobnost da se, na održiv način, zadovolje osnovni kriteriji (*Maastricht criteria*) koji se odnose na:

- stabilnost cijena,
- godišnji državni deficit i ukupni javni dug,
- stabilnost valute,
- godišnje kamatne stope na dugoročne kredite.

¹⁴⁰ Uključuje BiH, entitete, kantone i vanbudžetske fondove; općine nisu uključene.

¹⁴¹ *Bilten* 3. Centralna banka BiH. septembar, 2004.

¹⁴² *The Western Balkans in transition*; EC; DG for Economic and Financial Affairs; *Enlargement Papers*, N° 23 - Dezember, 2004. http://europa.eu.int/comm/economy_finance

¹⁴³ Procjena vanjskog eksperta.

¹⁴⁴ The Treaty on European Union; Consolidated version; Article 2; Official Journal of EC, C325/5, 24.12.2002.

¹⁴⁵ *The Treaty establishing the European Community*.

¹⁴⁶ Članice EMU: Austrija, Belgija, Francuska, Finska, Grčka, Holandija, Luksemburg, Irska, Italija, Njemačka, Portugal, Španija. (2004. godina).

Države članice EU koje su kandidati za ekonomsko-monetarnu uniju samostalno vode makroekonomsku politiku, s tim što se od njih očekuje da konvergiraju u pogledu realne ekonomije. Opća politika prema kandidatima za članstvo u EMU (*euro zona*) svodi se na:

- zahtjev za održanje makroekonomske stabilnosti i
- opredjeljenje monetarne politike na ispunjenje kriterija iz Maastrichta.

Odluka Vijeća EU o *Paktu o stabilnosti i rastu*¹⁴⁷ precizira procedure koje osiguravaju disciplinu provođenja kriterija za članstvo u EMU. Sukcesivnom odlukom¹⁴⁸ uspostavljen je režim ERM II¹⁴⁹ koji definira status ostalih članica EU,¹⁵⁰ koje nisu uključene u ekonomsko-monetarnu uniju.

Za ovu grupu zemalja primjenjuju se procedure monitoringa usklađenosti s kriterijima konvergencije. Monetarni režimi ovih ekonomija su različiti, s plivajućim kursom domaće valute u odnosu na euro, s fiksiranom tolerancijom. Osim toga, nove članice EU (*krug deset*) programiraju vremenski pomak, od dvije do pet godina, između prijema u Uniju i pristupanja EMU.

Zemlje u pretpristupnom statusu imaju vrlo različite valutne režime. Raznolikost monetarnih politika, kao i netransparentne strategije u pogledu budućeg pristupanja ekonomsko-monetarnoj uniji opća su karakteristika ekonomija iz ove grupe.

Neophodne mjere

Politike u vezi s pristupanjem ekonomsko-monetarnoj uniji treba da imaju u vidu sljedeće:

- članstvo u EMU stoji na kraju puta integracije BiH u EU,
- planiranje i realizacija ekonomske politike treba da budu usklađeni s evropskim principima,
- ekonomski odnosi (posebno vanjska trgovina) s članicama EMU, kao i s članicama u režimu ERM II, bitno utiču na brzinu procesa integracije.

Polazeći od ovih principijelnih stavova, u ovoj fazi integracije mogu se fiksirati glavni makroekonomski izazovi za donosioce odluka u BiH:

- Realni sektor: stopa rasta mora biti veća nego u EMU, a nezaposlenost treba biti postupno smanjivana. Nastojanja da se uhvati priključak s ekonomskim rastom u EU zahtijeva veoma velike investicije, što može dovesti do značajnog raskoraka između raspoložive domaće štednje i nivoa investicija.
- Vanjski sektor: glavni zadatak je ograničavanje deficita tekućeg računa na održivi nivo. (Sve tranzicijske zemlje su u početku približavanja EU bilježile znatan vanjski deficit, ali on mora biti što prije stavljen pod kontrolu.) Liberalizacija kapitalnih tokova može povećati rizik uspjeha tranzicijske reforme. Reformski

¹⁴⁷ *The Stability and Growth Pact*; Amsterdam, 17 June 1997; Official Journal C 236 of 02.08.1997.

¹⁴⁸ Amsterdam, 16 June 1997; Official Journal C 236 of 2.8.1997.

¹⁴⁹ Exchange-rate mechanism II.

¹⁵⁰ Velika Britanija, Danska, Švedska, Češka, Estonija, Kipar, Litvanija, Latvija, Malta, Mađarska, Poljska, Slovenija, Slovačka.

uspješan finansijski sektor je onaj koji usmjerava tok kapitala prema produktivnim investicijama.

- Fiskalni sektor: na strani rashoda postoji pritisak vezan za okončanje tranzicije uz istovremenu izgradnju institucija za evropske integracije i javnu infrastrukturu. Na strani prihoda treba provesti reformu za smanjivanje opterećenja za privatni sektor. Fiskalno stezanje istovremeno je ključni instrument za kontroliranje deficita tekućeg računa.
- Monetarna politika: konačni cilj za uvođenje eura postavlja jasnu orijentaciju u pogledu monetarne politike i politike deviznog kursa. Uspostavljanje i održavanje pune nezavisnosti Centralne banke i postavljanje glavnog cilja za održavanje stabilnosti cijena i zabrane direktnog finansiranja vladinog deficita su najvažniji elementi.

Ispunjenje kriterija konvergencije ne predstavlja potreban uslov za ulazak u EU. Ipak, monetarna politika BiH treba da se rukovodi ovim kriterijima i da pokaže sposobnost stabilne i dugoročne primjene zadanih standarda.

Institucije za provođenje ekonomske politike moraju biti efikasne i usklađene sa standardima EU. Ključni kriterij nezavisnosti Centralne banke već je sada ispunjen.¹⁵¹ Potrebno je dograditi legislativu u pogledu funkcija Centralne banke i uspostaviti potpunu saradnju svih institucija u oblasti javnih finansija.

2.3.4.2. Porezi

Stanje u BiH

Indirektni porezi čine polovinu poreskih prihoda, a druga polovina potiče od direktnih poreza i doprinosa. Intenzivna reforma poreskog sistema je u toku. Osnovane su institucije i usvojena legislativa o porezu na dodatu vrijednost na nivou države. Zakonsko rješenje predviđa jedinstvenu poresku stopu PDV-a od 17%.

Trenutno su u poreskoj praksi BiH u primjeni četiri poreska oblika (modela) oporezivanja prometa (potrošnje):

- opći porez na promet,
- akcize, kao pojedinačni porez na promet,
- carine, kao porez na potrošnju s elementom inozemnosti,
- porez na promet nekretnina.

Najznačajniji oblik indirektnog poreza je opći porez na promet s udjelom u poreskim prihodima iznad 20%. S obzirom na značaj indirektnih poreza za funkcioniranje jedinstvenog tržišta, uloženi su veliki naponi na usklađivanju poreskih stopa indirektnih poreza (porez na promet, akcize i carine).

Uvođenje PDV-a u poreski sistem zemlje je najznačajniji segment reforme ekonomsko-finansijskog sistema BiH i doprinijet će:

¹⁵¹ Nezavisnost Centralne banke često se tretira kao *peti kriterij konvergencije*.

- osiguranju slobode kretanja ekonomskih činilaca i jačanju jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH,
- stvaranju uslova za vođenje vanjskotrgovinske i carinske politike,
- korištenju poreza kao instrumenta uspostavljanja makroekonomske stabilnosti,
- efikasnom finansiranju institucija BiH i
- efikasnom izmirenju međunarodnih obaveza države.

U kategoriji direktnih poreza, porez na dohodak je izabran kao najznačajniji poreski oblik i kao dugoročna politika BiH. Time se osigurava prevazilaženje nedostataka koji potiču od skromne finansijske izdašnosti drugih direktnih poreskih oblika (porez na dobit, porez na prihod i porez na imovinu).

Nadležnost za uvođenje poreza na dobit imaju entiteti i Brčko Distrikt. U ukupnim poreskim prihodima ova poreska stavka ima skromno učešće. Prihodi ostvareni od poreza na dobit za 2003. iznose približno 2 % poreskih prihoda.

Utvrđivanje i nadzor sveukupne fiskalne politike Bosne i Hercegovine je u nadležnosti Fiskalnog vijeća Bosne i Hercegovine.

Stanje u EU

Opći principi Unije u oblasti poreza definirani su odredbama Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.¹⁵² Politika oporezivanja značajna je za očuvanje osnovnih vrijednosti evropskih integracija s obzirom da:

- porezi presudno utiču na ostvarenje principa *četiri slobode*,
- poreska politika zemalja članica može ugrožavati princip *slobodne konkurencije*.

Problem poreza je tradicionalno povezan s pitanjem nacionalnog (državnog) suvereniteta. Zbog toga su procedure odlučivanja u ovoj oblasti zasnovane na principu jednoglasnosti.¹⁵³ Predstoji složen proces do potpune harmonizacije propisa unutar EU.

Što se tiče indirektnih poreza, politika EU fokusira se na stope poreza na dodatu vrijednost (PDV) i na akcize, s obzirom da ove poreske stavke najznačajnije utiču na jedinstveni ekonomski prostor. Slobodno kretanje kapitala unutar Unije ne smije biti ugroženo poreskim politikama država članica, a istovremeno, princip slobodnog kretanja kapitala ne smije biti iskorišten kao mogućnost za izbjegavanje poreza. Postoji generalni stav o primjeni minimalne stope PDV-a u iznosu od 15% na većinu roba i usluga, ali su mogući izuzeci, i to samo u pogledu poreskih pozicija koje imaju mali uticaj na konkurenciju između članica. Politika EU usmjerena je i na ona poreska pravila koja bi mogla ograničiti pravo državljana EU da se zaposle bilo gdje unutar Unije.

U oblasti direktnih poreza, države članice slobodne su da, u skladu s principom supsidijarnosti, formuliraju politiku oporezivanja profita kompanija i prihoda fizičkih osoba. Ugovor o osnivanju EZ ne sadrži specifične odredbe o usklađivanju stopa direktnih poreza. Međutim, iz prakse Vijeća EU i Evropske komisije jasno slijedi obaveza

¹⁵²The Treaty establishing European Community (Consolidated version); Official Journal of the European Communities, C 325, 24.12.2002. (Čl. 58, Čl. 90, Čl. 91, Čl. 92, Čl. 93, Čl. 132).

¹⁵³ Ibid; Čl. 190, Čl. 293.

država članica da direktne poreze održavaju u granicama koje garantiraju očuvanje principa *četiri slobode*.

Strategija proširenja Unije na zemlje srednje i istočne Evrope uključivala je opće zahtjeve u oblasti reforme poreske politike.¹⁵⁴ Također su bili predloženi konkretni reformski poduhvati s ciljem aproksimacije poreske legislative. Zemlje kandidati i potencijalni kandidati slijede isti put reforme poreskog sistema, dinamikom koja je usklađena s ciljevima ekonomske politike. Reforma se odnosi, u prvom redu, na visinu poreskih obaveza koje su podložne privremenim intervencijama kada je to korisno da se isprave očigledne greške u alokaciji sredstava.

Neophodne mjere

Reforma poreskog sistema u smjeru evropskih integracija je dugoročan proces koji će se odvijati u dvije faze:

- prva, do sticanja statusa kandidata, s usklađivanjem bh.legislative s minimalnim setom propisa iz EZ *acquisa*,
- druga, status kandidata i prijem, s definiranim rokovima za potpuno preuzimanje EZ *acquisa* u bh. legislativu.

Stoga je neophodno projektirati, organizirati i početi informacionu kampanju usmjerenu prema javnosti i zakonodavnoj vlasti na svim nivoima na kojima postoje poreska ovlaštenja.¹⁵⁵

2.3.4.3. Statistika

Stanje u BiH

Dostupnost pouzdanih statističkih podataka je potreban uslov za razvoj demokratskog društva i tržišne ekonomije. Statističke institucije u BiH usvojile su principe rada moderne statistike: kvalitet, pouzdanost, objektivnost, relevantnost, važnost sadržaja, povjerljivost i transparentnost.

Nosioci statističkih aktivnosti u BiH su:

- Agencija za statistiku BiH,
- Zavod za statistiku FBiH,
- Republički zavod za statistiku RS-a i
- Statistički biro Brčko Distrikta (ispostava Agencije za statistiku BiH).

Ostale institucije na nivou BiH koje u okviru svojih nadležnosti obavljaju i statističke poslove još nisu uključene u zajednički statistički sistem BiH.

¹⁵⁴ White Paper; Commission of the European Communities; COM (95) 163; Brussels, 03.05.1995.: „...u oblasti oporezivanja, brzina harmonizacije treba da bude povezana s razvojem raznolikih poreskih osnovica i da ima u vidu potrebu za primjenom poreskih inicijativa, s namjerom da se korigiraju naslijeđene nepravilnosti u raspodjeli.“

¹⁵⁵ Informaciona kampanja ima za cilj da se olakša, racionalizira i ubrza proces političkog odlučivanja u pogledu reformskih propisa. Najvažnije elemente kampanje treba producirati višejezično (jezici BiH i engleski).

Uprava Agencije i Vijeće za statistiku BiH su operativni. Srednjoročni program rada bh. statistike za period 2005.-2008. je usvojen. Agencija za statistiku BiH će do kraja 2005. imati 50 zaposlenih.

Agencija je objavila i dostavila Eurostatu podatke za vanjsku trgovinu BiH (2003.-2004.). Agencija je publicirala tematski bilten nacionalnih računa i počela je projekat mjerenja neobuhvaćene ekonomije, tako da će krajem 2005. podaci nacionalnih računa za 2003. i 2004. biti korigirani primjenom dobivenih rezultata. Objavljeni su tematski bilteni demografije BiH (2004.) i industrijske proizvodnje BiH (2003.).

Stanje u EU

Principi Statistike Evropske unije formulirani su odredbama člana 285. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.¹⁵⁶

Nacionalne (državne) statističke institucije članica EU imaju kompetencije za provođenje statističkih istraživanja i proizvodnju statističkih pokazatelja. Propisom Vijeća EU¹⁵⁷ određena je odgovornost nacionalnih (državnih) vlasti u pogledu proizvodnje statistike Zajednice, u skladu s principom supsidijarnosti.

Pred zemlje kandidate postavlja se zahtjev da primjenjuju standarde EU i međunarodne statističke standarde što se tiče statističke klasifikacije, metoda, koncepata i definicija, te da svoje propise o statistici postepeno približavaju relevantnim odredbama *acquisa*.

Da bi zemlje kandidati postali dio Evropskog sistema statistike, moraju ojačati svoje institucije i kapacitete paralelno s potpunim usvajanjem *acquisa* u oblasti statistike.

Na nivou EU se kroz Eurostat obavlja koordinacija metodologijâ, klasifikacijâ i standardâ. Eurostat je preuzeo i koordinaciju saradnje EU sa zemljama Zapadnog Balkana u oblasti statistike. U tu svrhu Eurostat je izradio Globalnu procjenu statističkog sistema za svaku državu Zapadnog Balkana pojedinačno, koja kandidatima i potencijalnim kandidatima služi kao vodič za reformu sektora statistike.

Neophodne mjere

- Uskladiti Zakon o statistici sa Zakonom o medijima i Zakonom o zaštiti ličnih podataka.
- Razviti i primijeniti legislativu službene statistike BiH.
- Razviti sistem službene statistike u skladu s EU i međunarodnim standardima i preporukama, kao i domaćim zahtjevima.
- Razviti sistem diseminacije statističkih pokazatelja.
- Osigurati kontinuiranu saradnju s Eurostatom.
- Ostvariti međunarodnu saradnju i raditi na ispunjavanju međunarodnih obaveza.
- Pripremiti i obaviti popis stanovništva.

¹⁵⁶ The Treaty establishing European Community (Consolidated version); Official Journal of the European Communities, C 325, 24.12.2002.

¹⁵⁷ Council Regulation on Community Statistics; (EC) No 322/97, 17. februar, 1997.

2.3.5. Sektorske politike

Sektorske politike postavljaju okvire za buduće aktivnosti u relevantnim oblastima i predstavljaju osnovu njihovog razvoja. Provođenje mjera sektorske politike usmjerena je ka postizanju ciljeva povećanog ekonomskog rasta. U ovom dokumentu poseban naglasak je stavljen na sektore industrije, poljoprivrede, šumarstva, ribarstva, energije (elektroenergetika, uglj, plin, nafta, zaštita okoliša, energetska efikasnost) i transport.

2.3.5.1. Industrija

U privredi su industrije klasificirane na: primarnu (poljoprivreda, šumarstvo, ribarstvo, rudarstvo), sekundarnu ili proizvodnu (laka i teška industrija) i tercijarnu ili uslužnu industriju.

Industrijska politika tretira se u širem smislu kao politika koja obuhvata sve djelatnosti, a ne samo tradicionalnu industriju ili prerađivačke djelatnosti. To je ekonomski program vlade u kojem javni i privatni sektori koordiniraju svoje aktivnosti kako bi ojačali nacionalnu ekonomiju. Vlada osigurava finansijsku podršku i kapital privatnom sektoru direktnim subvencijama ili putem razvojnih banaka. Industrijska politika ima ključnu ulogu u poboljšanju konkurentnosti EU, čemu posebno doprinose sve horizontalne politike – regionalna politika, konkurentnost, trgovina, oporezivanje itd. Kako bi bila efikasna, industrijsku politiku treba primjenjivati u skladu sa specifičnim potrebama svakog pojedinog sektora.

U praksi i teoriji postoje i drugi termini za ovu oblast, kao na primjer sektorska ili strukturna politika.

Stanje u BiH

Deklaracija o Strategiji industrijske politike BiH, Strategija industrijske politike RS-a i Strategija razvoja industrijske politike FBiH predstavljaju osnovu za unapređenje konkurentne sposobnosti ekonomije BiH. Mjere za jačanje konkurentnosti ekonomije u prvom redu treba razviti radi:

- kreiranja povoljne poduzetničke okoline koja omogućava brze ulaske i izlaske iz biznisa uz minimalne troškove,
- osiguranja vlasničke strukture preduzeća koja je zainteresirana za brzo i ofanzivno prestrukturiranje i
- internacionalizacije.

Preduzimaju se aktivnosti na izgradnji industrijske politike u BiH, uz koju treba raditi na izgradnji važnih parcijalnih politika i strategija koje su u vezi s industrijskom politikom (istraživanje i razvoj, obrazovanje, elektronska vlada i administracija, nacionalno vijeće za konkurentnost itd.).

U okviru Srednjoročne razvojne strategije BiH (PRSP) date su smjernice u oblasti industrije kao sektorskog prioriteta. Ciljevi PRSP-a u ovoj oblasti su:

- definiranje industrijske politike radi identifikacije strateških grana industrije i načina podrške njihovom razvoju,

- jačanje konkurentnosti i izvoznih mogućnosti ubrzanjem privatizacije, poticanjem naučnoistraživačkog rada, uspostavljanjem odgovarajućeg okvira za poduzetništvo kroz poboljšanje upravljanja firmama i unapređenje tržišne transparentnosti.

Srednjoročna razvojna strategija BiH izrađena je za vremenski period do 2007. Nakon toga smjernice za industrijski razvoj definirat će Nacionalni razvojni program BiH, u kojem će dominirati smjernice Lisabonske strategije i Drugog kopenhagenskog kriterija.

Stanje u EU

Industrijska politika u EU ima sve značajniju ulogu, jer je integracionim procesima i koordinacija makropolitika državama ostala na raspolaganju samo mikropolitika unapređenja konkurentnosti nacionalne ekonomije. U savremenim i naprednim državama ova politika obuhvata širok spektar različitih aktivnosti i mjera, a posebno za:

- oblast znanja i stručne osposobljenosti postojeće i nove radne snage,
- oblast istraživačkih djelatnosti i tehnološkog razvoja, broj istraživača, uvođenje inovacija u poslovne, organizacione i upravne procese, brže uvođenje novih proizvoda, prijenos znanja u proizvodne procese, te brže uvođenje informacionih i komunikacionih tehnologija i usluga u privredu i javnu upravu,
- oblast produktivnosti rada i konkurentnosti proizvoda, te preduzeća na domaćem, te na evropskim i svjetskim tržištima,
- oblast razvoja finansijskog sektora i infrastrukture,
- oblast otklanjanja regionalnih i problema okoliša,
- druge oblasti koje su neposredno ili posredno vezane s konkurentnošću privrede (npr. administrativne prepreke, prostorni i lokacijski uslovi itd.).

U Evropskoj uniji industrijsku politiku¹⁵⁸ čini nekoliko obavezujućih mjera i propisa.¹⁵⁹ Osim toga, postoje i ostale mjere kao što su: brojne smjernice, saopćenja, rezolucije, radni dokumenti, izvještaji i zaključci radnih grupa, sjednica, konferencija itd., te veliki broj dokumenata i mjera koje se odnose na specifične sektore (npr. industrijska saradnja, politika promocije kvaliteta, okoliš i industrija, pojedini industrijski sektori, sektor inovacija, sektor malih i srednjih preduzeća itd.).

Na sjednici Evropskog vijeća u Lisabonu 2000. utvrđena je strategija ekonomskog razvoja EU do 2010. s ciljem povećavanja zaposlenosti i životnog standarda u ekonomiji zasnovanoj na znanju. Tom prilikom identificirane su prednosti i slabosti Unije. Jake strane su: stabilna makroekonomska pozicija, sve jače jedinstveno tržište u korist

¹⁵⁸ Na http://www.europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/industry/index.htm može se naći relevantna literatura. Dobar pregled potpornih instrumenata u mnogim zemljama može se naći u studiji „Industrijska politika in državne pomoći v Evropski uniji in v Sloveniji» - <http://www.sigov.si/zmar/publicis/dz.html>, te u odgovarajućim strategijama razvoja i priključivanja EU Republike Makedonije i Republike Slovenije na web stranicama njihovih vlada.

¹⁵⁹ Odluka Vijeća (96/413/EC) o provođenju Akcionog programa Zajednice za jačanje konkurentnosti evropske industrije; Odluka Evropskog parlamenta i Vijeća (2256/2003/EEC) o višegodišnjem programu nadzora akcionog plana eEurope (elektronska Evropa); Odluka Evropskog parlamenta i Vijeća (2318/2003/EC) o usvajanju višegodišnjeg programa (2004-2006) uključivanja informacionih i komunikacionih tehnologija u sisteme obrazovanja i obuke u Evropi (eLearning Programme); Odluka Komisije 83/274/EEC uspostavlja komitet za politiku Zajednice u oblasti šumarstva i industrije zasnovane na šumarstvu.

potrošača i poslovnog sektora, visokoobrazovana radna snaga i visok stepen socijalne zaštite. Slabosti Unije su: dugoročna strukturna i regionalna nezaposlenost (15 miliona nezaposlenih, tj. 10%), nizak stepen zaposlenosti, uz nedovoljno učešće žena i starijih osoba na tržištu rada, nedovoljno razvijen sektor usluga, naročito u oblasti informacione i telekomunikacione tehnologije (ICT). Lisabonska strategija ne obavezuje zemlje članice EU zakonski nego politički, te će i novim zemljama članicama lisabonski ciljevi postati osnova njihove ekonomske razvojne politike. Izvještaj Evropske komisije o provođenju Lisabonske strategije¹⁶⁰ potvrđuje da su napravljeni i brojni pozitivni pomaci u ovoj oblasti.

Generalno, glavna svrha industrijske politike jeste povećanje konkurentnosti evropske industrije u međunarodnom smislu. Industrijska politika olakšava kapacitete kako bi se prilagodili promjenama na tržištu, istovremeno stvarajući povoljno okruženje za razvoj poduzetništva i stvaranje novih preduzeća, naročito u pogledu SME. Ona također pomaže obrazovanje, nauku, istraživanje i inovacije, olakšava saradnju preduzeća i naglašava lojalnu konkurenciju u EU.

Neophodne mjere

- Definirati prioritete industrijskog razvoja.
- Izraditi strategiju industrijskog razvoja.
- Usaglasiti razvoj industrijske politike s Lisabonskom strategijom EU i drugim kopenhagenskim kriterijem.
- Poticati javna i privatna preduzeća da uvedu EMAS¹⁶¹ – shemu revizije i upravljanja okolišem, čiji je glavni cilj poboljšanje okoliša i pridržavanje zakonskih propisa iz oblasti okoliša.
- Definirati i odmah početi provoditi privremenu mjeru urgentnog razvoja ljudskih resursa.
- Osnovati Konkurencijsko vijeće u BiH i aktivno se priključivati svjetskoj mreži koja se bavi pitanjima konkurentnosti.
- Uspostaviti ili ojačati institucije i razviti ljudske resurse koji će učestvovati u izradi djelotvorne industrijske politike i provoditi te politike u periodičnim dopunama i izmjenama (resorna ministarstva, Agencija za privatizaciju, Konkurencijsko vijeće, Razvojna agencija, FIPA, Agencija za srednja i mala preduzeća, privredne komore, udruženja privrednika, regionalne razvojne agencije, centri za pomoć biznisu (uključujući i Euro info centar).¹⁶²
- Unaprijediti sistem obrazovanja poduzetnika i dati podršku razvoju privatnog sistema tercijarnog i sekundarnog obrazovanja; izraditi program obuke koji će uključivati sistem razvoja permanentne obuke.
- Kreirati strukturalne fondove i *venture* fondove za podršku razvoja industrije.
- Uskladiti razvoj industrijske politike s razvojem srodnih politika (slobodan protok robe, istraživanje i razvoj tehnologija - RTD, mala i srednja preduzeća - SME i obrazovanje i obuka) i uspostaviti odgovarajuće institucije na nivou BiH (za oblasti poljoprivrede, zdravlja, nauke i tehnologije i obrazovanja).

¹⁶⁰ Evropska komisija: „Report from the Commission to the Spring European Council“ delivering Lisbon, COM (2004) 29. 21. mart 2004. http://europa.eu.int/comm/lisbon_strategy/pdf/COM2004_029_en.pdf.

¹⁶¹ EMAS – Environmental Management and Audit Scheme, uvedena od strane Vijeća EU 29. 6.1993. i otvorena za učešće industrije od aprila 1995.

¹⁶² Za primjer može poslužiti Ministarstvo ekonomije R Slovenije koje, između ostalog, ima tri sektora koji su osnovani upravo za ove namjene: Sektor za konkurentnost i razvoj preduzeća, Sektor za industrijske projekte i Sektor za unutrašnje tržište (ukidanje tehničkih barijera trgovini, itd.).

2.3.5.2. Poljoprivreda

Stanje u BiH

Poljoprivreda je jedna od ključnih djelatnosti ruralnog prostora i osnovni oblik aktivnosti ruralnog stanovništva, te veoma bitan faktor za smanjenje siromaštva, održavanje ekološke ravnoteže i zaštitu okoliša. U procesu evropskih integracija poljoprivreda dobiva dodatni značaj zbog prilagođavanja nacionalnog zakonodavstva evropskim standardima i otvaranja različitih finansijskih instrumenata Evropske unije Bosni i Hercegovini. Na Zajedničku poljoprivrednu politiku EU otpada oko 45% evropskog budžeta i skoro 50% ukupnog zakonodavstva EU.

Agroekološki uslovi u BiH relativno su povoljni za poljoprivrednu proizvodnju. Istovremeno, poljoprivredna proizvodnja suočava se sa saniranjem ratnih šteta i procesom tranzicije iz planskog ka tržišnom privređivanju. Također, poljoprivredna proizvodnja u BiH opterećena je slabom koordinacijom institucija u BiH, slabim poticajnim mjerama i odsustvom koordinacije u subvencioniranju poljoprivredne proizvodnje, usitnjenošću posjeda, visokom stopom neiskorištenosti poljoprivrednog zemljišta itd. Uvođenje evropskih standarda u ovu oblast bit će izazov za institucije BiH i prilika da se poljoprivredna proizvodnja unaprijedi korištenjem fondova Evropske unije, SAPARD-a u toku pristupanja Evropskoj uniji i fondova iz Zajedničke poljoprivredne politike (CAP), nakon što BiH postane njen punopravni član.

Bosna i Hercegovina raspolaže sa oko 2.600.000 ha poljoprivrednog zemljišta, od čega je 1.608.000 ha obradivo zemljište ili 63%, dok pašnjaci zauzimaju ostalih 37%. Od ukupnog obradivog zemljišta oranice i bašte zauzimaju 1.070.000 ha ili 68%, voćnjaci 96.000 ha ili 3,8%, vinogradi 5.300 ha ili 0,2% i livade 432.000 ha ili 28%. Za intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju pogodno je oko 25% ukupnog poljoprivrednog zemljišta. U BiH ima 0,41 ha obradivog zemljišta po stanovniku ili 0,73 ha ukupnog poljoprivrednog zemljišta po stanovniku.

U Bosni i Hercegovini postoje tri tipa vlasništva nad poljoprivrednim zemljištem i to: privatno vlasništvo 90%, državno vlasništvo 6% i zadružno vlasništvo 4%. Ovakav odnos u velikoj mjeri može olakšati tržišno privređivanje. Najznačajniji pokazatelj zemljišne politike je struktura farmi, koja karakterizira mali usitnjeni posjed što dovodi do niskog nivoa produktivnosti i ograničava mogućnost farmera da lakše i brže prihvate moderni sistem upravljanja. Prosječne porodične farme u BiH su uglavnom površine 2 – 5 ha i podijeljene su u pet do sedam parcela što je posljedica agrarne reforme u prijeratnom socijalističkom sistemu kad se moglo posjedovati maksimalno 10 ha zemljišta.

Od ukupno zasijanih površina 40% se zasije kukuruzom s prosječnim prinosom od 3,5 t/ha, 22% pšenicom i ostalim žitaricama s prosječnim prinosom 2,9 t/ha.¹⁶³ U voćarskoj proizvodnji preovladava proizvodnja šljive 51%, jabuke 23% i kruške 10%.¹⁶⁴ Stočni fond u BiH je za 50% manji od prijeratnog što je znatno umanjilo proizvodnju mesa i mlijeka. Peradarska proizvodnja kao i proizvodnja ribe imaju trend stalnog razvoja i najbliže su dostizanju stepena prijaratne proizvodnje. Veća iskorištenost poljoprivrednog zemljišta ili

¹⁶³ Od ostalih ratarskih kultura najviše se sije krompir, luk, grah i rano povrće, a od industrijskog bilja soja, suncokret, uljana repica i duhan.

¹⁶⁴ U novije vrijeme povećava se proizvodnja jagodastog i bobičastog voća (jagoda, malina, kupina i ribizla).

povećana poljoprivredna proizvodnja u BiH u periodu prije pristupanja Evropskoj uniji omogućit će korištenje većeg obima sredstava iz fondova Zajedničke poljoprivredne politike EU nakon pristupanja (veće kvote za BiH). Time izrada i primjena politika i programa poljoprivrednog razvoja BiH postaje još značajnija u toku procesa evropskih integracija.

Učešće primarne poljoprivredne proizvodnje u GDP BiH ima trend pada i 2002. iznosio je 12,41%. Prije rata BiH je zadovoljavala oko 60% svojih prehrambenih potreba, dok je trenutno učešće domaće proizvodnje hrane svega 11%. Pošto je BiH u ovom sektoru izgubila strana tržišta, u vanjskotrgovinskom deficitu znatan udio imaju poljoprivredni proizvodi. Funkcije podrške za farme, ruralno stanovništvo i prerađivače generalno su nerazvijene. Trenutni bužet za poljoprivredu je nizak i iznosi 3-4% ukupnih javnih prihoda. Takav omjer nije u skladu s udjelom poljoprivrede u GDP-u i sa stepenom zaposlenosti u poljoprivredi 18-20%. Godišnje javne podrške i subvencije za poljoprivredu su vrlo niske i iznose oko 17 EUR/ha. Od ukupnih podrški i subvencija na ruralni razvoj izdvaja se svega oko 21%. Funkcionalni pregled poljoprivrednog sektora, koji su radili eksperti u okviru projekta reforme javne uprave, uz finansijsku i savjetodavnu pomoć Evropske komisije, ustanovio je nedostatak koordinacije svih nivoa vlasti u ovoj oblasti. Subvencioniranje ne vrše samo entitetske vlade nego i kantonalne vlade i općine. Istovremeno se subvencionira veliki dio proizvoda, a nedostatak koordinacije doprinosi da se ionako mala sredstva, koja se izdvajaju za podršku poljoprivrednoj proizvodnji, neefikasno koriste.

Poljoprivredna politika u BiH

Trenutno, koordinaciju poljoprivrednog sektora na državnom nivou vrši Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH unutar kojeg su uspostavljeni: Sektor za poljoprivredu i ruralni razvoj, Ured za veterinarstvo, Agencija za obilježavanje životinja, Uprava za zdravlje bilja i Agencija za sigurnost hrane. Usvojeno je nekoliko zakona i podzakonskih akata koji reguliraju ovu oblast: Zakon o veterinarstvu, Zakon o zaštiti novih sorti bilja, Zakon o sjemenu i sadnom materijalu poljoprivrednih biljaka, Zakon o fitofarmaceutskim sredstvima, Zakon o mineralnim đubrivima, Zakon o zaštiti zdravlja bilja, Zakon o općoj sigurnosti proizvoda, Zakon o nadzoru nad tržištem, Zakon o flaširanim pitkim vodama, Zakon o nadzoru kvaliteta određenih proizvoda pri uvozu i izvozu i dr. Ovim zakonima BiH je donijela novo osnovno zakonodavstvo na principima zakonodavstva EU.

Poljoprivredna politika nije definirana u Bosni i Hercegovini. Iako je bilo nekoliko pokušaja da se definira strategija za poljoprivredu na podsektorskom nivou ili da se odrede prioritete razvoja sektora, to nikada nije urađeno na sveobuhvatan način. Smetnja kvalitetnom planiranju u poljoprivredi je nedostatak osnovnih informacija o sektoru. Srednjoročna razvojna strategija (PRSP) predlaže, kao najhitniju aktivnost, formuliranje dugoročne poljoprivredne politike koja bi bila osnova za određivanje prioriteta razvoja, metoda i resursa. Srednjoročna razvojna strategija BiH (PRSP) u sektoru poljoprivrede kompatibilna je sa srednjoročnim prioritetima iz procesa evropskih integracija.

Stanje u EU

Oblast poljoprivrede u Evropskoj uniji regulirana je Zajedničkom poljoprivrednom politikom (Common Agricultural Policy - CAP) koja se postupno razvijala i dopunjavala. Glavni ciljevi CAP-a su povećanje produktivnosti, solidan životni standard farmera,

stabilno tržište, uredno snabdijevanje hranom, prihvatljive cijene poljoprivrednih proizvoda za potrošače. Ovi ciljevi baziraju se na tri principa: jedinstveno tržište poljoprivrednih proizvoda sa zajedničkim cijenama i slobodno kretanje poljoprivrednih proizvoda unutar EU, preferencija članica EU i učešće u troškovima.

Subvencije se zasnivaju na garantiranim minimalnim cijenama za proizvođače koje predstavljaju izvjesnu sigurnost za farmere i osiguravaju određene količine poljoprivrednih proizvoda. Zajednička poljoprivredna politika predstavlja 45% svih troškova EU. Za finansiranje CAP-a, Vijeće EU je osnovalo EAGGF - European Agricultural Guidance and Guarantee Fund. Plasiranje sredstava EAGGF-a vrši se kroz nacionalna tijela - isplatne agencije (The Paying Agencies - PA) koje kontroliraju podnesene zahtjeve.

Instrumenti CAP-a omogućavaju upravljanje proizvodnjom na farmama i tržištem poljoprivrednih proizvoda kao i koordinaciju razvoja i prilagođavanja struktura farmi. CAP uzima u obzir socijalnu strukturu poljoprivrede, strukturne i prirodne razlike među različitim poljoprivrednim regionima. CAP pokriva samo neke poljoprivredne proizvode koji su uzajamnim dogovorom predmet organizacije tržišta EU.¹⁶⁵

Osnovne smjernice CAP-a su pomaganje farmera, kroz mjere ruralnog razvoja, da svoj biznis i metode gospodarenja zemljištem prilagode izmijenjenoj poljoprivrednoj praksi i potrebama društva. Posljednjih godina, prema Agendi 2000 CAP, dogovorenoj na Berlinskom samitu EU, sve važnije mjesto zauzimaju zaštita okoliša, jačanje ruralne ekonomije i seoskog kulturnog naslijeđa, kvalitet hrane i zdravlje stoke.¹⁶⁶

Reforme CAP-a iz juna 2003. uključuju jačanje politike ruralnog razvoja. U skoro 50-godišnjem razvoju CAP je imao nekoliko prekretnica i to: 1957. uspostavljanje zajedničke agrarne reforme, 1992. Mekšerijske reforme, 1999. Agenda 2000 i na kraju 2003. Mekšerijskim reformama su smanjene garantirane cijene (npr. žitarice 29%, junetina 15%...), uvedena su direktna plaćanja farmerima agrozaštitne mjere s ciljem zaštite životne sredine. Agenda 2000 dovela je do daljnjeg smanjivanja cijena (žitarice 15%, junetina 20%...) koje se kompenziraju povećanjem direktnih plaćanja i uspostavljanjem drugog stuba CAP-a (ruralni razvoj).

Reformom CAP-a 2003. došlo je do uspostavljanja CMO (common market organization), a data je i podrška tržištima kroz interventnu kupovinu.

Ovom politikom smanjuju se subvencije velikim farmama. Finansirat će se posebni programi za održavanje cijena ugroženih uvozom i hiperprodukcijom pojedinih proizvoda. Također će se pomagati farmeri koji uzgajaju proteinske proizvode kao što je grah ili durum pšenica visokog kvaliteta, kao i sirovine za obnovljivu energiju. Investirat će se i u sljedeće ciljeve: smanjenje proizvodnih troškova, poboljšanje kvaliteta proizvoda, zaštita i unapređenje okoliša, poboljšanje higijene i zdravlja životinja, povećanje raznovrsnosti u poljoprivrednim aktivnostima, stimuliranje ljudskih resursa, kao što je obuka farmera, naročito mladih itd.

CAP je najdinamičniji segment *acquisa* i on se mijenja. Njegov cilj nije više što veća proizvodnja hrane nego njen kvalitet. U kvalitet hrane uključuje se i njen okus. Proizvodi

¹⁶⁵ To su: žita, riža, krompir, uljarice, sušena krma, mlijeko i mliječni proizvodi, vino, med, govedina i teletina, svinjetina, ovčetina, kozetina, meso peradi, jaja, šećer, voće i povrće, pamuk, grah, grašak, slatka lupina, maslinovo ulje, sjemenski i predivi lan, svilena buba, konoplja, duhan, hmelj, sjemena, cvijeće i žive biljke i stočna hrana.

¹⁶⁶ Ranije je, prema Rimskom sporazumu, glavni cilj bio proizvodnja dovoljne količine hrane.

u trgovini na svojoj ambalaži moraju sadržavati precizne podatke o svom sastavu i porijeklu. Provođenje propisa o sigurnosti hrane posebno nadzire Food and Veterinary Office (FVO) u Dublinu koji osigurava najviše standarde kvaliteta i sigurnosti hrane.

Također se nastoji stimulirati proizvodnja na farmama koja ne ugrožava okoliš. Pomoć farmerima neće više zavisiti od količine proizvedene robe. Ovakvom politikom količina proizvoda je smanjena, a farmeri su stimulirani da prakticiraju održivu proizvodnju koja štiti okoliš i održava različitost. Povećan je interes za organsku proizvodnju koja se posebno finansijski stimulira.¹⁶⁷

Predpristupna faza i pomoć

Rizici izloženosti bosanskohercegovačkih poljoprivrednih proizvoda velikoj konkurenciji iz drugih članica EU mogu biti ublaženi poticajnim fondovima koji će se u BiH davati za najvažnije poljoprivredne proizvode. Oni također mogu biti ublaženi fondovima EU koji će biti na raspolaganju BiH kada bude kandidat za članstvo u EU. SAPARD priprema kandidate za članstvo kako bi se osposobili da koriste sredstva iz fondova Zajedničke poljoprivredne politike. Program se koristi za investiranje u poljoprivredu, poboljšanje proizvodnje poljoprivrednih i proizvoda od ribe, poboljšanje plasmana poljoprivrednih proizvoda, struktura za kontrolu kvaliteta, udruživanje proizvođača, ažuriranje zemljišnih registara, stručnu obuku, razvoj sela i njegove infrastrukture, obuke zaposlenih i tehničku pomoć u ovoj oblasti itd. Neophodno je na vrijeme planirati razvoj poljoprivrednog sektora, jačati njegove kapacitete radi efikasnijeg korištenja fondova Evropske unije u prepristupnoj fazi. Negativno iskustvo zemalja srednje i istočne Evrope pokazuju kako, zbog slabo izgrađenih kapaciteta države i odsustva planiranja, čak i odobrena finansijska sredstva iz fonda SAPARD mogu ostati u velikom procentu neiskorištena. Prema prijedlogu budžeta Evropske unije 2007. – 2013., SAPARD će biti dio Pretprijemnih programa pomoći - IPA.

Neophodne mjere

Poljoprivredna politika treba da se zasniva na jačanju konkurentnosti sektora, ne zaboravljajući prednosti i izazove koje će donijeti evropske integracije. Također treba jačati kapacitete institucija u ovoj oblasti što će omogućiti veći stepen iskorištavanja fondova SAPARD u vrijeme kada ih BiH bude koristila, kasnije fondova iz Zajedničke poljoprivredne politike EU, uključujući efikasno provođenje zakona koji su već usvojeni ili će biti usvojeni u toku procesa evropskih integracija.

Uspostavljanjem i jačanjem kapaciteta u oblasti poljoprivrede na državnom nivou, a u skladu s preporukama funkcionalnog pregleda sektora, Evropskoj uniji bit će olakšano plasiranje fondova za BiH. BiH će također imati mogućnost poboljšanog plasmana poljoprivrednih proizvoda na evropsko tržište, izgradnje struktura za kontrolu sigurnosti, ažuriranja zemljišnih registara, povećano investiranje u sektor itd. Prioritete u poljoprivrednoj proizvodnji treba postaviti na nove osnove, te subvencionirati i ulagati u one oblasti u kojima BiH ima komparativne prednosti i koje će dugoročno biti najkonkurentnije. Informacioni sistem, koji se može napraviti relativno brzo i bez velikih sredstava, poboljšao bi kratkoročnu transparentnost i efikasnost poljoprivrednog tržišta.

¹⁶⁷ Pošto su prinosi u organskoj proizvodnji niži nego u konvencionalnoj, farmeri dobivaju do 900 eura pomoći po hektaru da kompenziraju taj gubitak.

Na taj način bio bi riješen problem nedostatka informacija o sektoru i omogućeno kvalitetno planiranje u poljoprivredi.

Generalni ciljevi razvoja agrara u BiH su: ruralni razvoj, transformacija postojeće, uglavnom prirodne poljoprivredne proizvodnje u tržišnu, uvođenje i efikasno provođenje evropskog zakonodavstva u oblasti poljoprivrede. Prioriteti u razvoju poljoprivrednog sektora u BiH su: povećanje proizvodnje zdrave hrane; povećanje proizvodnje i distribucija pitke vode; povećanje stočnog fonda, posebno ovaca i goveda, iskorištavanje velikih pašnjačkih površina, posebno u brdsko-planinskom području; povećanje proizvodnje i plasmana meda; povećanje radno-intenzivnih proizvoda, kao što su duhan, povrće, jagodičasto voće; povećanje proizvodnje i primjene kvalitetnog sjemenskog i sadnog materijala, posebno sjemenskog krompira i sadnica voća i loznih sadnica; povećanje kvaliteta stočne hrane s ciljem povećanja efikasnosti proizvodnje.

Iz navedenog proizilazi sljedeće:

- Uskladiti domaću legislativu s legislativom EU u oblasti poljoprivrede, donijeti sve neophodne zakone i standarde o poljoprivredi i hrani, naročito u oblasti veterinarstva i zaštite bilja.
- Pripremiti politike i programe poljoprivrednog razvoja u Bosni i Hercegovini i izraditi strategiju razvoja poljoprivrede BiH.
- Donijeti neophodne propise o zaštiti zemljišta koje se degradira i uništava, što predstavlja ekonomski i ekološki problem u BiH.
- Definirati pravila o vlasničkim odnosima i iznajmljivanju zemljišta.
- Regulirati kreditiranje poljoprivrede, subvencioniranje pojedinih proizvoda i tržište poljoprivrednih proizvoda, uključujući otkup i cijene; osposobiti institucionalne kapacitete u oblasti poljoprivrede na nivou BiH za uspješno vođenje pregovora s EU.
- Osposobiti institucionalne kapacitete na nivou BiH u oblasti poljoprivrede za planiranje i efikasno korištenje fondova pomoći EU za zemlje kandidate, a kasnije i za punopravne članice EU.
- Uspostaviti sistem kontrole kvaliteta za sve prioritetne proizvode uzimajući u obzir horizontalnu legislativu Zajednice za hranu¹⁶⁸, vertikalnu legislativu Zajednice¹⁶⁹ i standarde za hranu (marketinški propisi, propisi unutrašnjeg tržišta), UN preporuke.¹⁷⁰
- Približiti zaštitu domaće proizvodnje zaštiti proizvoda u EU.
- Osnovati isplatnu agenciju (PA) na nivou BiH kada se budu koristili fondovi CAP-a.
- Omogućiti jednostavniji i stimulativniji premjer i promet poljoprivrednog zemljišta.
- Provesti zemljišnu reformu koja će poljoprivredna gazdinstva učiniti održivim.

¹⁶⁸ Službena kontrola hrane – Direktiva 89/397/EEC, dodatne mjere koje se odnose na kontrolu hrane – Direktiva 93/99/EEC, Označavanje prehrambenih proizvoda – Direktiva 2000/13/EC, Higijena prehrambenih proizvoda HACCP – Direktiva 93/43/EEC, Aditivi, Rastvarači za ekstrakciju i materijali u kontaktu s prehrambenim proizvodima.

¹⁶⁹ Mlijeko i mliječni proizvodi – Direktiva 92/46/EEC, proizvodi od jaja – Direktiva 89/437/EEC, mesni proizvodi – Direktiva 92/5/EEC, životinje i proizvodi vodene kulture - Direktiva 91/67/EEC.

¹⁷⁰ Codex Alimentarius- Komisiju Codex Alimentarius su oformili FAO(Food and Agricultural Organisation of the UN) i WHO(World Health Organisation of the UN) 1963. kako bi se razvili standardi, smjernice i relevantni dokumenti koji se tiču hrane.

- Konsolidirati poljoprivredna dobra i zadruge, osposobiti gazdinstva za konkurenciju na slobodnom tržištu, stimulirati okrupnjavanje i zaokruživanje (arondaciju) gazdinstava.
- Uvesti regionalnu stimulaciju proizvodnje u područjima s manje povoljnim agroekološkim i ekonomskim uslovima.
- Osnovati poljoprivrednu stručnu savjetodavnu službu BiH.
- Osposobiti zemljište za veću proizvodnju putem kvalitetnije obrade, primjene mineralnih i organskih đubriva, te bolju zaštitu bilja od bolesti i štetočina.
- Unaprijediti univerzitetsko obrazovanje u oblasti poljoprivrede.

2.3.5.3. Šumarstvo

Stanje u BiH

Šumarstvo i drvna industrija, kao vrlo važne grane ekonomije, pretrpjeli su direktne ratne štete koje se procjenjuju na dvije milijarde eura. Fizički kapaciteti drvne industrije u 2000. godini iznosili su 38%, a kapaciteti industrije celuloze i papira tek 10% u odnosu na 1991. Trend izvoza u oblasti drvne industrije se nastavlja.

Površina pod šumama iznosi oko 2,7 miliona hektara (53,4% teritorije). Prosječni godišnji prirast u svim šumama je oko 10,5 miliona m³ posječene drvne mase. Kapaciteti za mehaničku i hemijsku preradu drveta prevazilaze potrebe domaćeg tržišta i djelimično su izvozno orijentirani. Proizvodnjom namještaja bavi se veliki broj tvornica i značajne količine namještaja se izvoze. U BiH se obavlja i hemijska prerada drveta, tako da se razvila industrija za proizvodnju celuloze, papira, kartona i njihovih prerađevina.

Nedostaci u sektoru šumarstva odnose se na sljedeća ključna pitanja:

- Dugoročna strategija razvoja sektora šumarstva nije izrađena, kao ni cjelovita šumarska politika na državnom ili na entitetskim nivoima;
- Sistem organizacije sektora šumarstva na državnom i entitetskim nivoima nije adekvatan, iz čega proizilazi i neefikasan način finansiranja;
- Zakonodavstvo u oblasti šumarstva nije usklađeno među entitetima, kao ni s odredbama EU;
- Pojava ilegalnih sječa zbog manjka transparentnosti;
- Privatizacija nije provedena na odgovarajući način, što za posljedicu ima visoke troškove poslovanja uz malu ekonomičnost;
- Uzgojni i zaštitni radovi u šumarstvu ne provode se;
- Biotska i abiotska ugroženost šuma;
- Smanjenje površina pod šumama i prijetnja gubitka biodiverziteta u šumskim ekosistemima;
- Unutar sektora šumarstva postoji neorganiziran privatni šumski posjed;
- Zahtjevi na međunarodnom tržištu šumskih drvnih sortimenata nisu dovoljno poznati;
- Nedovoljna pristupačnost šuma, a jedan od razloga je i to što su određene šumske površine minirane.

Stanje u EU

Iako nije dokument koji bi predstavljao formalnu politiku sektora šumarstva u EU, rezolucijom Vijeća EU (15.12.1998.) prihvaćena je Strategija šumarstva EU. Glavni

razlozi za pokretanje ove inicijative bili su prepoznavanje potrebe za usklađivanjem nacionalnih politika u oblasti šumarstva zemalja članica i šumarskih aktivnosti na nivou EU, rastući značaj šumarstva u međunarodnim političkim raspravama i razvoj inicijativa koje za osnovu imaju ideju održivog razvoja.

Strategija šumarstva osigurava zajednički okvir za aktivnosti zemalja članica EU, uz uvažavanje zakonskih okvira i međunarodnih procesa prihvaćenih od EU i njenih članica (UNCED 1992, MCPFE itd.).¹⁷¹ Iako pregovori o priključenju ne podrazumijevaju kao uslov postojanje zajedničke politike šumarstva na nivou EU, pitanja kao što su upravljanje, zaštita i održivo gospodarenje šumskim resursima naglašena su u postojećim dokumentima i politikama EU: CAP, razvoj ruralnih područja, trgovina, istraživanje, industrija, razvojna saradnja i energetska politika. EU strategija šumarstva naglašava važnost polivalentnih funkcija šume i održivog gospodarenja šumskim resursima.

Ministarska konferencija o zaštiti šuma (MCPFE) ima za cilj zajednički i koordiniran pristup u zaštiti i održivom korištenju šumskih resursa u Evropi. Na prethodnim ministarskim konferencijama (Strasbourg 1990., Helsinki 1993., Lisabon 1998., Beč 2003.) doneseno je nekoliko rezolucija. Evropska zajednica potpisala je sve rezolucije MCPFE-a i u potpunosti ih uključila u strategiju šumarstva EU. U ovaj proces uključeno je 40 evropskih zemalja i svih 25 članica EU. Rezolucije donesene na prethodne četiri ministarske konferencije predstavljaju osnovu za kreiranje Evropske politike u oblasti šumarstva, koja za cilj ima uspostavljanje održive ravnoteže između ekonomskih, ekoloških i socioloških funkcija šume.

Neophodne mjere

- Usvojiti državnu legislativu zasnovnu na naučnostručnim postulatima. Prilikom njene izrade potrebno je integrirati zahtjeve koji proizilaze iz odredbi EU koje se odnose na šumarstvo.
- Donijeti program dugoročnog razvoja sektora šumarstva kojim bi se definirala strategija i politika gospodarenja šumskim resursima u BiH i koja bi trebalo da bude u skladu s inicijativama MCPFE-a.
- Izgraditi odgovarajuće kapacitete na državnom nivou koji će se baviti šumarstvom, odnosno upravljanjem prirodnim resursima.
- Uspostaviti efikasnu i racionalnu organizaciju šumarstva s jasno definiranim i diferenciranim funkcijama vlasništva, upravljanja, gospodarenja i monitoringa.
- Permanentnim provođenjem nacionalnih inventura šuma uz primjenu savremenih naučnih dostignuća (GIS)¹⁷² osigurati neophodnu podlogu za odlučivanje i kreirati bazu podataka neophodnu za planiranje gospodarenja šumskim resursima.
- Unaprijediti sistem upravljanja i gospodarenja šumskim resursima i uspostaviti institucionalno održive organizacije sektora šumarstva na svim nivoima.
- Jačati funkcije monitoringa i inspekcijских organa.
- Efikasno provesti procese privatizacije, restitucije i denacionalizacije. Značajnija uloga privatnog šumskog posjeda, stimuliranje poduzetničkog duha i uvođenje zdravog privatnog kapitala u nestrateske aktivnosti u šumarstvu (sječa,

¹⁷¹ *United Nations Conference on Environment and Development i Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe.*

¹⁷² Geographic Information Systems.

- izvlačenje, transport, rasadnička proizvodnja) značajno bi smanjili troškove poslovanja, unaprijedili ekonomičnost i povećali učešće šumarstva u BNP.
- Osigurati efikasan, transparentan i održiv model finansiranja u šumarstvu kroz koji bi se revitalizirali narušeni šumski ekosistemi i unaprijedilo pošumljavanje, uzgoj i zaštita šuma.
 - Unaprijediti konkurentnost preduzeća u sektoru šumarstva implementacijom programa certificiranja gazdovanja šumskim resursima.
 - Promovirati multifunkcionalno korištenje šumskih resursa uključujući lov, specijalne šumske proizvode i turizam.
 - Definirati modele finansiranja proste i proširene biološke reprodukcije.
 - Izraditi i realizirati dugoročne programe deminiranja, pošumljavanja, uzgoja, zaštite i rekonstrukcije niskoproduktivnih šuma.
 - Izdvojiti i zaštititi šumske ekosisteme koji imaju izražene biodiverzitetne vrijednosti.
 - Specijalistički i kontinuirano educirati šumarske stručnjake, te jačati svijest javnosti o značaju šume.

2.3.5.4. Ribarstvo

Stanje u BiH

Oblast ribarstva u BiH nema tako veliki značaj kao što je to slučaj u EU, pošto BiH nema otvoreno more. Proizvodnja ribe u BiH ima mogućnosti za razvoj zahvaljujući prirodnim resursima (vodene površine i planinski potoci) i mogućnosti izvoza.

U BiH postoji 28 ribnjaka u kojima se uzgaja pet vrsta ribe: kalifornijska pastrmka, potočna pastrmka, mekousna pastrmka, potočna zlatovčica i lipljen. Ribnjaci se nalaze u Bihaću, Klokotu, Sanskom Mostu, Ribniku, Bugojnu, Buni, Blagaju, Salakovcu, Mostaru, Drežnici, Jablanici, Prozoru, Konjicu, Ljubuškom, Hadžićima, Crnoj Rijeci, Krupi na Vrbasu i u Trebinju. Postoje i tri ciprinidna ribnjaka u Banjoj Luci, Prijedoru i Prnjavoru, te dva morska u Neumu.

S obzirom na to da postoji veliki broj firmi uvoznika ribe i ribljih proizvoda, ovaj broj ribogojilišta ukazuje na postojanje mogućnosti izvoza ribe i ribljih proizvoda iz BiH. Ipak ribarstvu u BiH nedostaju savremeniji objekti za proizvodnju i uzgoj riblje mlađi, kao i vlastita proizvodnja hrane za ribe.

U proteklom periodu uspostavljen je Ured za veterinarstvo BiH, asocijacija uzgajivača i prerađivača ribe na entitetskim nivoima i asocijacija uzgajivača i prerađivača ribe na državnom nivou, te Udruženje poljoprivrednika BiH – sekcija ribarstva. Doneseni su provedbeni propisi koji su usklađeni relevantnom legislativom EU. Izvršena je registracija svih ribogojilišta na teritoriji BiH. Od 5.11.2003. Ured za veterinarstvo preuzeo je izdavanje certifikata i od tada je izdato 300 certifikata za izvoz ribe, od čega najvećim dijelom pastrmke.

Na zahtjev Ureda za veterinarstvo BiH, u entitetima su imenovani veterinarski inspektori nadležni za veterinarski nadzor u svakom pojedinačnom ribogojilištu. Ured za veterinarstvo BiH potpisao je ugovore o saradnji s Danish Institute of Food and Veterinary Research (referentna laboratorija EU za bolesti riba) i s Centrom za bolesti riba Veterinarskog fakulteta u Sarajevu. Uzimaju se i šalju uzorci u referentnu

laboratoriju OIE¹⁷³ radi obavljanja pretraga na VHS, IHN, IPN, SVC¹⁷⁴ na ribogojilištima za uzgoj pastrmke i šarana. Donesen je državni plan praćenja rezidua.

U ekonomskom smislu može se reći da nema stalne premije na proizvodnju koju bi ribari mogli ostvariti i na koju bi mogli računati. Ne postoji carinska stopa na uvoz ribe. Evidentan je manjak kredita, naročito razvojnih, a eventualne stimulacije su simbolične.

Stanje u EU

Zajednička politika u oblasti ribarstva¹⁷⁵ uključuje organizaciju zajedničkog tržišta, strukturalnu politiku, aranžmane s trećim zemljama, menadžment i konzervaciju ribljih resursa, kao i naučna istraživanja za pomoć ovim aktivnostima. Politika je uspostavljena s ciljem osiguranja racionalne upotrebe ribljih resursa, osiguranja pomoći pojedincima zaposlenim u sektoru ribarstva i zaštite unutrašnjeg tržišta te osiguranja konkurentnosti na svjetskom tržištu.

Ribarstvo i akvakultura učestvuju s oko 1% u GDP-u EU koja godišnje proizvede oko osam miliona tona ribe i ima ribarsku flotu od oko 100.000 plovila. Zajednička politika EU u oblasti ribarstva ima istu zakonsku osnovu kao i njena opća agrarna politika.

Neophodne mjere

- Donijeti potrebnu legislativu na državnom nivou koja osigurava da standardi EU budu ispunjeni, uključujući zakone o slatkovodnom i morskom ribarstvu, zakon o zaštiti hidroresursa, zakon o potcijajima, te osigurati primjenu legislative u potpunosti.
- Uvesti zdravstveni monitoring bolesti riba i školjki prema standardima OIE te jedinstvenu legislativu i monitoring na nivou države s ciljem sprečavanja, suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih i parazitarnih ribljih bolesti.
- Osigurati stručni specijalistički kadar u proizvodnji i specijalističkim laboratorijama koje će vršiti zdravstveni nadzor.
- Osigurati da domaće laboratorije steknu preduslove da mogu provoditi potrebne pretrage po međunarodnim standardima, kako bi njihovi rezultati bili priznati.
- Formirati banke gena autohtonih vrsta.
- Uvesti stimulacije za proizvodnju i izvoz, stimulacije za zapošljavanje i proširenje kapaciteta, stimulacije za proizvodnju autohtonih vrsta riba i njihove zaštite.
- Zaštititi vlastiti reprotencijal od bolesti ili kupovati ikru s certifikatima.
- Spriječiti nekontrolirani promet (trgovinu) zaraženom maticom, ikrom, mlađi.
- Uvesti povlastice za uvoz riblje hrane, te primjenjivati nova tehnološka saznanja uzgoja i primjenu profilaktičkih mjera od mrijesta do konzumne ribe.

¹⁷³ OIE - Office International Des Epizooties – Svjetska organizacija za zdravlje životinja.

¹⁷⁴ VHS - viral haemorrhagic septicaemia, IHN - infectious haematopoietic necrosis, IPN - infectious pancreatic necrosis, SVC - spring viraemia of carp.

¹⁷⁵ Zakonska osnova Zajedničke politike u oblasti ribarstva (CFP) zasnovana je na čl. 32. do 38. Poglavlja II. Ugovora o osnivanju Evropske zajednice. Prva zajednička politika u oblasti ribarstva datira od 1970. kada se donose pravila o pristupu ribarskim zonama. Godine 1992. uvode se nove politike u oblasti ribarstva i akvakulture, te u vezi s očuvanjem i upravljanjem resursima. Nova pravila očuvanja i održivog korištenja ribarskih resursa stupila su na snagu 1.1. 2003.

- Neophodna je modernizacija proizvodnje nabavkom opreme pomoću koje se može postići dvostruko veća proizvodnja po jedinici površine u odnosu na ranije kapacitete.
- Potrebno je dokvalificirati radnu snagu.

2.3.5.5. Energija

Situacija u BiH

Elektroenergetika

BiH svoje elektroenergetske potrebe u cjelini zadovoljava proizvodnjom električne energije iz vlastitih elektrana (10,8 TWh u 2002. godini), koristeći za to raspoložive hidropotencijale i domaći ugalj. Stanje domaće potrošnje omogućava i izvoz dijela proizvedene električne energije koji je u 2002. iznosio 1,1 TWh. Oko 60% električne energije proizvede se u termoelekttranama, a ostalih 40% u hidroelekttranama. Raspoloživi hidropotencijali procjenjuju se na moguću godišnju proizvodnju od cca 22.000 GWh, dok su rezerve uglja preko četiri milijarde tona. Proizvodnja električne energije na današnjem nivou dovoljna je za zadovoljavanje vlastitih potreba u kratkoročnom vremenskom periodu.

U toku je razdvajanje cjelokupnog sistema na proizvodnju, prijenos i distribuciju električne energije, u skladu s evropskim standardima.

Usvajanjem Zakona o osnivanju nezavisnog operatera sistema za prijenosni sistem u BiH i Zakona o osnivanju Kompanije za prijenos električne energije u BiH¹⁷⁶, stvoren je pravni okvir na državnom nivou, koji regulira segment prijenosa. Ovim zakonima omogućeno je uspostavljanje neprofitnog i nezavisnog operatera sistema za upravljanje radom prijenosnog sistema električne energije u BiH (NOS), te kompanije za prijenos električne energije ('Elektroprijenos BiH'). Do preuzimanja funkcije od strane NOS-a, njegovu funkciju obavlja Zajednički elektroenergetski centar (ZEKC), koji djeluje na nivou BiH i to sa zadatkom da koordinira upravljanje elektroenergetskim sistemom.

Što se tiče rada regulatora, u BiH djeluje Državna elektroenergetska regulatorna komisija (DERK), sa sjedištem u Tuzli, te entitetske elektroenergetske regulatorne komisije sa sjedištem u Mostaru (FBiH) i Trebinju (RS).

Počele su aktivnosti na izradi Strategije energije BiH, pri čemu je završen Projektni zadatak Strategije koji je usvojilo Vijeće ministara BiH.

Doneseni su odgovarajući zakoni i planovi reforme i izvršene pripreme za privatizaciju. Navedenim dokumentima predviđa se organizacija i funkcioniranje elektroenergetskog sektora u skladu s odgovarajućim dokumentima na kojima se zasniva Atenski memorandum i Povelja.

Strateško opredjeljenje BiH je aktivno učešće u energetske zajednici Jugoistočne Evrope (ECSEE¹⁷⁷ ugovor), čije je uspostavljanje u toku. BiH je zajedno s ostalim zemljama Jugoistočne Evrope učesnica Atenskog procesa u okviru kojeg su potpisani

¹⁷⁶ Službeni glasnik BiH, br. 35/04

¹⁷⁷ Energy Community of South East Europe

memorandumi o razumijevanju (jedan se odnosi na sektor električne energije, a drugi na plin), a s ciljem osnivanja regionalnog tržišta električne energije i prirodnog plina koji će se postepeno integrirati u energetska tržišta EU. Memorandumi su rezultirali stvaranjem nacrtu ECSEE ugovora, koji je napravljen po uzoru na Ugovor o osnivanju Evropske zajednice, što znači da će energetska zajednica imati status pravne osobe, svoje institucije i stupit će na snagu nakon procesa ratifikacije u zemljama potpisnicama.

Ugalj

U rudnicima u BiH proizvodi se oko devet miliona tona mrkog i lignitskog uglja, što je manje od 60% predratne proizvodnje. Ugalj se u najvećoj mjeri (preko 70%) troši za potrebe proizvodnje električne energije u termoelektranama (TE). Sa sigurnošću se može tvrditi da su raspoložive rezerve uglja u BiH dovoljne za osiguranje budućih potreba za proizvodnjom električne energije.

U FBiH rudnici uglja odvojeni su pravno i ekonomski od elektroprivrednih preduzeća, dok su u RS-u oni sastavni dio ERS.

Problemi sektora uglja vrlo su slični problemima ovog sektora u zemljama regiona, a to je da su operativni troškovi značajno iznad troškova konkurentnog uglja na međunarodnom tržištu. Visoki operativni troškovi posljedica su prevelikog broja zaposlenih, zastarjele proizvodne opreme, te nedostatka sredstava za održavanje i nove investicije.

Poboljšanje stanja u rudnicima uglja moglo bi pozitivno uticati na konkurentnost ovog energenta u odnosu na druge energente u regionu koji će se stimulirati kroz dugoročnu strategiju EU za osiguranje energenata za potrebe zemalja Zajednice. Postoje jasne preporuke o neophodnosti restrukturiranja sektora uglja, te se očekuje početak ovih aktivnosti.

Zbog povezanosti ugljenokopa i proizvodnje električne energije, restrukturiranje ove oblasti može značajno uticati na ispunjavanje uslova BiH prema Atenskom memorandumu i Povelji. Također može značajno uticati na poziciju elektroenergetskog sektora BiH u budućem otvorenom tržištu električne energije i u razvoju novih prijenosnih kapaciteta i kapaciteta za proizvodnju električne energije u regionu.

Plin

BiH uvozi plin iz Rusije, te je poslijeratna potrošnja plina na nivou do 200 miliona m³. Predstoji usaglašavanje ponuđene studije Svjetske banke i Nacrta izjave o reformi sektora plina i njegovo prihvatanje u BiH. BiH još treba ispuniti uslove definirane Nacrtom ECSEE ugovora, vezanim za sektor plina.

Cijena plina u BiH na distributivnom nivou najveća je u Jugoistočnoj Evropi.

U BiH postoje četiri kompanije u oblasti plina koje se bave različitim djelatnostima, što ukazuje na to da je potrebno riješiti status ovog sektora, te donijeti odgovarajuću legislativu i regulativu.

Nafta

Prema podacima Vanjskotrgovinske komore BiH, od 1997. do 2001. prosječna potrošnja naftnih derivata u BiH kretala se oko 1,2 miliona tona godišnje.

Trenutni domaći proizvođački kapaciteti nisu dovoljni da zadovolje potrebe bh. tržišta. Stoga BiH trenutno uglavnom zavisi od uvoza naftnih derivata, zbog čega je tržište jako osjetljivo na sve poremećaje u snabdijevanju ovim strateškim energentom. Naftno tržište u BiH potpuno je liberalizirano i snabdijevanje se iz uvoza vrši uglavnom iz rafinerija u Hrvatskoj, Mađarskoj i Srbiji i Crnoj Gori.¹⁷⁸

Što se tiče maloprodajne mreže, u poslijeratnom periodu izgrađen je veliki broj savremenih i moderno opremljenih benzinskih stanica, kojih je u ovom trenutku 770.

S ciljem uređenja tržišta tečnih naftnih goriva, zaštite domaće proizvodnje, zaštite okoliša te zaštite potrošača, Vijeće ministara BiH je u septembru 2002. donijelo Odluku o kvalitetu tečnih naftnih goriva, kojom se definira kvalitet goriva koje se može plasirati na domaće tržište. Zakonom o porezu na promet proizvoda i usluga i Zakonom o akcizama u BiH, koji se primjenjuju od 1.1.2005., uređen je poreski sistem i stvorena je pretpostavka da domaći proizvođači nafte i naftnih derivata budu konkurentski prisutni na cijelom prostoru BiH.

Domaći proizvođački kapaciteti organizirani su u okviru dvije kompanije: Rafinerija nafte Bosanski Brod i Rafinerija ulja Modriča. BiH raspolaže značajnim skladišnim kapacitetima, ali zbog oštećenja nastalih u toku rata neophodna su određena ulaganja u njihovu revitalizaciju i stavljanje u funkciju.¹⁷⁹

Zaštita okoliša

Postoje entitetski zakoni¹⁸⁰ o okolišu i njegovoj zaštiti, te odgovarajuća entitetska tijela koja se bave kontrolom stanja s aspekta primjene postojećih zakona. Osim zakona, usvojen je i međuentitetski Nacionalni plan aktivnosti u oblasti okoliša/životne sredine za BiH (NEAP).

Ne postoji dovoljno jako zakonsko i institucionalno okruženje za adekvatan pristup problemu zaštite okoliša. Ovome treba dodati i problem nepostojanja intersektorskog pristupa ovoj oblasti. Nepostojanje energetske strategije BiH, kao ni odgovarajućeg institucionalnog okruženja i mehanizama za realizaciju planova onemogućavaju BiH implementaciju zahtjeva koji proizilaze iz Atenskog memoranduma i Povelje u dijelu koji se odnosi na zaštitu okoliša.

Prema Kyoto protokolu¹⁸¹, države iz njegovog Anexa I. (razvijene industrijske zemlje i zemlje u tranziciji) obavezuju se na smanjenja emisija plina u periodu od 2008. do 2010.

¹⁷⁸ Uvezene količine mineralnog goriva u BiH za period 2000. – 2004. iznosile su 1.108.495,217 tona. U uvozu naftnih derivata najveće učešće ima Hrvatska sa 63,09%, Mađarska 17,42%, Srbija i Crna Gora 10,86%. Ove tri zemlje zajedno učestvuju u snabdijevanju BiH naftnim derivatima sa 91,37%. Trenutno najveći izvoz mineralnih goriva je u Srbiju i Crnu Goru sa 96,89%.

¹⁷⁹ Istraživanje nafte i naftnih derivata u BiH intenzivirano je u periodu od 1973. do 1991., kada je u okviru kompanije Energoinvest – Rafinerija nafte Bosanski Brod, koja je dobila pravo na istraživanje nafte i plina. U navedenom periodu urađena su obimna naftno-geološka istraživanja u okviru dva osnovna projekta: Projekat Sjeverna Bosna i Projekat Dinarida.

¹⁸⁰ Okvirni zakon o zaštiti okoliša, Zakon o zaštiti zraka, Zakon o zaštiti voda, Zakon o upravljanju otpadom, Zakon o zaštiti prirode i Zakon o fondu za zaštitu okoliša.

¹⁸¹ Protokol je iz 1997., a zvanično je stupio na snagu 16. februara 2005.

Protokol je predmet ratifikacije, potpisivanja, prihvatanja, odobrenja, pridruživanja i pristupanja za sve članice Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama, čiji je član i BiH. EU je glavni zastupnik Kyoto protokola, nakon istupanja SAD-a. Sve države EU, te Rumunija i Bugarska, ratificirale su Kyoto protokol. Obaveza budućih članica EU jeste da udio njihovih obnovljivih izvora energije u ukupnoj energetskej potrošnji bude 5%.

Ratifikacija i implementacija Kyoto protokola za BiH bit će neophodna, s obzirom da će rezultirati značajnim povoljnostima i dobitima za privredu, kao i korišću u vidu smanjenja zagađenja zraka. Time će se osigurati povoljnije životno okruženje i održivi razvoj.

Energetska efikasnost - štednja energije

Nivo energetske efikasnosti, odnosno energetskeg intenziteta u BiH je među posljednjim u Evropi i uklapa se u vrijednosti koje važe za cijeli region Jugoistočne Evrope. Ovo znači da je u ovoj oblasti potrebno i moguće učiniti značajna poboljšanja. Za oblast ne postoji izgrađen institucionalni i zakonski okvir.

Mjere politike u EU

Glavni ciljevi energetske politike EU uključuju povećanje konkurentnosti, osiguranje energetskeg snabdijevanja i zaštitu okoliša. Osnovni elementi *acquisa* iz oblasti energetike obuhvataju odredbe Ugovora i sekundarnog zakonodavstva, posebno što se tiče konkurencije i državne pomoći i unutrašnjeg energetskeg tržišta. Razvoj transevropske energetske mreže veoma je važan element energetske politike.

EU je suočena s činjenicom o povećanoj zavisnosti energetskeg sektora od uvoza energenata. Procjenjuje se da će u slučaju nastavka aktuelnog trenda rasta potrošnje i oslonca na postojeće izvore, u 2030. EU uvoziti 70% energenata prema današnjih 50%. Ovo podrazumijeva da će EU za potrebe uvoza trošiti znatno više sredstava u odnosu na trenutne troškove, što će u svakom slučaju uticati na ukupnu ekonomsku poziciju i konkurentnost EU u svijetu. Jasno je da će energetska budućnost EU značajno zavisiti od geopolitičke situacije u svijetu, s obzirom na činjenicu da su najveći snabdjevači naftom i plinom Rusija, Bliski Istok, te Sjeverna Afrika.

Koncept osiguranja snabdijevanja energijom uz smanjenje energetske zavisnosti od vanjskih uticaja implementira se kroz kontrolu rasta potrošnje energije i kontrolu snabdijevanja energijom.

Kontrola rasta potrošnje energije obuhvata mjere:

- Štednja energije kroz:
 - o uspostavljanje otvorenog tržišta energentima;
 - o adekvatno plaćanje neracionalno potrošene energije kroz odgovarajuće takse;
 - o donošenje odgovarajuće legislative u stanogradnji i industriji kojom bi se stimulirala nova metodologija projektiranja i gradnje bazirana na štednji energije i korištenju alternativnih izvora;
 - o stimulaciju razvoja novih tehnoloških rješenja za proizvodnju energije koja na efikasan način koriste tradicionalna i alternativna goriva;
 - o stimulaciju novih tehnoloških rješenja u automobilskoj industriji.
- Smanjenje emisije štetnih plinova kroz:

- unapređenje željezničkog sektora s ciljem njegovog većeg korištenja (zamjena za drumski transport);
- reorganizaciju sektora drumskog prijevoza kojim će se optimizirati njegova realno postojeća prekapacitiranost;
- racionalizaciju korištenja privatnih vozila u gradskim centrima odgovarajućim mjerama organizacije gradskog prijevoza i oporezivanje neracionalnog korištenja i zagađenja sredine;
- štednju energije u oblasti stanogradnje i stanovanja odgovarajućom regulativom u oblasti projektiranja i gradnje, te primjenom obnovljivih izvora energije.

Kontrola snabdijevanja energijom obuhvata mjere:

- Osiguranje dodatnih izvora unutar EU:
 - Poticanje razvoja i korištenja novih i obnovljivih izvora energije (kao što su hidrogen i kogeneracij);
 - Razmatranje korištenja nuklearne energije na osnovu budućeg razvoja novih rješenja koja će omogućiti adekvatnu sigurnost, te uz zatvaranje starih i neadekvatnih elektrana s aspekta njihove sigurnosti;
 - Osiguranje rezervi uvoznih energenata treba da omogući prevazilaženje eventualnih povremenih kriza u snabdijevanju fosilnim gorivima.
- Osiguranje eksternog snabdijevanja energentima,
- Snažniji uticaj na uslove snabdijevanja energentima iz područja van Zajednice. EU je odlučna da korištenjem političkih i ekonomskih mjera osigura odgovarajući uticaj u područjima/zemljama gdje su locirani izvori energenata. U tom pogledu započete su aktivnosti sa svim potencijalnim partnerima radi uspostavljanja kvalitetnih novih odnosa u interesu uključenih strana (Bliski Istok, Rusija, Sjeverna Afrika, Kaspijski bazen);
- Jačanje transportne mreže. Osiguranju sigurnog snabdijevanja energentima u područjima najvećih rezervi fosilnih goriva treba dodati i osiguranje transportnih puteva za siguran transport energenata u zemlje EU. U tom pogledu već se razvijaju projekti transportnih puteva za plin i naftu iz Kaspijskog bazena i južnog Mediterana, te drugi putevi kao alternativa brodskom prijevozu.

Realizacija navedene politike u oblasti liberalizacije tržišta električnom energijom, plinom, te zaštite okoliša i uspostavljanja jedinstvenog tržišta realizira se kroz direktive EU.¹⁸²

Kako bi se realizirali ciljevi postavljeni u *Green Paper*, te nastavili prethodno navedeni programi, EU je 2002. donijela odluku 1230/2003/EC kojom se usvaja višegodišnji program (2003.-2006.) «Inteligentna energija - Evropa» koji stimulira razvoj u oblastima energetske efikasnosti, novih tehnologija za proizvodnju energije (uključujući i transport), te definiranje mjera za praćenje uticaja rezultata programa na postavljene ciljeve, kao i izrada odgovarajuće legislative i regulative.¹⁸³

¹⁸² Direktiva 2003/54/EC (kao zamjena za Direktivu 96/92/EC) kojom se definira formiranje zajedničkog tržišta električne energije, i način organizacije subjekata elektroenergetskog sektora (unbundling); Direktiva 2003/55/EC (kao zamjena za Direktivu 98/30/EC) kojom se definira oblast sektora plina; Regulativna odluka (EC) No. 1228/2003 o pristupu plinskoj i električnoj mreži za potrebe prekogranične razmjene energije; Direktive: 1999/32/EC; 85/337/EEC; 2001/80/EC u oblasti zaštite okoliša.

¹⁸³ Podprogrami iz navedenog cjelovitog programa su «SAVE» (energetska efikasnost), «ALTEENER» (novi izvori i obnovljivi izvori), «STEER» (diverzifikacija goriva u sektoru transporta) i «COOPENER» kao nastavak programa «SYNERGY» čiji je cilj da se u zemljama u razvoju promoviraju prakse razvijene u EU u

Imajući u vidu kretanja i odnose na svjetskom tržištu nafte i naftnih derivata, zemlje EU posvetile su posebnu pažnju kreiranju politike i strategije upravljanja naftnim sektorom kao strateškim dijelom energetskog kompleksa.

Sigurnost snabdijevanja je pitanje kojem se poklanja izuzetno velika pažnja u zemljama EU kroz diverzifikaciju izvora snabdijevanja i kroz obavezne rezerve strateških vrsta tečnih goriva. U tom smislu već su u toku aktivnosti na izgradnji naftovoda i produktovoda s ciljem povezivanja zapadnoevropskog tržišta sa zemljama izvoznicama sirove nafte s Bliskog Istoka, Sjeverne i Istočne Afrike i Kaspijskog regiona. Rumunija, Srbija, Hrvatska i Italija saglasile su se o zajedničkom učešću u izradi naftovoda kojim će omogućiti sigurnije i bolje snabdijevanje ovih i ostalih zapadnoevropskih zemalja sirovom naftom iz Rusije i Kaspijskog regiona.

Obavezne rezerve strateških vrsta tečnih goriva definirane su Direktivama 68/414/EEC, odnosno 98/93/EC EU. Ovim direktivama definirano je da sve zemlje članice EU moraju imati 90-dnevne rezerve strateških vrsta tečnih goriva. Ovo je jedan od uslova za sve zemlje kandidate za punopravno članstvo u EU.

Neophodne mjere

- Izraditi energetsku strategiju BiH i prijedloge mjera za njenu realizaciju, mjera za praćenje implementacije, odgovarajuću legislativu i regulativu.
- Izraditi akcioni plan reforme sektora plina u skladu sa zahtjevima koji proizlaze iz ECSEE ugovora, te direktiva na koje se pozivaju.
- Izraditi strategiju razvoja naftne privrede, vodeći računa o interesima i potencijalima domaćeg tržišta.
- Usvajanje direktiva iz oblasti energije i njihova primjena.
- Formirati odgovarajuće tijelo na nivou BiH koje će voditi izradu energetske strategije BiH.
- Formirati, ojačati ili reorganizirati odgovarajuću instituciju na nivou BiH koja će biti nadležna za pripremu i provođenje reformi sektora plina i za realizaciju toga imati odgovarajuće mehanizme i kadrovsku kapacitiranost.
- Formirati i ojačati odgovarajuću instituciju na nivou BiH koja će biti nadležna za pripremu i provođenje reformi elektroenergetskog sektora i za njihovu realizaciju imati odgovarajuće mehanizme i kadrovsku kapacitiranost.
- Neophodno je investirati u rafinerijska postrojenja zbog potencijala BiH za rafiniranje nafte za druge zemlje.
- Ulagati u revitalizaciju kapaciteta za skladištenje naftnih derivata, kao i u izgradnju novih.
- Uključivanje u Transevropsku energetsku mrežu (TEN - Trans-European Networks).
- Postepeno integriranje u energetsko tržište EU kroz Tržište električne energije u Jugoistočnoj Evropi;
- Ubrzati proces reforme elektroenergetskog sektora u skladu sa zahtjevima koji proizlaze iz ECSEE Ugovora, usvojenih zakona u BiH, te direktiva na koje se pozivaju pomenuti dokumenti.

oblasti korištenja obnovljivih izvora i metoda za poboljšanje energetske efikasnosti, zajedno s korištenjem fleksibilnih mehanizama Kyoto protokola.

- Izgraditi kapacitete za statistiku, informiranje i provođenje politika u sektoru plina, električne energije, uglja i nafte, što se traži od svake zemlje članice EU (Dir. 90/377, Dir. 94/22, Reg. 736/96 i 2386/96).
- Urgentno pristupiti restrukturiranju sektora uglja s ciljem njegovog osposobljavanja za efikasno poslovanje kroz smanjenje operativnih troškova i omogućavanje konkurentne pozicije elektroenergetike BiH u regionu.

2.3.5.6 Transport

Stanje u BiH

U svim vrstama transportne infrastrukture i svim vidovima transporta u proteklom periodu izvršena je sanacija stanja nastalog kao posljedica rata i neadekvatnog održavanja. Pripremljena je zakonska regulativa, te su zaključeni međunarodni sporazumi. Učestvovalo se u izradi studija od regionalnog značaja i pripremi prioritarnih projekata, te u izgradnji i modernizaciji graničnih prijelaza. Vođene su određene aktivnosti na jačanju institucija nadležnih za transport i transportnu infrastrukturu. Osnovana je Javna korporacija za puteve BiH koja je zadužena za koordinaciju aktivnosti na održavanju i gradnji drumske infrastrukture na nivou BiH.

Preduzimaju se aktivnosti na uključivanju BiH u panevropsku transportnu mrežu, čiji je prvi korak bila verifikacija Koridora Vc, kojim će se BiH pravcem sjever-jug povezati s Hrvatskom i Mađarskom i ostalim zemljama Centralne Evrope. Izvršena je priprema projekata za finansiranje uz pomoć međunarodnih finansijskih institucija, što se posebno odnosi na Koridor Vc i na druge putne pravce koji se planiraju izgraditi kao saobraćajnice višeg ranga (autoputevi, brzi putevi i dr.). Izgrađeni su prvi kilometri autoputa na Koridoru Vc. Izvršena je obnova transportnih kapaciteta, posebno u drumskom transportu. Uspostavljena je saradnja s međunarodnim organizacijama i drugim državama, posebno sa susjednim državama.

Putevi

U BiH ima oko 22.500 km kategoriziranih puteva, od toga je oko 3850 km magistralnih puteva, oko 3900 km regionalnih i kantonalnih puteva i oko 14.000 km lokalnih puteva. Magistralni putevi su oko 90% s asfaltnim kolovozom, s tim da i dalje treba raditi na poboljšanju njihovog stanja.

Drumski transport u BiH je gotovo potpuno privatiziran, što je dovelo do povećanja ponude i poboljšanja kvaliteta usluga. U posljednjih nekoliko godina prijevoznici koji se bave međunarodnim prijevozom uspjeli su obnoviti vozni park, koji im omogućava pristup evropskim putevima. Može se očekivati da konkurentna sposobnost drumskih prijevoznika iz BiH poraste kada BiH pristupi sistemu TIR¹⁸⁴ karneta. Poseban problem je nedostatak transportnih dozvola, što nepovoljno utiče na ukupan odnos robne razmjene i sklapanje ugovora. Također, značajan problem je i složen i skup postupak osiguranja viza za profesionalne vozače. BiH nastoji sa svim zemljama ući u što liberalnije odnose kada je u pitanju međunarodni drumski prijevoz robe i putnika.

¹⁸⁴ Transports Internationaux Routiers.

Željeznice

U BiH ima 1031 km željezničkih pruga normalnog kolosijeka, širine 1435 mm, nosivosti 22,5 t i 8,5 t/m, od čega je elektrificirano 777 km ili 75%. Dupli kolosijek je na relaciji Zenica – Doboj, dužine 88 km. Ovome treba dodati i industrijske kolosijeke do svakog važnijeg proizvodnog pogona, što daje mogućnost direktnog pristupa u preuzimanju i isporuci robe. Stanje željezničke infrastrukture u nekim dijelovima treba poboljšati, jer u posljednjih 10 do 12 godina nisu izvršena dovoljna investiranja u obnovu i modernizaciju.

Zbog stanja u kojem se nalazi željeznička infrastruktura, transport se obavlja manjim brzinama. Željeznički kapaciteti mogu biti bolje iskorišteni, jer bi se njihovom većom upotrebom za prijevoz robe smanjio pritisak na drumski transport. U toku su aktivnosti za nabavku novih kapaciteta, posebno za prijevoz putnika.

U domaćem i međunarodnom saobraćaju željeznicom operateri iz BiH mogu biti pouzdani partneri za prihvat, transport, pretovar, skladištenje ili isporuku svih vrsta robe.

Plovni putevi i luke

Za BiH poseban značaj ima rijeka Sava, koja prolazi teritorijom BiH na dužini od 311 km. Plovni put rijeke Save u posljednjih 10 godina nije korišten u komercijalne svrhe. Također i dvije luke na ovoj rijeci malo se koriste, što se posebno može reći za Luku Šamac, u koju nije ništa ulagano. Luka Brčko obnovljena je za obavljanje osnovnih funkcija i tu postoje značajne mogućnosti za povećanje saobraćaja uz ulaganje određenih sredstava u modernizaciju ove luke. Uređenje plovnog puta rijeke Save vezano je i za uklanjanje mina.

Prije rata rijeka Sava bila je u IV. kategoriji plovnosti (broj plovnih dana u godini). U toku su aktivnosti na pripremi zajedničkih regionalnih projekata koji bi omogućili veću iskorištenost Save i njenih luka, jer one imaju relativno dobre plovne, željezničke i drumske veze prema unutrašnjosti i prema inozemstvu. Formirana je Savska komisija koju čine Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Slovenija, Srbija i Crna Gora.

Pomorski prijevoz robe iz BiH odvija se preko Luke Ploče (Hrvatska), čiji je kapacitet oko pet miliona tona godišnje.

Aerodromi i zračni saobraćaj

U BiH postoje četiri međunarodna aerodroma: Sarajevo, Banja Luka, Mostar i Tuzla. Ratna oštećenja aerodroma su do danas uglavnom sanirana, a oprema obnovljena, ali su potrebni znatni investicioni radovi na rekonstrukciji i izgradnji novih objekata i nabavci nove opreme.

Postoji nekoliko domaćih registriranih kompanija u BiH. Letove na određenim stranim destinacijama uglavnom obavljaju strane aviokompanije, koje većinom imaju svoja predstavništva u BiH. Zahvaljujući ovim zračnim vezama sa svijetom, iz BiH se odvija redovni putnički i čarter prijevoz, kao i cargo prijevoz.

Značajan problem za BiH predstavlja to što kontrolu njenog zračnog prostora obavljaju oblasne kontrole letenja u Zagrebu i Beogradu. Ovaj problem mogao bi biti riješen izgradnjom CEATS¹⁸⁵ centra i vlastite oblasne kontrole letenja.

Stanje u EU

Cilj EU je uspostavljanje jedinstvenog transportnog tržišta gdje drumski, željeznički, vodeni i zračni transportni poduzetnici djeluju u uslovima slobodnog tržišta i mogu ponuditi neograničen broj usluga na cijeloj teritoriji EU. Transportna politika sastoji se od politika i inicijativa u tri osnovne oblasti:

- poboljšanje kvaliteta razvijanjem integriranih i konkurentskih transportnih sistema zasnovanih na naprednim tehnologijama koje također mogu doprinijeti ciljevima iz oblasti okoliša i sigurnosti,
- poboljšanje funkcioniranja jedinstvenog tržišta kako bi se promovirale odredbe efikasnosti, izbora transportnih usluga i štiteći socijalne standarde,
- poboljšanje transportnih veza s trećim zemljama i poticanje pristupa EU operatera drugim transportnim tržištima.

Prema dokumentu Evropske komisije "Transportna i energetska infrastruktura Jugoistočne Evrope", aktivnosti i prioriteti u oblasti transportne infrastrukture bit će usmjereni na sljedeće strateške ciljeve:

- efikasan pravni, organizacioni i institucionalni okvir,
- razvoj multimodalnog transporta, kroz povezivanje svih vrsta transportne infrastrukture, kao i povezivanje s panevropskim koridorima izvan regije,
- rehabilitacija postojeće infrastrukture,
- eliminiranje uskih grla na graničnim prijelazima,
- konkurencija i saradnja između modela transporta,
- zaštita okoliša kroz obaveznu izradu projekata o uticaju infrastrukturnog objekta na okoliš,
- investicioni programi moraju biti zasnovani na ekonomskim parametrima.

Neophodne mjere

- Donijeti zakone i podzakonske akte koji treba da budu usaglašeni s evropskim standardima, gdje je god to moguće postići, i pritom nalaziti rješenja za jačanje institucija u oblasti transporta i transportne infrastrukture.
- Adekvatno se pripremiti za korištenje pretpristupnih fondova EU iz oblasti transporta, tj. za korištenje ISPA-e (neophodnost postojanja državnih tijela i struktura koje osiguravaju nesmetanu i efikasnu realizaciju projekata, neophodnost efikasnog vremenskog planiranja, izrada strateških dokumenata).
- Pojačati aktivnosti u svim vidovima transporta i transportne infrastrukture u pravcu poboljšanja sigurnosti saobraćaja.
- Povećati naknade za puteve sadržane u maloprodajnoj cijeni goriva (kroz preraspodjelu ili povećanjem maloprodajne cijene), te osigurati veća sredstava za održavanje i razvoj željezničke infrastrukture.
- Pojačati aktivnosti prema međunarodnim finansijskim i drugim institucijama i organizacijama radi osiguranja veće pomoći u realizaciji prioritetnih projekata.

¹⁸⁵ Central European Air Traffic Services.

- Preduzeti korake u restrukturiranju željeznica za njihovu uspješnu konkurentnost s drugim transportnim sredstvima.
- Poboljšati kontrolu sigurnosti navigacije i zaštitu pomorskog okoliša.
- Preduzeti aktivnosti čišćenja korita rijeke Save kao i obnove i razvoja njenih luka kroz saradnju na regionalnom nivou.
- Izraditi potrebne studije i investiciono-tehničku dokumentaciju, kako bi se stvorili uslovi za pregovore o načinu finansiranja prioriternih infrastrukturnih projekata za modernizaciju i dogradnju putne mreže u BiH, a posebno za projekte koji se odnose na Koridor Vc.
- Izvršiti pripreme za pristup drumskom transportnom tržištu EU.
- Razviti integrirani i balansirani multimodalni transportni sistem, kako bi se svi transportni modeli integrirali u zajedničku evropsku transportnu mrežu.
- Omogućiti jednostavniju proceduru na graničnim prijelazima, te stvoriti uslove za lakše dobivanje viza, posebno za poslovne obaveze.

2.3.5.7. Mala i srednja preduzeća

Stanje u BiH

U toku je usvajanje Strategije o razvoju malih i srednjih preduzeća (MSP) BiH koja će predložiti jedinstvenu definiciju malih i srednjih preduzeća na nivou države. Na drugim nivoima vlasti (entiteti, Brčko Distrikt, kantoni i općine) primjenjuju se definicije malih i srednjih preduzeća koje se međusobno razlikuju. Međunarodna zajednica, kao i organizacije koje implementiraju programe u oblasti razvoja MSP-a primjenjuju vlastite kriterije kojima se kao mala i srednja preduzeća uglavnom smatraju privredni subjekti s najviše 20 zaposlenih.

BiH se nalazi u fazi intenzivne reforme legislative u oblasti ekonomije. Jedan od prioriternih ciljeva reforme je stvaranje povoljnog okruženja za biznis. Tempo reforme je, sa stanovišta potreba malih i srednjih preduzeća, ograničen problemima kompleksne administracije, neusklađenosti propisa između različitih nivoa vlasti i relativno slabom koordinacijom.

Zakon o preduzećima, Zakon o privrednim društvima i prateći zakoni o registraciji su dobar okvir legislative koja se odnosi na osnivanje, rad i prestanak rada preduzeća. U pogledu MSP-a, treba imati u vidu i zakonske propise na nivou kantona i općina, kojima se regulira rad zanatskih radnji. Zahvaljujući nedavnim inovacijama ovaj set zakona dobro je usklađen s modernim zahtjevima.

Okvirni zakon o registraciji preduzeća je usvojen, a u toku je proces usklađivanja zakonskih propisa o registraciji na nivou entiteta i Brčko Distrikta. Ovim zakonima bit će potpuno riješen problem brze registracije biznisa, koja će biti svedena na rok od pet dana.

Bankarski sektor u BiH je primjer uspješne reforme za sve zemlje u tranziciji. Međutim, sektor malih i srednjih preduzeća još nema koristi od napretka u ovoj oblasti. Učešće sredstava dodijeljenih privatnim preduzećima u ukupnom iznosu plasiranih kredita i zajmova je manje od 50%, a kamatne stope su visoke i ne pokazuju tendenciju pada. Mikrokreditne organizacije su i dalje vrlo važan mehanizam finansiranja MSP sektora.

Za razliku od većine ekonomija u tranziciji, BiH ima iskustvo u pogledu privatnog biznisa malih dimenzija. Demokratska reforma u oblasti edukacije stoji pred izazovom da iskoristi naslijeđe u oblasti privatne inicijative. Značajan napredak u pogledu *edukacije za poduzetništvo* postignut je zahvaljujući projektima koji je pokretala i podržavala međunarodne zajednice.

BiH je prihvatila *Evropsku povelju o malim preduzećima*¹⁸⁶ što omogućava učešće u intenzivnoj razmjeni informacija o politikama i rezultatima razvoja MSP sektora u većini evropskih zemalja.¹⁸⁷

Stanje u EU

U EU ima oko 23 miliona mikro, malih i srednjih preduzeća (MSP)¹⁸⁸, što čini 99% od svih registriranih poslovnih subjekata. MSP zapošljavaju oko 75 miliona ljudi i predstavljaju osnovu strategije ekonomskog rasta i održanja globalne konkurentnosti EU. Evropska komisija zadužena je za operacionalizaciju strategije¹⁸⁹ ekonomskog rasta i kreiranja radnih mjesta, te pripremu prijedloga propisa i implementaciju mjera za pomoć mikro, malim i srednjim preduzećima.

Način rada Evropske komisije u oblasti malih i srednjih preduzeća zasniva se na principu supsidijarnosti. Države članice imaju ključnu ulogu u implementaciji usvojene politike. Komisija ne komunicira direktno s biznisom, nego se oslanja na izgrađene modele rada. Prvi model koji Komisija koristi za implementaciju politikâ su informacioni centri¹⁹⁰ i centri za podršku malom biznisu¹⁹¹, koje osniva i finansira EU. Drugi model je djelovanje u saradnji s vlastima, pri čemu Komisija podržava politike koje su u rukama država članica.

Nezavisno od modela rada, Komisija se oslanja na informacije koje dobiva direktno od poduzetnika, tj. od malog i srednjeg biznisa. Rezultati anketâ redovno se objavljuju u *Eurobarometru* i predstavljaju osnovu za formuliranje politika i donošenje mjera. Na taj način dolazi se do primjerâ *najbolje prakse* koji treba da posluže kao inspiracija u pripremi budućih projekata.

*Evropska povelja o malim preduzećima*¹⁹² je institucionalizirani mehanizam razmjene informacija između država-potpisnica Povelje. Članice EU, kandidati i potencijalni kandidati za članstvo putem pristupanja *Evropskoj povelji* razmjenjuju informacije o inicijativama, razvoju malih i srednjih preduzeća, reformi legislative i realizaciji politika.

Povelja poziva Evropsku komisiju i države članice da pomažu i podržavaju mala preduzeća u 10 ključnih oblasti:

- edukacija i trening za poduzetništvo,

¹⁸⁶ Na Samit EU u Solunu, juni 2003.

¹⁸⁷ Povelju su potpisali: 25 članica EU, članice EFTA, zemlje Zapadnog Balkana i Moldavija, Bugarska, Rumunija, Turska i Moldavija.

¹⁸⁸ Definicija mikro, malih i srednjih preduzeća data je u preporuci Komisije: Recommendation 2003/361/EC, OJ L 124, 20.5.2003.

¹⁸⁹ Lisbon Economic Reform Agenda.

¹⁹⁰ Euro Info Centres.

¹⁹¹ Innovation Relay Centres.

¹⁹² European Charter for Small Enterprises, usvojena na Samitu EU u Feiri, 19. i 20. juna 2000.

- jeftiniji i brži početak biznisa,
- bolja legislativa i regulativa,
- pristup vještinama,
- unapređenje on-line pristupa,
- veća korist od Jedinственог tržišta,
- oporezivanje i finansijska pitanja,
- jačanje tehnoloških kapaciteta malih preduzeća,
- iskorištavanje uspješnih *e-biznis* modela i razvoj vrhunske podrške malom biznisu,
- razvoj efikasnog predstavljanja malog biznisa na nivou EU i na nivou država.

Evropska komisija jednom godišnje dostavlja državama upitnik i sistematizira odgovore u konsolidirani izvještaj koji predstavlja sliku stanja malog biznisa u EU i drugim zemljama potpisnicama Povelje.

Neophodne mjere

- Usvojiti propise koji omogućavaju statističko obuhvatanje MSP sektora na nivou države.
- Usvojiti i implementirati propise koji reguliraju kolateral, lizing, bankrot i prinudne naplate.
- Usvojiti Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i jedinstvenu definiciju malih i srednjih preduzeća na nivou BiH.
- Razraditi akcioni plan rada za realizaciju politikâ razvoja MSP, usklađenu s prioritetima iz Srednjoročne razvojne strategije BiH (PRSP) i prioritetima iz Evropske povelje o malim preduzećima.
- Osnovati i učiniti operativnim Vijeće za razvoj i poduzetništvo.
- Institucionalizirati dijalog između vlade, poduzetnika i sindikata.

2.3.6. Ekonomsko-socijalna kohezija

2.3.6.1. Zapošljavanje i socijalna kohezija

Stanje u BiH

Nezaposlenost i socijalna sigurnost su najveći ekonomski i društveni problemi BiH. Socijalna politika je ustavna obaveza entiteta, s tim što Federacija BiH ovu nadležnost dijeli s vladama kantona. Kantonalne vlasti nadležne su za realizaciju utvrđene politike i provođenje mjera minimalne socijalne zaštite. Brčko Distrikt donosi i realizira mjere socijalne politike, uključujući i minimalnu socijalnu zaštitu.

Entitetsko ministarstvo za rad utvrđuje propise iz oblasti rada, zapošljavanja i socijalne sigurnosti nezaposlenih osoba kao i propise za rad institucija u ovoj oblasti. Propisima je određena obaveza entitetskih zavoda za zapošljavanje da vrše gotovinsku isplatu na ime pomoći i uplate zdravstvenog i penzionog osiguranja za nezaposlene. Novčanu pomoć, za slučaj osiguranja od nezaposlenosti, dobivaju osobe koje ispunjavaju propisane zakonske uslove. Zakonom je regulirana obaveza entitetskih zavoda za zapošljavanje u oblasti praćenja situacije na tržištu rada i posredovanja kod zapošljavanja.

U FBiH Zavod za zapošljavanje organiziran je u 10 javnih ustanova za zapošljavanje u kantonima i biroima rada u svim općinama. U RS-u Zavod za zapošljavanje je centralizirana institucija sa šest područnih ureda i biroima u općinama. Zavod za zapošljavanje kao javna ustanove djeluje i u Brčko Distriku. Zavodi za zapošljavanje finansiraju se iz doprinosa na plaću.

U okviru institucionalne reforme osnovana je Agencija za rad i zapošljavanje BiH.¹⁹³ Djelokrug rada Agencije utvrđen je članom 6. Zakona:

- međunarodno predstavljanje i saradnja s međunarodnim organizacijama, implementacija međunarodnih obaveza iz oblasti rada i zapošljavanja,
- koordinacija aktivnosti s entitetskim vlastima i entitetskim zavodima za zapošljavanje u vezi sa zapošljavanjem u projektima značajnim za BiH,
- prikupljanje informacija o ponudi i potrebama radne snage na međunarodnom tržištu i dostavljanje informacija entitetskim zavodima,
- iniciranje sklapanja i potpisivanje međunarodnih ugovora iz oblasti rada, zapošljavanja i socijalnog osiguranja i praćenje njihovog provođenja,
- prati provođenje konvencija međunarodne organizacije rada i međunarodnih standarda u oblasti rada i zapošljavanja.

Sredstva za rad Agencije za rad i zapošljavanje BiH utvrđuju se u budžetu institucija BiH.

Stanje u EU

Integracioni cilj socijalne politike EU je poboljšanje životnih i radnih uslova, stimuliranje zapošljavanja, jednake šanse i minimalna socijalna zaštita. Socijalna politika je sastavni dio ostvarenja slobode kretanja radnika. Principi su definirani u Ugovoru o osnivanju

¹⁹³ Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, br. 21/2003.

Evropske zajednice i Protokolu o socijalnoj politici.¹⁹⁴ Način rada zasniva se na programima koje donosi Zajednica, koordinaciji i kooperaciji država-članica i usvajanju legislativnih mjera za unapređenje ujednačenosti nacionalnih propisa u oblasti socijalne politike.

Prvi program socijalne akcije Zajednice donijelo je 1974. Vijeće EEZ, u formi rezolucije. Program socijalne akcije za prvi trogodišnji period imao je sljedeće prioritete ciljeve:

- postizanje potpune i produktivne zaposlenosti u Zajednici,
- poboljšanje životnih i radnih uslova i
- veći stepen participacije socijalnih partnera kod donošenja ekonomskih i socijalnih odluka.

Tokom 80-ih godina dominirale su rasprave o socijalnim mogućnostima u okviru unutrašnjeg tržišta, ekonomskoj i socijalnoj koheziji u Zajednici, otklanjanju razlika u ekonomskom razvoju pojedinih regija i o neophodnosti postupne harmonizacije evropskog tržišta radne snage.

Osnovni dokumenti su Jedinствена evropska povelja¹⁹⁵ (1986.) i Povelja o osnovnim socijalnim pravima radnika¹⁹⁶ iz 1989.

U skladu s Poveljom, Zajednica je donijela brojne smjernice, rezolucije i programe u vezi sa zapošljavanjem. Ciljevi su obuhvatali:

- aktivnosti Zajednice u borbi protiv nezaposlenosti,
- poticanje zapošljavanja mladih,
- poticanje zapošljavanja žena,
- izrada lokalnih programa za otvaranje novih radnih mjesta,
- sprečavanje dugotrajne nezaposlenosti,
- poticanje integracije ili ponovnog uključivanja žena u aktivan život.

Nova velika reforma napravljena je usvajanjem Ugovora o EU (Maastricht, 1993.) Oblast zajedničke socijalne politike regulirana je Protokolom o socijalnoj politici, koji je Aneks Ugovora o Evropskoj zajednici.

Evropski savjet (Amsterdam, 1997.) donio je «Rezoluciju o rastu i zapošljavanju», u kojoj je naglašena potreba za modernizacijom sistema socijalnog osiguranja i usklađivanjem ekonomskih politika.

Usklađivanje razvojne strategije i politike zapošljavanja, usvojeno u Amsterdamskom ugovoru, obavezuje države članice na pripremu tri dokumenta u oblasti zapošljavanja:

- godišnji pregled tržišta rada,
- dugoročna strategija zapošljavanja i
- godišnji akcioni program zapošljavanja, usklađen sa smjernicama Savjeta EU.

¹⁹⁴ ECTreaty: Preamble, Articles: 2, 3i, 3j, 48-51, 117-125, 130b, 130d; Protocol on social policy.

¹⁹⁵ Prihvaćena su dva nova člana Ugovora o EEZ. Prvi je opredijelio odlučivanje kvalificirane većine u oblasti radne okoline i zdravlja, te sigurnosti na radu. Drugi je definirao osnove socijalnog dijaloga na nivou Zajednice. Pored ovoga, dodano je i novo poglavlje o ekonomskoj i socijalnoj koheziji kojim je Zajednica pokušala spriječiti nastanak regionalnih razlika koje bi se mogle pojaviti zbog uvođenja zajedničkog tržišta.

¹⁹⁶ U programu je navedeno 47 mjera koje obuhvataju 12 oblasti socijalnih prava navedenih u Povelji.

U skladu s odredbama novog poglavlja o zapošljavanju u Amsterdamskom ugovoru, predsjednici država i vlada država članica su na vanrednom sastanku Evropskog savjeta o zapošljavanju, u Luksemburgu 1997., odobrili set smjernica koje države članice obavezno uključuju u svoje nacionalne akcijske programe. Smjernice su strukturirane u četiri stuba:

- povećanje stepena zaposlenosti,
- poticanje poduzetništva i poduzetničkog razmišljanja,
- poticanje prilagodljivosti pojedinaca, odnosno preduzeća i
- jednake mogućnosti zapošljavanja.

Evropski savjet je u Lisabonu 2000. definirao strateške ciljeve EU, prema kojima ona treba da izgradi najkonkurentniju privredu u svijetu, zasnovanu na znanju. Održiv ekonomski rast treba da bude podržan kvalitetnim radnim mjestima i većom socijalnom kohezijom. Od zemalja članica zahtijeva se provođenje komplementarnih ciljeva:

- puna zaposlenost,
- kvalitet i produktivnost na radu i
- socijalna kohezija i integritet.

Koncept "socijalna dimenzija" jedinstvenog tržišta odnosi se na napore da se unutrašnjem tržištu i EU u cjelini pridoda humana i socijalna dimenzija i da se suzbije strah od *socijalnog dampinga*, koji je prisutan kod sindikata.

Socijalna dimenzija evropskih integracija svodi se na *socijalni dijalog*. Početni institucionalni oblici iz 70-ih godina (*Standing Committee on Employment* i *Tripartite Conference*) predstavljaju napor da se na nivou Zajednice za isti sto dovedu socijalni partneri i da se među njima postigne konsenzus o politikama Zajednice.

Postizanje dogovora o usklađenoj akciji nije bilo moguće zbog toga što nije postojala volja za kompromis. Smatra se da tada ni Zajednica, ni "umbrella organizations" (krovne organizacije) nisu posjedovale neophodnu kompetentnost u ovoj oblasti. Koncept *socijalnog dijaloga* uveden je u legislativu u okviru Single European Act (član 118b), a potom je određen članom 3. *Protokola o socijalnoj politici*.

Politika zapošljavanja i socijalne zaštite EU realiziraju se uz obavezne prethodne konsultacije s Evropskim ekonomsko-socijalnim komitetom. Komitet je stalno tijelo i nepolitička organizacija i ima savjetodavnu funkciju s ogromnim uticajem na donošenje i provođenje mjera socijalne politike. Komitet direktno komunicira s Komisijom, Vijećem i Parlamentom EU. Finansijski mehanizam za podršku realizaciji socijalne politike je ekonomsko-socijalni fond.

Neophodne mjere

- Razraditi operativne planove za poboljšanje korporativnog upravljanja.
- Osnovati ekonomsko-socijalno vijeće na nivou BiH.
- Institucionalizirati tripartitne konsultacije između vlade, sindikata i poslodavaca, na nivou BiH.

2.3.6.2. Regionalna politika i kohezija

Stanje u EU

Jedna trećina budžeta EU u periodu 2000.-2006. namijenjena je za pomoć slabije razvijenim regijama i određenim socijalnim grupama. Od ukupnog iznosa usmjereno je:

- strukturnim fondovima¹⁹⁷ 195 milijardi eura.
- kohezionom fondu 18 milijardi eura.

Strukturni fondovi raspoređuju se na sljedeće prioritete:

- na regije koje zaostaju u razvoju (obuhvata 22% stanovništva EU, a izdvaja se 70% sredstava),
- na privrednu i socijalnu konverziju regija u razvojnim teškoćama (18% stanovništva EU, a namijenjeno 11,5% sredstava),
- na obuku i rekvalifikaciju i otvaranje radnih mjesta u spomenutim regijama (12,3% sredstava),
- na četiri *Inicijative* EU za pronalaženje rješenja specifičnih problema (5,35% sredstava):
 - prekogranične, transnacionalne i međuregionalne saradnje (*Interreg III*),
 - održivi razvoj gradova i urbanih područja u zaostajanju (*Urban II*),
 - ruralni razvoj kroz lokalnu inicijativu (*Leader +*),
 - borbi protiv nejednakosti i diskriminacije u zapošljavanju (*Equal*).

Iz strukturnih fondova finansiraju se višegodišnji programi koji predstavljaju sastavni dio strategije izrađene u *partnerstvu* (regija, zemalja članica i Evropske komisije) i u skladu s uputstvima Komisije, a primjenjuju se u cijeloj EU. Razvojne inicijative moraju zadovoljiti potrebe definirane u regiji ili državi članici, a glavnu odgovornost za implementaciju snose državne ili regionalne vlasti.

Iz sredstava kohezionog fonda direktno se finansiraju specifični projekti namijenjeni okolišu i transportnoj infrastrukturi u Španiji, Grčkoj, Irskoj i Portugalu, a slični projekti u novim članicama iz centralne i istočne Evrope finansiraju se iz Instrumenta za strukturne politike.¹⁹⁸

Neophodne mjere

- U okviru programa realizacije prioriteta iz *Evropskog partnerstva s BiH*, razraditi projekte regionalnog ekonomskog razvoja koji su prihvatljivi sa stanovišta Evropske unije.

¹⁹⁷ Evropski regionalni razvojni fond (ERDF); Evropski socijalni fond (ESF), Finansijski instrument za ribarstvo (IFGGS) i za podršku poljoprivredi s garancijskim fondom (EAGGF).

¹⁹⁸ ISPA i SAPARD.

2.3.7. Okoliš

Politika okoliša zasniva se na principima održivog razvoja, tj. integraciji politike okoliša u sektorske politike. Održivi razvoj je, prema tradicionalnoj definiciji, „razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnje generacije, ne ugrožavajući mogućnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“. Pravilnom upotrebom prirodnih resursa i pravilnim privrednim rastom osigurati će se zdrav život za sadašnje i buduće generacije.

Politika održivog razvoja će, osim poboljšanja stanja okoliša, pomoći BiH da napreduje na svom putu ka punopravnom članstvu u EU. Segment okoliša je finansijski i pravno veoma zahtjevan za buduće članice EU, jer je neophodno donijeti veliki broj novih zakonskih propisa. Razvoj politike okoliša u BiH je podržan kroz CARDS program, a cilj je jačanje centralnih vladinih institucija odgovornih za okoliš i razvoj relevantnih politika, kako bi se poboljšalo održivo upravljanje okolišem u cijeloj BiH. Uslovi za osiguranje sredstava Evropske komisije bit će povezani s razvojnim aktivnostima u ovoj oblasti. Planirano je i da budući program pomoći EU IPA¹⁹⁹ za zemlje kandidate i potencijalne zemlje kandidate bude usmjeren ka progresivnom usklađivanju s *acquis communautaire*, društvenom i ekonomskom razvoju, kao i održivom razvoju.

Stanje u BiH

Zakonima o okolišu regulira se korištenje prirodnih resursa u privredi i uređenje prostora. Posljednjih godina u BiH se stvara sistem upravljanja okolišem zasnovan na principima koji se primjenjuju u EU, u čijoj realizaciji veliki značaj imaju programi međunarodne pomoći u BiH, među kojima je i CARDS. Tako je u okviru projekta „Priprema zakona i politika okoliša u BiH (BH 99-03)“ pripremljen set (entitetskih) zakona o okolišu, i to: (1) Okvirni zakon o zaštiti okoliša, (2) Zakon o zaštiti zraka, (3) Zakon o zaštiti voda, (4) Zakon o upravljanju otpadom, (5) Zakon o zaštiti prirode i (6) Zakon o fondu za zaštitu okoliša. Zakoni su bazirani na ključnim direktivama EU o okolišu. Osim zakona usvojen je i međuentitetski Nacionalni plan aktivnosti u oblasti okoliša/životne sredine za BiH (NEAP). Značajan doprinos izgradnji kapaciteta za upravljanje okolišem dao je i projekat REReP²⁰⁰.

Do sada je sektorska legislativa u BiH pokrivala zrak, vodu i otpad, dok buka, hemikalije i jonizirajuće zračenje nisu pokriveni. Kad je riječ o horizontalnoj legislativi, u toku je izrada pravilnikâ koji reguliraju proceduru izdavanja dozvola o okolišu. Institut za standarde BiH donio je više od 200 BAS/ISO²⁰¹ standarda, od kojih su većina i EN²⁰² standardi.

BiH je pristupila većini međunarodnih ugovora (konvencija) o okolišu, a predstoji pristupanje međunarodnim konvencijama koje se odnose na vode, kao što je Helsinška konvencija. Pristupanje protokolima dovelo bi do bolje izrade programa razvoja za npr. sektor energetike.

¹⁹⁹ Instrument for Pre-Accession Assistance.

²⁰⁰ Regional Environmental Reconstruction Programme for South East Europe (Regional Environmental Centre for Central and Eastern Europe).

²⁰¹ Bosanskohercegovački standard / International Organization for Standardization.

²⁰² Environmental.

Veliko bogatstvo nenarušenog prirodnog ambijenta predstavljaju dva nacionalna parka (oko 20.000 hektara), dva prirodna rezervata, od kojih je jedan stanište ptica. Njihovim očuvanjem osigurava se i očuvanje bogatog biodiverziteta u BiH.

Stanje u EU

Acquis communautaire sadržava približno 200 pravnih akata koji pokrivaju veoma široku oblast okoliša, uključujući i zagađenje vode i zraka, upravljanje otpadom i hemikalijama, biotehnologiju, zaštitu od radijacije, te zaštitu prirode.

Uže gledajući, principi zaštite okoliša u EU su: „zagađivač plaća“, prevencija, mjere predostrožnosti, integracija, intervencije na izvoru, dok su osnovni principi okoliša sljedeći:

- Primjena principa održivog razvoja (Peti i Šesti akcioni program EU), koji daje opće smjernice razvoju – usklađivanje potreba društveno-ekonomskog razvoja i očuvanja prirode i odnos u potrošnji resursa sadašnjih i budućih generacija;
 - Slobodno kretanje i sigurnost industrijskih proizvoda (sigurnost uključuje i sigurnost okoliša i zaštitu zdravlja) – smjernice novog pristupa;
 - Poticanje resursne efikasnosti (prodaja usluga pomoću proizvoda, a ne prodaja proizvoda, posebno u oblasti energetike) u životnom ciklusu proizvoda ili usluge – eko-efikasnost;
 - Zajednički pristup međunarodnim ugovorima o okolišu, pri čemu se obaveze raspoređuju po pojedinim članicama EU srazmjerno njihovoj ekonomskoj snazi,
 - Uređenje tržišta odgovornog za okoliš;
 - Usmjeravanje tehnološkog razvoja s ciljem postizanja ograničenja koja se tiču okoliša (posebno u oblasti energetike).

Prema ustaljenoj praksi u EU, predviđene mjere protiv damping cijena mogu se primijeniti ukoliko se pokaže da proizvođač, zbog nepreduzimanja mjera da reducira zagađivanje, ima niže proizvodne troškove.

Neophodne mjere

- Uspostaviti odgovarajuće kapacitete na nivou države (posebno s ciljem realizacije međunarodnih ugovora o okolišu) i donijeti potrebne zakone na nivou države.
- Pristupiti Protokolu iz Kyota, jer bi se time omogućilo strano ulaganje u povećanje energetske efikasnosti, odnosno korištenje obnovljive energije. Pristupanje Aneksu I. Konvencije o klimatskim promjenama trebalo bi odgovoditi, jer ovo trenutno ne odgovara niskom nivou razvoja energetike.
- Pojačati kapacitete za okoliš u entitetskim ministarstvima, posebno inspekcijске službe.
- Izvršiti opću implementaciju standarda i kriterija okoliša na osnovu strategije „dobrovoljno polučlanstvo“²⁰³, što bi bila optimalna osnova razvoja institucionalnih odnosa, ne samo u sektoru okoliša.
- Izvršiti prethodne pravne i ekonomske analize kako bi se pristupilo konvencijama i protokolima kojima BiH nije pristupila, te regulirati njihovu implementaciju na relaciji država – entiteti/kantoni.

²⁰³ *self imposed quasi membership* - država se odlučila pridržavati standarda i kriterija, iako nije obavezna.

- Raditi na formiranju ekološki odgovornog tržišta u BiH (slanje signala akterima u privredi da je potrebno da se ekološki ponašaju, uvođenje državnih programa i ekoloških i ekonomskih poticaja).
- Pri realizaciji ovih koraka imati na umu da se navedene aktivnosti ne mogu obaviti isključivo unutar sektora okoliša, već integralno sa svim ostalim sektorima.

2.3.8. Pravosuđe i unutrašnji poslovi

Saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova uspostavljena je u okviru trećeg stuba EU i podrazumijeva koncept uspostavljanja zajedničkog područja slobode, sigurnosti i pravde (Ugovor iz Maastrichta iz 1993.) u kojem je paralelno s razvojem mjera na kontroli granica, azilu, imigraciji, te prevenciji i borbi protiv organiziranog kriminala, osiguran visok stepen sigurnosti građana.

U skladu s pravnim okvirom u Bosni i Hercegovini, oblast pravosuđa i unutrašnjih poslova je u nadležnosti Ministarstva sigurnosti i Ministarstva pravde na državnom nivou kao i na nivoima entiteta. Pravni okvir pravosuđa i unutrašnjih poslova čine sljedeći zakoni: Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu; Zakon o Državnoj graničnoj službi; Zakon o krivičnom postupku; Krivični zakon BiH; Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom; Zakon o programu zaštite svjedoka; Zakon o carinskoj politici; Zakon o indirektnom oporezivanju; Zakon o sprečavanju pranja novca; Zakon o policijskim službenicima BiH; Zakon o Državnoj agenciji za istrage i zaštitu; Zakon o nadzoru i kontroli državne granice; Zakon o stečaju, Zakon o ministarstvima i Zakon o unutrašnjim poslovima (FBiH, RS) i Zakon o policiji Brčko Distrikta.

S ciljem prihvatanja principa Evropske unije u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova, Bosna i Hercegovina preduzima neophodne mjere i vrši reforme u oblastima kao što su: jačanje vladavine prava, borba protiv organiziranog kriminala, korupcija i ilegalne migracije.

2.3.8.1. Pravosuđe²⁰⁴

Stanje u BiH

Od 2002. u Bosni i Hercegovini se provodi cjelovita reforma pravosudnog sistema. U sklopu reforme osnovano je Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, mreža sudova i tužilaštava je racionalizirana i smanjen je broj sudija i tužilaca. Nadalje, Sud i Tužilaštvo BiH postali su operativni i osigurano je njihovo finansiranje. U okviru Suda BiH osnovano je posebno Vijeće za ratne zločine, te Odjel za ratne zločine pri Tužilaštvu BiH.

Ministarstvo pravde BiH postepeno preuzima svoju ulogu u prilagođavanju i razvoju unutrašnjeg pravnog sistema u skladu s evropskim i osigurava međunarodnu i međuentitetsku pravnu pomoć i saradnju. U sastavu Ministarstva pravde BiH uspostavljena je i Sudska policija. Ispunjavanjem postprijemnih obaveza Vijeća Evrope BiH preuzima znatan broj konvencija²⁰⁵, uključujući i usvajanje konvencija Ujedinjenih

²⁰⁴ Opis pravosuđa detaljno je dat u naslovu 'Politička situacija'.

²⁰⁵ BiH je ratificirala većinu konvencija Vijeća Evrope koje se odnose na pravnu pomoć u krivičnim stvarima i to: Evropska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima; Evropska konvencija o ekstradiciji sa Protokolom; Evropska konvencija o prenosu postupka u kaznenim stvarima; Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja; Evropska konvencija o transferu osuđenih lica. Evropska konvencija o kibernetičkom kriminalu nalazi se u fazi ratificiranja. Notifikacijom o sukcesiji BiH je preuzela sve bilateralne i multilateralne ugovore koje je zaključila, naslijedila ili čija članica je bila SFR Jugoslavija. BiH je zaključila Ugovor o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima i Ugovor o međusobnom izvršenju sudskih odluka u krivičnim stvarima sa Republikom Hrvatskom. Slični ugovori sa Republikom Slovenijom, Srbijom i Crnom Gorom i Republikom Makedonijom su potpisani i nalaze se u fazi ratificiranja.

naroda.²⁰⁶

U pripremi se nalazi zakonski okvir za međunarodnu pravnu pomoć²⁰⁷, kojim će se obuhvatiti i izručenje i transfer osuđenih osoba, te olakšati vođenje postupka priznavanja i izvršavanja i odluka, izručenja i transfera, kompatibilnost pravila koja omogućuju takvu saradnju, sprečavanje sukoba nadležnosti i slično.

Stanje u EU

Približavanje propisa zemalja članica u segmentu pravosuđa i unutrašnjih poslova vrši se metodom harmonizacije (konvencije, okvirne odluke, zajedničke akcije), ali sve češće i promocijom principa *uzajamnog priznanja* sudskih presuda i drugih sudskih odluka u građanskim i trgovačkim sporovima te u krivičnim sporovima (Evropski nalog za hapšenje, zamrzavanje imovine, izvršenje naloga o pljenidbi, odluka o finansijskim kaznama i sl).²⁰⁸

Bitan uslov intenzivnijeg kretanja osoba i razvoja poslovanja u okviru jedinstvenog tržišta je i osiguranje efikasne i ekvivalentne sudske zaštite građana i pravnih osoba EU na cijelom njenom području. Uspostavljanje takve pravne zaštite pretpostavlja približavanje propisa i ostvarenje saradnje sudskih organa zemalja članica naročito kada su u pitanju statusni i sporovi koji proističu iz poslovanja u više zemalja članica. Ciljevi saradnje su uspostavljanje minimalnih standarda pravne pomoći, pojednostavljenje i ubrzavanje rješavanja potrošačkih i sličnih sporova u prekograničnim slučajevima omogućavanjem privremenih mjera, uzimanjem dokaza i sl. *Acquis* u ovoj oblasti uključuje princip uzajamnog priznavanja presuda, uzajamnog provođenja presuda u sporovima o pravu kontakta s djecom, provođenje presuda u sporovima o braku, bračnim odnosima i odgovornosti roditelja za djecu, pravilima o stečaju, te sudskim i vansudskim dokumentima i sl.

Sudska saradnja u krivičnim stvarima ima za cilj olakšati i ubrzati saradnju između nadležnih ministarstava i sudskih organa zemalja članica u pogledu postupka priznavanja i provođenja odluka (presuda), omogućavanja i olakšavanja ekstradicije između zemalja članica, osiguravanja kompatibilnosti pravila koje omogućavaju saradnju, sprečavanje sukoba nadležnosti između zemalja članica, te progresivnog usvajanja minimalnih pravila o bitnim elementima krivičnih djela i elemenata sankcija za

²⁰⁶ BiH planira pristupiti i drugim konvencijama Vijeća Evrope i i Ujedinjenih nacija koje se odnose na pravnu pomoć u krivičnim stvarima.

²⁰⁷ Odredbe koje se odnose na međunarodnu pravnu pomoć sadržane su u Zakonima o parničnom postupku i to: Zakon o parničnom postupku pred Sudom BiH ('Sl. glasnik BiH', br. 36/04); Zakon o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ('Sl. novine Federacije Bosne i Hercegovine', br. 53/03); Zakon o parničnom postupku Republike Srpske ('Sl. glasnik Republike Srpske', br. 58/03); Zakon o parničnom postupku Brčko Distrikta. BiH je preuzela Zakon o rješavanju sukoba zakona sa drugim državama u određenim odnosima ('Sl. list SFR Jugoslavije', br. 43/82 i 72/82). Zakon sadrži odredbe koje se odnose na: sukob zakona, sukob jurisdikcija, priznanje stranih sudskih odluka i priznanje stranih arbitražnih odluka. Odredbe ovih Zakona su supsidijarnog karaktera i primjenjuju se ukoliko nije drugačije određeno međunarodnim ugovorom. U slučaju nepostojanja međunarodnog ugovora zamolnice se dostavljaju diplomatskim putem. Ministarstvo pravde BiH predmetne zamolnice dostavlja nadležnom sudu.

²⁰⁸ Značajniji pravni akti u segmentu saradnje u građanskim i privrednim sporovima su Konvencija o mjerodavnom ugovornom pravu (Rimska konvencija, 1980) i Protokol konvencije o tumačenju Evropskog suda (1988), Briselska konvencija o nadležnosti i izvršenju presuda u građanskim i trgovačkim stvarima (1990. konsolidovani tekst), Uredba Vijeća o insolventnosti (1346/2000/EC), Uredba Vijeća o nadležnosti i priznanju i izvršenju presuda u bračnim sporovima i sporovima o starateljstvu nad djecom (1347/2000/EC) i sl.

djela organiziranog kriminala, terorizma i neovlaštene trgovine drogom.²⁰⁹

Neophodne mjere

- Dalje razvijati nezavisan, pouzdan i funkcionalan pravni sistem i osigurati međunarodnu pravnu pomoć i saradnju.
- Implementirati usvojene konvencije.
- Prioritet u saradnji je pronalazak i izvođenje pred sud osoba optuženih za ratne zločine i saradnja s ICTY, uključujući prijenos određenih predmeta na posebne odjele za ratne zločine pri Sudu i Tužilaštvu BiH.
- U sudovima i tužilaštvima potrebno je nastaviti reforme u pitanjima finansijske konsolidacije, postupanja po predmetima, informatizacije, sudske uprave, tehnike postupanja po predmetima i jačanja Ureda disciplinskog tužioca u Visokom sudskom i tužilačkom vijeću.
- U okviru Ministarstva pravde BiH potrebno je ojačati jedinicu za međunarodnu i međuentitetsku pravnu pomoć i saradnju.
- Pružiti odgovarajuću podršku centrima za obuku sudija i tužilaca i provesti reformu visokoškolskog pravnog obrazovanja.
- Ostvariti saradnju među sudskim institucijama za pristupanje Evropskoj sudskoj mreži.

2.3.8.2. Unutrašnji poslovi

Stanje u BiH

Ministarstvo sigurnosti BiH u svojoj organizacionoj strukturi uključuje Državnu graničnu službu, Državnu agenciju za istrage i zaštitu, te Ured Interpola.

Politika viza je u kompetenciji Ministarstva vanjskih poslova BiH i u manjoj mjeri Ministarstva sigurnosti BiH.²¹⁰ Radi premošćavanja institucionalnog nedostatka na državnom nivou, 2003. uspostavljena je funkcija koordinatora za prevenciju trgovine ljudima i ilegalne migracije. Ured koordinatora je u potpunosti implementirao Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima 2000.–2004. , te napravio novi Akcioni plan za 2005., kao i Operativni plan za 2005.

Kao posljedica uspostavljanja Državne granične službe i pooštrevanja viznog režima i uslova za ulazak u Bosnu i Hercegovinu, došlo je do značajnog smanjenja broja ilegalnih imigranata (2000. mjesečni prihvat iznosio je 1117 osoba, a 2004. 21 osoba).

Entitetske obavještajne službe spojene su u Obavještajnu službu BiH 2004., a uspostavljena je i počela je raditi i Uprava za indirektno oporezivanje BiH.

Stanje u EU

Osnovni cilj policijske i sudske saradnje u krivičnim stvarima jeste osiguranje visokog nivoa zaštite građana EU kroz preduzimanje zajedničkih akcija i saradnje policijskih

²⁰⁹ Značajniji pravni akti EU u oblasti sudske saradnje u krivičnim stvarima su Konvencija o pojednostavljivanju procedura ekstradicije između zemalja članica EU (1996), Konvencija o isključenju vozača iz saobraćaja (1998), Konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći zemalja članica u krivičnim stvarima (2000), Okvirna odluka Vijeća o zajedničkim istražnim timovima (2002), Okvirna odluka Vijeća o Evropskom nalogu za hapšenje i postupku predaje između zemalja članica (2002) i sl.

²¹⁰ BiH je potpisala ugovore o readmisiji sa slijedećim državama: Republika Hrvatska, Srbija i Crna Gora, Švicarska, Republika Italija, Kraljevina Danska. Parafirani su sporazumi sa Kraljevinom Norveškom i Kraljevinom Švedskom; te su aktivnosti pokrenute sa još jedanaest zemalja.

snaga i pravosudnih organa zemalja članica. Saradnja u ovom segmentu bazirana je na odredbama Poglavlja VI. Ugovora o EU i uključuje saradnju u oblasti borbe protiv organiziranog kriminala, korupcije i prevare, sudsku saradnju u krivičnim stvarima, carinsku saradnju i ekstradiciju. Saradnja se odvija kroz zajedničke aktivnosti policijskih, carinskih i drugih nadležnih organa bilo neposredno ili putem EUROPOL-a²¹¹, saradnjom pravosudnih i sudskih organa neposredno ili putem EUROJUST-a²¹², te približavanjem nacionalnih propisa i to ne samo u segmentu definiranja bića krivičnih djela, već prema dosadašnjem iskustvu i odredbi krivičnog postupka²¹³.

Policijska saradnja definirana je kao operativna saradnja nadležnih organa zemalja članica, uključujući policiju, carinske službe i druga tijela za provođenje zakona u pogledu prevencije, otkrivanja i istraga krivičnih djela, te prikupljanje, pohranjivanje, procesuiranje, analizu i razmjenu relevantnih informacija, uključujući one kojima raspolažu organi za provođenje zakona o sumnjivim finansijskim transakcijama, naročito putem EUROPOL-a. Saradnja podrazumijeva i zajedničke inicijative u obuci, razmjeni oficira za vezu, razmjeni službenika, korištenju opreme i forenzici, te zajedničkoj evaluaciji određenih istražnih tehnika u otkrivanju ozbiljnih oblika organiziranog kriminala.

Neophodne mjere

- Uspostaviti i jačati kapacitete jedinstvene policijske strukture s jedinstvenom zakonodavnom ulogom, finansiranjem i potpunom depolitizacijom, kao i jedinstvenom organizacijom.
- Uspostaviti i provesti sistem razmjene povjerljivih podataka i jačanja institucionalnih i pravnih kapaciteta.
- Jačati administrativne sposobnosti u graničnoj kontroli i sigurnosti dokumenata.
- Jačati saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova u regionu Jugoistočne Evrope uspostavljanjem uzajamne pravne pomoći s regionalnim partnerima i EU.

2.3.8.2.1. Kontrola granica, azil, migracije i vize

A) Kontrola granica

²¹¹ EUROPOL - European Police Office osnovan je Konvencijom 1995. g. (Konvencija Vijeća EU zasnovana na članu K. 3. Ugovora o EU o osnivanju Europskog Policijskog Ureda – Europol konvencija, OJ C 316/1a). Policijska saradnja putem Europskog policijskog Ureda (EUROPOL) omogućava i olakšava pripreme i podršku različitim oblicima zajedničkog djelovanja i njenog podsticanja, podstiče posebne istražne radnje zemalja članica, pruža mogućnost da se od zemlje članice zahtijeva provođenje i koordinacija istraga u specifičnim oblastima ili razvoj posebne ekspertize koja se može staviti na raspolaganje drugim članicama kao pomoć u borbi protiv organiziranog kriminala te uspostavu istraživačkih, dokumentacionih i statističkih mreža o prekograničnom kriminalu.

²¹² EUROJUST je osnovan Odlukom Vijeća EU (07.Decembra 2001) kao tijelo za unaprijeđenje sudske saradnje i koordinacije između nadležnih organa zemalja članica u domenu istraga i procesuiranja kriminalnih aktivnosti koje se odvijaju na teritoriji više zemalja članica i predstavlja ekvivalent EUROPOL-u u domenu saradnje pravosudnih i sudskih organa. Njegovi ciljevi su podsticanje i poboljšanje koordinacije i saradnje istražnih i tužilačkih organa zemalja članica naročito olakšavajući provođenje međunarodne pravne pomoći uključujući zahtjeve za ekstradiciju, podrška istražnim i tužilačkim aktivnostima u zemljama članicama sa ciljem podizanja nivoa efikasnosti, unaprijeđenjem bliže saradnje EUROPOL-a sa Europskom sudskom mrežom (EJN) i sl.

²¹³ Noviji primjer harmonizacije definiranja krivičnih djela može se vidjeti na primjeru Okvirne odluke Vijeća o uspostavi minimuma elemenata koji konstituišu biće krivičnog djela i kazni u oblasti neovlaštene trgovine drogom (2004/757/JHA).

Stanje u BiH

Kontrola, nadzor i zaštita granica i aerodroma u BiH pravno je regulirana Zakonom o Državnoj graničnoj službi i Zakonom o nadzoru i kontroli prelaska državne granice.²¹⁴ Na osnovu pomenutih zakona, krajem 2002. uspostavljena je kontrola nad svim graničnim prijelazima u BiH, te nad sva četiri aerodroma. Institucije nadležne za kontrolu i nadzor nad granicama i aerodromima u BiH su Ministarstvo sigurnosti BiH, Državna granična služba, Državna agencija za istrage i zaštitu i Ministarstvo vanjskih poslova BiH. Nadalje, borba protiv prekograničnog kriminala regulirana je i nizom bilateralnih i multilateralnih sporazuma.

Stanje u EU

Politika kontrole granica formulirana je kroz Schengen *acquis*²¹⁵ koji čini i pretežan dio legislative u ovoj oblasti. Zasnovana je na principu uklanjanja međusobnih granica zemalja članica kao preduslova ostvarenja slobode kretanja i slobodnog poslovnog nastanjanja na cijelom području EU. Pretpostavka podizanja unutrašnjih granica je osposobljavanje zemalja članica za primjenu tzv. kompenzatornih mjera koje se odnose na uniformnu i efikasnu kontrolu vanjskih granica, viznu politiku, ojačanu policijsku saradnju kroz zajedničke vježbe, nadzor granica i potjere, uzajamnu pomoć u krivičnim stvarima i prevenciji kriminala, osposobljavanje za participaciju u Schengen informatičkom sistemu (SIS), te poboljšanu saradnju u borbi protiv trgovine drogom i harmonizaciju nacionalnih propisa o posjedovanju i nošenju vatrenog oružja. Saradnja u ovoj oblasti naročito je intezivirana proteklih nekoliko godina i rezultirala je uspostavljanjem Evropske agencije za vođenje operativne koordinacije na vanjskim granicama EU u novembru 2004.

Kontrola granice naročito je značajna u kontekstu proširenja, s obzirom na pomijeranje vanjskih granica EU. Od novih i budućih zemalja članica očekuje se izgradnja adekvatnih institucionalnih kapaciteta sposobnih da efektivno vrše kontrolu vanjskih granica, kako u pogledu sprečavanja kriminala, tako i u postupanju s tražiocima azila i imigrantima.

Neophodne mjere

- Jačati sistem za puno provođenje kontrole i nadzora granice i aerodroma BiH u skladu s EU standardima.
- Jačati Državnu graničnu službu, s posebnim naglaskom na razvoj granične infrastrukture za poboljšanje uslova za rad državnih službenika i službenika

²¹⁴ Zakon o državnoj graničnoj službi BiH i Zakon o kontroli i nadzoru državne granice ("Sl. glasnik BiH", br. 19/01).

²¹⁵ *Schengen acquis* - Francuska, Njemačka, Belgija, Holandija i Luksemburg sklopile su sporazum u gradu Schengenu u Luksemburgu 1985. o postepenom ukidanju kontrole/provjera na njihovim zajedničkim granicama. Godine 1990. ovih pet država potpisale su Schengensku konvenciju, u kojoj su se dogovorile o načinu implementacije Schengen sporazuma u praksi. Konvencija uključuje odredbe o policijskoj saradnji, saradnji u pitanjima pravosuđa, zaštite podataka, prevenciji droga, zajedničkoj viznoj politici i jedinstvenom nivou kontrole vanjskih granica. U 1999. godini Vijeće Evropske unije redefiniralo je Schengen *acquis*, koji je sada dio zakonodavstva EU. U praksi, primjena Schengen *acquis* znači da se više ne provodi redovna pasoška kontrola osoba na graničnim prijelazima unutar "Schengen područja".

- DGS-a, te za protok putnika.
- Donijeti podzakonske akte s ciljem implementacije Zakona o DGS-u, Zakona o nadzoru i kontroli prelaska državne granice i Zakona o policijskim službenicima.
 - Implementirati Strategiju integriranog upravljanja granicom u BiH i Akcioni plan za provođenje strategije IUG kako bi se koordinirao rad i umanjili problemi ulaza osoba i robe na granici, što je jedan od uslova Evropske komisije.
 - Uspostaviti mehanizme saradnje između institucija BiH s institucijama drugih zemalja koje rade na kontroli granice kao i između obavještajnih službi, a u svrhu prikupljanja relevantnih informacija za osiguravanje maksimalne saradnje i koordiniranog pristupa kontroli i nadzoru granice.
 - Uspostaviti i osigurati funkcioniranje međuveze IT sistema implementiranih između jedinica Državne granične službe, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i Uprave za indirektno oporezivanje.
 - Osavremeniti granične prijelaze u skladu s EU standardima, te u potpunosti provesti kadrovsko pupunjavanje Državne granične službe.

B) Azil

Stanje u BiH

Pitanja azila u BiH regulirana su zakonskim i podzakonskim aktima, od kojih je najvažniji Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu, koji regulira pitanja kao što su uslovi za sticanje azila i postupak sticanja azila. Navedeni zakon definira i organe nadležne za provođenje procedura, prava i obaveze izbjeglica, prestanak važenja azila, problem masovnog priliva i saradnju s UNHCR-om. No, neophodno je osigurati odgovarajuće kapacitete kao i dovoljna finansijska sredstva za finansiranje ovih centara. Ministarstvo sigurnosti BiH je u potpunosti preuzelo poslove azila od UNHCR-a, zajedno sa zgradom za smještaj azilanata. Bosna i Hercegovina je potpisnica i primjenjuje Međunarodnu konvenciju o statusu izbjeglica (1951.), Protokol o statusu izbjeglica (1967.), i ostale multilateralne konvencije sadržane u Aneksu I. Ustava BiH.

Stanje u EU

EU politika u oblasti azila koncentrirana je na izgradnju zajedničkog Evropskog sistema azila, u čijem je središtu Dablinska konvencija o kriterijima i mehanizmima za određivanje nadležne članice za rješavanje po zahtjevima za azil podnesenim od građana trećih zemalja.²¹⁶ Jedan aspekt bavi se i pitanjem izbjeglih i raseljenih osoba, pri čemu se u zemljama članicama vrši i harmoniziranje definicije ovih osoba u određivanju pravnog statusa i uslovima i kriterijima privremenog prihvata na područje EU. Sam Ugovor o EU eksplicitno zahtijeva poštivanje međunarodnopravnih instrumenata u ovoj oblasti.²¹⁷

Neophodne mjere

²¹⁶ Konvencija o mjerodavnoj državi odgovornoj za rješavanje zahtjeva za azil u jednoj zemlji članici Evropskih Zajednica, Dublin 15. Juni 1990., stupila na snagu 1. Septembra 1997 (OJ C 254 od 19 Augusta 1997, str. 1)

²¹⁷ Konvencija o statusu izbjeglica, Ženeva 1961 i Protokol 1967

- Poboľšati pravne osnove za implementaciju obaveza u vezi s kretanjem i boravkom stranaca i azilom, te usklađivanje s međunarodnim konvencijama.
- Ojačati državni sistem azila i migracija u BiH u skladu sa standardima EU.
- Poboľšati kapacitete institucija odgovornih za pitanja azila.

C) Migracije

Stanje u BiH

Migracije se primarno dovode u vezu s kretanjem i boravkom stranaca u BiH, te je pravni okvir koji uređuje pitanja migracija sadržan u Zakonu o kretanju i boravku stranaca i azilu, Zakonu o ministarstvima i drugim organima uprave,²¹⁸ Odluci o formiranju udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne migracije²¹⁹, te odlukama o određivanju zemalja čiji se državljani izuzimaju od viznog režima prilikom ulaska, izlaska ili prelaska preko teritorije Bosne i Hercegovine.²²⁰ Osim toga, Bosna i Hercegovina je potpisnica i UN Konvencije za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala²²¹, Protokola protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i zračnim putem, kojim se dopunjuje UN Konvencija za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala²²², Protokola za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala²²³, zatim Sporazuma o saradnji na prevenciji i borbi protiv prekograničnog kriminala s Poveljom o osnivanju i radu Regionalnog centra Jugoistočne evropske inicijative - SECI Centar,²²⁴ te nekolicine bilateralnih sporazuma za borbu protiv prekograničnog kriminala.

Odlukom o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanje funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu,²²⁵ Vijeće ministara BiH odredilo je institucije nadležne za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije. Tom odlukom, državni koordinador zadužen je za koordinaciju aktivnosti ministarstava nadležnih za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije, te uspostavljanje kontakata s ostalim ministarstvima na državnom i entitetskom nivou, a, po potrebi, i na lokalnom nivou. U toj odluci izričito se pominju sljedeće institucije: Ministarstvo sigurnosti BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo pravde BiH, Ministarstvo vanjskih poslova BiH i Tužilaštvo BiH. Kako bi

²¹⁸ Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave 'Sl. glasnik BiH' br. 5/03.

²¹⁹ Odluka o formiranju udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizovane ilegalne migracije 'Sl. glasnik BiH' br. 3/04.

²²⁰ Odluka o određivanju zemalja čiji se državljani izuzimaju od viznog režima prilikom ulaska, izlaska ili prelaska preko teritorije Bosne i Hercegovine 'Sl. glasnik BiH' br. 31/01 i Odluka o izmjenama i dopunama Odluke o određivanju zemalja čiji se državljani izuzimaju od viznog režima prilikom ulaska, izlaska ili prelaska preko teritorije Bosne i Hercegovine 'Sl. glasnik BiH' br. 33/01.

²²¹ UN Konvencija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, "Sl. glasnik BiH" br. 3/02.

²²² Protokol protiv krijumčarenja migranata kopnenim, morskim i zračnim putem, kojim se dopunjuje UN Konvencija za borbu protiv transnacionalnog organizovanog kriminala "Sl. glasnik BiH" br. 3/02.

²²³ Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje UN Konvencija za borbu protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, Sl. glasnik BiH, br. 3/02.

²²⁴ Sporazum o saradnji na prevenciji i borbi protiv prekograničnoga kriminala s Poveljom o osnivanju i radu Regionalnog centra Jugoistočne evropske inicijative - SECI Centar, Sl. glasnik BiH, br. 19/00.

²²⁵ Odluka o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne migracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanje funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu, Sl. glasnik BiH, br. 24/03.

se unaprijedilo djelovanje predstavnika svih državnih organa koji su neposredno uključeni u borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne migracije, Vijeće ministara BiH osnovalo je Udarnu grupu za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne migracije. U sastav Udarne grupe ulaze predstavnici Tužilaštva BiH, Federalnog tužilaštva FBIH, Republičkog tužilaštva RS-a, Javnog tužilaštva Brčko Distrikta BiH, Državne granične službe BiH, Državne agencije za istrage i zaštitu (SIPA), MUP-a FBIH, MUP-a RS, Policije Brčko Distrikta BiH, Interpola, Finansijske policije FBIH, Poreske uprave FBIH i Poreske uprave RS-a, a na čelu Udarne grupe je državni tužilac. Od Udarne grupe očekuje se zajednički rad s državnim koordinatorom kao i s nevladinim sektorom i međunarodnim organizacijama koje se bore protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija. Sve nadležnosti Udarne grupe preuzet će Državna agencija za istrage i zaštitu kada u potpunosti postane operativna.

Stanje u EU

Politika EU u oblasti migracija zasnovana je na principima formuliranja sveobuhvatnog pristupa migracijama (politički, ekonomski, razvojni i aspekt ljudskih prava), kao i uspostavljanja zajedničkog Evropskog sistema azila i uniforman status osoba kojima je odobren azil u nekoj zemlji članici. Nadalje, ističe se korektan odnos prema građanima trećih zemalja i aktivnija politika integriranja građana trećih zemalja koji legalno borave na području EU. U okviru migracione politike EU značajna je saradnja sa zemljama porijekla i tranzitnim zemljama (readmisija, programi finansijske i tehničke pomoći trećim zemljama u oblasti migracija i azila), te zajedničko praćenje i kontrola migracionih tokova s ciljem efikasnijeg sprečavanja imigracije i krijumčarenja ljudima (uspostavljanje EURODAC zajedničke baze podataka o tražiocima azila u EU, uspostavljanje mreže oficira za vezu o pitanjima imigracije).

Neophodne mjere

- Razviti procedure za sistem prevencije ilegalnih migracija.
- Potpisivati i primjenjivati bilateralne i regionalne sporazume bazirane na borbi protiv ilegalnih migracija.
- Nastaviti s radom na potpisivanju sporazuma o readmisiji sa zemljama članicama EU kao i drugim zemljama potpisnicama Šengenskog sporazuma.
- Izgraditi centar za ilegalne imigrante.
- Intenzivirati aktivnosti za učešće BiH u realizaciji regionalnih sporazuma.

D) Vize

Stanje u BiH

Vize za ulazak i tranzit preko BiH izdaju diplomatsko-konzularna predstavništva BiH na osnovu unaprijed lično predatog zahtjeva. Izuzetno, vizu neposredno na granici može izdati i organizaciona jedinica Ministarstva sigurnosti BiH, nadležna za kontrolu prelaska državne granice, isključivo na osnovu preporuke Ministarstva vanjskih poslova BiH. Zbog uvođenja elektronskog načina izdavanja viza i smanjenja broja graničnih prijelaza na kojima je moguće izdati vizu, primjetna je tendencija opadanja broja viza izdatih na granici BiH. Državna granična služba, Ministarstvo sigurnosti i Ministarstvo vanjskih

poslova BiH, kao institucije nadležne za implementaciju aktivnosti viznog režima, uvezane su elektronskim putem u centralnu bazu podataka.

Cijeli postupak obrade izdavanja viza je centraliziran i izvodi se u skladu sa CIPS sigurnosnim standardima.

Liberalizacija viznog režima sa zemljama članicama EU predstavlja jedan od strateških prioriteta Bosne i Hercegovine. Nosioci pasoša BiH mogu bez vize putovati u 18 država, dok u BiH bez vize mogu ući državljani 40 država. Prema Uredbi²²⁶ Evropskog vijeća, br. 539/2001 od 15.3.2001. godine, državljani BiH ne mogu bez vize putovati ni u jednu državu članicu EU.

Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu ne pravi razliku između običnih, diplomatskih i službenih viza, ali razlikuje ulaznu i tranzitnu vizu.

Stanje u EU

U pogledu ulaska i tranzita preko teritorije EU građana trećih zemalja, značajna pažnja posvećena je izgradnji zajedničke politike. Naročito je značajno utvrđivanje zajedničke vizne politike, odnosno određivanje zemalja čiji građani moraju imati vizu za ulazak u EU, te sprečavanje ilegalnih ulazaka. S obzirom na potrebu stvaranja jednakih uslova za ulazak i boravak na teritoriji EU i osiguranje pravne izvjesnosti svim osobama koje ulaze na teritoriju EU, to su metodom unifikacije²²⁷ osigurana ista pravila i uslovi ulaska i boravka bez obzira na zemlju koja izdaje vizu. Odlukom Vijeća EU (juni 2004.) uspostavljen je i Viza informacijski sistem (VIS).

Neophodne mjere

- Harmonizirati pravne osnove za vize u skladu sa zahtjevima EU.
- Modernizirati informacijski sistem BiH za pitanja viza i razviti planove za integriranje s informacijskim sistemom EU.
- Uvezati institucije nadležne za borbu protiv ilegalne imigracije za implementaciju politike viza kako bi se osigurala konsolidacija informacija o kretanju osoba.
- Poboľšati institucionalne kapacitete Državne granične službe u skladu sa standardima u EU.
- Inicirati bilateralne pregovore sa zemljama članicama EU o liberalizaciji i ukidanju viznog režima.

2.3.8.2.2. Sprečavanje i borba protiv kriminala, ilegalne trgovine, neovlaštene trgovine drogom i pranja novca

Stanje u BiH

Rješenja krivičnog zakonodavstva BiH o pitanju propisivanja odredbi o organiziranom kriminalu usklađena su sa standardima i rješenjima međunarodnih dokumenata, što ih je prihvatila BiH. Najznačajniji dokumenti koji direktno tretiraju oblast borbe protiv organiziranog kriminala su Konvencija Ujedinjenih naroda protiv transnacionalnog

²²⁶ Council Regulation (EC) No 539/2001 od 15. marta 2001. nabroja treće zemlje čiji državljani moraju imati vizu prilikom vanjskih granica i onih koji su izuzeti od ovog zahtjeva. Official Journal of the European Communities No. L 81.

²²⁷ Uredbama Vijeća EU.

organiziranog kriminala²²⁸ i Preporuka Rec(2001)11 Komiteta ministara državama članicama koja se odnosi na vodeće principe za borbu protiv organiziranog kriminala²²⁹. Izuzetan značaj za BiH, u smislu harmonizacije propisa s propisima EU, predstavlja prihvaćanje smjernica i standarda zacrtanih u Akcionom planu za suprotstavljanje organiziranom kriminalu i Pretpristupni pakt o organiziranom kriminalu između država članica EU i država kandidata centralne i istočne Evrope i Kipra.

Državna agencija za istrage i zaštitu (SIPA) je institucija zadužena za istrage i otkrivanje krivičnih djela organiziranog kriminala, djela terorizma, ratnih zločina, pranja novca itd. Posebnu ulogu u borbi protiv organiziranog kriminala imaju Državna granična služba BiH, Obavještajno-sigurnosna agencija i Ured Interpola.

U BiH je uspostavljena pravna osnova za borbu protiv proizvodnje, trgovine, krijumčarenja i zloupotrebe droga. Njihovom inkriminacijom, zakonodavac se obavezuje da kazni uzgajanje, proizvodnju, prodaju, posjedovanje, transport i posredovanje u trgovini drogama.

Nadalje, postoji operativna osnova koja definira pitanja kao što su ropstvo i transport porobljenih osoba, a Nacionalni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima je operativan.

Zakonodavstvo BiH u oblasti borbe protiv korupcije usklađeno je s međunarodnim standardima. U okviru međunarodnih inicijativa BiH je uključena u GRECO sporazum i antikorupcione aktivnosti Pakta stabilnosti. Državna agencija za istrage i zaštitu je institucija nadležna za istrage i pomoć u borbi protiv korupcije.

Državna agencija za istrage i zaštitu obavezna je da provodi sve potrebne mjere i djelatnosti u svrhu pronalaska i prevencije pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti. Agencija koordinira i rad ostalih institucija uključenih u borbu protiv pranja novca, kao što su Centralna banka BiH, Uprava za indirektno oporezivanje. Aktivnosti koje se odnose na promoviranje saradnje između nadležnih organa u BiH vodio je Odjel za finansijsko obavještavanje (FOO/FID) koji se nalazi pod direktnim nadzorom Državne agencije za istrage i zaštitu.

Stanje u EU

Saradnja policijskih, carinskih i sudskih organa zemalja članica odnosi se na sve oblike kriminalnih aktivnosti. S obzirom na njihovu učestalost, organiziranost, odnosno povezanost kriminalnih mreža u evropskim i globalnim razmjerama, posebno intenzivna saradnja i zajedničke mjere za njihovo sprečavanje i uklanjanje unutar EU, ali i u okvirima djelovanja međunarodnih organizacija, kao što su UN, OECD i Vijeće Evrope, razvijene su u segmentima: neovlaštene trgovine drogom, trgovine ljudima, krivotvorenja novca, korupcije, krijumčarenja, terorizma, organiziranog kriminala i pranja novca.

Stoga i pristup i implementacija međunarodnopravnim instrumentima međunarodnih organizacija, pored akata EU u ovoj oblasti, čini sastavni dio tzv. pristupnog *acquisa*²³⁰.

²²⁸ United Nations Convention against Transnational Organized Crime, potpisana 12.12.2000., ratificirana 24.04.2002.

²²⁹ Recommendation Rec(2001)11 of the Committee of Ministers to member states concerning guiding principles on the fight against organized crime, 19.09.2001.

²³⁰ Kao što su UN Konvencija protiv transnacionalnog organiziranog kriminala (Palermo, 2000) i njeni protokoli kojoj je prošle godine pristupila i EZ, Konvencija Vijeća Evrope o cyber-kriminalu (2001), Konvencija Vijeća Evrope o pranju novca, potrazi, oduzimanju i konfiskaciji dobara koja potiču od kriminalnih aktivnosti (1990), OECD Konvencija o borbi protiv mita stranim zvaničnicima u međunarodnim poslovnim transakcijama (1997), UN Konvencija protiv neovlaštenog prometa drogama i psihotropnim supstancama (1988) i sl.

Neophodne mjere

- Poboľšati pravne osnove za policijsku saradnju sa susjednim zemljama i relevantnim međunarodnim institucijama i policijsku saradnju u pitanjima vezanim za prelazak granice i razmjenu informacija.
- Provesti reformu policije BiH u skladu s principima EU.
- Jačati policijske kapacitete za borbu protiv međunarodnog terorizma i organiziranog kriminala, te ilegalne trgovine narkoticima i prekursorima.
- Uspostaviti funkcionalnu policijsku strukturu u Bosni i Hercegovini u skladu sa već utvrđenom i međunarodno verifikovanom funkcionalnom strukturom sudova i tužilaštava, uz puno uvažavanje dobro potvrđene evropske i međunarodne prakse.

Organizirani kriminal

- Usvojiti zakonodavni okvir i uspostaviti institucionalne osnove o pitanju prijenosa i zaštite podataka koji se razmjenjuju među institucijama uključenim u borbu protiv organiziranog kriminala.
- Usvojiti i implementirati državnu strategiju u borbi protiv korupcije.
- Razviti mehanizme saradnje različitih izvršnih organa za poboljšanje efikasnosti u borbi protiv kriminala.
- Provoditi specijalizirane programe obuke za zaštitu svjedoka (razvoj specijaliziranih instrumenata za zaštitu svjedoka).

Droge

- Uspostaviti administrativni sistem za prevenciju zloupotrebe droga na svim područjima i u svim ciljnim grupama.
- Uspostaviti kompetentne agencije za prevenciju zloupotrebe droga.
- Razviti pravne osnove za prevenciju zloupotrebe droga i psihotropnih tvari u skladu s međunarodnim standardima.
- Odrediti glavne principe primarne preventive kroz razvoj kvalitetne i sveobuhvatne strategije i edukativnih programa za različite društvene grupe u BiH.
- Izraditi akcione planove na nivou BiH, ali i u saradnji sa susjednim državama u sferi borbe protiv proizvodnje i trgovine opojnim drogama.
- Organizirati laboratorije u BiH u kojima će se vršiti stručna vještačenja droga zastupljenih na području BiH.
- Poboľšati kontrolu legalnog protoka narkotika, prevenciju i borbu protiv krijumčarenja opojnih droga u skladu s državnim programom prevencije.

Trgovina ljudima

- Usvojiti zakon o suzbijanju trgovine ljudima.
- Pripremiti regulatorni okvir koji će pomoći suzbijanje trgovine ljudima.
- Harmonizirati državno zakonodavstvo i ratificirati međunarodne ugovore (sporazumi i konvencije) o pitanju kriminala i prekršaja.

- Dodatno ojačati saradnju između institucija na svim administrativnim nivoima i u nevladinom sektoru.
- Uspostaviti sistem zaštite žrtava trgovine ljudima kroz saradnju na regionalnom nivou.
- Izraditi akcione planove na nivou BiH, ali i u saradnji sa susjednim državama u sferi borbe protiv trgovine ljudima.
- Uvesti nove operativne akcije na nivou BiH u vezi s trgovinom “bijelim robljem”, čiju koordinaciju treba preuzeti Ministarstvo sigurnosti (odnosno SIPA).
- Izgraditi programe pomoći za žrtve trgovine ljudima, programe obuke za nadležna tijela, razmjene podataka i jačanje javne svijesti.

Krijumčarenje

- Razvijati uspostavljeni pravni okvir indirektnog oporezivanja i njegovu primjenu u praksi koja će se postići kroz potpunu operativnost Uprave za indirektno oporezivanje na državnom nivou.
- Unaprijediti sistem saradnje između institucija koje se bore protiv sličnih grupa kriminalnih radnji.
- Razvijati kapacitete službenika u svrhu ojačavanja njihovih profesionalnih sposobnosti za prepoznavanje i prevenciju raznih formi krijumčarenja.
- Poboľšati instrumente i tehnike kontrole.

Terorizam

- Jačati pravne osnove kroz potpisivanje relevantnih konvencija i usklađivanje s relevantnim zakonodavstvom BiH.
- Uspostaviti funkcionalni administrativni sistem za borbu protiv “modernih sigurnosnih izazova” kroz stalnu edukaciju i profesionalni razvoj civilnih službenika na polju implementacije zakona u skladu s kriterijima EU.

Pranje novca

- Uspostaviti okvir za saradnju s ciljem suzbijanja korištenja finansijskih sistema za poslovanje s novcem dobivenim kriminalnim aktivnostima.
- Jačati saradnju između nadležnih institucija i uspostaviti odgovarajuće standarde za zaustavljanje pranja novca u skladu s usvojenim standardima od strane međunarodnih institucija u ovoj oblasti.
- Učešće BiH u Komitetu Vijeća Evrope za sprečavanje pranja novca (MONEYVAL).

2.3.9. Vanjske politike

2.3.9.1. Trgovina i međunarodni odnosi

Stanje u BiH

Situacija u BiH u segmentu vanjske trgovine treba se posmatrati s aspekta trenutnih zahtjeva Procesa stabilizacije i pridruživanja (PSP), sadržanih u preporukama Studije izvodljivosti, te budućih zahtjeva koji će doći s potpisivanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) i pregovorima o članstvu u Evropskoj uniji (EU).

Trenutni zahtjevi, kao i naglasak na pojedinim segmentima ili instrumentima trgovinske politike u uskoj su vezi s obimom trgovinske razmjene BiH s inozemstvom, njenom strukturom i geografskom distribucijom, te sa strateškim nastojanjima BiH da postane članica EU i Svjetske trgovinske organizacije (WTO).

Analiza stanja

U vezi s vanjskotrgovinskom razmjenom, u periodu od 1999. do 2002., srednja vrijednost pokrivenosti uvoza izvozom iznosila je 25,4%²³¹ (nakon porasta od skoro 10% u 2000. u odnosu na prethodnu, ona stalno opada).

U 2003. ²³² ukupni robni promet BiH s inozemstvom iznosio je 10,8 mlrd. KM, od čega na izvoz otpada 22,5%, a na uvoz 77,5%. U 2003. pokrivenost uvoza izvozom iznosila je 29%.

U 2004. ²³³ ukupan robni promet BiH s inozemstvom iznosio je 12,4 mlrd. KM, a od toga na izvoz otpada 24,2% a na uvoz 75,8%. Pokrivenost izvoza uvozom za 2004. je 31,9% iz čega je vidan blagi porast pokrivenosti izvoza uvozom u odnosu na prethodnu godinu za 2,9%.

Promatrano po sektorima, u protekle dvije godine²³⁴ 90,4% ukupnog izvoza otpada na prerađivačku industriju.

U okviru prerađivačke industrije najveći udio²³⁵ ostvarila je proizvodnja metala (20,5% ukupnog izvoza, s tim da je prisutan rastući trend izvoza metala). Nakon metala, značajan dio otpada na preradu drveta i proizvoda od drveta osim namještaja (14,8% ukupnog izvoza, s tim što je vidljiv opadajući trend).

Osim ove dvije kategorije, u ukupnom izvozu najviše učestvuju proizvodnja motornih vozila, prikolica i poluprikolica (7,56% ukupnog izvoza), proizvodnja namještaja (6,89% ukupnog izvoza), industrija hrane i pića (6,4% ukupnog izvoza), mašine i uređaji (5,46% ukupnog izvoza), zatim proizvodnja proizvoda od metala, osim mašina i opreme (5,37% ukupnog izvoza).

Najveće učešće u ukupnom uvozu (91,46%²³⁶ ukupnog uvoza) u protekle dvije godine ostvarila je također prerađivačka industrija, pri čemu se najveći dio odnosi na proizvodnju hrane i pića, s udjelom od 14,47% u ukupnom uvozu²³⁷.

²³¹ *Bilten 3*. Centralna banka BiH. Septembar 2004. , str.152.

²³² Tematski bilten *Robni promet BiH s inozemstvom*. Agencija za statistiku. 2005. godina, str.61.

²³³ *Ibid.* str.64.

²³⁴ Tematski bilten *Robni promet BiH s inozemstvom*. Agencija za statistiku. 2005. godina, str.61.

²³⁵ Date su prosječne vrijednosti udjela pojedinih industrija u ukupnom izvozu za protekle dvije godine.

²³⁶ Tematski bilten *Robni promet BiH s inozemstvom*. Agencija za statistiku. 2005. godina, str.64.

Nadalje, značajan udio ukupnog uvoza odnosi se na proizvodnju hemikalija i hemijskih proizvoda (9,43% ukupnog uvoza), mašina i uređaja (8,36% ukupnog uvoza), proizvodnju koksa, naftnih derivata i nuklearnog goriva (8,29% ukupnog uvoza) i proizvodnju motornih vozila, prikolica i poluprikolica (7,84% ukupnog uvoza).

Prema regionalnim grupacijama, najviše se izvozilo u EU (25)²³⁸ i na taj izvoz u protekle dvije godine otpada 53,85% ukupnog izvoza. S druge strane, na uvoz iz zemalja EU (25) otpada 55,89% ukupnog uvoza. Pokrivenost izvoza uvozom u protekle dvije godine vezano za trgovinu s EU iznosi 29,47%.

Pojedinačno po zemljama EU, najviše se izvozilo u Italiju (15,3% ukupnog izvoza za protekle dvije godine). U istom periodu najviše se uvozilo iz Njemačke (13,69% ukupnog uvoza), te Italije (9,82% ukupnog uvoza).

Što se tiče grupacije zemalja s kojima BiH ima potpisane ugovore o slobodnoj trgovini, najveći obim trgovinske razmjene ostvaren je s Hrvatskom i Srbijom i Crnom Gorom, s tim da je pokrivenost uvoza izvozom, u posljednje dvije godine, u slučaju Hrvatske iznosila 31,77%, a u slučaju Srbije i Crne Gore 51,39%.

Ciljevi

S obzirom na važnost trgovine u cjelokupnom procesu i prioritete BiH sa stanovišta trenutne pozicije u okviru procesa evropskih integracija, te kasnijih zahtjeva koji će doći s potpisivanjem SSP-a i pregovorima o članstvu, može se reći da je trgovina jedna od najvažnijih oblasti u smislu ispunjavanja drugog kopenhagenskog kriterija.

Generalno, politika BiH u pogledu trgovine robom i uslugama zasniva se na principima slobodne i nediskriminirajuće trgovine.

Vezano za pravni i insitucionalni okvir koji regulira pitanja vanjske trgovine, Zakonom o vanjskotrgovinskoj politici²³⁹ regulira se slobodan protok robe i usluga u međunarodnoj trgovini i propisuju se uslovi izvršavanja ekonomskih djelatnosti s inozemstvom.

Vanjskotrgovinsku politiku utvrđuju institucije BiH²⁴⁰ u saradnji s nadležnim entitetskim institucijama, a vanjskotrgovinske poslove u BiH mogu obavljati svi subjekti koji su registrirani za takve djelatnosti.

BiH ima vrlo liberalnu vanjskotrgovinsku politiku koja je u samom početku dobrim dijelom usklađena s principima WTO-a, jer svojim propisima osigurava *Nacionalni tretman i Tretman najpovoljnije nacije*.

Postoje, naravno, segmenti koji će do stupanja u članstvo WTO-a morati biti usklađeni s njegovim principima.

Proces pristupanja BiH WTO-u komplementaran je procesu evropskih integracija u smislu trgovine. Na osnovu iskustava drugih zemalja može se zaključiti da je članstvo u WTO-u neformalan preduslov za potpisivanje SSP-a, jer su osnovni principi WTO-a sastavni dio vanjskotrgovinskog režima EU.

²³⁷ Date su prosječne vrijednosti udjela pojedinih industrija u ukupnom uvozu za protekle dvije godine.

²³⁸ Tematski bilten *Robni promet BiH sa inozemstvom*; Agencija za statistiku; 2005. godina; pp.62-63

²³⁹ Sl. glasnik BiH, br. 7/98 i 35/04.

²⁴⁰ U skladu s članom 3. stav 1. Ustava BiH.

Aktivnosti BiH u vezi s pristupanjem WTO-u su u toku, a do sada su održane dvije runde pregovora. Izrađen je Akcioni plan pristupanja BiH WTO-u koji služi za praćenje realizacije planiranih aktivnosti i planiranje daljnjih aktivnosti usklađivanja zakonodavstva. Predviđeno je kontinuirano ažuriranje Akcionog plana, u skladu s napredovanjem procesa učlanjenja u WTO i budućim zahtjevima članstva. Inače, Akcionim planom obuhvaćene su izmjene postojećih propisa, kao i donošenje novih, te osnivanje novih institucija, uspostavljanje informativnih tačaka i pristupanje međunarodnim ugovorima i konvencijama.

Drugi važan proces u smislu upravljanja trgovinom je postojanje mreže bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini, potpisanih sa zemljama regiona - Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom, Makedonijom, Albanijom, Rumunijom, Bugarskom i Moldovom, pod okriljem Pakta stabilnosti, te s Turskom. Svi sporazumi su ratificirani, stupili su na snagu i provode se, a generalno gledajući, svi počivaju na osnovnim principima WTO-a.²⁴¹

Stvaranje mreže sporazuma o slobodnoj trgovini Bosni i Hercegovini je otvorilo izvozna tržišta, što je dobra prilika za uravnoteženje platnog bilansa zemlje i smanjenje trgovinskog deficita. Međutim, problematika sporazuma veoma je složena i u praksi se javljaju brojne poteškoće prilikom njihovog provođenja.

Pojedinačni zahtjevi kao što su vjerodostojnost certifikata o porijeklu, kontroliranje rada slobodnih zona, izgrađivanje infrastrukture kvaliteta, uspostavljanje procedura ocjenjivanja usklađenosti i međunarodne sljedivosti mjerenja, te međusobna interakcija svih ovih elemenata, preduslov su za izvoz u zemlje potpisnice sporazuma i korištenje trgovinskih preferencijala odobrenih od EU. To bi, u konačnici, uticalo na smanjenje trgovinskog deficita i porast pokrivenosti uvoza izvozom, te izmjenu trenutno nepovoljne uvozno-izvozne strukture, posebno u odnosu na zemlje s kojima BiH ostvaruje najveći obim vanjskotrgovinske razmjene po osnovu sporazuma.

S druge strane, sveobuhvatna trgovinska politika, zasnovana na valjanoj ekonomskoj analizi, sposobnoj da predvidi pozitivne i negativne efekte sporazuma u odnosu na privredu, preduslov je efikasnije zaštite domaćih proizvođača u situaciji potpune liberalizacije tržišta. Dugoročno posmatrano, pravilna politika i efikasni mehanizmi zaštite ugrađeni u sporazume, trebalo bi da rezultiraju porastom konkurentnosti domaćih proizvođača, na domaćem i na izvoznim tržištima.

Potreba provođenja zaključenih sporazuma s ciljem daljnje liberalizacije trgovine u regionu, uz istovremeno poštivanje WTO pravila, naglašena je i *Solunskim programom za Zapadni Balkan*²⁴², što problematiku poštivanja i implementacije potpisanih sporazuma stavlja u širi kontekst procesa evropskih integracija.

Aktuelna politika

Trenutni zahtjevi o pitanju trgovine u okviru procesa evropskih integracija su stvaranje sveobuhvatnog pravnog okvira i institucionalne infrastrukture, koja će se kroz daljnje faze procesa nadograđivati i prilagođavati zahtjevima SSP-a i članstva u EU.

²⁴¹ Svi potpisani ugovori imaju član kojim se zemlje potpisnice obavezuju na poštivanje WTO Sporazuma o tehničkim barijerama trgovini (TBT) i Sporazuma o primjeni sanitarnih i fitosanitarnih mjera (SPS).

²⁴² *Draft EU-Western Balkans Thessaloniki Summit Declaration*; The Council of The European Union. 2003, str. 18.

U ovoj fazi procesa evropskih integracija posebno se naglašava potreba osmišljavanja i formuliranja sveobuhvatne trgovinske politike, koja će se zasnivati na ekonomskoj analizi i vjerodostojnim statističkim podacima. Srednjoročna razvojna strategija BiH (PRSP) kao svoj sastavni dio sadržava dokument *Strateški pravci u vođenju vanjske trgovine i promocije izvoza* koja je trenutno u fazi nadogradnje²⁴³ i predstavlja dokument koji identifikira i analizira strateške prednosti i slabosti BiH u vanjskoj trgovini i moguće pravce i instrumente razvoja. Pitanje postojanja ekonomske analize kao i uključenosti svih zainteresiranih strana u procese odlučivanja na kvalitetan način veoma je važno s aspekta integracionih procesa u cjelini, a posebno u svjetlu već pomenutog provođenja zaključenih ugovora o slobodnoj trgovini i pregovora o članstvu u WTO-u.

Izgradnja infrastrukture kvaliteta i vjerodostojnost certifikata o porijeklu preduslov su za izvoz i korištenje trgovinskih preferencijala EU, te je stoga od prioritnog značaja s aspekta trenutne pozicije BiH u procesu evropskih integracija.

BiH tek počinje s izgradnjom sistema tehničke infrastrukture za ocjenjivanje usklađenosti (ispitne i kalibracione laboratorije, certifikaciona i inspeksijska tijela) i međunarodne sljedivosti mjerenja. Trenutno stanje poskupljuje i komplicira (a u nekim slučajevima praktično onemogućava) izvoz po osnovu trgovinskih sporazuma i odobrenih preferencijala i otežava strane investicije u proizvodni sektor i međunarodnu tehničku saradnju.

Ispunjavanjem zahtjeva procesa evropskih integracija usvojen je set okvirnih zakona u skladu sa standardima EU koji regulira slobodu kretanja robe, čime je kreiran sveobuhvatan sistem propisa o proizvodima na nivou države. Postojeći set zakona i formiranje institucija predviđenih tim zakonima stvara pretpostavke za preuzimanje tehničkih propisa o sigurnosti proizvoda i nadzor nad proizvodima na tržištu, u skladu s modelom u EU.

U okviru ove problematike, izdvajaju se sistemi standardizacije i akreditacije u BiH, koji već funkcioniraju po modelu WTO-TBT i EU, a eventualne poteškoće koje se javljaju u ove dvije oblasti uglavnom su finansijske prirode.

Nadalje, definiranje odgovarajućeg sistema za prehrambene proizvode i zaštita potrošača po sistemu «od njive do trpeze» također su usko vezani s problematikom infrastrukture kvaliteta i certifikatima o porijeklu. Radeći na postepenom usklađivanju s evropskim standardima u oblastima veterinarstva, ribarstva, fitosanitarija i sigurnosti hrane, usvojen je set novih zakona i pravnih propisa zasnovanih na principima WTO-SPS, koji će omogućiti izvoz proizvoda prehrambene industrije i osigurati zaštitu života i zdravlja ljudi, domaćih životinja i okoliša.

Segmenti kojima se u sadašnjoj fazi procesa posvećuje posebna pažnja su, ranije pomenuta, vjerodostojnost certifikata o porijeklu i rada slobodnih zona. U ukupnom izvozu dominira prerađivačka industrija, što je jedan od razloga zbog kojih je potrebno imati važeće certifikate o porijeklu i kvalitetnu kontrolu rada slobodnih zona. Mogućnost proizvodnje u slobodnim zonama olakšava poslovanje proizvođačima čiji proizvodi imaju izvozni potencijal, a u konačnici može djelovati kao investicioni akcelerator i jedan od faktora stvaranja pozitivnog poslovnog okruženja.

Usvajanjem novih zakona i pravnih propisa koji se tiču ove problematike stvoren je sveobuhvatan pravni okvir, kojim su podijeljene nadležnosti između pojedinih institucija, što omogućava potrebnu kontrolu izdavanja certifikata o porijeklu i rada slobodnih zona.

²⁴³ Domazet, Anto. *Okvir za kreiranje strategije promocije izvoza BiH*; februar 2005.

Još jedan važan faktor koji može rezultirati smanjenjem trgovinskog deficita i promjenom strukture izvoza su direktna strana ulaganja (FDI). Problematika direktnih stranih ulaganja u uskoj je vezi sa slobodom kretanja kapitala, usluga i osoba.

U ovom segmentu dolazi do izražaja zakonodavstvo iz nekoliko oblasti, kao što je: registriranje preduzeća, finansijsko poslovanje, radni odnosi, postojanje informacionih punktova, te svih ostalih oblasti čija uređenost neposredno ili posredno utiče na odluku investitora da uloži svoj kapital u neku zemlju.

Prema važećim zakonskim propisima, nadležnost nad pomenutim pitanjima uglavnom je na entitetskom nivou. Aktuelna faza procesa evropskih integracija usmjerila je stvari u pravcu potpunog prenošenja kompetencija na državni nivo ili donošenja propisa na entitetskom nivou usklađenih sa zakonodavstvom na državnom nivou.

U BiH djeluje Agencija za promociju direktnih stranih ulaganja (FIPA)²⁴⁴ koja se bavi promocijom direktnih stranih ulaganja i izvoza, a njeno postojanje i operativnost također je jedan od zahtjeva procesa evropskih integracija.

Prioriteti

Potpisivanjem SSP-a BiH će stupiti u ugovorne odnose s EU i imat će obavezu usklađivanja zakonodavstva sa EZ *acquisem* u svim oblastima koje tretira SSP, uključujući i trgovinu kao najvažniju.

Važnost usklađivanja zakonodavstva iz oblasti trgovine može se argumentirati činjenicom da je SSP po svojoj prirodi trgovinski sporazum i da nakon njegovog potpisivanja na snagu stupa privremeni sporazum koji se odnosi na pitanja trgovine i za nju vezane oblasti: konkurencija i državna pomoć, standardi, mjeriteljstvo i ocjenjivanje usklađenosti, poslovno nastanjivanje, intelektualno, industrijsko i trgovačko vlasništvo, veterinarstvo, ribarstvo i fitosanitarije, sigurnost hrane i zaštita potrošača, javne nabavke, carine i porezi, drumski saobraćaj.

Osim toga, potpisivanjem SSP-a preferencijalni režim koji je odobrila EU za robu porijeklom iz BiH²⁴⁵ bit će zamijenjen asimetričnim trgovinskim mjerama, te je i to jedan od faktora koji argumentiraju značaj usklađivanja zakonodavstva u nabrojanim oblastima.

Stanje u EU

Zajednička trgovinska politika (CCP)²⁴⁶ u izričitoj je nadležnosti Evropske komisije, a njen cilj je stvaranje carinske unije između zemalja članica, sa sljedećim karakteristikama:

- nepostojanje trgovinskih barijera,
- zajednička carinska tarifa na uvoz iz trećih zemalja,
- zastupanje zajedničkih ekonomskih interesa u međunarodnim organizacijama (poput WTO),
- liberalizacija međunarodne trgovine,
- uspostavljanje bližih ekonomskih odnosa s određenim zemljama ili grupama zemalja,

²⁴⁴ Foreign Investment Promotion Agency.

²⁴⁵ Preferencijalni režim odobren od strane EU jedan je od elemenata Procesu stabilizacije i pridruživanja i u praksi znači da zemlja može izvoziti na teritoriju EU bez ikakvih kvalitativnih i kvantitativnih ograničenja (izuzeci su riba, vino i teletina), uz uslov da proizvodi zadovoljavaju EU standarde.

²⁴⁶ Common Commercial Policy.

- promoviranje razvoja zemalja Trećeg svijeta uz pomoć privredne i ekonomske saradnje.

Proširenje i konsolidacija jedinstvenog tržišta glavni su činioci efikasnosti zajedničke trgovinske politike, što je rezultiralo pozicijom Zajednice kao centralne figure i glavnog učesnika u trgovinskim pregovorima - bilateralnim s trećim zemljama, te multilateralnim, unutar WTO-a.

Većina trgovinskih odnosa zasniva se na multilateralnim sporazumima, o kojima se pregovaralo u okviru WTO-a, a koji uključuju trgovinske sporazume o robi (GATT), uslugama (GATS) i intelektualnom vlasništvu (TRIPS).

Zajednička trgovinska politika uključuje širok spektar instrumenata:

1) *Zajednička carinska tarifa (CET)* odnosi se na primjenu jedinstvenih carinskih tarifa na uvoz proizvoda iz trećih zemalja, bez obzira na odredište unutar EU. To je omogućilo zemljama članicama da se zaštite, u smislu standardizacije procedura za proizvode iz trećih zemalja i na neki način kreiraju preferencije, s obzirom da je uvoz iz zemalja članica oslobođen carina i, u pravilu, ima povoljniji tretman od uvoza iz trećih zemalja.

2) *Zaštitni instrumenti: antidamping, antisubvencionarna politika, direktive o trgovinskim barijerama i mjere zaštite*

Antidamping politika ima za cilj onemogućavanje prakse izvoza robe po nižim cijenama od onih koje se primjenjuju za slične proizvode na domaćem tržištu, a antisubvencionarna politika je kreirana kako bi se spriječio uvoz proizvoda čije se cijene vještački održavaju niskim pomoću javnih subvencija u zemlji porijekla.

Primjena ovih dvaju politika u praksi rezultira ponovnim uvođenjem carina na uvoz, na privremenoj osnovi.

Također, uvoz se može ograničiti preduzimanjem zaštitnih mjera u slučajevima kada se može dokazati da je uvoz porastao brzo i u omjeru koji ugrožava domaće proizvođače. Osim toga, mjere moraju biti nediskriminirajuće, odnosno moraju se primjenjivati na ukupan uvoz datog proizvoda, bez obzira na njegovo porijeklo.

3) *Instrumenti za pristup tržištima trećih zemalja*

Ovi mehanizmi omogućavaju identificiranje trgovinskih barijera izvozu u treće zemlje i osiguravaju njihovo kontinuirano nadziranje sve do primjene prihvatljivog rješenja.

4) *Preferencijalni sporazumi i multilateralni pregovori*

Ovaj segment odnosi se na stvaranje "specijalnih odnosa" s nekim državama ili grupama država, a sve s ciljem otklanjanja prepreka međunarodnoj trgovini. U praksi to znači da se zaključuju preferencijalni trgovinski sporazumi, koji državama partnerima omogućavaju poseban tretman. Odobreni preferencijalni tretmani izuzeci su od *Klauzule o najpovlaštenijoj naciji*, koju odobrava WTO.

Prioriteti i politika

Trgovinska politika zemlje kandidata za članstvo mora se zasnivati na principima trgovinske politike Zajednice.

Poglavlje EZ *acquisa* "Vanjski odnosi" sastoji se od pravnih akata koji se direktno odnose na zemlje članice, a koje zemlja mora početi provoditi od trenutka pristupanja EU. Cilj je osigurati potpunu i efikasnu primjenu zakonodavstva u svim oblastima koje se, između ostalog, odnose i na trgovinska pitanja.

Pristupanjem EU zemlja stiče pravo i obavezu učešća u definiranju zajedničkih vanjskih odnosa uključujući i trgovinske. Istovremeno, otvaranjem svojih granica prema ostalim zemljama članicama, te primjenom principa zajedničke carinske i trgovinske politike prema trećim zemljama, zemlja se integrira u unutrašnje tržište.

Neophodne mjere

- Odrediti prioritete, te pristupiti usklađivanju zakonodavstva sa EZ *acquisem* u oblasti trgovine, vodeći pri tome računa o kvaliteti domaćih zakonskih propisa i prioritarnim oblastima budućeg SSP-a.
- Formulirati sveobuhvatnu trgovinsku politiku zasnovanu na ekonomskoj analizi i važećim statističkim podacima.
- Unaprijediti socio-institucionalne faktore konkurentnosti (istraživanje i tehnološki razvoj, inovacije, obrazovanje, monetarna stabilnost, društveni konsenzus i sl.) i unaprijediti konkurentnost poduzetničkog sektora.
- Osigurati odgovarajuća institucionalna rješenja (unapređenjem rada postojećih institucija ili uspostavljanjem novih), neophodna kao podrška izvozu iz BiH.
- Osigurati transparentnost, te direktnije veze državnih institucija s privrednim sektorom u BiH.
- Bolja kontrola uvoza u smislu daljnjeg eliminiranja nelegalnih prekograničnih aktivnosti, kontrole kvaliteta i standarda uvozne potrošnje, kontrole zaštitnih instrumenata i sl.
- Izvršiti pripreme za početak primjene jedinstvene metodologije *analize učinka uvođenja pravnih propisa*²⁴⁷ koja će dati procjenu učinka uvedenog propisa na stanje u oblasti koju regulira. Ovo je veoma važno s aspekta pregovaranja SSP-a zbog eventualnih zahtjeva za derogacijama u slučajevima u kojima postoji realna i argumentirana potreba.

2.3.9.2 Carine

Stanje u BiH

Osnovni carinski propis je Zakon o carinskoj politici BiH koji je na snazi od 2004. godine. U carinski set propisa spadaju i drugi propisi iz ove oblasti koje je usvojila Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH i Upravni odbor za njihovo provođenje u skladu s propisima EU.

Zakon regulira osnovne elemente sistema za carinsku zaštitu privrede BiH, prava i obaveze svih subjekata u carinskim postupcima, regulira carinsku oblast, carinsku liniju, carinski granični pojas, carinski nadzor, postupak carinjenja robe i sadrži druge institute koji reguliraju sistem carinske zaštite. Carinski propisi primjenjuju se jedinstveno, na carinskom području BiH. Za provođenje Zakona nadležna je Uprava za indirektno oporezivanje.

Reforma carinskog sistema Bosne i Hercegovini je u toku. Završena je integracija carinske administracije koja sada djeluje u okviru Uprave za indirektno oporezivanje. Teritorija BiH podijeljena je na četiri carinska područja s regionalnim centrima: Sarajevo, Banja Luka, Mostar i Tuzla. Mreža carinskih ispostava je reducirana i racionalizirana. Razvoj informatičkog sistema koji treba da zadovolji potrebe trgovine je u završnoj fazi.

²⁴⁷ Eng. *regulatory impact assessment*.

U toku je obuka profesionalnog carinskog osoblja koje će biti sposobno da ispuni standarde EU.

Carinska tarifa koja je usaglašena i utvrđena za cijelu teritoriju BiH primjenjuje se od 1. januara 2005. godine.²⁴⁸ Carinska nomenklatura je uglavnom usklađena s klasifikacijom koja važi u EU. Visina carinskih tarifa prilagođena je trenutnim potrebama BiH. Tokom procesa pregovaranja i pridruživanja tarifa će postepeno biti usaglašena s tarifom koja je na snazi u Carinskoj uniji.

Stanje u EU

Uspostavljanje Carinske unije bilo je ugrađeno u Ugovor o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (1957.), kao jedan od osnovnih ciljeva integracije. Prva faza završena je 1968., do kada su potpuno ukinute sve carine u trgovini između država članica, a u trgovini s trećim zemljama primijenjen je princip jedinstvene tarife Zajednice.²⁴⁹ Do kraja 80-ih izvršena je reforma carinske politike i postavljene su osnove carinske legislative Zajednice.

Paralelno se radilo na unifikaciji administrativnih procedura i usvajanju jedinstvene nomenklature za carinske deklaracije, čime je omogućeno ukidanje formalnosti i pojednostavljenje carinske procedure na unutrašnjim granicama. Aktivnosti na izgradnji unutrašnjeg tržišta završene su 1993. Od tada je kretanje robe unutar EU administrirano samo fiskalnim i statističkim procedurama koje ne zahtijevaju nikakav carinski nadzor niti carinske formalnosti prilikom kretanja robe unutar Unije. Uvođenjem sistema NTCS²⁵⁰ 2003. ogromna većina tranzitnih operacija unutar carinske unije²⁵¹ procesira se kompjuterski.

Carinski službenici zemalja članica djeluju u skladu s EZ *acquisem* i prikupljaju carinske prihode prilikom prvog ulaska robe iz trećih zemalja na carinsku teritoriju Evropske zajednice. Prihodi se uplaćuju u korist budžeta EU.

Principi slobodnog kretanja robe i osnove Carinske unije definirani su odredbama Ugovora o osnivanju Evropske zajednice.²⁵² Vijeće EU zaduženo je da, djelujući zajedno s Evropskom komisijom, preduzima mjere neophodne za administrativnu saradnju u oblasti carina između država članica EU.²⁵³ Izvršni organ carinske politike EU je Evropska komisija, koja, u okviru nadležnog direktorata, priprema i prijedloge propisa.²⁵⁴

Carinski odnosi EU (njenih članica) s inozemstvom regulirani su pravnim propisima koji su objedinjeni u jedan tekst - Carinski kodeks Zajednice.²⁵⁵ Kodeks je stupio na snagu 1994.

²⁴⁸ Vijeće ministara BiH, Odluka o usaglašavanju i utvrđivanju carinske tarife BiH. Sl. glasnik BiH, 58/2004.

²⁴⁹ Common Customs Tariffs, CCT.

²⁵⁰ New Computerised Transit System.

²⁵¹ Obuhvaćeni su Island, Lihtenštajn, Norveška, Švicarska i neke zemlje-kandidati.

²⁵² The Treaty establishing The European Community (Consolidated version), Title I-Free Movement of Goods and Chapter I - Customs Union, Articles 23-31.

²⁵³ Ibid, Title X; Customs Cooperation, Article 135.

²⁵⁴ DG XXI - Directorate General for Taxation and Customs Union.

²⁵⁵ Council Regulation (EEC) No 2913/92, establishing the Community Customs Code, *OJ L 302, 19/10/1992*. Commission Regulation (EEC) No 2454/93, laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code; *OJ L 253, 11/10/1993*.

Sadržaj Kodeksa organiziran je u tri oblasti:

- osnovna carinska legislativa (carinska teritorija EU, carinska tarifa i carinska vrijednost, te porijeklo robe),
- propisi koji se odnose na carinski sistem (slobodne zone, privremeni uvoz, carinska kontrola),
- propisi u vezi s carinskim obavezama i žalbenim postupkom u carinskim stvarima.

Zemlje u pretpristupnoj fazi intenzivno sarađuju s Unijom u oblasti carinske politike i razvoja carinskog sistema. Polazna tačka za reformu carinske legislative za ove države je Carinski kodeks Zajednice. Kroz različite programe tehničke pomoći paralelno se radi na pripremi carinske administracije i na izgradnji carinskog sistema. Zemlje kandidati su također uključene i u programe razvoja carinskog sistema Unije. Programi su fokusirani na monitoring stanja u carinskoj praksi, uklanjanje operativnih raznolikosti na nacionalnom nivou, kao i na jačanje kapaciteta za primjenu informacionih tehnologija.²⁵⁶

Neophodne mjere

- Primijeniti Konvenciju o proceduri tranzita i pojednostaviti procedure prilikom robne razmjene. Razviti efikasnu carinsku službu koja će preuzeti standardne administrativne procedure koje se primjenjuju u EU.
- Napraviti akcioni plan usvajanja i primjene seta carinskih zakona koji su kompatibilni s Carinskim kodeksom Zajednice.²⁵⁷
- Prihvatiti i uvesti u praksu Kombiniranu carinsku nomenklaturu. Planirati i razviti pouzdani garantni sistem uz istovremenu saradnju s bankarsko-finansijskim sektorom u oblasti uvozno-izvoznih garancija. Održavati saradnju s institucijama zaduženim za uvođenje sistema zaštite ličnih podataka.
- Realizirati prioritete iz programa *Evropskog partnerstva s BiH* koji se odnose na reformu carinske politike.²⁵⁸
- Završiti reformu carinske administracije i rekonstrukciju carinskog sistema. Kompletirati i učiniti potpuno operativnim informacioni sistem za obradu carinskih podataka.

2.3.9.3. Zajednička vanjska i sigurnosna politika (CFSP)

Princip Zajedničke vanjske i sigurnosne politike²⁵⁹ (CFSP) ustanovljen je kao Drugi stub EU u Ugovoru o EU²⁶⁰, potpisanom u Maastrichtu 1992. Od stupanja na snagu Ugovora iz Maastrichta, 1. oktobra 1993., EU na međunarodnoj sceni izražava svoj stav o oružanim sukobima, ljudskim pravima ili nekom drugom predmetu u vezi s osnovnim principima i zajedničkim vrijednostima koji su osnova EU i za čiju se odbranu zalaže. Značajna nadgradnja CFSP-a napravljena je u Ugovoru iz Amsterdama, koji je stupio na snagu 1999., čime je EU dobila nove institucionalne i operativne instrumente CFSP-a.

²⁵⁶ Consolidation Programmes: *Customs 2000, Customs 2002*.

²⁵⁷ Prihvatanje Carinskog kodeksa Zajednice u cjelini, kao i prateće carinske legislative je obaveza novih članica tek nakon pridruženja. Izvještaj Evropske komisije o spremnosti BiH za početak pregovora s EU. Poglavlje *Srednjoročni prioriteti*.

²⁵⁹ *Common Foreign and Security Policy (CFSP)*.

²⁶⁰ 12 članova u poglavlju "Odredbe vezane za zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku".

U Ugovoru iz Amsterdama navedeni su sljedeći osnovni ciljevi CFSP-a:

- očuvanje zajedničkih vrijednosti, osnovnih interesa nezavisnosti i integriteta Unije u skladu s principima Povelje Ujedinjenih naroda;
- jačanje sigurnosti Unije i država članica na sve načine;
- očuvanje mira i jačanje međunarodne sigurnosti, u skladu s principima Povelje Ujedinjenih naroda, Helsinškog završnog akta i ciljevima Pariške povelje, uključujući i one o vanjskim granicama;
- unapređenje međunarodne saradnje;
- razvoj i jačanje demokratije i vladavine prava, te poštivanje ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ovi ciljevi uspješno se mogu ostvariti na dva načina:

- “saradnjom među državama članicama u provođenju njihovih politika” u određivanju zajedničkih stavova; i
- “postupnim provođenjem zajedničkih mjera u oblastima u kojima države članice imaju zajedničke interese”.

U razvoju CFSP-a koji je uslijedio posljednjih godina posebno mjesto zauzima oblast Evropske sigurnosne i odbrambene politike (ESDP).²⁶¹ Na zasjedanju Evropskog vijeća u Kölnu 1999., zadaci u domenu upravljanja kriznim situacijama svrstani su u središte jačanja ESDP-a. Ti zadaci uključuju: zadatke humanitarne prirode i spašavanje, zadatke u održavanju mira i zadatke borbenih jedinica u upravljanju kriznim situacijama. Izvršenje ovih zadataka još ne podrazumijeva uspostavljanje vojnih snaga EU. Preuzimanje obaveza i angažiranje vojnih jedinica još je zasnovano na suverenim odlukama zemalja članica.

Veliki broj institucija i tijela EU uključen je u elaboriranje i provođenje CFSP-a. Evropsko vijeće uspostavlja prioritete, definira principe i opće smjernice za politike EU. Uloga poticanja i usmjeravanja pripada Vijeću ministara koje usvaja *zajedničke akcije* (podrazumijevaju koordinirano djelovanje država članica, kojima su svi resursi – ljudski, znanje, finansijski, materijalni – mobilizirani kako bi se ostvarili konkretni ciljevi), i *zajedničke stavove* (od država članica traži se da slijede i brane pozicije, usvojene jednoglasno, na sastancima Vijeća ministara). Glasanje kvalificiranom većinom, koje je uvedeno u postupak odlučivanja za akcije i stavove koje je prihvatilo Vijeće, uvedeno je samo uz supostojanje principa konstruktivnog suzdržavanja, pomoću kojeg se neka država članica može u određenim slučajevima odlučiti da ne učestvuje u zajedničkoj akciji, ali time neće onemogućiti druge države članice. Uvedena je i uloga visokog predstavnika za CFSP. Niz drugih tijela postoji na nivou visokih zvaničnika/predstavnika država članica kao i posebnih tijela u okviru Vijeća s ciljem unapređenja provođenja CFSP-a.

U skladu s principima CFSP-a, EU je uspostavila mehanizme za stalni politički dijalog s nizom trećih zemalja. Osim toga, politička zastupljenost EU, posebno u kriznim i konfliktnim područjima, održava se putem specijalnih predstavnika.

²⁶¹ *European Security and Defence Policy (ESDP).*

Stanje u BiH

Vanjska politika BiH usmjerena je ka očuvanju i unapređenju trajnog mira, sigurnosti i stabilnog demokratskog i sveukupnog državnog razvoja. U međunarodnim odnosima, aktivnosti BiH zasnivaju se na principima koji su sadržani u Povelji UN-a, Završnom aktu iz Helsinkija i ostalim dokumentima Organizacije za sigurnost i saradnju u Evropi, te na općeprihvaćenim principima međunarodnog prava. S tim u vezi, vanjska politika BiH zasniva se na otvorenosti i ravnopravnosti, na uzajamnom poštovanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta, na principu miroljubive saradnje, uz uvažavanje obostranih interesa.

Prvi strateški prioriteti BiH sadržani su u sistematskom unapređenju i institucionaliziranju saradnje s najznačajnijim evropskim i transatlantskim integracijama – EU i Sjevernoatlantskim vojnim savezom (NATO)²⁶². Svestrani razvoj bilateralne saradnje sa susjednim državama, kao i aktivna uloga u UN-u, OSCE-u i drugim međunarodnim organizacijama također spadaju u najveće prioritete vanjske politike BiH.

Strateško opredjeljenje BiH za postupnu integraciju u EU podrazumijeva i njenu spremnost za prihvatanje odredbi, strukture i mehanizama u domenu Zajedničke vanjske i sigurnosne politike, uključujući njenu vojnu dimenziju.

Kao potencijalni kandidat za sticanje članstva, BiH za sada ostvaruje odnose s EU u okviru Procesu za stabilizaciju i pridruživanje (PSP) kojim su obuhvaćene zemlje Zapadnog Balkana²⁶³.

Zajedničkim usvajanjem *Deklaracije* na Sastanku na vrhu EU - zemlje Zapadnog Balkana (ZZB), 21. juna 2003. u Solunu, sve države su ujedno prihvatile i sadržaj dokumenta pod nazivom "Solunski program za Zapadni Balkan: Kretanje prema Evropskoj integraciji"²⁶⁴. Na taj način učinjen je značajan pomak u integracionom procesu, između ostalog, i kroz unapređenje saradnje u oblasti CFSP-a. Solunski program uveo je čitav niz novih instrumenata i oblika saradnje između EU i ZZB zasnovanih na instrumentima i iskustvima iz procesa proširenja. Prema tom dokumentu, saradnja u Zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici podrazumijeva pozivanje pomenutih zemalja na pridruživanje izjavama, zajedničkim stajalištima i drugim odlukama u okviru CFSP-a. Također, moguće je pozivanje na koordinacione i "brifing" sastanke organizirane za pristupajuće države i države kandidate u glavnim evropskim gradovima i sjedištima međunarodnih organizacija, te na sastanke Političkog i sigurnosnog odbora ukoliko su na dnevnom redu teme iz oblasti sigurnosti i upravljanja kriznim situacijama u regiji. U ovom kontekstu, posebno je značajan uspostavljeni bilateralni politički dijalog EU-BiH na ministarskom nivou koji se odvija na marginama zasjedanja Generalne skupštine UN-a.

Države kandidati za članstvo u EU pozivaju se da se pridruže pojedinim izjavama i zajedničkim stavovima prema određenom problemu. BiH je, za sada, i sama "korisnik" mehanizama Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU:

²⁶² Saradnja sa Sjevernoatlantskim vojnim savezom (NATO) prevashodno je usmjerena na skoro uključivanje BiH u program *Partnerstvo za mir*, što je prvi korak ka punopravnom članstvu BiH u ovoj vojno-političkoj alijansi.

²⁶³ Vidjeti fusnotu 7.

²⁶⁴ *Thessaloniki Agenda for the Western Balkans: Moving towards European integration.*

- Prva uopće misija EU u domenu ESDP-a je Policijska misija u BiH (EUPM), koja je s 1. januarom 2003. naslijedila Međunarodne policijske snage UN (IPTF) sa zadatkom reforme policijskih snaga u BiH i primjene evropskih standarda u toj oblasti;
- Vojne snage EU (EUFOR) su od 2. decembra 2004. od Stabilizacijskih snaga (SFOR) koje je predvodio NATO preuzele zadatak održavanja mira u BiH;
- Sadašnji visoki predstavnik za provođenje mirovnog sporazuma u BiH je od maja 2002. ujedno i specijalni predstavnik EU.

Aktivnosti BiH

BiH je članica Ujedinjenih naroda, OSCE-a i Vijeća Evrope i članica ili posmatrač u mnogim drugim međunarodnim organizacijama i sporazumima i aktivna učesnica regionalnih i podregionalnih inicijativa.

BiH je počela učestvovati u međunarodnim mirovnim naporima i poslala je svoje vojne posmatrače u određene misije UN-a u Kongu (MONUC), Sjevera Leoneu (UNAMSIL), Etiopiji (UNMEE), Liberiji (UNMIL), Timor Leste (UNMISET).

U nekoliko posljednjih godina, BiH je razvila sistemsku praksu pristupanja zajedničkim stajalištima u Zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici i izjavama Unije vezano za, između ostalog, borbu protiv terorizma, Međunarodni krivični sud ICC, situaciju u Iraku, rješenje pitanja Palestine, itd. U međuvremenu, prema Solunskoj agendi za Zapadni Balkan, EU redovno poziva BiH da se uskladi s određenim EU demaršima, izjavama i zajedničkim pozicijama o Zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici. Vijeće ministara BiH je 12. oktobra 2004. donijelo odluku da se po principu automatizma BiH u određenim slučajevima pridružuje zajedničkim i jednoglasnim stavovima EU iz domena CFSP-a, uz obavezu za nadležne organe BiH, da tu poziciju provedu do kraja.

BiH je podržala osnivanje Međunarodnog kaznenog suda i ratificirala je Rimski statut iz 2001.

BiH je prihvatila Kodeks ponašanja EU u pogledu izvoza oružja i ugradila ga u svoje zakonodavstvo.

BiH je potpisnica većine postojećih međunarodnih sporazuma i ugovora o neširenju oružja za masovno uništenje.

O pitanju razoružanja BiH i EU imaju slične stavove, posebno o pitanju smanjenja i sprečavanja nelegalne trgovine lakim naoružanjem kao i unapređenja Programa akcije o nezakonitoj trgovini lakim naoružanjem na regionalnom nivou u okviru OSCE-a.

BiH ima identične stavove kao i EU u oblastima: zabrane razvoja, proizvodnje, skladištenja i upotrebe hemijskog oružja; sveobuhvatne zabrane nuklearnih proba; prevencije trke u naoružanju u svemiru; transparentnosti vojnih izdataka i kontrole oružja za masovno uništavanje.

BiH ima podudarne stavove s EU o pitanju unapređenja i zaštite ljudskih prava, ravnopravnosti spolova i položaju žene u društvu. Prema sadržaju i pregledu glasanja po

usvojenim rezolucijama UN-a u domenu ljudskih prava, stavovi BiH i EU uglavnom se podudaraju.

Neophodne mjere

- Pristupiti svim relevantnim međunarodnim konvencijama (npr. u oblasti terorizma, neširenja naoružanja i sl.).
- Pojačati međunarodnu saradnju i provesti relevantne međunarodne konvencije o terorizmu. Pojačati saradnju i razmjenu informacija s drugim zemljama.
- Jačati administrativne kapacitete - preduzimati potrebne pravne i administrativne mjere i izvršiti potrebna usklađivanja.
- Formirati potrebne mehanizme unutar Ministarstva vanjskih poslova BiH koji će biti u stanju efikasno raditi sa strukturama EU zaduženim za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku.
- Prilagoditi administrativni kapacitet standardima EU u pogledu provođenja sankcija i restriktivnih mjera.
- Ojačati nadležne agencije za provođenje zakona koje su zadužene za unutrašnju kontrolu potrebnu za puno provođenje međunarodnih režima za neširenje naoružanja i relevantnih standarda EU, što uključuje one koji se odnose na kontrolu trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i robom dvojne namjene.
- U skladu s tokom i zahtjevima procesa integracije u EU, razviti sposobnost za ispunjavanje zahtjeva koji proizlaze iz Zajedničke vanjske i sigurnosne politike.
- Aktivno podržavati Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku u duhu lojalnosti i međusobne solidarnosti.
- Stvarati pretpostavke i spremnost za podršku, učešće i doprinos civilnim i vojnim operacijama za upravljanje krizama u sklopu Evropske politike sigurnosti i obrane (ESDP), za šta je potrebno izdvojiti neophodna sredstva.
- U okviru demokratskih institucija preuzeti obaveze i nadležnosti za osiguranje unutrašnje stabilnosti, trajnog mira i sigurnosti i time doprinijeti završetku misije EUFOR-a.
- Preuzeti vlastitu odgovornost i efikasno provesti reformu i osigurati demokratsku kontrolu rada policijskih snaga i sigurnosno-obavještajnog sektora, i na taj način doprinijeti završetku misije EUPM.

2.3.10. Finansijska pitanja

2.3.10.1. Budžetske reforme

Stanje u BiH

Budžet se planira, usvaja i izvršava na svim nivoima vlasti: država, entiteti, Brčko Distrikt, kantoni, gradovi i općine. U praksu je uveden princip konsolidiranog računa vlade za nivo države, entitetâ i Brčko Distrikta.

Reforma budžetske legislative i budžetske prakse iz *Programa 16 prioriteta* zabilježila je veliki napredak tokom 2004. Novim zakonima regulirani su: upravljanje finansijskim sredstvima, jedinstveni račun, konsolidacija, zaduživanje i servisiranje duga, definiranje budžetskih procedura, procjene, planiranje, finansijska imovina, interni nadzor, računovodstvena metodologija i finansijsko izvještavanje.

Na snagu su stupili sljedeći zakoni: Zakon o trezoru institucija BiH, zakoni o budžetima entiteta, Zakon o investiranju javnih sredstava, Zakon o finansiranju institucija BiH, Zakon o uplatama na jedinstveni račun i raspodjeli sredstava. Ovim reformskim zakonima otklonjene su slabosti navedene u *Studiji izvodljivosti* u pogledu planiranja, usvajanja i izvršavanja budžeta i finansijskih planova izvanbudžetskih fondova.

Zakonom je regulirana obaveza izrade *Srednjoročnih okvira rashodâ* (SOR) što će omogućiti kvalitetno upravljanje potrošnjom. SOR predstavljaju osnovu za planiranje budžeta i vanbudžetskih fondova, jačanje budžetske discipline, veću odgovornost i bolji sistem izvještavanja o izvršavanju budžeta.

Uspostavljen je mehanizam koordinacije između države, entiteta i kantona u smislu tehničkog upravljanja trezorskim sistemom, što je preduslov za uspostavljanje kontrole nad ukupnom javnom potrošnjom. Trezorski sistem funkcioniра na višim nivoima vlasti. Uvođenje trezorskog sistema u općinama je u toku.

Stanje u EU

EU insistira na poštovanju budžetskih principa: obuhvatnost, ravnoteža, specifikacija rashoda, jednogodišnji plan (kalendarska godina) i transparentnost.²⁶⁵ Ugovor određuje da će države članice izbjegavati prekomjerni budžetski deficit. Komisija će nadzirati budžetsku situaciju i javni dug država članica s ciljem identificiranja velikih odstupanja».²⁶⁶

Cijeli odjel 5, naslov 2, *Ugovora o osnivanju Evropske zajednice* posvećen je problemu budžeta i kontrole budžeta, kao i obavezama institucija EU i nadležnih institucija država članica u ovoj oblasti. Propisom Vijeća EU reguliran je budžet evropskih zajednica.²⁶⁷

²⁶⁵ The Treaty establishing European Community (Consolidated version), Articles 268-280. Official Journal of the European Communities, C 325, 24.12.2002.

²⁶⁶ Ibid, Article 104.

²⁶⁷ Council Regulation (EC, Euratom), No 1605/2002, OJ L 248, 16.9.2002.

Sa stanovišta evropskih integracionih procesa, dakle nakon priključenja države EU, budžetska politika svodi se na budžetsku disciplinu. Članice Ekonomsko-monetarne unije nalaze se u zoni manje tolerancije, gdje vladaju Mاستrihtski kriteriji.²⁶⁸ Ostale članice EU, koje se nalaze u režimu ERM II²⁶⁹, imaju nešto veću slobodu u kreiranju monetarne politike, ali je saradnja s Komisijom o svim pitanjima budžetske politike obavezna.

Budžetska politika, javni dug i sposobnost servisiranja vanjskog duga ključni su prioriteti na kojima EU insistira u pretpristupnoj fazi. Sposobnost države da sama plaća svoje troškove, da redovno servisira vanjski dug i da smanjuje nivo ukupnog javnog duga je indikator ispunjenja Kopenhagenških kriterija. Zbog toga je budžetska politika država u pretpristupnoj fazi pod stalnim nadzorom Evropske komisije.

Neophodne mjere

Strateški cilj reforme je modernizacija legislative i prakse budžeta. Pravac reforme je određen principom samoodrživosti javnih finansija na svim nivoima administracije. Programirani stepen modernizacije je *zadovoljenje kriterija za članstvo u EU*. Rezultat reforme bit će postizanje međunarodnih standarda i kodeksa koji su usvojeni u praksi EU, Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda.

Pretpostavka za postizanje cilja je povoljan ritam reforme u oblastima koje su organski povezane s budžetom kao dio jedinstvene ekonomske politike:

- politika realnog sektora,
- porezi i poreska politika,
- monetarna politika,
- finansijska kontrola.

Oblasti koje su funkcionalno povezane s budžetom kao elementi tranzicije:

- reforma javne uprave,
- reforma vojske i policije,
- statistika na državnom nivou,
- javno snabdijevanje (javne nabavke),
- privatizacija i antikorupcioni program.

a) Mjere u pogledu legislative

Odredbe ustavâ i statutâ, te pravnih propisâ o budžetu i izvršenju budžeta na svim nivoima vlasti treba jasno da definiraju odgovornosti svih učesnika. Dobra legislativa osigurava produktivan odnos između zakonodavne i izvršne vlasti, kao i transparentnost u svim fazama budžeta i učešće javnosti.

b) Budžetska praksa

Sistem konsolidiranih računa vlade na svim nivoima, u cijeloj BiH, imperativ je reforme budžetske prakse. Cilj reforme je da srednjoročno planiranje javnih rashoda postane standardni način rada. Trezorski sistem treba da bude uveden u praksu na svim nivoima vlasti s budžetskim kompetencijama.

²⁶⁸ Poglavlje 2.3.4.1. Ekonomsko-monetarna unija.

²⁶⁹ Exchange Rate Mechanism II.

c) Mjere u pogledu budžetske procedure

Politiku budžetiranja zasnovati na definisanju srednjoročnih budžetskih pozicija putem Dokumenta okvirnog budžeta za višegodišnji period.

Reforma će uspostaviti stanje u kojem su sekvence budžetske procedure precizno definirane i široko razumljive. Vremenski raspored aktivnosti, baziran na principu jednogodišnjeg budžeta, mora omogućiti kvalitetno planiranje, transparentnost i javnu raspravu, efikasno izvršenje budžeta, te pravovremenu i nepristrasnu finansijsku kontrolu.

2.3.10.2. Finansijska kontrola

Stanje u BiH

Bazna legislativa u oblasti finansijske kontrole korisnika budžeta obuhvata: Zakon o trezoru, Zakon o izvršenju budžeta BiH, godišnji budžet BiH, uključujući međunarodne obaveze, godišnje budžete entiteta i Brčko Distrikta, Zakon o budžetu FBiH, Zakon o budžetskom sistemu RS-a i Zakon o reviziji finansijskog poslovanja institucija BiH. Usvajeni su INTOSAI²⁷⁰-revizijski standardi, INTOSAI-revizorski kodeks za revizore u javnom sektoru i Poslovnik Koordinacionog odbora za reviziju.

Zakonom je regulirano pravo Ministarstva finansija i trezora da obavlja nadzor izvršenja budžeta, uvid u relevantne dokumente, kao i pravo da odbije svaki zahtjev za trošenje koji nije usaglašen s prethodno odobrenim budžetom. Također je reguliran i nadzor od strane Ministarstva finansija i trezora u pogledu aktivnosti organa, finansijskih procedura i preporuka korisnicima budžeta. U toku je reforma i razvoj internih pravila koja se odnose na procedure prilagođene trezorskom načinu rada.

U pogledu vanjske revizije i trezorsog sistema ustanovljene su sljedeće institucije: Ured za reviziju finansijskog poslovanja institucija BiH, Ured za reviziju budžeta FBiH i Glavna služba za reviziju javnog sektora RS-a.

Stanje u EU

Vanjska revizija u institucijama u EU bazirana je na standardima Međunarodne organizacije glavnih revizorskih institucija, odgovornih za reviziju javnog sektora na nacionalnom (državnom) nivou (INTOSAI). EU je u okviru Odbora revizora²⁷¹ utvrdila EU set vodiča za primjenu INTOSAI-revizijskih standarda.²⁷² Vodiči su organizirani u pet grupa INTOSAI-standarda:

- a) tri vodiča koji se odnose na pripremu,
- b) šest vodiča koji se odnose na pribavljanje dokaza,
- c) dva vodiča značajna za kompletiranje revizije,
- d) jedan vodič koji se odnosi na uspješnost institucije i
- e) tri vodiča koji se odnose na ostala pitanja.

²⁷⁰ International Organisation of Supreme Audit Institutions.

²⁷¹ The Court of Auditors.

²⁷² European implementing guidelines for the INTOSAI auditing standards.

Upotrebom ovih vodiča se, na unificiran i standardiziran način, obavlja vanjska revizija pojedinih organizacionih jedinica-generalnih direktorata Evropske komisije. U okviru Evropske komisije postoji Služba za internu reviziju²⁷³ koja pomaže Komisiji i njenim organizacionim cjelinama da obavljaju reviziju internih kontrola. Zadatak Službe je da se postigne efikasno i nepristrasno upravljanje rapoloživim sredstvima.²⁷⁴

Neophodne mjere

- U skladu s prioritetima iz *Evropskog partnerstva s BiH*, nastaviti reformu legislative u oblasti finansijske kontrole i revizije.
- Inicirati neophodne izmjene u krivičnoj, upravnoj i procesnoj legislativi.
- Pripremiti i usvojiti pisana, interna pravila i procedure prilagođene trezorskom načinu rada, za ponašanje unutar institucija.
- Odrediti zajedničke smjernice koje će predstavljati standard za državne institucije i revizorske organizacije; na osnovu toga pripremiti i publicirati standardne priručnike za kontrolu i reviziju.

²⁷³ The Internal Audit Service.

²⁷⁴ Procjenjuje se da od svih sredstava za koje je Komisija odgovorna, sa 90% iznosa upravljaju druge institucije.

3. Jačanje administrativnih kapaciteta

Zemlje kandidati za pridruživanje EU, osim Kopenhagenskih kriterija, moraju zadovoljiti i administrativni tzv. Madridski kriterij, ustanovljen na sastanku Evropskog vijeća u Madridu 1995. Ovaj kriterij zahtijeva postojanje odgovarajućih administrativnih struktura, koje će omogućiti da javna uprava zemlje bude prilagođena pravilima i praksama EU, odnosno da bude ojačana kako bi zemlja efikasnije usvojila i primijenila zakonodavstvo EU.

Oblast koja nije regulirana nijednim poglavljem *acquis communautaire* je javna uprava, jer svaka zemlja članica podrazumijeva kao svoje suvereno pravo da javnu upravu i unutrašnju organizaciju prilagodi onome što smatra vlastitim najboljim rješenjem. Zemlje članice EU međusobno su prihvatile principe javne administracije i oni čine uslove Evropskog administrativnog prostora (EAP). EAP sadrži paket jedinstvenih standarda za djelovanje javne administracije, o kojima zemlje koje se prijavljuju za članstvo u EU moraju voditi računa pri razvoju svoje javne uprave. U zemljama članicama ovi standardi su ugrađeni u administrativne zakone i to zakon o upravnom postupku, zakon o upravnom sporu, zakon o slobodi informacija i zakon o državnoj upravi.

Osnovni principi EAP su: pouzdanost i predvidivost, otvorenost i transparentnost, odgovornost, efikasnost i djelotvornost. Kako bi BiH pripadala jedinstvenom evropskom administrativnom prostoru, Zakon o državnoj službi BiH je u potpunosti usklađen s evropskim standardima i podržava ovakve principe koji su kod nas definirani kao: zakonitost, transparentnost i javnost, odgovornost, efikasnost i ekonomičnost, te profesionalna nepristrasnost.

Profesionalizacija javne uprave

BiH će se posvetiti izgradnji kapaciteta javne uprave koji će biti sposobni da prođu kroz zahtjevan proces integracija u EU. Jake institucije treba da osiguraju što kvalitetniji i uspješniji tranzicijski proces i uspostavljanje demokratije i vladavine prava u BiH.

Studija izvodljivosti za BiH identificirala je potrebu da BiH osigura funkcionalnu državu, jer samo jedinstvene, funkcionalne države mogu uspješno pregovarati o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju s EU.²⁷⁵ Kako bi pregovori za SSP bili uspješni, u Studiji izvodljivosti naglašena je potreba da BiH urgentno i odlučno provodi daljnje reforme administracije.

Reforma javne uprave u BiH bazira se na profesionalizaciji državne službe i na razvoju ljudskih potencijala kroz stalno usavršavanje državnih službenika da odgovore novonastalim potrebama. Posebna pažnja posvećuje se sticanju novih znanja i vještina, kao npr. znanje stranih jezika, poznavanje rada na računaru, specifična znanja o evropskim politikama planiranja i upravljanje projektima. Osim toga, veoma je važno i poticanje državnih službenika na postdiplomske i specijalističke studije u zemlji i inozemstvu.

²⁷⁵ Studija izvodljivosti – Izveštaj Komisije Vijeću o spremnosti Bosne i Hercegovine za pregovore o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju s Evropskom unijom. Komisija Evropskih zajednica, COM(2003)692. Brisel, 18.11.2003. str 14.

U sklopu jačanja kapaciteta strateškog planiranja, koordinacije i implementacije politika, velika pažnja bit će posvećena jačanju Jedinice za ekonomsko planiranje, Direkcije za evropske integracije BiH, te Generalnog sekretarijata Vijeća ministara BiH, koji će osigurati provođenje zaključaka Vijeća ministara BiH.

Dokument „Sistemske pregled javne uprave u BiH“²⁷⁶ identificira šest oblasti javne uprave u kojima je izvršen funkcionalni pregled, a to su: upravljanje ljudskim potencijalima, javne finansije, izrada propisa, upravni postupak, informaciona tehnologija i institucionalna komunikacija. Ovo su faktori čija će pravilna upotreba doprinijeti efikasnosti uprave. Dokumentom je predviđeno preduzimanje određenih koraka kako bi javna uprava u BiH bila bolje i ekonomičnije organizirana, transparentna, funkcionalna i u skladu s najboljim praksama EU, te kako bi pružila kvalitetne usluge prilagođene potrebama građana.

Institucionalna izgradnja

Jačanje i izgradnja institucionalnih kapaciteta na nivou BiH posebno je značajna u pogledu izazova koje donosi proces evropskih integracija. EU u svojim zahtjevima prema budućim članicama, pa tako i prema BiH, traži ne samo usvajanje odgovarajućih zakona, već i njihovu implementaciju putem odgovarajućih administrativnih struktura, što podrazumijeva osnivanje novih institucija ili restrukturiranje postojećih. Evropska komisija u svojim redovnim izvještajima pravi procjenu institucija zemalja kandidata u kontekstu pristupnih pregovora kroz jasan pregled glavnih administrativnih struktura potrebnih za implementiranje različitih poglavlja *acquis communautaire*, glavnih funkcija koje svaka od ovih struktura mora ispuniti, te glavnih karakteristika koje te strukture moraju imati kako bi na odgovarajući način ispunile svoje funkcije.

BiH treba imati sve potrebne administrativne strukture koje će biti adekvatni partneri odgovarajućim institucijama EU. U informativnom uputstvu Evropske komisije „Glavne administrativne strukture neophodne za usvajanje *acquisa*“ navedeno je 29 oblasti²⁷⁷ u kojima je potrebno imati odgovarajuće institucije. U posljednjih nekoliko godina u BiH su osnovane nove institucije, odnosno nova ministarstva, nova tijela unutar pojedinih ministarstava, kao i specijalizirane samostalne institucije.²⁷⁸ Njihovo osnivanje bilo je neophodno radi pripreme BiH da na odgovarajući način implementira zakonodavstvo EU. Čak i prije implementiranja cjelokupnog *acquis communautaire* potrebno je osnovati ili ojačati odgovarajuće državne institucije na nivou BiH kako bi se osigurala uspješnost pregovaranja o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju.

S obzirom da su institucije administracije zapravo u službi građana, reforma javne uprave u BiH ima za cilj da svojim djelovanjem bude u funkciji zaštite prava građana, u okviru čega će se voditi računa i o ravnopravnosti spolova. U BiH postoji Zakon o ravnopravnosti spolova i on se već provodi, a u okviru Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH djeluje Agencija za ravnopravnost spolova (pored odgovarajućih agencija u entitetima).

²⁷⁶ Sistemske pregled javne uprave u BiH - završni izvještaj, Knjiga broj 5. Ured kordinatora reforme javne uprave pri Kabinetu predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH, 2005.

²⁷⁷ Vidjeti fusnotu 16.

²⁷⁸ U poglavlju o političkoj situaciji detaljno su nabrojane institucije koje je potrebno imati za primjenu *acquis communautaire* kao i do sada uspostavljene institucije na nivou BiH.

Reforma javne uprave BiH uključuje uvođenje e-uprave, odnosno korištenje informacione tehnologije u javnoj administraciji. Na taj način će javni sektor postati otvoreniji i transparentniji i u njegovo kreiranje i jačanje moći će se uključiti i građani. Osim toga, uprava će više biti okrenuta korisnicima, tj. građanima, pružajući im personalizirane usluge. Ovim načinom rada smanjit će se i troškovi u privredi i u upravi.

Kako bi se osigurala transparentnost javnih finansija, usvojen je Zakon o finansiranju institucija BiH i njime su precizno definirane procedure i postupci godišnjeg planiranja budžeta, obavezno uvođenje interne kontrole i interne revizije, kao i investiranja javnih sredstava.

Uz sve planirane organizacione, institucionalne i proceduralne reforme, te permanentno osposobljavanje državnih službenika za obavljanje visokostručnih poslova specifičnih za potrebe integracija u EU, poboljšat će se uslovi za brzo približavanje evropskim standardima u oblasti javne uprave. Administrativna sposobnost BiH za ispunjavanje ovih visokih standarda zahtijeva i puni politički konsenzus za ispunjavanje uslova za pridruživanje Uniji.

4. Pomoć i finansijski instrumenti EU

Stanje u BiH

Sa stanovišta evropskih integracija, pomoć Evropske unije koristi se za realizaciju određenih mjera potrebnih za usklađivanje zakona, njihovo praktično provođenje i modernizaciju sektora (zaštita okoliša, infrastruktura transporta, poljoprivreda).

CARDS program²⁷⁹, trenutni instrument EU za tehničku i finansijsku pomoć BiH, namijenjen je podršci Procesu stabilizacije i pridruživanja. CARDS definira sektore pomoći i planirane intervencije u BiH za period 2000.-2006.²⁸⁰ s daljnjom razradom ciljeva i prioriteta unutar dva višegodišnja indikativna programa. U periodu od 2002.-2004.²⁸¹ izdvojeno je ukupno 199,9 miliona eura. Za period 2005.-2006.²⁸² planirano je izdvajanje 102 miliona eura. Pomoć BiH unutar programa CARDS značajno opada²⁸³.

Kroz pomoć CARDS-a u potpunosti se osiguravaju finansijska sredstva za realizaciju pojedinačnih projekata, te se ne postavljaju zahtjevi prema zemlji za njihovo sufinansiranje. Pripremanje za korištenje novih programa pomoći (pretpristupni i/ili pristupni instrumenti pomoći) podrazumijeva razvoj mehanizama potrebnih za sufinansiranje kao što je višegodišnje planiranje budžeta²⁸⁴.

Bosni i Hercegovini dostupni su i neki od programa Zajednice²⁸⁵. Programi Zajednice izrađeni su za potrebe zemalja članica EU, te se postavljaju zahtjevi sufinansiranja za učešće zemlje u odabranim programima. Neki od programa postavljaju složenije

²⁷⁹ Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilisation (CARDS), instrument tehničko-finansijske pomoći EU za realizaciju ciljeva i mehanizama Procesu stabilizacije i pridruživanja u zemljama Zapadnog Balkana, Council Regulation (EC) 2666/2000, OJ L 306/1 07/12/2000.

²⁸⁰ CARDS National Strategy Paper 2002.-2006. predstavlja strateški okvir pomoći za BiH. Pored njega postoji i CARDS Regional Strategy Paper 2002-2006, strateški okvir pomoći za cijelu regiju Zapadnog Balkana.

²⁸¹ Multi-annual Indicative Programme 2004-2006, izrađen na osnovu National Strategy Paper 2002-2006. Izdvojena su sredstva za slijedeće sektore: demokratska stabilizacija (50), izgradnja administrativnih kapaciteta (44), ekonomski i socijalni razvoj (29,9), zaštita okoliša (18) i sektor pravosuđa i unutrašnjih poslova (58).

²⁸² Multi-annual Indicative Programme 2005-2006, izrađen na osnovu National Strategy Paper 2002-2006. Planirana su sredstva za slijedeće sektore: demokratska stabilizacija (5-6,2), institucionalna izgradnja i dobro upravljanje (48,7-59,5), ekonomski i socijalni razvoj (34-41,6), otvaranje Programa Zajednice (3,5) i ostaje rezerva u iznosu od 1 milion eura.

²⁸³ Pored samog finansijskog iznosa veoma je važna vrsta pomoći ili njena namjena. Posmatrajući ukupnu pomoć EU zemlji, zaključuje se da je ona, po glavi stanovnika, veća za BiH nego za Bugarsku, s tim što novac u Bugarskoj ide direktno za razvojne prioritete, izgradnju institucionalnih kapaciteta i mobilizaciju domaćih resursa, a u BiH se veliki dio troši na međunarodne institucije koje dopunjuju rad domaćih institucija. Za 2004. OHR ima budžet od 21,1 milion eura, OSCE misija za demokratizaciju i ljudska prava košta 17,6 miliona eura, a Policija EU 38 miliona eura. Bitna je ne samo mobilizacija novih velikih finansijskih sredstava, nego i razvoj novih strategija koje će mijenjati karakter pomoći. ESI, The Helsinki Moment, 1 February 2005.

²⁸⁴ Planiranje bi trebalo da osigura čvrstu vezu između prioriteta vezanih za proces evropskih integracija s budžetskim planovima BiH, kao i s mogućom stranom pomoći ili efektivnije korištenje pomoći iz programa EU, nacionalnih i drugih resursa, potrebnih za brže ostvarivanje ciljeva zemlje. Ujedno, ovo znači poštivanje jednog od osnovnih principa EU u korištenju predpristupne i pristupne pomoći, a to je princip dodatnosti (additionality).

²⁸⁵ Na samitu u Solunu, održanom u julu 2003. , Evropska unija potvrdila je evropske perspektive za zemlje Zapadnog Balkana, te odlučila da ojača Proces stabilizacije i pridruživanja uvodeći neke nove inicijative i programe podrške. U okviru novih programa predviđeni su tzv. «Programi Zajednice» («Community Programmes»).

zahtjeve u pogledu izgradnje institucionalnog i pravnog okvira potrebnog za njihovu implementaciju. Direkcija za evropske integracije (DEI) pripremila je prijedlog plana za pristupanje Programima Zajednice. BiH od maja 2004. koristi poseban instrument pomoći TAIEX²⁸⁶ kojim se osigurava tehnička pomoć u transpoziciji zakonodavstva EU u pravni sistem BiH.

Putem CARDS programa BiH može koristiti pomoć namijenjenu institucionalnoj izgradnji i razvoju kapaciteta zemlje, potrebnih za ispunjavanje zahtjeva Procesu stabilizacije i pridruživanja. Jedan od segmenata ove pomoći odnosi se na razvoj kapaciteta za korištenje i upravljanje programima EU. Sredstva je moguće realizirati ili putem projekata tehničke pomoći (pružaoci usluga dolaze iz privatnog sektora) ili putem Twinning projekata (pružaoci usluga dolaze iz javog sektora, odnosno određenih institucija iz zemalja članica).

Jedna od obaveza BiH u procesu priključenja EU leži i u odgovornosti vođenja programa pomoći EU namijenjenih zemlji. Do sada je ova odgovornost u potpunosti bila na Evropskoj komisiji u Bruxellesu ili Delegaciji Evropske komisije u Sarajevu. U buduću će se odgovornost za realizaciju pojedinih faza programskog/projektog ciklusa prenositi s Komisije, tj. Delegacije na institucije BiH. To je proces uspostavljanja sistema decentraliziranog upravljanja programima EU (DIS)²⁸⁷, s krajnjim ciljem potpune ili proširene decentralizacije (EDIS-a)²⁸⁸. Ovaj proces počiva na principu partnerstva između Komisije i BiH.

Realizacija procesa DIS-a, a nakon toga EDIS-a, u BiH podrazumijeva odvijanje dva ključna paralelna procesa:

- pripremu i jačanje administrativnih kapaciteta DEI, kao koordinatora pomoći EU u fazi programiranja i monitoringa, kao jedan aspekt procesa, i
- preuzimanje odgovornosti finansijskog upravljanja od strane Ministarstva finansija i trezora BiH, kao drugi aspekt procesa, kao i preuzimanje odgovornosti za realizaciju projekata i monitoring projektnih aktivnosti od strane državnih ministarstava BiH kao ključnih korisnika pomoći EU.

BiH je počela aktivnosti na uvođenju novih odgovornosti za institucije BiH. Prvi korak u tom procesu, odnosno u prenošenju odgovornosti s Delegacije Evropske komisije na institucije BiH predstavlja uključivanje državnih ministarstava u proces izrade idejnih projekata (programiranje)²⁸⁹. Uvedena je nova struktura unutar ključnih institucija-korisnica za programiranje i implementaciju projekata, tj. struktura viših državnih službenika nadležnih za ovaj posao. Također, u toku je izrada strategije za uvođenje decentraliziranog sistema upravljanja projektima pomoći EU²⁹⁰.

²⁸⁶ TAIEX, Ured za tehničku pomoć u razmjeni informacija uveden za zemlje Zapadnog Balkana na Samitu u Solunu 2003.

²⁸⁷ Unutar DIS-a Evropska komisija vrši *ex-ante* kontrolu.

²⁸⁸ Unutar EDIS-a Evropska komisija vrši *ex-post* kontrolu.

²⁸⁹ U decembru 2004. godine DEI je sa Delegacijom EK usaglasio osnovne principe, definisao glavne učesnike i njihove odgovornosti i usaglasio okvirni plan aktivnosti za realizaciju procesa programiranja sredstava CARDS za 2006. Cilj procesa je povećanje cijelokupne odgovornosti vlasti BiH i unapređenje vlasništva nad programom CARDS.

²⁹⁰ DEI je početkom 2005. osnovao radnu grupu za pripremu i izradu strategije DIS-a, čiji je nacrt usaglašen s Delegacijom EK u junu 2005., nakon čega se očekuje njeno usvajanje od Vijeća ministara BiH.

Stanje u EU

Evropska unija kreira posebne finansijske instrumente za pretpristupne zemlje. Instrumenti se realiziraju u okviru programa koji su direktno namijenjeni pojedinim zemljama (nacionalni programi) i/ili u okviru regionalnih programa. Svi programi EU baziraju se na strateškim programskim dokumentima. Evropsko partnerstvo spada u ovu kategoriju, jer predstavlja jedinstveni instrument koji definira prioritete pripreme BiH za članstvo u EU i ujedno predstavlja osnovu za programiranje finansijskih sredstava u okviru pomoći EU. U skladu s intenzitetom napretka BiH u procesu evropskih integracija, pomoć Evropske unije, kao i finansijska pomoć međunarodnih finansijskih institucija programirat će se prema principima, prioritetima, ciljevima i uslovima, potrebnim za ispunjenje neophodnih kriterija za članstvo u EU. Pomoć EU prema BiH postepeno će mijenjati svoj karakter, te će od pomoći koja je namijenjena za poslijeratnu obnovu i stabilizaciju preći u pomoć namijenjenu procesu priključenja u EU, odnosno pomoć vođenu zahtjevima pristupanja. Ovo će dalje uticati na sektore/oblasti kojima će biti namijenjena, kao i na način njene realizacije.

U skladu sa sadašnjom politikom EU i daljnjim perspektivama proširenja, EU namjerava izvršiti reviziju postojećeg okvira vanjske pomoći s ciljem harmonizacije njenih instrumenata i uspostavljanja jedinstvenog finansijskog instrumenta pod nazivom Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA)²⁹¹. Evropska komisija izradila je prijedlog ovog instrumenta i u toku je njegovo razmatranje. Glavne karakteristike prijedloga su sljedeće:

- Pomoć treba biti vođena zahtjevima procesa pristupanja (Evropska partnerstva, Pristupna partnerstva, pregovaranje po poglavljima *acquisa*, redovni izvještaji Evropske komisije).
- Proces pristupanja zemalja korisnica pomoći ima obično srednjoročni cilj, te i pomoć ima srednjoročne, a ne dugoročne perspektive koje su potrebne za razvoj zemlje.
- Jedna od glavnih karakteristika pretpristupne pomoći je njena funkcija premoštavanja, tj. funkcija pripreme zemlje (potencijalnog) kandidata za period nakon članstva.

Uvođenje instrumenta IPA planira se u okviru nove finansijske perspektive EU za period 2007.-2013. IPA treba da zamijeni postojeće instrumente: CARDS program, PHARE²⁹², SAPARD²⁹³ i ISPA²⁹⁴. Namjera je da se buduće zemlje kandidati tretiraju isto kao i bivše zemlje kandidati (novoprimiteljne članice), te će buduće zemlje korisnice, po glavi stanovnika, godišnje primati isti nivo pomoći kao 10 prethodnih kandidata centralne i istočne Evrope.

Sadašnji prijedlog instrumenta IPA fokusira se na dva glavna prioriteta:

²⁹¹ Proposal for a Council Regulation Establishing an Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), COM (2004) 627 final, Brussels, 29.09.2004.

²⁹² Poland Hungary: Assistance for the Reconstruction of Economy (PHARE); jedan od tri predpristupna instrumenta finansiran od strane Zajednice za podršku zemljama kandidatima centralne i istočne Evrope u njihovoj pripremi za pridruživanje EU. Prvobitno je kreiran za Poljsku i Mađarsku 1989. Do 2000. godine BiH je primala pomoć iz programa PHARE, nakon čega je počela implementacija programa CARDS za zemlje Zapadnog Balkana.

²⁹³ Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (SAPARD), uspostavljen 1999. kao jedan od tri predpristupna instrumenta za podršku zemljama kandidatima za pridruživanje u EU. Cilj programa je podrška u strukturnom prilagođavanju u sektoru poljoprivrede i podrška u razvoju ruralnih područja i implementaciji *acquisa*, koji se odnosi na Zajedničku poljoprivrednu politiku EZ. Council Regulation No. 1268/1999.

²⁹⁴ Instrument for Structural Policies for Pre-accession (ISPA); jedan od tri predpristupna instrumenta uspostavljen 1999. Cilj programa je jačanje ekonomske i socijalne kohezije fokusirajući se na mjere razvoja infrastrukture transporta i okoliša. Council Regulation No. 1267/1999.

- Pomoć zemljama u ispunjavanju kriterija za članstvo u EU iz oblasti politike, ekonomije i *acquisa*, kao i pomoć u izgradnji administrativnih i sudskih kapaciteta.
- Pomoć zemljama u pripremi za korištenje Evropskih strukturnih fondova, Kohezionog fonda i Fondova za ruralni razvoj nakon njihovog pristupanja EU, s ciljem poticanja ekonomskog razvoja.

Navedeni prioriteti obuhvataju pet kategorija pomoći: pomoć tranziciji i institucionalnoj izgradnji, unapređenje prekogranične i regionalne saradnje, regionalni razvoj, razvoj ljudskih potencijala i ruralni razvoj.

Prema sadašnjem prijedlogu IPA, sve buduće korisnice pomoći podijeljene su u dvije grupe: zemlje potencijalni kandidati i zemlje kandidati za članstvo. Bosna i Hercegovina spada u grupu zemalja potencijalnih kandidata i, kao takva, nastaviti će primati istu vrstu pomoći koja je dosad određena Uredbom CARDS-a s definiranim oblastima djelovanja (institucionalna izgradnja, demokratizacija, ekonomski i socijalni razvoj, regionalna i prekogranična saradnja), kao i pomoć za selektivno usklađivanje s *acquisem*, posebno gdje je to od uzajamnog interesa za EU i BiH.

Zemlje kandidati će pored ove pomoći primati i pomoć potrebnu za usvajanje i potpunu implementaciju *acquisa* i pomoć namijenjenu za pripremu zemalja za korištenje Strukturnih i Kohezionih fondova i Fondova za ruralni razvoj²⁹⁵. Priprema zemalja za njihovo korištenje znači usvajanje pravila i principa za upravljanje navedenim fondovima i obuhvatit će tri komponente: regionalni razvoj, ruralni razvoj i razvoj ljudskih potencijala. U toku su rasprave o sistemu Strukturnih fondova i Fondova za ruralni razvoj za period nakon 2007.

Jedan od glavnih ciljeva EU je kohezija, tj. " *smanjenje razlika između nivoa razvoja različitih regija*"²⁹⁶. Pomoć EU njenim članicama oblikovana je u skladu s navedenim ciljem. Zemlje, koje imaju perspektivu evropskog članstva, korištenjem raznih fondova EU pripremaju se za korištenje finansijskih instrumenata strukturne politike EU (Kohezioni fond²⁹⁷ i Strukturni fondovi²⁹⁸). Uslovi za korištenje finansijskih instrumenata EU su sljedeći:

- Usvojene višegodišnje strategije (Strategija za Kohezioni fond i Nacionalni razvojni plan), koje imaju dvostruku ulogu, kao nacionalne strategije i kao dokumenti ili višegodišnji okviri za programiranje pomoći EU. U fazi korištenja pretpristupne pomoći

²⁹⁵ S obzirom da se radi o prijedlogu za uspostavljanje novog finansijskog instrumenta moguće su njegove promjene u nekim dijelovima. Očito je da postoji jasna podjela između zemalja potencijalnih kandidata i zemalja članica u vrsti pomoći koju mogu koristiti putem ovoga instrumenta. Tako zemlje potencijalni kandidati neće biti u mogućnosti koristiti pomoć za ruralni razvoj, politiku kohezije i ljudskih resursa. Inicijativa za evropsku stabilnost izlazi s prijedlogom da svih pet komponenti pomoći budu dostupne i za zemlje kandidate i za potencijalne kandidate. ESI, The Helsinki Moment, European Member-State Building in the Balkans, 1 February 2005.

²⁹⁶ The Maastricht Treaty on European Union, Art. 158.

²⁹⁷ Cohesion Fund, instrument za razvoj Evropske zajednice obezbjeđuje pomoć zemljama članicama u području infrastrukture, transporta i okoliša, od zajedničkog interesa za promociju ekonomske i socijalne kohezije i solidarnosti između zemalja članica. Council Regulation (EC) No 1164/94.

²⁹⁸ Structural Funds, instrument Zajednice za smanjenje razlika u stupnjevima razvoja i promociju ekonomske i socijalne kohezije u EU. Postavljena su tri cilja. Cilj 1: promocija razvoja i strukturno prilagođavanje siromašnijih regija. Cilj 2: doprinos ekonomskoj i socijalnoj konverziji regija sa strukturnim poteškoćama. Cilj 3: promocija razvoja ljudskih resursa izvan regija obuhvaćenih ciljem 1. Council Regulation (EC) No 1260/99.

neophodno je također izraditi državne, višegodišnje strategije za pojedine fondove pomoći²⁹⁹.

- Osigurano obavezno sufinansiranje od strane zemlje korisnice³⁰⁰.
- Uspostavljeno višegodišnje planiranje državnog budžeta.
- Razvijeni sistemi s potrebnim institucionalnim kapacitetima zemlje koji su u stanju upravljati pojedinim fondovima i apsorbirati njihovu pomoć³⁰¹.

Ovi zahtjevi zasnivaju se na određenom broju operativnih principa³⁰² za vođenje intervencija EU, s ciljem osiguranja njihovog pozitivnog uticaja:

- planiranje razvoja, izrada dugoročnih razvojnih programa zemalja/regija korisnica,
- osiguranje dodatnih sredstava, princip dodatnosti (additionality),
- princip partnerstva. Osiguranje realizacije interesa zemlje korisnice unutar programa putem razvijanja partnerstva između Evropske komisije, državne i regionalne vlasti u zajedničkom radu na izradi, implementaciji, nadgledanju i procjeni operativnih programa.

Neophodne mjere

S ciljem efikasnijeg korištenja finansijskih instrumenata koje EU kreira za pretprijetupne zemlje radi njihovog članstva, potrebno je da BiH preduzme sljedeće mjere:

- Osigurati povezanost finansijskih sredstava iz pomoći EU, državnog budžeta i drugih resursa (npr. međunarodne finansijske institucije, privatni sektor, drugi donatori) s ciljem realizacije prioriteta vezanih za proces evropskih integracija.
- Uspostaviti i razviti kapacitete BiH za upravljanje programima pomoći EU u okviru DIS-a, a kasnije EDIS-a³⁰³. (Uvođenje DIS-a poželjno do 2007., kada počinje primjena novog finansijskog instrumenta EU – IPA).
- Uspostaviti i osposobiti Nacionalni fond (National Fund – NF), koji vrši prijenos finansijskih sredstava između Evropske komisije i BiH, te registrira fondove EU u okvirima državnog budžeta.
- Uspostaviti i osposobiti Jedinicu za centralno finansiranje i ugovaranje (Central Financing and Contracting Unit - CFCU). CFCU je jedna od jedinica za implementaciju programa s jedinstvenom funkcijom da provodi tenderske procedure i vrši ugovaranje, tj. osigurava da se dobiveni fondovi/pomoć EU troši

²⁹⁹ Za korištenje ISPA programa zemlje korisnice bile su obavezne da pripreme i s Evropskom komisijom usaglase strategije s dvije sektorske komponente: za sektor okoliša i za sektor transporta. Za korištenje SAPARD programa bilo je potrebno izraditi strategiju za ruralno planiranje. Obje ove strategije zasnivale su se na Pristupnim partnerstvima zemalja i na njihovim Nacionalnim programima za usvajanje *acquisa*.

³⁰⁰ Pomoć EU ne može zamijeniti nacionalne resurse, nego ih može samo dopuniti.

³⁰¹ To direktno utiče na kvalitet i iznos pomoći koju zemlja može dobiti. Kod korištenja predprijetupnih fondova najveća odgovornost za njihovo upravljanje je na zemlji korisnici, tj. uspostavljen je decentralizovani sistem upravljanja (DIS). Kod korištenja fondova namijenjenih zemljama članicama potrebno je uspostaviti potpuni ili prošireni sistem decentralizacije (EDIS).

³⁰² ESI: Put za Solun: Kohezija i zapadni Balkan.

³⁰³ Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 of 25 June 2002 on the Financial Regulation applicable to the general budget of the European Communities; Commission Regulation (EC, Euratom) No 2342/2002 of 23 December 2002 laying down detailed rules for the implementation of Council Regulation (EC, Euratom) No 1605/2002 on the Financial regulation applicable to the general budget of the European Communities, Council Regulation (EC) No 1266/1999 of 21 June 1999 on coordination aid to the applicant countries in the framework of the pre-accession strategy and amending regulation (EEC) No 3906/89.

prema pravilima javne nabavke za vanjsku pomoć EU³⁰⁴ i da se ugovori potpisuju s odabranim ponuđačima usluga/radova ili opreme.

- Uspostaviti specifične jedinice za implementaciju unutar posebnih programa i izgraditi njihove kapacitete.
- Uspostaviti i razviti specifične kapacitete prema zahtjevima korištenja pojedinih fondova pomoći, uključujući kreiranje njihovih programskih okvira (posebnih državnih, višegodišnjih strategija).
- Razviti kapacitete i metode rada za pripremu i implementaciju regionalnih programa.
- Realizirati mjere iz programa za realizaciju Evropskog partnerstva.

³⁰⁴ Trenutno je na snazi PRAG - Practical Guide to contract procedures financed from the general Budget of the European Communities in the context of external actions, May 2003.

5. Znanje o EU

5.1. Program informiranja javnosti o procesu evropskih integracija BiH³⁰⁵

Komunikaciona strategija definira osnovne principe i ciljeve komuniciranja s javnošću, zadatke i funkcije institucija koje učestvuju u tom procesu. Njenim provođenjem osigurat će se široka podrška javnosti za učešće BiH u Procesu stabilizacije i pridruživanja i podrška za priključenje u punopravno članstvo EU.

Uspjeh procesa integriranja BiH u EU zavisi, između ostalog, od stepena poznavanja i razumijevanja Evropske unije, njene organizacije, institucija, politika, suštine samog Procesu stabilizacije i pridruživanja, a također i pozicija institucija BiH i njenih odluka u vezi s priključenjem u EU. Nastupila je faza kada promocija evropskih integracija dobiva na važnosti u procesu integracije BiH u EU. Ciljevi Komunikacione strategije su:

- d) podići nivo znanja i povećati nivo razumijevanja o procesu evropskih integracija;
- e) pridobiti podršku javnosti i stvoriti pozitivan stav prema evropskim integracijama;
- f) ukazati na prednosti i koristi za građane BiH od članstva u Evropskoj uniji;
- g) uspostaviti okvir za saradnju između organa uprave i javnosti;
- h) poticati aktivno učešće javnosti u debati o usvajanju evropskih standarda i budućeg članstva u EU.

Glavni ciljevi realizirat će se obavljanjem sljedećih aktivnosti:

- i) redovnim upoznavanjem javnosti sa stavovima institucija BiH u vezi s evropskim integracijama;
- j) unapređenjem odnosa s medijima i osiguranjem njihovog šireg učešća u informativnim aktivnostima;
- k) razvijanjem saradnje s nevladinim organizacijama koje se bave evropskim integracijama;
- l) razvijanjem saradnje s poslovnim sektorom, sindikalnim udruženjima, privrednim komorama, obrazovnim institucijama radi promoviranja evropskih integracija specifičnim ciljnim grupama;
- m) uspostavljanjem i razvojem službi za odnose s javnošću / ureda za informiranje javnosti u institucijama BiH koje direktno ili indirektno učestvuju u procesu evropskih integracija;
- n) razvijanjem saradnje i unapređenjem koordinacije između ureda za informiranje javnosti u državnim institucijama.

Očekivani rezultati provođenja ciljeva Komunikacione strategije:

- o) povećano razumijevanje o procesu evropskih integracija,
- p) pojačano učešće medija u informativnim aktivnostima, naročito u pogledu njihovog kritičkog, analitičkog i istraživačkog pristupa,
- q) uspostavljeni administrativni kapaciteti koji su u funkciji prenošenja informacija, javnosti i razvijena institucionalna saradnja,
- r) osigurane pravovremene i objektivne informacije ciljnim grupama,
- s) razvijena adekvatna saradnja s partnerima, naročito s dijelom nevladinog sektora koji je u funkciji promoviranja, zagovaranja i afirmacije bržeg napretka u integracionom procesu.

³⁰⁵ U Strategiji integriranja BiH u EU predstavljen je sažetak Programa informiranja javnosti o procesu evropskih integracija BiH.

Direkciji za evropske integracije BiH (DEI), kao stalnom tijelu Vijeća ministara BiH, povjeren je mandat koordinatora i organizatora sveukupnih informativnih aktivnosti o evropskim integracijama.

Da bi se uspješno proveli zadaci koji proističu iz Komunikacione strategije, gradit će se široka institucionalna podrška. DEI će, u okviru svog mandata, uspostaviti saradnju kroz koordinacione jedinice s odgovarajućim službama institucija u BiH zaduženim za odnose s javnošću. Također, DEI će uspostaviti saradnju s drugim organizacijama u BiH, predstavnicima civilnog društva, medija, međunarodnim organizacijama, akademskom zajednicom i profesionalnim udruženjima. Realizacija Komunikacione strategije ostvarit će se preko godišnjih akcionih planova i ocjenjivat će se jednom godišnje.

5.2. Promocija BiH u inozemstvu

Osim promocije procesa evropskih integracija za građane Bosne i Hercegovine, važno je predstavljanje i izgradnja dobrog imidža same države u inozemstvu, prvenstveno institucijama Evropske unije i svim njenim državama članicama. Promocija Bosne i Hercegovine u Evropskoj uniji do sada je bila zapostavljena. Stoga je i u ovoj oblasti neophodan strateški pristup u promociji BiH u sjedištu EU i drugim značajnim centrima država članica putem diplomatsko-konzularnih predstavništava, manifestacija, medija, lobista, nevladinih organizacija, umjetnika i građana BiH koji žive i rade u inozemstvu.

Osnovni ciljevi promocije Bosne i Hercegovine u EU su:

- t) prezentacija svih ostvarenih rezultata na putu evropskih integracija,
- u) promjena postojeće slike stanja o BiH,
- v) informiranje o kulturi, ekonomskom potencijalu, bogatom historijskom naslijeđu BiH.

Poseban zadatak bilo bi predstavljanje ostvarenih rezultata napretka stanja u BiH kroz proces evropskih integracija. Ovo je važno zbog toga što sve države članice, kroz mehanizme odlučivanja u Evropskoj uniji, odobravaju proces prelaska iz jedne u drugu fazu evropskih integracija.

Informacije bi se plasirale donosiocima odluka u EU, svim njenim institucijama, a posebno Evropskom parlamentu, Evropskoj komisiji, Vijeću ministara EU, predstavnicima država članica, njihovim vladama, udruženjima s velikim i uticajnim članstvom, lobistima u EU, uticajnim medijima.

Odgovorne institucije koje bi bile zadužene za realizaciju ovih ciljeva bile bi, prije svih, Ministarstvo vanjskih poslova BiH, zatim Direkcija za evropske integracije BiH, Vanjsko-trgovinska komora BiH, Agencija za promociju stranih investicija BiH – FIPA, kao i nevladin sektor. Postoji mogućnost angažiranja nekih od specijaliziranih agencija.³⁰⁶ Nevladine organizacije u EU igraju jako važnu ulogu, kao i predstavništva pojedinih regija, i time automatski predstavljaju jako važnu ciljnu grupu. Konačno, i „networking“ treba biti način plasiranja pozitivnih vijesti o BiH (npr. mreže bivših studenata College of Europe³⁰⁷).

³⁰⁶ Korištenje resursa Češkog centra u Briselu, Scottish House-a u Briselu, Ureda Bavarce u Briselu, Euro info centara širom EU itd.

³⁰⁷ 80% zaposlenih u evropskim institucijama i drugim organizacijama su bivši studenti College of Europe.

6. Prevođenje zakonodavstva EZ

Prevođenje pravnih propisa Evropskih zajednica (EZ) sastavni je dio pretpristupne strategije svake države kandidata za članstvo u Evropskoj uniji (EU), a odgovornost za to je u nadležnosti zemlje koja želi pristupiti EU. Cjelovit pristup prevođenju zakonodavstva EZ u Bosni i Hercegovini bit će razrađen kao poseban strateški dokument.

Dostupnost prijevoda na službenim jezicima Bosne i Hercegovine pretpostavka je pravovremenog usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa zakonodavstvom EZ i jasnog razumijevanja obveza koje treba izvršiti u okviru integracionog procesa. Prijevodi čine sastavni dio Ugovora o pristupanju EU, a objavljuju se u posebnom izdanju Službenog lista EZ. Nakon pristupanja Uniji oni se također pohranjuju u bazu prijevoda Evropske komisije, što znači da moraju biti urađeni u skladu sa standardima prevođenja pravnih propisa utvrđenim u EU.

Projekat prevođenja pravnih propisa EZ jedinstven je po svom dalekosežnom uticaju na cjelokupno društvo. Poznavanje propisa ključno je za njihovo poštivanje. Istovremeno, osnovni demokratski princip dostupnosti i javnosti zakona, te jedinstvene primjene prava za sve može se osigurati samo ako su propisi dostupni na maternjem jeziku građana.

Prevođenje zakonodavstva EZ pokazalo se najvećim prevodilačkim poduhvatom u historiji većine novih članica. Procjenjuje se da pravni propisi, koji se objavljuju u Službenom listu EZ, imaju oko 105.000 strana³⁰⁸ (što je oko 150.000 strana standardnog formata, za čije prevođenje je potrebno 30.000 prevodilačkih dana). Ipak, izazov se ne sastoji samo u enormnom broju strana koje treba prevesti, nego i u složenosti cijelog procesa, koji podrazumijeva više faza: pripremu za prevođenje, utvrđivanje terminologije, prevođenje, lingvističku redakтуру, stručnu i pravnu redakтуру i lektoriranje. Prevođenje zakonodavstva EZ zahtijeva angažman stručnjaka različitih profila, te visok nivo stručnih znanja i vještina. Obrazovanju stručnjaka mora se posvetiti posebna pažnja, što pretpostavlja i modernizaciju školskih i studijskih programa.

U novim članicama, koje su EU pristupile 1.5.2004., jedinice zadužene za prevođenje *acquisa*³⁰⁹ osnovane su uglavnom početkom 1997., dakle sedam godina prije njihovog pristupanja EU. Prevođenje *acquisa* u Bosni i Hercegovini u nadležnosti je Direkcije za evropske integracije.

Nema jedinstvenog recepta za uspjeh prevođenja *acquisa*. Svaka zemlja utvrđuje vlastiti model, zavisno od brojnih faktora: postojanja pravne i tehničke terminologije, dostupnosti kvalitetnih prevodilaca i saradnika na raznim stepenima redakture, postojanja odgovarajućih stručnih institucija za pružanje podrške cjelokupnom procesu, upravnoj i jezičkoj praksi i tradiciji, finansijskim resursima i mnogim drugim faktorima. Imajući u vidu da su dva službena jezika Bosne i Hercegovine službeni jezici u Hrvatskoj i Srbiji i Crnoj Gori, ostvarenje regionalne saradnje u oblasti prevođenja je od strateškog značaja, što je prepoznala i preporučila i Evropska komisija.

³⁰⁸ Uz prosječan godišnji prirast od 3000 do 5000 stranica.

³⁰⁹ Iako se zapravo prevodi cjelokupno zakonodavstvo EZ, najčešće se u ovom kontekstu govori o prevođenju *acquisa*, koji je samo jedan njegov dio.

Prema iskustvima novih članica EU, postoje tri modela prevođenja: centralizirani, decentralizirani i kombinirani model. Prioriteti za prevođenje utvrđuju se na osnovu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju i Nacionalnog plana za usvajanje *acquisa*.

Prvi korak u procesu prevođenja zakonodavstva EZ predstavlja izgradnja terminološke baze primarnog zakonodavstva, a u njoj sadržani podaci bi, kao stručna pomoć, stajali na raspolaganju svim tijelima javne uprave u BiH uključenim u proces pridruživanja BiH Evropskoj uniji. Na ovaj način osigurala bi se dostupnost adekvatnih termina, omogućila dosljednost u njihovoj upotrebi, te znatno smanjili troškovi prevođenja. Pretpostavka ovog bitnog segmenta pripremnih aktivnosti je, između ostalog, i promišljena jezička politika. Treba imati u vidu da se standard dva službena jezika BiH utvrđuje van BiH, dok je treći normativno nedorečen i još uvijek vaninstitucionalno oblikovan³¹⁰, što može izazvati teškoće s kakvim se druge zemlje kandidati za članstvo u EU nisu susretale.

Prije nego što se pristupi prevođenju zakonodavstva EZ, potrebno je na nivou Bosne i Hercegovine utvrditi sljedeće:

- ciljni jezik/ciljne jezike u procesu prevođenja,
- model prevođenja,
- nadležnost i misiju Službe za prevođenje DEI,
- plan međuinstitucionalne saradnje u procesu prevođenja,
- model razvijanja terminologije na svim službenim jezicima BiH,
- dinamiku prevođenja,
- finansijski plan,
- plan informatičke podrške cijelom procesu.

³¹⁰ «Standardna novoštokavština i bosanskohercegovačka jezička situacija», Radovi XVII, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo 2005., str.6.

7. Uspostavljanje informacionog sistema kao podrška procesu evropskih integracija

U skladu sa svojim streteškim opredjeljenjem za informatizacijom cjelokupnog društva, Vijeće ministara BiH usvojilo je politiku i strategiju razvoja informacionog društva BiH, te Akcioni plan. Jedan od specifičnih zadataka cjelokupnog projekta je stvaranje *e-uprave*³¹¹, s ciljem porasta efikasnosti svih nivoa vlasti kroz informatizaciju njihovog rada. Informacioni sistem za potrebe procesa evropskih integracija, samo je jedan segment *e-uprave* i cjelokupne planirane informatizacije.

Općenito, napredovanjem BiH kroz proces evropskih integracija uočena je potreba za uspostavljanjem cjelovitog i efikasnog informacionog sistema, s ciljem olakšanog upravljanja informacionim tokovima cjelokupnog procesa.

S ciljem ostvarivanja sveobuhvatne i što kvalitetnije koordinacije svih aktivnosti u procesu evropskih integracija, usvojena je Odluka o načinu ostvarivanja koordinacije u procesu priključenja BiH EU³¹², kojom je, uz ostalo, propisano uspostavljanje interaktivne baze podataka, tj. informacionog sistema.

Osnovni cilj uspostavljanja ovakvog sistema je unapređenje procesa koordinacije kroz razmjenu, praćenje i pohranjivanje podataka i dokumenata značajnih za proces evropskih integracija.

Generalno, informacioni sistem zamišljen je tako da predstavlja automatizaciju svakodnevnih zadataka koordinatora za evropske integracije. Gledano s tehničkog aspekta, sistemom je predviđeno olakšano izrađivanje dokumenata i on-line pristup, zavisno od stepena autorizacije, dok će posebna pažnja biti posvećena sigurnosti podataka i funkcionalnosti sistema u slučajevima kada mu istovremeno pristupa veliki broj korisnika. Osim toga, sistem ima karakteristiku interoperabilnosti, odnosno ostavlja mogućnost "on-line integracije" s ostalim relevantnim sistemima, ukoliko se kroz proces ukaže potreba za tim.

Sistem se sastoji od tri komponente:

- komponenta 1 - informacioni sistem za upravljanje informacionim tokovima procesa evropskih integracija;
- komponenta 2 - adresar institucija u procesu evropskih integracija;
- komponenta 3 - baza podataka o projektima pomoći finansiranim od strane EU (u ovoj fazi projekti u okviru CARDS-a i bilateralni projekti EU, a kasnije pretpristupni fondovi).

Komponenta 1

Informacioni sistem³¹³ za upravljanje procesom evropskih integracija osmišljen je analiziranjem postojećeg sistema kreiranog za potrebe aktualne faze procesa, tj. ispunjavanja preporuka Studije izvodljivosti. Kako bi se osiguralo pravovremeno izvještavanje svih strana uključenih u proces, svaka institucija, tj. koordinator za evropske integracije iz određene institucije, imat će pristup interaktivnoj bazi podataka koji će biti ograničen u skladu s nadležnostima institucija u određenoj oblasti.

³¹¹ Eng. *e-governance*.

³¹² Sl. glasnik BiH, br. 44/03.

³¹³ Information Management System (IMS).

Prilikom dizajniranja ovog interaktivnog sistema posebna pažnja bit će posvećena mogućnosti njegovog nadograđivanja u zavisnosti od faze procesa u kojoj se BiH trenutno nalazi. Planirano je da sistem ima kapacitete koji će odgovoriti zahtjevima planiranja i nadgledanja procesa ispunjavanja kratkoročnih i srednjoročnih prioriteta Evropskog partnerstva, te kasnije Nacionalnog programa za usvajanje *acquisa*.

Komponenta 2

Na osnovu istraživanja kapaciteta institucija BiH, koje je imalo za cilj identificiranje kontakt tačaka i procenjivanje kapaciteta državnih i entitetskih ministarstava u procesu evropskih integracija, napravljen je adresar institucija za potrebe evropskih integracija. Adresar će, uz ostalo, služiti za planiranje potreba u vezi s obukom i treninzima zaposlenika, što će na kraju rezultirati povećanom sposobnošću institucija da se nose sa izazovima integracije i odgovore zahtjevima koji se u tom procesu pred njih postavljaju.

Komponenta 3

Treća komponenta sistema odnosi se na uspostavljanje baze podataka za projekte pomoći koje finansira EU. Cilj je kreiranje sistematskog registra projekata pomoći u procesu evropskih integracija. Trenutno, komponenta obuhvata projekte koji se realiziraju u okviru CARDS-a, a planirano je da se njome obuhvate i bilateralni programi pomoći EU. Osim toga, predviđena je mogućnost nadogradnje i povezivanja s ostalim registrima pomoći u drugim institucijama, što je posebno važno u smislu planirane decentralizacije sistema koordinacije pomoći i kasnijeg korištenja pretpristupnih fondova EU.

8. Implementacija Strategije

Implementacija Strategije zahtijeva reforme koje će obuhvatiti sve segmente života, često s težim posljedicama, koje je neophodno ravnomjerno rasporediti. Deklarativni politički konsenzus pokazao se nedovoljnim čak i u zemljama s manje složenom političkom strukturom. Zbog toga je neophodno unaprijediti mehanizme političke koordinacije³¹⁴ i političke odgovornosti svakog nosioca vlasti za izvršavanje obaveza koje se odnose na proces evropskih integracija.

Kako bi se proces integriranja Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju vodio i završio što brže i kvalitetnije, posebnu pažnju treba posvetiti pripremi institucija i organa uprave Bosne i Hercegovine da što efikasnije obave zadatke koji se pred njih postavljaju. Od toga koliko se ozbiljno shvati ovaj proces i uloga organa vlasti BiH u njemu, zavisi evropska perspektiva i brzina njene realizacije. Specifičnost procesa evropskih integracija ogleda se i u tome što se ova politika ne može svrstati ni u vanjsku, ni u ekskluzivno unutrašnju politiku, stoga je neophodno koordinirano djelovanje na unutrašnjem, kao i na vanjskom planu svih institucija u Bosni i Hercegovini.

Imajući u vidu sveobuhvatnost procesa evropskih integracija, za provođenje Strategije nadležna je zakonodavna i izvršna vlast na svim nivoima, u skladu sa svojim zakonskim nadležnostima.

Parlamentarna skupština BiH ima važnu ulogu u implementaciji Strategije, posebno sa stanovišta neophodne reforme zakonodavstva BiH. Jednaku važnost ima i konstantni parlamentarni nadzor nad aktivnostima izvršne vlasti. Uključenost Parlamentarne skupštine BiH u implementaciju Strategije ujedno treba olakšati obaveze koje će Parlament imati u pogledu cjelokupnog procesa koji će prethoditi sticanju članstva BiH u EU.

Ustavna uloga Predsjedništva BiH u oblasti vođenja vanjske politike također omogućava aktivno učešće u promociji interesa BiH u zemljama Evropske unije, kao i u implementaciji i nadgledanju procesa sticanja članstva u EU.

Ključni faktor za uspješnu implementaciju Strategije je uspostavljanje efikasne interinstitucionalne saradnje, koja će, uz organe uprave, obuhvatiti i civilno društvo i akademsku zajednicu. U implementaciji Strategije očekuje se i potiče učešće sindikata, poslovne zajednice, jer će provođenje mjera direktno uticati i na njih. Ovo podrazumijeva da sve institucije u Bosni i Hercegovini prilikom izrade svojih godišnjih planova moraju voditi računa o konačnom cilju Bosne i Hercegovine – integraciji u Evropsku uniju. To podrazumijeva ne samo članstvo *per se*, nego ispunjavanje kriterija za članstvo i reforme koje vode tom konačnom cilju.

Maksimalni naponi moraju se uložiti u stalno obrazovanje i obuku, koristeći sve raspoložive načine (tehnička pomoć i programi EU, bilateralna pomoć zemalja članica, učenje stranih jezika, savladavanje posebnih vještina u oblasti izrade nacrtu zakona, obuka o komunikaciji s javnošću, sticanje pregovaračkih vještina). Kroz dosljednu implementaciju svih propisa, strateških dokumenata, pozicija organa uprave, kao i Sporazuma (kada do toga dođe), Bosna i Hercegovina može dokazati svoju sposobnost za ispunjenje obaveza potrebnih za punopravno članstvo u EU i uhvatiti korak s naprednijim zemljama u regionu.

³¹⁴ Vidjeti bliže u Poglavlju o Koordinaciji procesa evropskih integracija.

S ciljem uspješne implementacije Strategije neophodno je unaprijediti vertikalnu i horizontalnu koordinaciju procesa evropskih integracija. Kako napredovanje u procesu podrazumijeva svakodnevnu radnu saradnju Direkcije sa svim resornim državnim ministarstvima i institucijama, kao i s entitetskim koordinatorima, neophodno je da se osnuju jedinice za evropske integracije, koje će koordinirati aktivnosti unutar institucija, kao i prema entitetima. Instrumenti harmonizacije pravnog sistema treba da postanu dio svakodnevne prakse unutar institucija. Koordinacija podrazumijeva i komplementarnost s drugim strategijama.

Implementacija Strategije zahtijevat će planiranje i alokaciju neophodnih finansijskih sredstava. Konkretni aktivnosti, rokovi i nosioci zadataka određivat će se u godišnjim akcionim planovima, koji će se u naprednijim fazama integracije određivati u državnim programima za usvajanje *acquisa*, koji će, osim Strategije, odražavati i prioritete postavljane pred Bosnu i Hercegovinu u Evropskim partnerstvima, kao i uočene prednosti i nedostatke tokom razgovora s predstavnicima evropskih institucija. Strategija će predstavljati centralni element programa rada izvršne i zakonodavne vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini, te će istovremeno služiti i kao osnova za programiranje potreba za stranom pomoći.

Literatura

Amsterdamski ugovor. *Official Journal C 340 of 10 November 1997.*

Akcioni plan za realizaciju hitnih reformskih mjera 1. 8. 2003-01.03.2004. i juli 2004.-januar 2005.godine

Bijela knjiga, prijevod, bez katalogizacije. Sarajevo, 2000. / White Paper: Preparation of the associated countries of Central and Eastern Europe for integration into the internal market of the Union, COM(95) 163 final, 03.05.1995 and COM(95) 163 final/2, 10.05.1995.

Centralna banka BiH, *Bilten 3.* Sarajevo, septembar 2004.

Commission Regulation (EEC) No 2454/93, laying down provisions for the implementation of Council Regulation (EEC) No 2913/92 establishing the Community Customs Code; *OJ L 253, 11/10/1993.*

Communication 13.3.2001 Com (2001)136 Final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee of the Regions – Consumer Policy Strategy 2002-2006 (COM/2002/0208 final).

Consolidation Programmes: *Customs 2000; Customs 2002.*

Council Regulation (EC, Euratom), No 1605/2002, *OJ L 248, 16.09.2002.*

Council Regulation (EEC) No 2913/92, establishing the Community Customs Code, *OJ 302, 19/10/1992.*

Council Regulation on Community Statistics; (EC) No 322/97.

Dejtonski mirovni sporazum, Sarajevo 1996. godine, izdat na osnovu dopisa 03-020-24796 od 25.10.1996. godine generalnog sekretara Skupštine BiH.

Deklaracija Vijeća za implementaciju mira, Madrid 15. i 16. decembar 1998.

Deseti izvještaj Posmatračke misije Vijeća Evrope, SG/Inf (2005) 8prov. 15.04.2005.

Direktive: 1999/93/EC o okvirima za elektronski potpis, 2000/13/EC o označavanju prehrambenih proizvoda, 2000/31/EC o elektronskom poslovanju, 2001/29/EC o harmonizaciji određenih aspekata autorskih i srodnih prava u informacionom društvu, 2001/80/EC u oblasti zaštite okoliša, 2003/54/EC (kao zamjena za Direktivu 96/92/EC) kojom se definira formiranje zajedničkog tržišta električne energije i način organizacije subjekata elektroenergetskog sektora (unbundling), 2003/55/EC (kao zamjena za Direktivu 98/30/EC) kojom se definira oblast sektora plina, 85/337/EEC u oblasti zaštite okoliša, 88/361/EC, 89/397/EEC - službena kontrola hrane, 89/437/EEC proizvodi od jaja, 89/552/ECC usklađuje odredbe država članica u svim oblastima u kojima su međusobne razlike bile tolike da su predstavljale zakonsku prepreku slobodnoj razmjeni televizijskog programa, 89/552/EEC od 3. oktobra 1989., 91/67/EEC - životinje i proizvodi vodene kulture, 92/46/EEC - mlijeko i mliječni proizvodi, 92/5/EEC - mesni

proizvodi, 93/43/EEC - higijena prehrambenih proizvoda HACCP, 93/99/EEC - dodatne mjere koje se odnose na kontrolu hrane, 97/5/EC, 97/7/EC o zaštiti potrošača u ugovorima na daljinu, 98/26/EC o poravnanju *finality* u plaćanju i sistemi poravnanja vrijednosnica, 1999/32/EC, 2002/38/EC - simplificirano plaćanje PDV.

Domazet, Anto. *Okvir za kreiranje strategije promocije izvoza Bosne i Hercegovine*. Februar 2005.

Deklaracija sa samita u Solunu 19.-21. juni 2003. godine

Dokumenti i preporuke s četiri sastanka CTF (2004)

Dokument o osnivanju institucija koje zahtijeva implementacija *acquis communautaire*

Draft EU-Western Balkans Thessaloniki Summit Declaration. The Council of The European Union, 2003.

European Charter for Small Enterprises / Evropska povelja o malim i srednjim preduzećima. Odobrena na samitu Vijeća EU u Feiri 19. i 20. juna 2000.

http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/charter/

Evropsko partnerstvo

Evropska komisija, "Report from the Commission to the Spring European Council: Delivering Lisbon", COM(2004)29. 21. mart 2004 .

Hrvatski nacionalni program za pridruživanje EU

Industrijska politika in državne pomoči v Evropski uniji in v Sloveniji, Delovni Zvezki Urada za makroekonomske analize in razvoj, št 2/letnik XI/2002, Mag. Ana Murn.

<http://www.sigov.si/zmar/publicis/dz.html>

Izborni zakon BiH

Izveštaj Evropske komisije o Procesu stabilizacije i pridruživanja(2002, 2003, 2004)

Izjava broj: 01-50-3-180/04 od 18.2.2004. kojom predsjednici političkih stranaka koje imaju poslanike u Parlamentarnoj skupštini BiH «*potvrđuju svoju spremnost na politički konsenzus i daljnju demokratizaciju Bosne i Hercegovine u okviru ustavnog poretka, radi ulaska u Evropsku uniju i Partnerstvo za mir*».

Izveštaj Evropske komisije o spremnosti BiH za početak pregovora s EU / Report from the Commission to the Council on the preparedness of BIH to negotiate a Stabilisation and Association Agreement with the European Union; COM (2003) 692 final, Brisel, 18.11.2003

Konačni izvještaj Nezavisne pravosudne komisije(januar 2001.-31. mart 2004.)

Kyoto protokol Okvirne konvencije Ujedinjenih naroda o klimatskim promjenama usvojen u Japanu 11. decembra 1997. (UNFCCC – United Nations Framework Convention on Climate Change).

Lisbon Economic Reform Agenda, Presidency Conclusions - Lisbon European Council: 23 and 24 March 2000.

Memorandum o razumijevanju o regionalnom tržištu energije u Jugoistočnoj Evropi i njegovom integriranju u unutrašnje tržište energije Evropske zajednice, „Atenski memorandum 2003“.

Odgovori na 346 pitanja koje je postavila EC BiH

Odluka Evropskog parlamenta i Vijeća (2256/2003/EEC) o višegodišnjem programu nadzora akcionog plana *eEurope* (elektronska Evropa),

Odluka Evropskog parlamenta i Vijeća (2318/2003/EC) o usvajanju višegodišnjeg programa (2004-2006.) uključivanja informacionih i komunikacionih tehnologija u sisteme obrazovanja i obuke u Evropi (*eLearning Programme*).

Odluka Komisije 83/274/EEC kojom se uspostavlja komitet za politiku Zajednice u oblasti šumarstva i industrije zasnovane na šumarstvu.

Odluka o pokretanju inicijative za pristupanju BiH EU, mart 1999., Vijeće ministara BiH

Odluka Ustavnog suda o konstitutivnosti naroda u BiH

Odluka o procedurama u postupku usklađivanja zakonodavstva BiH s *acquis communautaire* («Službeni glasnik BiH», broj 44/2003)

Odluka o usaglašavanju i utvrđivanju carinske tarife BiH. *Službeni glasnik BiH*, 58/2004.

Odluka Vijeća (96/413/EC) o provođenju Akcionog programa Zajednice za jačanje konkurentnosti evropske industrije.

Official Journal C 236 of 02.08.1997. Amsterdam, 16 June 1997.

Okvirni zakon o zaštiti okoliša BiH, Službene novine FBiH, br. 33/03 od 19.7.2003. i Službeni glasnici RS, 52/02 i 54/02.

Poslovnik o radu Vijeća ministara BiH. Službeni glasnik BiH, broj 22/2003.

Program aktivnosti za realizaciju prioriteta u 2004. iz izvještaja Komisije Vijeću o spremnosti BiH za početak pregovora s EU o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju

Presidency Conclusions, Lisbon European Council 23 And 24 March 2000, http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00100-r1.en0.htm

PRSP - Izvještaj za period august 2003. - novembar 2004. Vijeće ministara BiH, EPPU, decembar, 2004.

Recommendation 2003/361/EC, OJ L 124, 20.5.2003.

Regulativna odluka (EC) No. 1228/2003 o pristupu plinskoj i električnoj mreži za potrebe prekogranične razmjene energije

Rezolucija o evropskim integracijama i Paktu stabilnosti za Jugoistočnu Evropu.

“Službeni list BiH”, br. 4/98, 7/98, 17/98, 12/99, 14/00, 30/01, 3/02, 17/02, 7/02, 29/02, 29/03, 29/04, 35/04, 43/04, 45/04, 50/04

Sistemski pregled javne uprave u BiH, knjiga br. 5. Ured koordinatora javne uprave pri kabinetu predsjedavajućeg Vijeća ministara BiH, 2005.

Službeni list EU (Official Journal, skraćeno, OJ) L 298 od 17. oktobra 1989.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

Srednjoročna razvojna strategija BiH 2002.-2006. godina (PRSP)

Standardna novoštokavština i bosanskohercegovačka jezička situacija, Radovi XVII, Institut za jezik u Sarajevu, Sarajevo 2005.

Tematski bilten *Nacionalni računi, 1997-2003.* Agencija za statistiku BiH, decembar, 2004.

Tematski bilten *Robni promet BiH sa inostranstvom.* Agencija za statistiku, 2005.

The Stability and Growth Pact. Amsterdam, 17 June 1997; Official Journal C 236 of 02.08.1997.

Ugovor o osnivanju Europske zajednice - The Treaty establishing European Community (Consolidated version); Official Journal of the European Communities, C 325, 24.12.2002.

The Treaty on European Union; Consolidated version; Article 2; Official Journal of EC, C325/5, 24.12.2002.

The Western Balkans in transition, EC DG for Economic and Financial Affairs, *Enlargement Papers*, N° 23, December, 2004.
http://europa.eu.int/comm/economy_finance

Thessaloniki Agenda for the Western Balkans: Moving towards European integration

Transition report 2004 – Infrastructure. EBRD, 2005.

Uredba EC br.178/2002, (predstavlja opći Evropski zakon o hrani).

Uredba o digitalnoj nabavci 792/2002.

Uredba Vijeća (EC) broj 139/2004.

Ustav Bosne i Hercegovine.

Ustav Federacije Bosne i Hercegovine.

Ustav Republike Srpske.

Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH (Strateški plan za period mart 2005.-decembar 2006.)

Verheugen, Gunter, Commissioner for Enlargement *The Enlargement of the European Union* European Foreign Affairs Review 5: 439–444, 2000. Kluwer Law International.

White Paper. Commission of the European Communities; COM (95) 163; Brussels, 03.05.1995.

Zakon o Fondu za zaštitu okoliša. Sl. novine FBiH, broj 33/03; Sl. glasnik RS 52/02.

Zakon o Sudu Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik BiH ,broj 29/00.

Zakon o Tužilaštvu Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, broj 24/02, 03/03.

Zakon o upravljanju otpadom. Sl. novine FBiH, broj 33/03; Sl. glasnik RS 52/02.

Zakon o Vijeću ministara BiH. Službeni glasnik BiH, broj 30/03.

Zakon o zaštiti prirode, Sl. novine FBiH, broj 33/03; Sl. glasnik RS 52/02.

Zakon o zaštiti voda, Sl. novine FBiH, broj 33/03; Sl. glasnik RS 52/02.

Zakon o zaštiti zraka, Sl. novine FBiH, broj 33/03; Sl. glasnik RS 52/02.

Zakon o ministarstvima i drugim organima uprave Bosne i Hercegovine. Službeni glasnik BiH, broj 5/03.

Zakon o sukobu interesa.

Zakon o državnoj službi.

Zakon o slobodi pristupa informacijama.

Zakon o sudovima Republike Srpske.

Zakon o sudovima FBiH.

Zakon o finansiranju političkih stranaka.

DODATAK

REKAPITULACIJA NEOPHODNIH MJERA

Ovaj dodatak predstavlja pregled svih neophodnih mjera iz dokumenta Strategije koje su potrebne za što bolju pripremu Bosne i Hercegovine za uspješno odvijanje procesa evropskih integracija. Pregled neophodnih mjera predstavljen je prema redoslijedu poglavlja.

2.1. Politička situacija

2.1.2. Demokratija i vladavina prava

- Uskladiti zakonodavstvo BiH sa svim međunarodnim i evropskim instrumentima za zaštitu ljudskih prava.
- Osigurati da svi politički subjekti i institucije BiH provode i primjenjuju odredbe zakona o sukobu interesa.
- Jačati institucionalne kapacitete na svim nivoima uprave radi punog provođenja i primjene zakona.
- Unapređivati funkcioniranje i stabilnost institucija koje garantiraju daljnju demokratizaciju društva.
- Osigurati jednaka politička, socijalna i ekonomska prava konstitutivnih naroda na cijeloj teritoriji BiH.
- Nastaviti sa započetim reformama u institucijama koje garantiraju vladavinu prava i poštivanje ljudskih i manjinskih prava.
- Omogućiti kontinuirano usavršavanje i podizati nivo znanja i stručnosti unutar uprave.
- Unapređivati sveobuhvatnu regionalnu saradnju i jačati odnose sa susjedima, te doprinositi stabilnosti u regionu.

2.1.3. Zakonodavna vlast

- Uspostaviti kvalitetnu i efikasnu koordinaciju usvajanja zakona kroz aktivnosti i rad zakonodavnih organa BiH uvažavajući interese svih učesnika u BiH.
- Uspostaviti kvalitetnu i efikasnu zakonodavnu dinamiku Parlamentarne skupštine BiH koja će omogućiti postupno usvajanje *acquis communautaire*.
- Utvrditi prioritet kod usvajanja zakona sa E – oznakom.
- Intenzivirati saradnju i koordinaciju između Parlamentarne skupštine BiH i entitetskih parlamenata, posebno osnivanjem parlamentarne komisije između državnog i entitetskih parlamenata i skupštine Brčko Distrikta.
- Razvijati saradnju sa zakonodavnim tijelima u regionu, parlamentima zemalja članica EU i s Evropskim parlamentom.
- Provesti i primijeniti princip konstitutivnosti, ravnopravnosti i nediskriminacije svih naroda na cijeloj teritoriji BiH, naročito vodeći računa o principima Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokolu 12.
- Ojačati stručne kapacitete i osigurati odgovarajući broj odbora, u skladu s potrebama procesa evropskih integracija.
- Preispitati i ocijeniti kapacitete oba doma Parlamentarne skupštine BiH i administrativnog servisa za zadatke iz evropske integracije.

- Preispitati i ocijeniti kapacitete radnih tijela Parlamentarne skupštine BiH (parlamentarne komisije).
- Nastaviti kadrovsko i stručno osposobljavanje parlamentarne administracije.
- U potpunosti preduzeti aktivnosti radi punog razumijevanja potencijalnih koristi i troškova budućih aktivnosti u procesu integracije u EU.

2.1.4.1. Predsjedništvo BiH

- Provesti i primijeniti princip konstitutivnosti, ravnopravnosti i nediskriminacije svih naroda na cijeloj teritoriji BiH, naročito vodeći računa o principima Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i Protokolu 12.
- Osigurati demokratsku ulogu Predsjedništva BiH i riješiti način izbora Predsjedništva prema evropskim standardima.
- Voditi aktivnosti na unapređenju odnosa i saradnje sa zemljama članicama Evropske unije i EU u cjelini.
- Unapređivati koordinaciju među entitetima o pitanjima od zajedničkog interesa.

2.1.4.2. Vijeće ministara BiH, entitetske vlade i Vlada Brčko Distrikta

- Analizirati učinke usklađenosti zakona u BiH s politikama Evropske unije.
- Vršiti stalnu analizu usklađenosti zakona u BiH sa zakonskim okvirom *acquis*.
- Utvrditi pravni okvir (model) za uvođenje i implementaciju evropskih sektorskih politika u unutrašnje pravo BiH.
- Konstantno pripremati i provoditi konsolidirani plan rada Vijeća ministara BiH koristeći Evropsko partnerstvo i Srednjoročnu razvojnu strategiju.
- Pripremiti i provesti Akcioni plan reforme javne uprave.
- Uspostaviti ugovorne odnose s Evropskom unijom kao prvi korak ka punopravnom članstvu.
- Efikasno provoditi sve obaveze koje proisteknu iz budućih sporazuma s Evropskim zajednicama i Evropskom komisijom.
- Razvijati i jačati odnose s Vijećem ministara Evropske unije, Evropskom komisijom i vladama članicama Evropske unije, te s vladama država u u regionu.
- Jačati vertikalne i horizontalne kapacitete ministarstava i drugih organa uprave za provođenje zakona.
- Raditi na stvaranju efikasne, ekonomične i kvalitetne strukture institucija.
- Osigurati odgovarajuću izvršnu strukturu uvođenjem mehanizama za konsultaciju i saradnju koristeći postojeće instrumente koordinacije.
- Dodatno ojačati institucionalne kapacitete i mogućnost djelovanja državnih institucija uključujući i Vijeće ministara BiH i Ministarstvo vanjskih poslova BiH, između ostalog, zapošljavanjem kvalificiranog kadra, osigurati odgovarajuće finansijske i prostorne resurse.
- Unapređivati dobrosusjedske odnose i regionalnu saradnju, posebno razmjenom iskustava i informacija u oblastima kao što su: usklađivanje zakonodavstva, vladavina prava, pravosuđe i unutrašnji poslovi, ekonomskog prilagođavanja, obrazovanja i stručnog usavršavanja.
- Izgraditi kapacitete za strateško srednjoročno planiranje, razvoj i koordinaciju,
- Trajno raditi na uspostavljanju institucionalnih struktura koje zahtijeva prihvatanje i provođenje *acquis communautaire*.
- Uspostaviti sistem odgovornosti za neprovođenje evropskog integracionog procesa.

- Jačati politički konsenzus uključivanjem civilnog društva u evropski integracioni proces.
- Pospješiti prisustvo civilnog društva i aktivno učešće nevladinih organizacija u procesu zakonodavnih i drugih reformi.

2.1.5. Izbori

- Provesti odluku Parlamentarne skupštine BiH o izradi izmjena i dopuna izbornog zakonodavstva BiH s ciljem potpunog prilagođavanja zahtjevima i principima Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda u okviru Ustava BiH.
- Nastaviti provoditi zakon(e) o sukobu interesa, kao i Zakon o finansiranju političkih stranaka.
- Zakonski jasnije i potpunije definirati izborna pravila s ciljem maksimalnog omogućavanja aktivnog biračkog prava (pasivna registracija).
- Dosljedno, normativno i faktički, na svim nivoima provoditi odluke Ustavnog suda BiH o konstitutivnosti naroda.
- Jačati odgovornost izabranih predstavnika prema biračkom tijelu i svim građanima Bosne i Hercegovine.
- Nastaviti praksu održavanja slobodnih, demokratskih i fer izbora.
- Dosljedno primjenjivati ravnopravnu zastupljenost spolova na izbornim listama svih nivoa vlasti u BiH.

2.1.6. Pravosuđe

- Imenovati sudije državljane BiH u Ustavni sud BiH, Sud BiH, do 2009. (tranzicioni period).
- Imenovati tužioce državljane BiH u Tužilaštvo BiH do kraja 2009.
- Osiguravati jednake standarde imenovanja, napredovanja, discipline i obuke sudijskog i tužilačkog osoblja u cijeloj Bosni i Hercegovini.
- Procesuirati osumnjičene za ratne zločine pred Sudom BiH - Odjel za ratne zločine.
- Uspostaviti trgovačke sudove.
- Unapređivati funkcioniranje institucija koje garantiraju vladavinu prava.
- Nastaviti sa započetim reformama u institucijama koje garantiraju vladavinu prava i poštovanje ljudskih prava i prava manjina.
- Osigurati punu odgovornost BiH za Sud BiH, Tužilaštvo BiH i Visoko sudsko i tužilačko vijeće u pogledu finansiranja, upravljanja i osoblja.
- Uraditi jasnu i koherentnu strategiju o pitanju reforme zatvora.

2.1.7. Uloga međunarodne zajednice

- Jačati političku odgovornost kroz usvajanje i punu implementaciju zakona i mjera značajnih za proces integriranja.
- Uspostaviti puno vlasništvo BiH u procesu reformi, preuzimanjem funkcija od institucija međunarodne zajednice, razvojem sposobnosti institucija Bosne i Hercegovine.
- Osigurati smanjenje ovlasti visokog predstavnika s konačnim ciljem ukidanja Ureda visokog predstavnika u BiH.
- Ostvariti punu saradnju sa ICTY.

- Uticati na smanjenje uloge međunarodne zajednice kako bi njeno učešće bilo identično učešću u drugim zemljama u tranziciji.

2.1.10. Prava manjina i izbjeglice

- Usvojiti i provesti Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Ombudsmenu BiH (spajanje državnih i entitetskih ombudsmena),
- Pripremiti elaborat o Zakonu o prigovoru savjesti na državnom nivou.
- Kontinuirano raditi na provjeri usklađenosti zakona s Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.
- Provesti inicijativu Ombudsmena BiH za osnivanje Vijeća za nacionalne manjine.
- U potpunosti osigurati poštivanje ljudskih i manjinskih prava.
- U potpunosti provoditi postprijemne kriterije Vijeća Evrope.
- U potpunosti implementirati ratificirane međunarodne konvencije.
- U potpunosti implementirati imovinske zahtjeve izbjeglih i raseljenih osoba.
- Imenovati agenta BiH za zastupanje BiH pred Evropskim sudom za ljudska prava.
- Realizirati ideju o osnivanju Komisije za istinu i pomirenje.
- Raditi na uspostavi *think-tank* institucija.
- Omogućiti ostvarivanje ekonomskih socijalnih prava svim građanima BiH na cijeloj teritoriji BiH.
- Razvijati dijalog s NVO sektorom.

2.1.11. Koordinacija procesa evropskih integracija

- Osigurati nacrt deklaracije/sporazuma za zakonodavnu vlast ili primjerak sporazuma, te provesti i izvršiti odredbe dokumenta (sporazuma), npr. organizacija, mehanizmi saradnje, koordinacija.
- Osigurati nacrt sporazuma o zakonodavno–izvršnom segmentu.
- Provesti i izvršiti odredbe dokumenta (sporazuma) npr. organizacija, mehanizmi saradnje, koordinacija.
- Osigurati učešće svih segmenata države i društva u evropskom integracionom procesu.
- Poboljšati i pojednostaviti procedure upravljanja evropskog integracionog procesa (odnosi država-entiteti, zaključenje međunarodnih sporazuma),
- Potpuno razraditi i IT sistem koordinacije EU integracionih procesa u BiH i van nje (prvenstveno u Briselu, ali i u državama članicama).
- Poboljšati politiku koordinacije i implementacije, usvajajući osnovne reforme centralnog nivoa i osigurati održivost ovih reformi.
- Ovaj mehanizam trebalo bi da bude nadograđen na već postojeći državni, entitetski, kantonalni/regionalni i općinski.
- Misiju BiH u Bruxellesu ojačati diplomatama kao i većim brojem eksperata iz oblasti evropskih integracija iz Direkcije, ministarstava i drugih tijela državne uprave.

2.3. Sposobnost preuzimanja obaveza iz članstva

- Razviti integralan koncept usklađivanja propisa u BiH, zasnovan na principima funkcionalnosti, efikasnosti i fleksibilnosti.

- Izvršiti procjenu usaglašenosti postojećih propisa na svim nivoima, te procjenu implikacija preuzimanja i usaglašavanja legislative u finansijskom, ekonomskom ili socijalnom smislu kao bazni dokument višegodišnjeg programiranja preuzimanja *acqusa*.
- Vršiti kontinuirano praćenje i ažuriranje ustanovljenih zakonodavnih prioriteta, praćenje i izvještavanje o implementaciji usaglašenih propisa.
- Uspostaviti mehanizme i instrumente interinstitucionalne saradnje (horizontalne i vertikalne), koordinacije i monitoringa procesa, te vršiti stalnu evaluaciju njihovih efekata.
- Osigurati unificiran metodološki pristup u procesu usklađivanja svih nivoa vlasti uključenih u proces, kako s aspekta metodoloških instrumenata tako i s aspekta metodologije za ocjenu učinka uvođenja harmoniziranih propisa.
- Jačati ulogu Komisije za evropske integracije Parlamentarne skupštine BiH, Ministarstva pravde BiH, Direkcije za evropske integracije BiH i Ureda za zakonodavstvo u ovom procesu.
- Podržati uspostavljanje i osigurati efikasno funkcioniranje administrativnih struktura na nivou BiH koje su direktan ili indirektan zahtjev *acquisa* uz osiguranje višeg stepena prohodnosti državnih službenika različitih nivoa vlasti i konsekvntno, rekonstrukciju adekvatnih struktura nižih nivoa vlasti.
- Osigurati sistematsko planiranje i popunjavanje stručnoosposobljenog pravnog kadra u državnoj službi, profesionalno usavršavanje službenika kroz seminare, specijalizaciju, postdiplomske studije, izradu brošura, priručnika i sl.
- Uspostaviti saradnju organa uprave s univerzitetima u BiH s ciljem uključenja akademske zajednice u ovaj proces kao i uključenja evropske grupe predmeta u nastavne programe fakulteta u BiH.
- Osigurati primjenu informacionih tehnologija u vođenju i koordinaciji procesa.

2.3.2.2. Četiri slobode

A) Slobodan protok roba

- Implementirati zakon i izgraditi sistem odgovornosti za proizvod, te Direktivu o odgovornosti za proizvod i uspostaviti infrastrukturu nadzora na tržištu.
- Donijeti Program harmonizacije na državnom nivou, odnosno transpozicije legislative i regulative i izgradnje infrastrukture ocjenjivanja usaglašenosti.
- Realizirati preostali dio Programa u roku od tri godine, odnosno implementirati Programom usvojenu regulativu.
- Uspostaviti efikasnu infrastrukturu za realizaciju Programa, koristeći radne grupe sastavljene od predstavnika svih zainteresiranih strana iz BiH.
- Osigurati savjetodavnu ulogu predstavnika EU u vođenju Programa i u radu radnih grupa.
- Realizirati prioritetne segmente Programa (naročito transponirati direktive Novog, odnosno Globalnog pristupa i direktive koje se odnose na promet prehrambenih proizvoda).
- Uspostaviti shemu edukacije i ocjenjivanja osoblja u oblasti ocjenjivanja usaglašenosti.
- Osigurati efikasnost i jedinstvenost sistema u oblasti standardizacije, mjeriteljstva, akreditiranja i tehničke regulative, te osigurati efikasnost i jedinstvenost tih sistema u BiH.
- Uspostaviti certifikaciona tijela za sistem kvaliteta i osoblje.

- Uspostaviti tijela za ocjenjivanje usaglašenosti (laboratorije, certifikaciona i kontrolna/inspekcijska tijela) za ostale grupe proizvoda.
- Osigurati institucijama i asocijacijama BiH iz oblasti standardizacije, mjeriteljstva, akreditiranja i ocjenjivanja usaglašenosti punopravno članstvo u relevantnim međunarodnim organizacijama i asocijacijama, naročito EA, OIML, IAF, ILAC i dr.
- Pristupiti MLA sporazumu i s EU potpisati PECA protokole za prioritetne oblasti (grupe proizvoda).
- S EU potpisati PECA protokole za ostale grupe proizvoda značajne za privredu BiH.
- Uz pomoć Asocijacije za kvalitet u BiH animirati privredne i druge subjekte na uvođenju i certifikaciji sistema kvaliteta i sistema zaštite životne sredine.
- Potpisati posebne ugovore (sporazume) o priznavanju isprava iz oblasti ocjenjivanja usaglašenosti a s ciljem porasta izvoza po osnovu potpisanih ugovora o slobodnoj trgovini.

B) Slobodno kretanje osoba

- Uspostaviti adekvatan pravni i institucionalni okvir s ciljem unapređenja slobode kretanja radnika, posebno u smislu nastojanja BiH da postane privlačna destinacija za strane investicije.
- Usvojiti zakonsku regulativu koja se tiče nostrifikacije stranih diploma i olakšati pristup tržištu rada priznavanjem stranih obrazovnih kvalifikacija.
- Izvršiti usklađivanje obrazovnog sistema s potrebama tržišta rada i unificirati kriterije rada visokoškolskih ustanova s visokoedukativnim institucijama EU, s ciljem podizanja kvaliteta obrazovanja,
- Regulirati interno tržište rada u BiH i stvoriti zaposleniku mogućnost da živi od svoga rada, te unaprijediti informiranje radnika o njihovim pravima i mogućnostima zapošljavanja u zemljama članicama EU.
- Kreirati finansijski održiv i efikasan penzioni sistem, zasnovan na individualnim prilozima socijalnog osiguranja, te uspostaviti pravnu osnovu za uvođenje penzione sheme na državnom nivou.
- S ciljem uklanjanja barijera zapošljavanju stranih radnika koji legalno borave u BiH, pojednostaviti administrativne procedure dobivanja radnih dozvola uspostavljanjem tzv. »one stop shop« principa za dobivanje radnih dozvola.
- Početi s pripremama za integraciju u konzularni informacioni sistem Šengena.
- Ubrzati implementaciju planova za institucionalni razvoj univerziteta u periodu od 2003. do 2010., te regulirati ovu oblast na nivou BiH.
- U oblasti socijalne zaštite, generalno, potrebno je uskladiti sistem s EU standardima, te poboljšati koordinaciju unutar BiH u oblasti ostvarivanja socijalno-zdravstvene zaštite.
- Unaprijediti mobilnost studenata radi nastavka svakog oblika studija priznavanjem stranih školskih kvalifikacija, perioda studiranja i položenih ispita.

C) Slobodan protok usluga

- Reorganizirati tržište vrijednosnih papira u skladu s boljom evropskom praksom, te uspostaviti odgovarajuće systemske zakone i odgovarajuće institucije u ovoj oblasti na nivou BiH.
- Osposobiti legislativno i kadrovski Centralnu banku za obavljanje i nekih drugih funkcija klasične centralne banke (nastup na tržištu novca i investicionom tržištu

preko izdavanja obveznica, garancija i drugih državnih vrijednosnih papira, supervizija komercijalnih banaka, finansijska statistika).

- Uspostaviti registar preduzeća na državnom nivou i nastaviti s reformom u oblasti registracije preduzeća kako bi se pojednostavio postupak osnivanja i registracije preduzeća i stranih investicija.
- Stimulirati domaću i deviznu štednju i djelovati u smjeru širenja oblasti rada i kapaciteta Agencije za osiguranje depozita.
- Uspostaviti operativnost Agencije za osiguranje BiH.
- Unaprijediti kontrolu rada komercijalnih banaka na nivou BiH, te bankarskog izvještavanja.
- Uspostaviti bankarske procedure u skladu s praksom EU, posebno strategiju utvrđivanja adekvatnosti kapitala banke (Basel II).
- Početi s reformom u oblasti zemljišne politike i zemljišnih registara, te ubrzati proceduru upisa u zemljišne knjige i ostvarivanja prava vlasništva, kako bi postala jednostavnija i efikasnija.
- Nastaviti s reformom u sektoru računovodstva i revizije, te u procedurama izvještavanja.
- Temeljito reorganizirati i reformirati sektor nefinansijskih usluga u skladu s *acquisem*. Zbog velike razgranatosti i različitosti ovih vrsta usluga, bit će potrebno izraditi odgovarajuću studiju, koristeći strana iskustva (gdje god je moguće) i relevantne *twinning* programe.
- Ubrzati izradu i implementaciju elektronskog načina poslovanja i potpisivanja.
- Utvrditi i terminirati potrebne prioritete u oblasti elektronskog poslovanja i koristiti programe strane pomoći i iskustva gdje god je moguće.
- Uspostaviti centralni sistem informacija o poslovanju preduzeća i njihovom bonitetu (ovdje može biti angažiran i privatni sektor).
- Izvršiti potrebne adaptacije sudskog sistema za potrebe slobodnog protoka usluga.

D) Slobodan protok kapitala

- Debirokratizirati procedure za sticanje vlasničkih prava na nekretninama.
- Uspostaviti nacionalne instrumente za poticaj privlačenja *green field* FDI i učešće inokapitala u razvojnim i privatizacijskim programima u prerađivačkoj industriji.
- Kreirati jedinstven sistem transfera kapitala kako iz BiH u inozemstvo, tako i između rezidenata i nerezidenata unutar BiH.
- Pripremiti se za ukidanje ograničenja u vezi s ulaganjima i sticanjem imovine u pojedinim sektorima.
- Početi s javnom promocijom i informiranjem javnosti o pranju novca i usmjeravati tehničku pomoć u ovu oblast.

2.3.2.3. Konkurencija

- Unaprijediti kapacitete institucija nadležnih za kreiranje i provođenje politike konkurencije.
- Uspostaviti saradnju relevantnih institucija s regulatornim tijelima.
- Razvijati suradnju s organima za konkurenciju drugih zemalja i međunarodnim organizacijama.

- Uspostaviti mehanizam konsultacija s (generalnim direktoratom EC za konkurenciju-DG Competition) s ciljem kvalitetnijeg provođenja politike konkurencije u BiH.
- Uvesti segmente konkurencije u pojedine sektorske politike.
- Konstantno obučavati osoblje koje radi na politici konkurencije, te sve ostale interesne grupe u ovoj oblasti (privredni subjekti, advokati, sudije, privredne komore, itd.)
- Uvesti politiku konkurencije kao predmet na univerzitetima.

2.3.2.4. Zaštita potrošača

- Osigurati potpunu i dosljednu primjenu zakona koji reguliraju zaštitu potrošača.
- Osposobiti institucije nadležne za zaštitu potrošača i predvidjeti njihove kapacitete.
- Kreirati i provoditi politiku zaštite potrošača.
- Osigurati zaštitu potrošača i razvijati sistem nadgledanja tržišta u skladu sa zahtjevima EU, kako bi se osigurala zaštita života i zdravlja potrošača.
- Intenzivirati saradnju svih relevantnih subjekata u oblasti zaštite potrošača.
- Razvijati saradnju s organima zaštite potrošača drugih zemalja i međunarodnim organizacijama.
- Uspostaviti mehanizme alternativnog rješavanja sporova potrošača.
- Provoditi i unapređivati edukaciju i informiranje potrošača.
- Razvijati i finansirati nevladine organizacije iz oblasti zaštite potrošača i učlaniti se u relevantne međunarodne asocijacije u ovoj oblasti.

2.3.2.5. Korporativno upravljanje

- Kontinuirano raditi na harmonizaciji propisa iz ove oblasti u cijeloj BiH.
- Povećati prava dioničara, u smislu povećane imovinske odgovornosti menadžmenta prema dioničarima, prava dioničara da pokrenu specijalnu istragu vezanu za poslove kompanije pred sudskim i drugim upravnim tijelima, odgovornosti direktora za pogrešne poslovne poteze koji mogu dovesti do stečaja ili likvidacije, elektronskog pristupa najvažnijim informacijama kompanije prije svake skupštine (redovne ili vanredne), mogućnosti učešća u radu skupštine elektronskim putem on-line.
- Povećati nivo zaštite manjinskih dioničara, u smislu zaštite od preglasavanja u odlukama kojima se smanjuju neka njihova prava.
- Uspostaviti pojačanu kontrolu sukoba interesa u upravi i nadzornom odboru kompanije i jačati ulogu revizionih tijela. Modernizirati upravu i nadzorni odbor u smislu uspostavljanja kolektivne odgovornosti nadzornog odbora za finansijske i nefinansijske odluke u kompaniji.
- Dopuniti i održavati sistem prikupljanja izvještaja i objava od strane emitenata, te tako kreiranu bazu podataka učiniti javno dostupnom putem web stranice.
- Doraditi postojeće, te donijeti nove standarde korporativnog upravljanja dioničkim društvima, u skladu sa standardima Međunarodnog udruženja komisija za vrijednosne papire (IOSCO) i OECD-ovim principima korporativnog upravljanja.

2.3.2.6. Intelektualno vlasništvo

- Osposobiti Institut za intelektualno vlasništvo i raditi na unapređivanju njegovih kapaciteta.

- Pristupiti svim relevantnim međunarodnim konvencijama i udruženjima u oblasti zaštite intelektualnog vlasništva.
- Intenzivirati saradnju između sudova, tržišnih inspekcija, carinskih i policijskih snaga s ciljem efikasnije borbe protiv krivotvorenja i piratstva.
- Pratiti tehnološki napredak i u skladu s tim stručno usavršavati osoblje koje radi na razmatranju prijave u oblasti zaštite autorskih i drugih srodnih prava.
- Pokrenuti kampanju informiranja svih uključenih i zainteresiranih strana o značaju intelektualnog vlasništva, kao segmentu unutrašnjeg tržišta.

2.3.3. Inovacije

2.3.3.1. Informaciono društvo

- Osigurati potpunu legislativu koja će regulirati mehanizme borbe protiv softverskog piratstva (Zakon o autorskim pravima, Krivični zakon).
- Izvršiti usklađivanje prethodno navedenih propisa s relevantnom legislativom EU, odnosno donošenje novih propisa i dosljedno ih implementirati.
- Osnovati Agenciju za razvoj informacionog društva i uvesti standarde u upotrebi IKT u organima uprave.
- Izgraditi e-upravu.
- Izgraditi jedinstven sistem državnih registara – moguće proširenje CIPS projekta registrima poslovnih subjekata, poreznim registrima, katastru, itd.
- Kreirati državni portal koji će građanima omogućiti jednostavan pristup informacijama i uslugama organa uprave.
- Izgraditi državnu IKT magistralu – *backbone* i osigurati ujednačenu pokrivenost BiH infrastrukturom.
- Provesti reformu sektora telekomunikacija radi liberalizacije.
- Stimulirati upotrebu IKT u poslovanju u BiH.
- Poticati učešće domaćih preduzeća u postupcima javnih nabavki, te razvijati stalne oblike saradnje s domaćom IKT industrijom.
- Stimulirati izvoz IKT proizvoda i udruživanje domaće industrije u profesionalna udruženja za promociju izvoza.
- Formirati državnu naučnoistraživačku mrežu koja će osigurati pristup Internetu svim obrazovnim institucijama u zemlji na nekomercijalnoj osnovi.
- Ustanoviti sistem certificiranja digitalne pismenosti kod učenika i studenata, najbolje kroz usvajanje ECDL (European Computer Driving Licence) programa u nastavni plan i program, te osigurati kvalitetno nastavno osoblje za informatiku kroz redovno recertificiranje nastavnika.
- Omogućiti pristupačno „obrazovanje za IKT“ i za starije generacije i učenje na daljinu na svim univerzitetima.
- Stimulirati upotrebu opensource (besplatnog) softvera kod svih budžetskih korisnika, te se oslanjati na rješenja domaće IKT industrije.
- Stimulirati kreiranje domaćeg sadržaja na Internetu, kako bi se povećalo korištenje Interneta i voditi organizirane informativne kampanje s ciljem promocije podobnosti koje Internet omogućava.
- Privremeno smanjiti ili ukinuti carinu i porez na IKT opremu za pravne i fizičke osobe radi bržeg razvoja informacionog društva.

2.3.3.2. Obrazovanje, obuka i mladi

- Zaokružiti zakonski okvir za osnovno i srednje obrazovanje na državnom nivou.
- Unaprijediti sistem upravljanja i finansiranja obrazovnih institucija (povećanje finansijsko-materijalno-tehničke podrške školama, komunikaciono-tehnološka modernizacija).
- Finansijsko-materijalna podrška vannastavnim aktivnostima u školama u skladu s evropskim standardima.
- Učenje koje traje cijeli život i obrazovanje odraslih.
- Jačanje saradnje među univerzitetima.
- Licenciranje učitelja i licenciranje svih odgojno-obrazovnih institucija.
- Stvaranje okvira za učenje koji je otvoren, privlačan i dostupan svima, uključujući nepismene, nekvalificirane i osobe s posebnim potrebama.
- Usvajanje evropskih referentnih lista i principa u pogledu obaveznog školovanja, kvalifikacija za učitelje, mobilnost, priznavanje vanškolskog stečenog iskustva, kvaliteta stručnog obrazovanja, kao i ECT (European Credit Transfer System), kreiranje evropskog okvira za priznavanje kvalifikacija.
- Povećanje pokretljivosti na svim obrazovnim nivoima.

2.3.3.3. Istraživanje i tehnološki razvoj

- Uspostaviti zakonski okvir i definirati ulogu države u organiziranju i poticanju istraživanja i tehnološkog razvoja, poticanje i korištenje inovativnosti slično kao u EU.
- Izgraditi i jačati odgovarajući institucionalni okvir za nauku, istraživanje i tehnologiju na nivou Bosne i Hercegovine.
- Osnovati Jedinicu za analizu naučnih i tehnoloških opcija u BiH.
- Ustanoviti zajednički istraživački centar (po uzoru na EU) koji će objedinjavati sve aktivnosti u BiH, s nekoliko instituta za istraživanje i razvoj po prioritetnim oblastima.
- Stvoriti jedinstvenu istraživačku oblast po uzoru na *European Research Area* (ERA).
- Uključiti se u istraživačke projekte EU tipa "FRAMEWORK 6" (u ovaj projekat tokom četiri godine uložiti će se 17,5 milijardi EUR). Vlastito učešće će u početnoj fazi morati osigurati Agencija za istraživanje i tehnološki razvoj.
- Objediniti sve potencijale u BiH, podržati osnivanje "virtuelnih" istraživačko-razvojnih instituta gdje bi se uvezali svi istraživačko-razvojni potencijali, a posebno u malim i srednjim preduzećima. INTERNET i BIHARNET služili bi kao komunikaciona baza za razmjenu podataka, timski rad međusobno udaljenih istraživača, sastanke, konferencije putem INTERNET-a, daljinsko učenje, itd.
- Definirati minimalnu listu istraživačko-razvojnih projekata od strateškog interesa za integraciju u EU koji bi se finansirali iz državnog budžeta ili iz povoljnih kredita.
- Izgraditi efikasan sistem diseminacije rezultata istraživanja i razvoja tehnologija.
- Prikupljati podatke o relevantnim naučnoistraživačkim kadrovima u BiH, o mladim talentima i uključivati ih u istraživačke projekte; usavršavati kadrove kroz razne vidove obuke; promovirati učenje na daljinu; pratiti i predviđati potrebe tržišta radne snage i mogućnosti obrazovnog sistema.
- Pružiti političku i finansijsku podršku mladim i talentiranim stručnjacima i inovatorima u BiH.

2.3.3.4. Telekomunikacije

- Provesti mjere za implementaciju univerzalne usluge definirane Odlukom o politici sektora telekomunikacije BiH.
- Graditi jednostavnu regulativu sektora na principu tehnološke neutralnosti, definiranja geografskog tržišta za svaku uslugu posebno i analize tog tržišta kroz prizmu dostignutog stepena razvoja konkurencije.
- Izvršiti potpunu reformu kompanija u državnom vlasništvu kako bi se povećala zainteresiranost za tehnološki i uslužni razvoj sektora. Pri reformi ovih kompanija potrebno se pridržavati pravila korporacijskog upravljanja i kroz tu reformu ostvariti partnerski odnos između privatnog i državnog vlasništva.
- Poticati razvoj usluga sadržaja, širokog pristupa i informatičkih vještina.
- Pomagati razvoj e-društva (obrazovanje, administracija, medicina, trgovina).

2.3.3.5. A) Kultura

- Harmonizacija s evropskim zakonodavstvom podrazumijeva primjenu konvencija i rezolucija međunarodnih organizacija, naročito iz domena kulturnog naslijeđa, kao što su Zakon o zaštiti kulturnog naslijeđa (Direktiva 97/7/EEZ) i Regulativa o nezakonitom iznošenju kulturnih predmeta iz zemlje (Regulativa 3911/92).
- Potrebno je urediti oblast kulture na državnom nivou, kako bi se odredile glavne smjernice razvoja i promoviranja kulturnog razvoja Bosne i Hercegovine.
- Potrebno je poticati festivale međunarodnog karaktera.
- Neophodno je poticati razvoj privatnih preduzeća koja se bave kulturom.

2.3.3.5. B) Audiovizuelne usluge

- Svu legislativu iz oblasti audiovizuelnih medija prilagoditi audiovizuelnom *acquisu* prema Direktivi "Televizija bez granica".
- Preuzeti sve relevantne konvencije Vijeća Evrope koje se odnose na oblast kulture i audiovizuelnih medija. Također, imajući u vidu ekspanziju filmske djelatnosti u BiH, preporučuje se što skorije ratificiranje Evropske konvencije o kinematografskoj produkciji (ETS No: 147-Strasbourg, 2.10.1992).
- Omogućiti razvoj funkcionalnog komercijalnog RTV sektora radi dostizanja najviših profesionalnih standarda i pluralizma emitiranog programa.
- Preduzeti kontinuirane i sistematske aktivnosti u oblasti obrazovanja novinara i drugih medijskih profesionalaca.
- Poticati samoodrživost medija, koja je ključna pretpostavka za nezavisnu i profesionalnu uređivačku politiku.
- Unaprijediti sudsku i zakonodavnu praksu u audiovizuelnom sektoru kroz potpunu primjenu zakonske regulative usklađene s evropskom legislativom.

2.3.4. Ekonomsko-monetarna unija

Politike u vezi s pristupanjem ekonomsko-monetarnoj uniji treba da imaju u vidu sljedeće:

- Članstvo u EMU stoji na kraju puta integracije BiH u EU.

- Planiranje i realizacija ekonomske politike treba da budu usklađeni s evropskim principima.
- Ekonomski odnosi (posebno vanjska trgovina) s članicama EMU, kao i s članicama u režimu ERM II, bitno utiču na brzinu procesa integracije.

Polazeći od ovih principijelnih stavova, u ovoj fazi integracije mogu se fiksirati glavni makroekonomski izazovi za donosioce odluka u BiH:

- Realni sektor: stopa rasta mora da bude veća nego u EMU, a nezaposlenost treba biti postupno smanjivana. Nastojanja da se uhvati priključak s ekonomskim rastom u EU zahtijeva veoma velike investicije, što može dovesti do značajnog raskoraka između raspoložive domaće štednje i nivoa investicija.
- Vanjski sektor: glavni zadatak je ograničavanje deficita tekućeg računa na održivi nivo. Sve tranzicijske zemlje su u početku približavanja EU bilježile znatan vanjski deficit, ali on mora biti što prije stavljen pod kontrolu. Liberalizacija kapitalnih tokova može povećati rizik uspjeha tranzicijske reforme. Reformski uspješan finansijski sektor je onaj koji usmjerava tok kapitala prema produktivnim investicijama.
- Fiskalni sektor: na strani rashoda postoji pritisak vezan za okončanje tranzicije uz istovremenu izgradnju institucija za evropske integracije i javnu infrastrukturu. Na strani prihoda treba provesti reformu za smanjivanje opterećenja za privatni sektor. Fiskalno stezanje je istovremeno ključni instrument za kontroliranje deficita tekućeg računa.
- Monetarna politika: konačni cilj za uvođenje eura postavlja jasnu orijentaciju u pogledu monetarne politike i politike deviznog kursa. Uspostavljanje i održavanje pune nezavisnosti Centralne banke i postavljanje glavnog cilja za održavanje stabilnosti cijena i zabrane direktnog finansiranja vladinog deficita su najvažniji elementi.

Ispunjenje kriterija konvergencije ne predstavlja potreban uslov za ulazak u EU. Ipak, monetarna politika BiH treba da se rukovodi ovim kriterijima i da pokaže sposobnost stabilne i dugoročne primjene zadanih standarda.

Institucije za provođenje ekonomske politike moraju biti efikasne i usklađene sa standardima EU. Ključni kriterij nezavisnosti Centralne banke je već sada ispunjen. Potrebno je dograditi legislativu u pogledu funkcija Centralne banke i uspostaviti potpunu saradnju svih institucija u oblasti javnih finansija.

2.3.4.2. Porezi

Reforma poreskog sistema u smjeru evropskih integracija je dugoročan proces koji će se odvijati u dvije faze:

- prva, do sticanja statusa kandidata, s usklađivanjem legislative BiH s minimalnim setom propisa iz EZ *acquisa*,
- druga, status kandidata i prijem, s definiranim rokovima za potpuno preuzimanje EZ *acquisa* u legislativu BiH.

Stoga je neophodno projektirati, organizirati i početi informacionu kampanju usmjerenu prema javnosti i zakonodavnoj vlasti na svim nivoima na kojima postoje poreska ovlaštenja.

2.3.4.3. Statistika

- Uskladiti zakon o statistici sa Zakonom o medijima i Zakonom o zaštiti ličnih podataka.
- Razviti i primijeniti legislativu službene statistike BiH.
- Razviti sistem službene statistike u skladu s EU i međunarodnim standardima i preporukama, kao i domaćim zahtjevima.
- Razviti sistem diseminacije statističkih pokazatelja.
- Osigurati kontinuiranu saradnju s Eurostatom.
- Ostvariti međunarodnu saradnju i raditi na ispunjavanju međunarodnih obaveza.
- Pripremiti i obaviti popis stanovništva.

2.3.5. Sektorske politike

- Definirati prioritete industrijskog razvoja.
- Izraditi strategiju industrijskog razvoja.
- Usaglasiti razvoj industrijske politike s Lisabonskom strategijom EU i drugim kopenhagenskim kriterijem.
- Poticati javna i privatna preduzeća da uvedu EMAS – shemu revizije i upravljanja okolišem, čiji je glavni cilj poboljšanje okoliša i pridržavanje zakonskih propisa iz oblasti okoliša.
- Definirati i odmah početi provoditi privremenu mjeru urgentnog razvoja ljudskih potencijala.
- Osnovati Konkurencijsko vijeće u BiH i aktivno se priključivati svjetskoj mreži koja se bavi pitanjima konkurentnosti.
- Uspostaviti ili ojačati institucije i razviti ljudske potencijale koji će učestvovati u izradi djelotvorne industrijske politike i provoditi te politike u periodičnim dopunama i izmjenama (resorna ministarstva, Agencija za privatizaciju, Konkurencijsko vijeće, Razvojna agencija, FIPA, Agencija za srednja i mala preduzeća, privredne komore, udruženja privrednika, regionalne razvojne agencije, centri za pomoć biznisu, (uključujući i Euro info centar).
- Unaprijediti sistem obrazovanja poduzetnika i dati podršku razvoju privatnog sistema tercijarnog i sekundarnog obrazovanja, izraditi program obuke koji će uključivati sistem razvoja permanentne obuke.
- Kreirati strukturalne fondove i *venture* fondove za podršku razvoja industrije.
- Uskladiti razvoj industrijske politike s razvojem srodnih politika (slobodan protok robe, istraživanje i razvoj tehnologija - RTD, mala i srednja preduzeća - SME i obrazovanje i obuka) i uspostaviti odgovarajuće institucije na nivou BiH (za oblasti poljoprivrede, zdravlja, nauke i tehnologije i obrazovanja).

2.3.5.2. Poljoprivreda

- Uskladiti domaću legislativu s legislativom EU u oblasti poljoprivrede, donijeti sve neophodne zakone i standarde o poljoprivredi i hrani, naročito u oblasti veterinarstva i zaštite bilja.
- Pripremiti politike i programe poljoprivrednog razvoja u Bosni i Hercegovini i izraditi strategiju razvoja poljoprivrede BiH.

- Donijeti neophodne propise o zaštiti zemljišta koje se degradira i uništava, što predstavlja ekonomski i ekološki problem u BiH.
- Definirati pravila o vlasničkim odnosima i iznajmljivanju zemljišta.
- Regulirati kreditiranje poljoprivrede, subvencioniranje pojedinih proizvoda i tržište poljoprivrednih proizvoda, uključujući otkup i cijene; osposobiti institucionalne kapacitete u oblasti poljoprivrede na nivou BiH za uspješno vođenje pregovora s EU.
- Osposobiti institucionalne kapacitete na nivou BiH u oblasti poljoprivrede za planiranje i efikasno korištenje fondova pomoći EU za zemlje kandidate, a kasnije i za punopravne članice EU.
- Uspostaviti sistem kontrole kvaliteta za sve prioritetne proizvode uzimajući u obzir horizontalnu legislativu Zajednice za hranu vertikalnu legislativu Zajednice i standarde za hranu (marketinški propisi, propisi unutrašnjeg tržišta), UN preporuke.
- Zaštitu domaće proizvodnje približiti zaštiti proizvoda u EU.
- Osnovati isplatu agenciju (PA) na nivou BiH kada se budu koristili fondovi CAP-a.
- Omogućiti jednostavniji i stimulativniji premjer i promet poljoprivrednog zemljišta.
- Provesti zemljišnu reformu koja će poljoprivredna gazdinstva učiniti održivim.
- Konsolidirati poljoprivredna dobra i zadruge, osposobiti gazdinstva za konkurenciju na slobodnom tržištu, stimulirati okrupnjavanje i zaokruživanje (arondaciju) gazdinstava.
- Uvesti regionalnu stimulaciju proizvodnje u područjima s manje povoljnim agroekološkim i ekonomskim uslovima.
- Osnovati poljoprivrednu stručnu savjetodavnu službu BiH.
- Osposobiti zemljište za veću proizvodnju putem kvalitetnije obrade, primjene mineralnih i organskih gnojiva, te bolju zaštitu bilja od bolesti i štetočina.
- Unaprijediti univerzitetsko obrazovanje u oblasti poljoprivrede.

2.3.5.3. Šumarstvo

- Usvojiti državnu legislativu baziranu na naučnostručnim postulatima. Prilikom njene izrade potrebno je integrirati zahtjeve koji proizilaze iz odredbi EU koje se odnose na šumarstvo.
- Donijeti program dugoročnog razvoja sektora šumarstva kojim bi se definirala strategija i politika gospodarenja šumskim resursima u BiH i koja bi trebalo da bude u skladu s inicijativama MCPFE-a.
- Izgraditi odgovarajuće kapacitete na državnom nivou koji će se baviti šumarstvom, odnosno upravljanjem prirodnim resursima.
- Uspostaviti efikasnu i racionalnu organizaciju šumarstva s jasno definiranim i diferenciranim funkcijama vlasništva, upravljanja, gospodarenja i monitoringa.
- Permanentnim provođenjem nacionalnih inventura šuma uz primjenu savremenih naučnih dostignuća (GIS) osigurati neophodne podloge za odlučivanje i kreirati bazu podataka neophodnu za planiranje gospodarenja šumskim resursima.
- Unaprijediti sistem upravljanja i gospodarenja šumskim resursima i uspostaviti institucionalno održive organizacije sektora šumarstva na svim nivoima.
- Jačati funkcije monitoringa i inspeksijskih organa.
- Efikasno provesti procese privatizacije, restitucije i denacionalizacije. Značajnija uloga privatnog šumskog posjeda, stimuliranje poduzetničkog duha i uvođenje

- zdravog privatnog kapitala u nestratiške aktivnosti u šumarstvu (sječa, izvlačenje, transport, rasadnička proizvodnja) značajno bi smanjili troškove poslovanja, unaprijedili ekonomičnost i povećali učešće šumarstva u BNP.
- Osigurati efikasan, transparentan i održiv model finansiranja u šumarstvu kroz koji bi se revitalizirali narušeni šumski ekosistemi i unaprijedilo pošumljavanje, uzgoj i zaštita šuma.
 - Unaprijediti konkurentnost preduzeća u sektoru šumarstva implementacijom programa certificiranja gazdovanja šumskim resursima.
 - Promovirati multifunkcionalno korištenje šumskih resursa, uključujući lov, specijalne šumske proizvode i turizam.
 - Definirati modele finansiranja proste i proširene biološke reprodukcije.
 - Izraditi i realizirati dugoročne programe deminiranja, pošumljavanja, uzgoja, zaštite i rekonstrukcije niskoproduktivnih šuma.
 - Izdvojiti i zaštititi šumske ekosisteme koji imaju izražene biodiverzitetne vrijednosti.
 - Specijalistički i kontinuirano educirati šumarske stručnjake, te jačati svijest javnosti o značaju šume.

2.3.5.4. Ribarstvo

- Donijeti potrebnu legislativu na državnom nivou koja osigurava da standardi EU budu ispunjeni, uključujući zakone o slatkovodnom i morskom ribarstvu, zakon o zaštiti hidroresursa, zakon o poticajima, te osigurati primjenu legislative u potpunosti.
- Uvesti zdravstveni monitoring bolesti riba i školjki prema standardima OIE te jedinstvenu legislativu i monitoring na nivou države s ciljem sprečavanja, suzbijanja i iskorjenjivanja zaraznih i parazitarnih ribljih bolesti.
- Osigurati stručni specijalistički kadar u proizvodnji i u specijalističkim laboratorijama koje će vršiti zdravstveni nadzor.
- Osigurati da domaće laboratorije steknu preduslove da mogu provoditi potrebne pretrage po međunarodnim standardima, kako bi njihovi rezultati bili priznati.
- Formirati banke gena autohtonih vrsta.
- Uvesti stimulacije za proizvodnju i izvoz, stimulacije za zapošljavanje i proširenje kapaciteta, stimulacije za proizvodnju autohtonih vrsta riba i njihove zaštite.
- Zaštititi vlastiti reprotencijal od bolesti ili kupovati ikru s certifikatima.
- Spriječiti nekontrolirani promet (trgovinu) zaraženom maticom, ikrom, mlađi.
- Uvesti povlastice za uvoz riblje hrane, te primjenjivati nova tehnološka saznanja uzgoja i primjenu profilaktičkih mjera od mrijesta do konzumne ribe.
- Neophodna je modernizacija proizvodnje nabavkom opreme pomoću koje se može postići dvostruko veća proizvodnja po jedinici površine u odnosu na ranije kapacitete.
- Potrebno je dokvalificirati radnu snagu.

2.3.5.5. Energija

- Izraditi energetska strategija BiH i prijedloge mjera za njenu realizaciju, mjera za praćenje implementacije, odgovarajuću legislativu i regulativu.
- Izraditi akcioni plan reforme sektora plina u skladu sa zahtjevima koji proizlaze iz ECSEE ugovora, te direktiva na koje se pozivaju.

- Izraditi strategiju razvoja naftne privrede, vodeći računa o interesima i potencijalima domaćeg tržišta.
- Usvajanje direktiva iz oblasti energije i njihova primjena.
- Formirati odgovarajuće tijelo na nivou BiH koje će voditi izradu energetske strategije BiH.
- Osnovati, ojačati ili reorganizirati odgovarajuću instituciju na nivou BiH koja će biti nadležna za pripremu i provođenje reformi sektora plina i za realizaciju toga imati odgovarajuće mehanizme i kadrovsku kapacitiranost.
- Osnovati i ojačati odgovarajuću instituciju na nivou BiH koja će biti nadležna za pripremu i provođenje reformi elektroenergetskog sektora i za njihovu realizaciju imati odgovarajuće mehanizme i kadrovsku kapacitiranost;
- Neophodno je izvršiti investiranje u rafinerijska postrojenja zbog potencijala BiH za rafiniranje nafte za druge zemlje.
- Ulagati u revitalizaciju kapaciteta za skladištenje naftnih derivata, kao i u izgradnju novih.
- Uključivanje u Transevropsku energetska mrežu (TEN - Trans-European Networks);
- Postepeno integriranje u energetska tržišta EU kroz Tržište električne energije u Jugoistočnoj Evropi;
- Ubrzati proces reforme elektroenergetskog sektora u skladu sa zahtjevima koji proizlaze iz ECSEE ugovora, usvojenih zakona u BiH, te direktiva na koje se pozivaju pomenuti dokumenti.
- Izgraditi kapacitete za statistiku, informiranje i provođenje politika u sektoru plina, električne energije, uglja i nafte, što se traži od svake zemlje članice EU (Dir. 90/377, Dir. 94/22, Reg. 736/96 i 2386/96).
- Urgentno pristupiti restrukturiranju sektora uglja s ciljem njegovog osposobljavanja za efikasno poslovanje kroz smanjenje operativnih troškova i omogućavanje konkurentne pozicije elektroenergetike BiH u regionu.

2.3.5.6. Transport

- Donijeti zakone i podzakonske akte koji treba da budu usaglašeni s evropskim standardima, gdje je god to moguće postići, i pritom nalaziti rješenja za jačanje institucija u oblasti transporta i transportne infrastrukture.
- Adekvatno se pripremiti za korištenje pretpripravnih fondova EU iz oblasti transporta, tj. za korištenje ISPA-e (neophodnost postojanja državnih tijela i struktura koje osiguravaju nesmetano i efikasno provođenje projekata, neophodnost efikasnog vremenskog planiranja, izrada strateških dokumenata).
- Pojačati aktivnosti u svim vidovima transporta i transportne infrastrukture u pravcu poboljšanja sigurnosti saobraćaja.
- Povećati naknade za puteve sadržane u maloprodajnoj cijeni goriva (kroz preraspodjelu ili povećanjem maloprodajne cijene) te osigurati veća sredstva za održavanje i razvoj željezničke infrastrukture.
- Pojačati aktivnosti prema međunarodnim finansijskim i drugim institucijama i organizacijama radi osiguranja veće pomoći u realizaciji prioritetnih projekata.
- Preduzeti korake u restrukturiranju željeznica za njihovu uspješnu konkurentnost s drugim transportnim sredstvima.
- Poboľjšati kontrolu sigurnosti navigacije i zaštitu pomorskog okoliša.
- Preduzeti aktivnosti čišćenja korita rijeke Save kao i obnove i razvoja njenih luka kroz saradnju na regionalnom nivou.

- Izraditi potrebne studije i investiciono-tehničku dokumentaciju, kako bi se stvorili uslovi za pregovore o načinu finansiranja prioriternih infrastrukturnih projekata za modernizaciju i dogradnju putne mreže u BiH, a posebno za projekte koji se odnose na Koridor Vc.
- Izvršiti pripreme za pristup drumskom transportnom tržištu EU.
- Razviti integrirani i balansirani multimodalni transportni sistem, kako bi se svi transportni modeli integrirali u zajedničku evropsku transportnu mrežu.
- Omogućiti jednostavniju proceduru na graničnim prijelazima, te stvoriti uslove za olakšanje u pribavljanju viza, posebno za poslovne obaveze.

2.3.5.7. Mala i srednja preduzeća (MSP)

- Usvojiti propise koji omogućavaju statističko obuhvatanje MSP sektora na nivou države.
- Usvojiti i implementirati propise koji reguliraju kolateral, lizing, bankrot i prinudne naplate.
- Usvojiti Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća, jedinstvenu definiciju malih i srednjih preduzeća na nivou BiH.
- Razraditi akcioni plan rada za realizaciju politika razvoje MSP, usklađenu s prioritetima iz Srednjoročne razvojne strategije BiH (PRSP) i prioritetima iz Evropske povelje o malim preduzećima.
- Osnovati i učiniti operativnim Vijeće za razvoj i poduzetništvo.
- Institucionalizirati dijalog između vlade, poduzetnika i sindikata.

2.3.6. Ekonomska i socijalna kohezija

2.3.6.1. Zapošljavanje i socijalna kohezija

- Razraditi operativne planove za poboljšanje korporativnog upravljanja.
- Osnovati ekonomsko-socijalno vijeće na nivou BiH.
- Institucionalizirati tripartitne konsultacije između vlade, sindikata i poslodavaca, na nivou BiH.

2.3.6.2. Regionalna politika i kohezija

- U okviru programa realizacije prioriteta iz *Evropskog partnerstva s BiH*, razraditi projekte regionalnog ekonomskog razvoja koji su prihvatljivi sa stanovišta Evropske unije.

2.3.7. Okoliš

- Uspostaviti odgovarajuće kapaciteta na nivou države (posebno radi realizacije međunarodnih ugovora o okolišu) i donijeti potrebne zakone na nivou države.
- Pristupiti Protokolu iz Kyota, jer bi se time omogućilo strano ulaganje u povećanje energetske efikasnosti, odnosno korištenje obnovljive energije. Pristupanje Aneksu I. Konvencije o klimatskim promjenama trebalo bi odgoditi, jer ovo trenutno ne odgovara niskom nivou razvoja energetike.

- Pojačati kapacitete za okoliš u entitetskim ministarstvima, posebno inspeksijske službe.
- Izvršiti opću implementaciju standarda i kriterija za okoliš na osnovu strategije „dobrovoljno polučlanstvo“³¹⁵, što bi bila optimalna osnova razvoja institucionalnih odnosa, ne samo u sektoru okoliša.
- Izvršiti prethodne pravne i ekonomske analize kako bi se pristupilo konvencijama i protokolima kojima BiH nije pristupila, te regulirati njihovu implementaciju na relaciji država – entiteti/kantoni.
- Raditi na formiranju ekološki odgovornog tržišta u BiH (slanje signala akterima u privredi da je potrebno da se ekološki ponašaju, uvođenje državnih programa i ekoloških i ekonomskih poticaja).
- Pri realizaciji ovih koraka imati na umu da se navedene aktivnosti ne mogu obaviti isključivo unutar sektora okoliša, već integralno sa svim ostalim sektorima.

2.3.8. Pravosuđe i unutrašnji poslovi

2.3.8.1. Pravosuđe

- Dalje razvijati nezavisan, pouzdan i funkcionalan pravni sistem i osigurati međunarodnu pravnu pomoć i saradnju.
- Implementirati usvojene konvencije.
- Prioritet u saradnji je pronalazak i izvođenje pred sud osoba optuženih za ratne zločine i saradnja s ICTY, uključujući prijenos određenih predmeta na posebne odjele za ratne zločine pri Sudu i Tužilaštvu BiH.
- U sudovima i tužilaštvima potrebno je nastaviti reforme u pitanjima finansijske konsolidacije, postupanja po predmetima, informatizacije, sudske uprave, tehnike postupanja po predmetima i jačanja Ureda disciplinskog tužioca u Visokom sudskom i tužilačkom vijeću.
- U okviru Ministarstva pravde BiH potrebno je ojačati jedinicu za međunarodnu i međuentitetsku pravnu pomoć i saradnju.
- Pružiti odgovarajuću podršku centrima za obuku sudija i tužilaca i provesti reformu visokoškolskog pravnog obrazovanja.
- Ostvariti saradnju među sudskim institucijama za pristupanje Evropskoj sudskoj mreži.

2.3.8.2. Unutrašnji poslovi

- Uspostaviti i jačati kapacitete jedinstvene policijske strukture s jedinstvenom zakonodavnom ulogom, finansiranjem i potpunom depolitizacijom, kao i jedinstvenom organizacijom.
- Uspostaviti i provesti sistem razmjene povjerljivih podataka i jačanja institucionalnih i pravnih kapaciteta.
- Jačati administrativne sposobnosti u graničnoj kontroli i sigurnosti dokumenata.
- Jačati saradnju u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova u regionu Jugoistočne Evrope uspostavljanjem uzajamne pravne pomoći s regionalnim partnerima i EU.

2.3.8.2.1. Kontrola granica, azil, migracije i vize

³¹⁵ *self imposed quasi membership* - država se odlučila pridržavati standarda i kriterija, iako nije obavezna.

A) Kontrola granica

- Jačati sistem za puno provođenje kontrole i nadzora granice i aerodroma BiH u skladu s EU standardima.
- Jačati Državnu graničnu službu, s posebnim naglaskom na razvoj granične infrastrukture za poboljšanje uslova za rad državnih službenika i službenika DGS-a, te za protok putnika.
- Donijeti podzakonske akte s ciljem implementacije Zakona o DGS-u, Zakona o nadzoru i kontroli prelaska državne granice i Zakona o policijskim službenicima.
- Implementirati Strategiju integriranog upravljanja granicom u BiH i Akcioni plan za provođenje strategije IUG kako bi se koordinirao rad i umanjili problemi ulaza osoba i robe na granici, što je jedan od uslova Evropske komisije.
- Uspostaviti mehanizme saradnje između institucija BiH s institucijama drugih zemalja koje rade na kontroli granice kao i između obavještajnih službi, a u svrhu prikupljanja relevantnih informacija za osiguravanje maksimalne saradnje i koordiniranog pristupa kontroli i nadzoru granice.
- Uspostaviti i osigurati funkcioniranje međuveze IT sistema implementiranih između jedinica Državne granične službe, Ministarstva ljudskih prava i izbjeglica i Uprave za indirektno oporezivanje.
- Osavremeniti granične prijelaze u skladu s EU standardima, te u potpunosti provesti kadrovske pupunjavane Državne granične službe.

B) Azil

- Poboljšati pravne osnove za implementaciju obaveza u vezi s kretanjem i boravkom stranaca i azilom, te usklađivanje s međunarodnim konvencijama.
- Ojačati državni sistem azila i migracija u BiH u skladu sa standardima EU.
- Poboljšati kapacitete institucija odgovornih za pitanja azila.

C) Migracije

- Razviti procedure za sistem prevencije ilegalnih migracija.
- Potpisivati i primjenjivati bilateralne i regionalne sporazume bazirane na borbi protiv ilegalnih migracija.
- Nastaviti s radom na potpisivanju sporazuma o readmisiji sa zemljama članicama EU kao i drugim zemljama potpisnicama Šengenskog sporazuma.
- Izgraditi centar za ilegalne imigrante.
- Intenzivirati aktivnosti za učešće BiH na realizaciji regionalnih sporazuma.

D) Vize

- Harmonizirati pravne osnove za vize u skladu sa zahtjevima EU.
- Modernizirati informacioni sistem BiH za pitanja viza i razviti planove za integriranje s informacionim sistemom EU.
- Uvezati institucije koje su nadležne za borbu protiv ilegalne imigracije za implementaciju politike viza kako bi se osigurala konsolidacija informacija o kretanju osoba.
- Poboljšati institucionalne kapacitete Državne granične službe u skladu sa

standardima u EU.

- Inicirati bilateralne pregovore sa zemljama članicama EU o liberalizaciji i ukidanju viznog režima.

2.3.8.2.2. Sprečavanje i borba protiv kriminala, ilegalne trgovine, neovlaštene trgovine drogom i pranja novca

- Poboľšati pravne osnove za policijsku saradnju sa susjednim zemljama i relevantnim međunarodnim institucijama i policijske saradnje u pitanjima vezanim za prelazak granice i razmjenu informacija.
- Provesti reformu policije BiH u skladu s principima EU.
- Jačati policijske kapacitete za borbu protiv međunarodnog terorizma i organiziranog kriminala, te ilegalne trgovine narkoticima i prekursorima.
- Uspostaviti funkcionalnu policijsku strukturu u Bosni i Hercegovini u skladu sa već utvrđenom i međunarodno verifikovanom funkcionalnom strukturom sudova i tužilaštava, uz puno uvažavanje dobro potvrđene evropske i međunarodne prakse.

Organizirani kriminal

- Usvojiti zakonodavni okvir i uspostaviti institucionalne osnove o pitanju prijenosa i zaštite podataka koji se razmjenjuju među institucijama uključenim u borbu protiv organiziranog kriminala.
- Usvojiti i implementirati državnu strategiju u borbi protiv korupcije.
- Razviti mehanizme saradnje različitih izvršnih tijela (organa) za poboljšanje efikasnosti u borbi protiv kriminala.
- Provoditi specijalizirane programe obuke za zaštitu svjedoka (razvoj specijaliziranih instrumenata za zaštitu svjedoka).

Droge

- Uspostaviti administrativni sistem za prevenciju zloupotrebe droga na svim područjima i u svim ciljnim grupama.
- Uspostaviti kompetentne agencije za prevenciju zloupotrebe droga.
- Razviti pravne osnove za prevenciju zloupotrebe droga i psihotropnih tvari u skladu s međunarodnim standardima.
- Odrediti glavne principe primarne preventive kroz razvoj kvalitetne i sveobuhvatne strategije i edukativnih programa za različite društvene grupe u BiH.
- Sačiniti akcione planove na nivou BiH, kao i u saradnji sa susjednim državama u sferi borbe protiv proizvodnje i trgovine opojnim drogama.
- Organizirati laboratorije u BiH u kojima će se vršiti stručna vještačenja droga zastupljenih na području BiH.
- Poboľšati kontrolu legalnog protoka narkotika, prevenciju i borbu protiv krijumčarenja opojnih droga u skladu s državnim programom prevencije.

Trgovina ljudima

- Usvojiti zakon o suzbijanju trgovine ljudima.
- Pripremiti regulatorni okvir koji će pomoći suzbijanju trgovine ljudima.
- Uskladiti državno zakonodavstvo i ratificirati međunarodne ugovore (sporazumi i konvencije) o pitanju kriminala i prekršaja.

- Dodatno ojačati saradnju između institucija na svim administrativnim nivoima i u nevladinom sektoru.
- Uspostaviti sistem zaštite žrtava trgovine ljudima kroz saradnju na regionalnom nivou.
- Sačiniti akcione planove na nivou BiH, kao i u saradnji sa susjednim državama u sferi borbe protiv trgovine ljudima.
- Uvesti nove operativne akcije na nivou BiH u vezi s trgovinom “bijelim robljem”, čiju koordinaciju treba preuzeti Ministarstvo sigurnosti (odnosno SIPA).
- Izgraditi programe pomoći za žrtve trgovine ljudima, programe obuke za nadležna tijela, razmjene podataka i jačanja javne svijesti.

Krijumčarenje

- Razvijati uspostavljeni pravni okvir indirektnog oporezivanja i njegovu primjenu u praksi koja će se postići kroz potpunu operativnost Uprave za indirektno oporezivanje na državnom nivou.
- Unaprijediti sistem saradnje između institucija koje se bore protiv sličnih grupa kriminalnih radnji.
- Razvijati kapacitete službenika u svrhu jačanja njihovih profesionalnih sposobnosti za prepoznavanje i prevenciju raznih formi krijumčarenja.
- Poboljšati instrumente i tehnike kontrole.

Terorizam

- Jačati pravne osnove kroz potpisivanje relevantnih konvencija i usklađivanje s relevantnim zakonodavstvom BiH.
- Uspostaviti funkcionalni administrativni sistem za borbu protiv “modernih sigurnosnih izazova” kroz stalnu edukaciju i profesionalni razvoj civilnih službenika na polju implementacije zakona u skladu s kriterijima EU.

Pranje novca

- Uspostaviti okvir za saradnju s ciljem suzbijanja korištenja finansijskih sistema za poslovanje s novcem dobivenim kriminalnim aktivnostima.
- Jačati saradnju između nadležnih institucija i uspostaviti odgovarajuće standarde za zaustavljanje pranja novca u skladu s usvojenim standardima od strane međunarodnih institucija u ovoj oblasti.
- Učešće BiH u Komitetu Vijeća Evrope za sprečavanje pranja novca (MONEYVAL).

2.3.9. Vanjske politike

2.3.9.1. Trgovina i međunarodni odnosi

- Odrediti prioritete, te pristupiti usklađivanju zakonodavstva s EZ *acquisem* u oblasti trgovine, vodeći pri tome računa o kvaliteti domaćih zakonskih propisa i prioritarnim oblastima budućeg SSP-a.
- Formulirati sveobuhvatnu trgovinsku politiku zasnovanu na ekonomskoj analizi i važećim statističkim podacima.
- Unaprijediti socio-institucionalne faktore konkurentnosti (istraživanje i tehnološki razvoj, inovacije, obrazovanje, monetarna stabilnost, društveni konsenzus i sl.) i unaprijediti konkurentnost poduzetničkog sektora.
- Osigurati odgovarajuća institucionalna rješenja (unapređenjem rada postojećih institucija ili uspostavljanjem novih), neophodna kao podrška izvozu iz BiH.
- Osigurati transparentnost, te direktnije veze državnih institucija s privrednim sektorom u BiH.
- Bolja kontrola uvoza u smislu daljnjeg eliminiranja nelegalnih prekograničnih aktivnosti, kontrole kvaliteta i standarda uvozne potrošnje, kontrole zaštitnih instrumenata i sl.
- Izvršiti pripreme za početak primjene jedinstvene metodologije *analize učinka uvođenja pravnih propisa* koja će dati procjenu učinka uvedenog propisa na stanje u oblasti koju regulira. Ovo je veoma važno s aspekta pregovaranja SSP-a zbog eventualnih zahtjeva za derogacijama u slučajevima u kojima postoji realna i argumentirana potreba.

2.3.9.2. Carine

- Primijeniti Konvenciju o proceduri tranzita i pojednostaviti procedure prilikom robne razmjene. Razviti efikasnu carinsku službu koja će preuzeti standardne administrativne procedure koje se primjenjuju u EU.
- Napraviti akcioni plan usvajanja i primjene seta carinskih zakona koji su kompatibilni s Carinskim kodeksom Zajednice.
- Prihvatiti i uvesti u praksu Kombiniranu carinsku nomenklaturu. Planirati i razviti pouzdani garantni sistem uz istovremenu saradnju s bankarsko-finansijskim sektorom u oblasti uvozno-izvoznih garancija. Održavati saradnju s institucijama koje su zadužene za uvođenje sistema zaštite ličnih podataka.
- Realizirati prioritete iz programa *Evropskog partnerstva s BiH* koji se odnose na reformu carinske politike.
- Završiti reformu carinske administracije i rekonstrukciju carinskog sistema. Kompletirati i učiniti potpuno operativnim informacijski sistem za obradu carinskih podataka.

2.3.9.3. Zajednička vanjska i sigurnosna politika (CFSP)

- Pristupiti svim relevantnim međunarodnim konvencijama (npr. u oblasti terorizma, neširenja naoružanja i sl.).
- Pojačati međunarodnu saradnju i provesti relevantne međunarodne konvencije o terorizmu. Pojačati saradnju i razmjenu informacija s drugim zemljama.
- Jačati administrativne kapacitete - preduzimati potrebne pravne i administrativne mjere i izvršiti potrebna usklađivanja.

- Formirati potrebne mehanizme unutar Ministarstva vanjskih poslova koji će biti u stanju efikasno raditi sa strukturama EU zaduženim za Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku.
- Prilagoditi administrativni kapacitet standardima EU u pogledu provođenja sankcija i restriktivnih mjera.
- Ojačati nadležne agencije za provođenje zakona koje su zadužene za unutrašnju kontrolu potrebnu za puno provođenje međunarodnih režima za neširenje naoružanja i relevantnih standarda EU, što uključuje one koji se odnose na kontrolu trgovine malokalibarskim i lakim oružjem i robom dvojne namjene.
- U skladu s tokom i zahtjevima procesa integracije u EU, razviti sposobnost za ispunjavanje zahtjeva koji proizlaze iz Zajedničke vanjske i sigurnosne politike.
- Aktivno podržavati Zajedničku vanjsku i sigurnosnu politiku u duhu lojalnosti i međusobne solidarnosti.
- Stvarati pretpostavke i spremnost za podršku, učešće i doprinos civilnim i vojnim operacijama za upravljanje krizama u sklopu Evropske politike sigurnosti i odbrane (ESDP), za šta je potrebno izdvojiti neophodna sredstva.
- U okviru demokratskih institucija, preuzeti obaveze i nadležnosti za osiguranje unutrašnje stabilnosti, trajnog mira i sigurnosti i time doprinijeti završetku misije EUFOR.
- Preuzeti vlastitu odgovornost i efikasno provesti reformu i osigurati demokratsku kontrolu rada policijskih snaga i sigurnosno-obavještajnog sektora, i na taj način doprinijeti završetku misije EUPM.

2.3.10. Finansijska pitanja

2.3.10.1. Budžetske reforme

Strateški cilj reforme je modernizacija legislative i prakse budžeta. Pravac reforme je određen principom samoodrživosti javnih finansija na svim nivoima administracije. Programirani stepen modernizacije je *zadovoljenje kriterija za članstvo u Evropskoj uniji*. Rezultat reforme bit će postizanje međunarodnih standarda i kodeksa koji su usvojeni u praksi Evropske unije, Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda.

Pretpostavka za postizanje cilja je povoljan ritam reforme u oblastima koje su organski povezane s budžetom kao dio jedinstvene ekonomske politike: politika realnog sektora, porezi i poreska politika, monetarna politika, finansijska kontrola. Oblasti koje su funkcionalno povezane s budžetom kao elementi tranzicije su: reforma javne uprave, reforma vojske i policije, statistika na državnom nivou, javno snabdijevanje (javne nabavke), privatizacija i antikorupcioni program.

- a) Mjere u pogledu legislative: Odredbe ustavâ i statutâ, te drugih pravnih propisâ o budžetu i izvršenju budžeta na svim nivoima vlasti treba jasno da definiiraju odgovornosti svih učesnika. Dobra legislativa osigurava produktivan odnos između zakonodavne i izvršne vlasti, kao i transparentnost u svim fazama budžeta i učešće javnosti.
- b) Budžetska praksa: Sistem konsolidiranih računâ vlade na svim nivoima, u cijeloj Bosni i Hercegovini, imperativ je reforme budžetske prakse. Cilj reforme je da srednjoročno planiranje javnih rashoda postane standardni način rada. Trezorski sistem treba da bude uveden u praksu na svim nivoima vlasti s budžetskim kompetencijama.

- c) Mjere u pogledu budžetske procedure: Reforma će uspostaviti stanje u kojem su sekvence budžetske procedure precizno definirane i široko razumljive. Vremenski raspored aktivnosti, baziran na principu jednogodišnjeg budžeta, mora omogućiti kvalitetno planiranje, transparentnost i javnu raspravu, efikasno izvršenje budžeta, te pravovremenu i nepristrasnu finansijsku kontrolu.

2.3.10.2. Finansijska kontrola

- U skladu s prioritetima iz *Evropskog partnerstva s BiH*, nastaviti reformu legislative u oblasti finansijske kontrole i revizije,
- Inicirati neophodne izmjene u krivičnoj, upravnoj i procesnoj legislativi,
- Pripremiti i usvojiti pisana, interna pravila i procedure prilagođene trezorskom načinu rada, za ponašanje unutar institucija.
- Odrediti zajedničke smjernice koje će predstavljati standard za državne institucije i revizorske organizacije; na osnovu toga pripremiti i publicirati standardne priručnike za kontrolu i reviziju.

4. Pomoć i finansijski instrumenti EU

S ciljem efikasnijeg korištenja finansijskih instrumenata koje EU kreira za pretpristupne zemlje radi njihovog članstva, potrebno je da BiH preduzme sljedeće mjere:

- Osigurati povezanost finansijskih sredstava iz pomoći EU, državnog budžeta i drugih resursa (npr. međunarodne finansijske institucije, privatni sektor, drugi donatori) s ciljem realizacije prioriteta vezanih za proces evropskih integracija.
- Uspostaviti i razviti kapacitete BiH za upravljanje programima pomoći EU u okviru DIS-a, a kasnije EDIS-a. (Uvođenje DIS-a poželjno do 2007., kada počinje primjena novog finansijskog instrumenta EU – IPA).
- Uspostaviti i osposobiti Nacionalni fond (National Fund – NF), koji vrši prijenos finansijskih sredstava između Evropske komisije i BiH, te registrira fondove EU u okvirima državnog budžeta.
- Uspostaviti i osposobiti Jedinicu za centralno finansiranje i ugovaranje (Central Financing and Contracting Unit - CFCU). CFCU je jedna od jedinica za implementaciju programa s jedinstvenom funkcijom da provodi tenderske procedure i vrši ugovaranje, tj. osigurava da se dobiveni fondovi/pomoć EU troši prema pravilima javne nabavke za vanjsku pomoć EU i da se ugovori potpisuju s odabranim ponuđačima usluga/radova ili opreme.
- Uspostaviti specifične jedinice za implementaciju unutar posebnih programa i izgraditi njihove kapacitete.
- Uspostaviti i razviti specifične kapacitete prema zahtjevima korištenja pojedinih fondova pomoći, uključujući kreiranje njihovih programskih okvira (posebnih državnih, višegodišnjih strategija).
- Razviti kapacitete i metode rada za pripremu i implementaciju regionalnih programa.
- Realizirati mjere iz programa za realizaciju Evropskog partnerstva.

5. Znanje o EU

5.1. Program informiranja javnosti o procesu evropskih integracija BiH

Glavni ciljevi realizirat će se obavljanjem sljedećih aktivnosti:

- redovnim upoznavanjem javnosti sa stavovima institucija BiH u vezi s evropskim integracijama;
- unapređenjem odnosa s medijima i osiguranjem njihovog šireg učešća u informativnim aktivnostima;
- razvijanjem saradnje s nevladinim organizacijama koje se bave evropskim integracijama;
- razvijanjem saradnje s poslovnim sektorom, sindikalnim udruženjima, privrednim komorama, obrazovnim institucijama radi promoviranja evropskih integracija specifičnim ciljnim grupama;
- uspostavljanjem i razvojem službi za odnose s javnošću / ureda za informiranje javnosti u institucijama BiH koje direktno ili indirektno učestvuju u procesu evropskih integracija;
- razvijanjem saradnje i unapređenjem koordinacije između ureda za informiranje javnosti u državnim institucijama.

5.2. Promocija BiH u inozemstvu

Osnovni ciljevi promocije Bosne i Hercegovine u EU su:

- prezentacija svih ostvarenih rezultata na putu evropskih integracija,
- promjena postojeće slike stanja o BiH,
- informiranje o kulturi, ekonomskom potencijalu, bogatom historijskom naslijeđu BiH.

6. Prevođenje zakonodavstva EZ

Prije nego što se pristupi prevođenju zakonodavstva EZ, potrebno je na nivou Bosne i Hercegovine utvrditi sljedeće:

- ciljni jezik/ciljne jezike u procesu prevođenja,
- model prevođenja,
- nadležnost i misiju Službe za prevođenje DEI,
- plan međuinstitucionalne saradnje u procesu prevođenja,
- model razvijanja terminologije na svim službenim jezicima BiH,
- dinamiku prevođenja,
- finansijski plan,
- plan informatičke podrške cijelom procesu.